

منتدی اقر الثقافى
www.iqra.ahlamontada.com

A Modern Dictionary of
Political ANALYSIS
English - Kurdish - Arabic

منتدی اقر الثقافى

للکتب (کوردی - عربی - فارسی)

www.iqra.ahlamontada.com

له بڵاوکراوه کاتی ههژمێ چاپ و بڵاوکردنهوهی چوارچرا

فەرھەنگی نوێ

بۆ شیکاریی ڕامیاریی

A Modren Dictionary of
Political ANALYSIS

المعجم الحديث للتحليل السياسي

ئینگلیزی - کوردی - عەرەبی

دانانی

GEOFFRE ROBERTS
And
ALISTAIR EDWARDS

وەرگیڕانی بۆ عەرەبی: سمیر عبد الرحیم العلی

وەرگیڕانی بۆ کوردی

محەممەد چیس

پیشہ کی

شیکاری رامیاری، وہ کو ہوارہ کانی تری توڑینہ وہ، زاراوہ کانی تابیت بہ خوی بہ رہم دہ ہینیت، کہ ووشہ نویہ کان دوہ بارہ دہ کاتہ وہ و مانای ہونہ ری بہ ووشہ بہ کارہینراوہ کان دہ بہ خشیت۔ کرداری پروسے دہینان پٹویستہ بؤ بہ رہ پیدانی — پشکنین و گوزارشت کردن و تیگہ یشتن بہ شیوہ یہ کی روون و ورد، نہ مہ لہ کاتیکدا کہ روونی و وردبینی ہمیشہ روون و ناشکرانین، واش دہ ردہ کہ ویت کہ ہہ ندیک لہ دہ قہ کانی زانستہ سیاسیہ کان، لہ وانہ ش ہہ ندیک لہ و دہ قانہ ی کہ قوتابیان لہ قزناغیتی زوی خویندنیاندا و ہریدہ گرن، لہ خویندر دہ خوازیت کہ بہ بردہ وامی بگہ ریتہ وہ بؤ نہ و چاپکراوہ تابیتہ نہ ندانہ بؤ نہ وہ ی گری ہیمای ہہ ندیک لہ و زاراوہ بہ کارہینراوانہ بکاتہ وہ، کاتیکیش بہ م کوششمانہ ہہ لدہ ستن بیگومان دہ بیتہ بہ شیکی گرنگ لہ فیربوون۔

تیگہ یشتنی راست و دروستیش، لہ کؤتابیدا، نایہ تہ دی تہ نہا بہ شیوہ یہ کی پلہ بہ پلہ نہ بیت و ہر وہا لہ رنگی خویندنہ وہ و خؤماندو کردنیکی زؤرہ وہ نہ بیت، نہ مہ لہ کاتیکدا کہ پروسے لہ م شیوہ یہ زؤر دہ گمہ نہ چونکہ ہواری بہ دوادا چوونی کردارنیکی لہ م شیوہ یہ بہ وردی و ریک و پیکی رہنگہ تہ نہا بؤ چہ ند قوتابیتہ کی کہ م نہ راہم بیت بہ لام زؤرینہ نہ و اہ لہ راستہ خویان بؤ نارہ خشیت، و ہہ مہ نہ ریتنیکی خویندنہ و بہ شیوہ یہ کی لہ سہ رخق نہ بیت پەرہ ناسینیت، سہ رہ پای نہ و ش کہ نہ م نہ رہہ نگہ چارہ سہ ریکی بہ شسی بؤ نہ م گرفتانہ پیشکے ش دہ کات، بہ لام نہ م نینسکلؤ پیدیا نیبہ، چونکہ دہ روزہ کانی زانیاری گشتگر لہ بارہ ی بابہ تہ کانیانہ وہ پیش کہ ش ناکن، بہ لگو تہ نہا ہہ ول دہ دات چہ ند پیناسہ یہ کی کورت پیشکے ش بکات کہ چہ ند جیاوازیہ کی گرنگ دہ خاتہ نیوان زاراوہ ہا و شیوہ کانہ وہ ہہ روہا نامازہ دہ کات بؤ بہ کارہینانہ جیاوازیہ کان و گرفتہ کانی پیناسہ کردن لہ حالہ تہ دیاریکراوہ کاندا دہ خاتہ روو، نامانجیش بریتہ لہ دابین کردنی ہا و کاری راستہ و خؤ بؤ

ئەو خويىنەرى كەچەندىن گوزارشتى ئائاشنا ماناى ناروون رىنگە لە تىگە يىشتى دەگىن.

رەنگە ھەلبۇزاردنى زاراۋەكان سەخترىن كارىك بىت لە ئامادە كىردنى كىتېبىكى لەم جۆرەدا. پىرسەى چالاكى پامىارىى كارىگەر دەبىت بە ھەموو مەسەلە يەك كار بىكاتە سەر بايەخە مۇيىيەكان، ھەرۋەھا زانستى پامىارىى بوارىكە بۇ پىشكىن زۆر گولبۇزىرە لە بەكارھىنانى ئەو زاراۋانە ئەو شىتوازو تىقۇرانەى كە لە زانستە كۆمەلايە تىيەكانى ترەۋە و لە زانستە سىروشتىيەكانەۋە ۋە لە تويۇزىنەۋە مېزۋويى و فەلسەفى و ياسايىيەكانەۋە ۋە رىگىراۋە.

ھىچ ھىلىكى پونى سنورەكانى زانستى پامىارىى و يان زاراۋەكانى دىارىى ناكات. بۇ روونكىردنەۋەى ئامانجى ئەم فەرھەنگە و ئەو پىداۋىسىيە تايىبە تىيانەش كەدە يەۋىت بىھنھىيىتە دى ھەستاروین بە ئامادە كىردنى پىناسە يەكى كورت سەبارەت بە ۋە بىنەما سەرەكىان كە ھەلبۇزاردنى زاراۋەكان يان دورخستىنەۋە يان دىارىى دەكات.

روانه‌ت‌کانی هه ئیژاردنی ده‌روازه‌کان

زاراوه پیناسه‌کراوه‌کان هه زاراوانه‌ن که ره‌نگه له ده‌قیتی زانستی سیاسیدا بیان‌دۆزیت‌وه. که به شیوه‌یه‌کی گشتی نه‌مانه ده‌گرتیه‌وه: زاراوه‌کانی توژی‌نه‌وه‌ی نه‌زمونی (coalition ئینتی‌یلاف)) رینگا شیکاریه سه‌ره‌کیه‌کان و تیۆره ئه‌زمونیه‌کان (coalition theory تیۆری ئینتی‌یلاف، شیکاری سستمه‌کان (systems analysis) و زاراوه بنه‌په‌تیه‌کانی نه‌م رینگا و تیۆرانه (Minimum- winning coalition) ئینتی‌یلافی سه‌رکه‌وتو به که‌مترین ئاست له به‌ده‌ست هه‌تانی کورسیه‌کاندا یان (Gatekeepers) چاودێرانی دابین کردنی خزمه‌تگوزاریه گشتیه‌کان یان ریکخراوه نیوه‌نده‌کان بۆ نمونه)، زاراوه به‌کارهاتووه‌کان له گفتوگۆکردن له سه‌ر مه‌سه‌له سه‌ره‌کیه‌کان له فلسفه‌و رینگا‌کانی گه‌ران (Determinism) ته‌میه‌ت و survey research توژی‌نه‌وه بووپی‌وییه‌کان) .

تی‌مه به شیوه‌یه‌کی تاییه‌تی کارمان له سه‌ر هه‌و زاراوانه کردووه که به‌ده‌ربهرینی نوێ داده‌نریتن و مانا و پراکتیکی نوێیان هه‌یه له زانستی سیاسیدا که جیاوازن له مانا‌کانیان له به‌کاره‌تانی رۆژانه‌دا (exit , paradigm, satisfice)، وه له چه‌مکه سه‌ره‌کییه‌کانی زانستی پامیاریدا که ده‌کریت مانایان پوون بیت له زمانی ناسایدا، به‌لام له‌هر کاتی‌کدا که له زانستی سیاسیدا پیویستی به وردبینیه‌کی زیاتر هه‌بیت هه‌وا چه‌ند ده‌لاله‌تیکی تاییه‌ت له‌و باره‌یه‌وه هه‌ن یان جیاوازییه‌کی توند ده‌رباره‌ی گرنگی دارپشتنه‌وه جیاوازه‌کان دیته ئاراوه .

(هه‌یز power، بیروکراسی bureaucrac) . پراکتیزه‌کردنی نه‌م پیوانانه‌ش هه‌لاوتێده‌ کردنی ژماره‌یه‌ک له گروپی دیاریکراودا ده‌چه‌سپیت : له‌م فه‌ره‌نگه‌دا هه‌یچ ده‌روازه‌یه‌ک بۆ پامیاریه‌داره‌کان یاخود نوسه‌ره سیاسیه‌کان به‌دیناکریت له کاتی‌کدا

نه بېت كه ناوې نه و كه سانه بووېته ناوېشان بۆ كومه نيك له بېرۆكه (Marx) ماركس، به مانای ماركسيزم (Marxism) يان كاتيك كاره كانيان له زاراو په كه وه سرچاوه ی گرتبیت يان پتی کاریگر بووېت (Michels iron law of oligarchy) یاسای مایکلی ناسنن بۆ حوکم کردنی که مینه و (ideal typas of authority) تهرزه میپالیه کانی ویر بۆ ده سلات (یان بۆ هیتانه وه ی نمونه (Stalin, s Russia) ، به و پتی هی که نمونه یه که بۆ نه زعی سته مکارانه، هر وه ها سه بارهت به دام و ده زگا و دیارده سیاسی ناوچه یی هکان (Politburo) مه کتسبی پامیاری) ، (Perostroika) ، بونیادنانه وه و نازادی بیروا (Glasnot) نه و نه م فره ننگه نایانگرتته وه تنها له کاتیکدا نه بیت که ولاتیکی جیاواز نه م دامه زراوانه ی (ombusman) لیکوئینه وه له سکالای دژ به فرمانبهران و سته ملیکراوان ته به نی کردبیت). هر وه ها نه م فره ننگه هه ندیک له و زاراو بلاوگرنگه نائینگلیزیه به کارهاتوانه بۆ پیتناسه کردنی دیارده گشتیه کان ده گرتته وه (Dirigisme) شابوری ناراسته کراو، Putsch هه ولی کوده تا) . هر وه ها هه ولی نه داوه که نه و زاراوانه له خو بگریت که به تاییه تی په یوه ندیان به تیوره سیاسی پتوانه یی هکان و یان میژوی فیکری سیاسی وه هیه . نه مه له کاتیکدا هه ندیک له م زاراوانه هیتراوه، له بهر چند هویه کی جؤراو جؤر، له زانستی پامیاری نویدا، له بهر نه وه فره ننگه که له خو ی گرتوون . به و شیوه یه زاراو ه ی (ده سلات Authority)، و (مه زه بی پراگماتیکی (Utilitarianism) مان زیاد کرده، له کاتیکدا هه ر دوو زاراو ه ی (justice) داد (و Aninomialism) ره تکر دنه وه ی بنه ما سروشتیه پیشه داره کان له روی کومه لایه تیه وه، فره اموشکراون، هه روه ک چؤن نه و زاراوانه فره اموشکراون که په یوه ندیان به پامیاری و کیشه دیاریکراوه کانه وه هیه (Monetarism) که تیوریکه ده لیت ناکریت زه مانه تی گه شه ی شابوری بکرت له ریگی کؤنترۆلکردنی تیکرپای ریژه ی زیاد کردنی ناماده کردنی پاره وه بۆ توانای به ره م هیتانی راسته قینه به سه رگه شه کردندا، و

Mutual as – sured destruction تیکشانندی ناره پۆکی ئالوگپۆکراو).
هروهه چهنین زاراوهمان پیناسه کرده پیناسه یه کی گونجاو له فرههنگه
ئینگلیزیه باشه کاندای پیناسه مان کردوون که وا ده رناکه ویت پتویسته دیاریکردنی بۆ
جوداییه ک بۆی له به کارهیتانی سیاسیدا پتویست بکات (**competiton** کپتیک)،
و **Crisis** قهیران، بۆنونه).

له کۆتاییدا، زاراوهی نۆرهن که له زانستی سیاسیدا به کاردین و له لقهکانی تروهه
وه رگپراوین یان به شیکن له زاراوهمان ریبازیکی دیاریکراو یان شینوازیکی دیاریکراو.
نموونهی ئەم جۆره زاراوانه به گشتی به بی رافه کردنیکی گونجاو به کار ناهینرین ته نها
له دهقه تاییه تکراره کان و پیش که وتوه کاندای نه بیت، له به رنه وه نۆریه ی چه مکه
بنه پره تیه کانمان هه لاواردوه وه کو (**philosophy** فهلسه فه، **Marxism**
مارکسیزم، و **Statistical Analysis** شیکاریی ئاماری) له خواره وهش
هه ندیک له و دانراوانه ده یخه نه روو که نه و کۆمه له هه لاوێردراوانه له خۆده گرن.

بینکھاتہی فہرہ نگہ کہ

وامان پی باش بوو کہ شو پوونکردنہ وانہ لہ گہ ل زاراوہ کاندا بہ کار نہیہ ت لہ فہرہ نگہ کہ دا بق ہموو دہ روزہ یہ ک . لہ بری شوہ ش کومہ لیک زاراوہ ی پہ یوہ ندیدار لہ کوتایی رقبہ ی دہ روزہ کاندا بہ دیار دہ کہ ویت . گہ پانہ وش بق شو زاراوہ کارتیکی پیویستہ لہ پیناوتیگہ بیشتنی ہر زاراوہ یہ ک و، شوینی لہ شیکاریی رامایردا بہ شیوہ یہ کی تہ او . ہر وہا نم کارہ سود بہ خش دہ بیت ہ تا لہ کاتیکیشدا کہ خودی دہ روزہ کہ ش پیناسہ یہ کی پیویست و رازیکہ ری پیشکہ ش کردبیت . نہ ہ ش شو زاراوہ دہ گرتتوہ کہ چند پوونکردنہ وہ یہ کی شو گوزارشتہ بہ کار ہاتوانہ لہ گہ لیدایہ کہ لہ و دہ روزہ یہ دا بہ کار ہاتون کہ گرتیہ کی تایہ تیان ہ یہ بق تیگہ یشتن، ہر وہا شو زاراوہ ی کہ پہ یوہ ستن بہ زاراوہ پیناسہ کراوہ کہ وہ یان شو زاراوہ ی کہ دزی دہ وسستتہ وہ یان زاراوہ ہاوشیوہ کان لہ پوکاردا، لہ کاتیکدا — لہ حہ حقیقہ تدا — نامازہ بق بیڑکہ ی تہ او جیاواز دہ کات . ہر وہا چند دہ روزہ یہ کی جودا پیشکہ ش دہ کات لہ حالہ تہ کانی بہ کارہینانی زاراوہ یہ ک بق دو مانای جیاواز یان زیاتردا و ناکرتت نامازہ بق جیاوازیہ کان بہ کورتی بکرتت :

e.g. Convention (a) : The institution ; convention,

(b) procedural convention سہرچاوہ ی تر

بہ تایہ تہ ی نامازہ ہم سہرچاوانہ ی خواروہ دہ دہین :-

Vernon Bogdanor (ed.) The Blackwell Encyclopedia of political Institutions ,Oxford , Basil Blackwell, 1987.

J.Eatwell , M .Milgate and p . Newman (eds .) . The New Palgrave D ictionary of Economics , London ,Mac-Millan , 1987.

Paul Edwards (ed .) The Encyclopedia of philosophy , New York , Collier MacMillan , 1973 .

David L . Sills (ed.) The International Encyclopedia of the Social Sciences , New York , Collier MacMillan , 1979 .

A

(دەنگدان بە بی نامادەبوون) (الاقتراع الغيابي)

Absentee Voting

رینگەدان بەچەند کۆمەلئیکی دیاریکراوی دەنگدەران کە لە ھەلبژاردنەکاندا بە بی نامادەبوونی خۆیان لە ناوەندە رەسمیەکانی ھەلبژاردندا دەنگی بدن. ئەمەیش ئەو خەلکانە دەگریتەووە کە نەخۆش وکەم ئەندامن و ھەروەھا ئەوانەى کە بە ھۆی پابەندبوون بەکارەکانیانەووە رەنگە نەتوانن لە بازنەکانی دەنگدانیاندا نامادە بن، . وەدەکرێت بەھۆی پۆستەووە یان بریکار دەنگ بدات لەبری دەنگدەرەکە ئەمەیش بە پێی بنەماکانی سستەمی ھەلبژاردنەسى ولاتەکە.

ھەروەھا بېروانە (PROXY) بریکار .

Absolute majority see : majority

Absolutism

حوکمردنی رەھا (الحکم المطلق)

ئایدۆلۆژیاو شیوہیەکە لە حوکمکردن کەتیییدا کۆت و بەندە دەستوریەکان ناسەپینرین بەسەر دەسەلاتدارانی دامودەزگا پیشەییەکاندا، حاکمی رەھا بانگەشەى مافی حوکمکردنیک دەکات کەنەبەستراووەتەو بە پیشینە یاساییەکانەووە یان بە نەریتەکانەووە یان بەبانگەشە رکابەرەکان بۆ دامەزراوہ سیاسییەکان یان کۆمەلایەتیەکانی ترەووە. لەوانەشە وا پیشان بدات

که مافی ئەو حوکمکردنەى هەیه بەلام بە شیۆهیهکی تەواو مومارەسەى ناکات واتە زۆرێک لە چالاکیە کۆمەڵایەتى و ئابوریەکان بەدورلە ئاراستەکردنى ناوەندى بەئازادى دەمێننەوه. وەلەو حالەتانهدا کە لەم شیۆهیهن ئەوا حوکم کردنى رەها (Absolutism) جیاواز دەبێت لە حوکمی سەرکوتکەرانه (Totalitarianism) (تۆتالیتاریزم).

.See also : Autarchy tota cracy ,
judi cial yevuew, rule of Law , sovereignty,tata litarianism.

سستى ئەندامى زیادکراو (نظام العضو الاضافى) Additional Member System AMS

سستى هەلبژاردنە کە پێک دێى لەنواندى ئەو بازنە هەلبژاردنەى یەک ئەندامى هەیه یان چەند ئەندامى پالتیروای هەیه و هەلەدەبژێردین بە پێگاکانى دەنگدان بەزۆرینە یان بە دەست نیشان کردن وە لەگەڵ خستنه سەر (supplementation) لە لیسته حیزبیهکاندا (هەرىمى یان هەرىمایه تیهکان) یان لەو پالتیروانەى کە هەلەدەبژێروان و ئەنجامى باشیان بە دەست هیناوه بۆ جێبهجێکردنى دابهشکردنى پێژهى گشتى بۆ کورسیهکان لە نیوان حیزبهکاندا. سستى هەلبژاردنى ئەلمانیش لەم جۆره سىستمه بەکار دێنى، وەکو سستى لەم شیۆهیه. پێویسته تیبینى ئەو هەش بکریت کە چەندە پێژهى سەدى ئەندامەکانى ئەنجومەنى یاسادانان یان دەستەیهکی تر کە هەلبژێرایت هەلبژاردنى راستەوخۆ لە بازنەکانى هەلبژاردندا وە چەندە ئەو ناوچەیهش کە لیسته حیزبیهکانى بەسەردا جێبهجێ دەبێت (یان خستنه پالى پالتیروانیک لە

هه‌لنه بژێراوه‌کان) بچوکتەر بێت ئه‌وه‌نده‌ش ئه‌نجامی گشتی که‌متر ده‌بێت
به‌دیاریکردنی ریزه‌یی.
هه‌روه‌ها به‌روانه‌:-

See also : Electoral System,
proportional representation

Administrative Law (القانون الإداري) یاسای کارگێڕی

یاسایه‌که که‌چالاکی لقی جێبه‌جێکردن له‌ حکومه‌تدا رێک ده‌خات له
به‌رئۆبهردنی ئه‌رکه‌کانیدا له‌ رێگه‌ی ده‌زگا‌و بریکاره‌ په‌یوه‌ندیده‌اره‌کانه‌وه
له‌وانه‌ش ئه‌وه‌ی که‌ سهر به‌ حکومه‌تی ناوچه‌یین. سهره‌پای بوونی نزیکه‌یه‌کی
زۆریش له‌ نیوان یاسای کارگێڕی و یاسای ده‌ستوریدا ده‌کرێت هه‌ندیک
جیاوازی نیوانیان دیاری بکرت. یاسای ده‌ستوری به‌ شێوه‌یه‌کی تاییه‌تی
گرنگی به‌ مافه‌کان و ئه‌رکه‌ بنه‌رته‌یه‌کانی حکومه‌ت و هاوڵاتی و په‌یوه‌ندی
نیوان لقه‌کانی حکومه‌ت ده‌دات. به‌لام یاسای کارگێڕی نا‌کرێت به‌ شێوه‌یه‌کی
ته‌واوه‌تی دا‌به‌رێت له‌و ئیش و کارانه‌، به‌لام ئه‌و بو‌ خۆی به‌ شێوه‌یه‌کی تاییه‌تی
گرنگی به‌و لابه‌نه‌ ده‌دات که‌ ئایا بریکاره‌کانی لقی جێبه‌جێکردن له‌ چوار چێوه‌ی
ده‌سه‌لاته‌کانیدا کاری کردووه‌ له‌ رێگه‌ی پرۆسه‌ گونجاوه‌کانه‌وه‌، هه‌روه‌ها
مواره‌سه‌ی چاودێریه‌کی مه‌عقولی کردووه‌ به‌ پێی دا‌خوازیه‌کانی دا‌به‌روه‌ری
کومه‌لایه‌تی. ده‌کرێت دا‌گا کارگێڕیه‌ تاییه‌ته‌یه‌کان پرۆسه‌ی یاسای کارگێڕی جێبه‌
جی بکهن (وه‌ک له‌ زۆریه‌ی ولاته‌ ئه‌وروپه‌یه‌کاندا هه‌یه‌)یان له‌ رێگه‌ی دا‌گا
ناساییه‌کانه‌وه‌ (وه‌ک به‌ریتانی‌او ولاته‌ یه‌کگرتووه‌کانی ئه‌مه‌ریکا‌دا) وه‌ له‌ حاله‌تی
کو‌تاییدا ده‌کرێت که‌ کێشه‌کان به‌ هاوتای ئه‌و کێشه‌ مه‌ده‌نیه‌ ناساییانه‌ دا‌به‌ریزن که‌
په‌یوه‌ندیان هه‌یه‌ به‌ گه‌یاندنی زیان و گری‌به‌سته‌کان و یاسا‌کانی سزادانه‌وه‌،

سه‌ره‌رای نه‌وه‌ش که ده‌سه‌لاتی جیبه‌جینکردن به‌زوری توانای پاراسقنی نه‌و ریوشوتنه یاسایانه‌ی هه‌یه که‌وا تا‌که‌کان و ده‌زگا نه‌هلیه‌کان نا‌گریته‌وه. مه‌سه‌له‌ی راستی بریاریک، داد‌گایه‌کی نیشتمانی له‌ده‌وله‌تانی نه‌ندام له‌کۆمه‌له‌ی نه‌وروییدا وه‌ریده‌گریته سه‌باره‌ت به‌و مه‌سه‌لانه‌ی که یاسای کۆمه‌له‌ی نه‌ورویی ده‌یان‌گریته‌وه ده‌کرتیت بخرتیه به‌رده‌م داد‌گای (داد) (محكمة العدل) ی کۆمه‌له‌ نه‌ورویی‌ه‌کان نه‌گه‌ر هه‌چ چاره‌سه‌ریکی یاسایی (القضائ) به‌ئیی یاسای نیشتمانی نه‌بوو.

See also : Administrative tribunal ;
con stitutional Law ; due process ;
executive ; ombudsman .

داد‌گای کار‌گریزی (المحكمة الادارية) Administrative Tribunal

داد‌گا کار‌گریزه‌کان چه‌ند دامه‌زواوه‌یه‌ک که‌خواه‌نی رواله‌تی داد‌وه‌ری و کار‌گریزی که‌حکومه‌ته‌کان دا‌یده‌نن بق‌یه‌کل‌کردنه‌وه‌ی نه‌و ملم‌لانیانه‌ی که‌دروست ده‌بن له‌به‌ریوه‌بردنی نه‌و پت‌خراوانه‌دا که‌وا نه‌نجومه‌نه‌کانی یاسادانان بریاری له‌سه‌ر ده‌ده‌ن ده‌شی نه‌م کیشه‌و نا‌کۆکیانه‌ش له‌نیوان ه‌اولاتی و ده‌وله‌تدا دروست ببن و راسته‌وخۆ له‌بریاریکی کار‌گریزه‌وه دروست ده‌بن که‌فرمان‌گه‌یه‌کی حکومی ده‌ریده‌کات یان له‌نیوان ه‌اولاتیاندا دروست ده‌بیت هه‌روه‌ها له‌ریگه‌ی یاسادانانیکه‌ریک‌خستنه‌وه‌یه که‌ئامانجی پاراسقنی یه‌کێک له‌لایه‌نه‌کانه . نه‌ندامیه‌تی داد‌گا‌کانیش به‌ند نییه‌ ته‌نها به‌و که‌سه‌نه‌وه که‌له‌روی سیاسیه‌وه شیوان به‌لکو زۆر جار نه‌ندامه‌گه‌لیکی ئاسایی و هه‌موو جۆره که‌سانیکه‌ی پسپۆریش له‌خۆ ده‌گریته . هه‌روه‌ها داد‌گا‌کان مه‌به‌ستیان نیه که‌ریگایه‌کی خیراتر و هه‌رزاتر و که‌متر ره‌سمیه‌تی پتیه دیار بیت بق‌ چاره‌سه‌رکردنی نا‌کۆکیه‌کان پت‌شکه‌ش بکه‌ن که‌ ده‌کرتیت پت‌ش که‌ش بکرتن له‌ریگه‌ی داد‌گا‌کانه‌وه . نه‌رمی لێپنجینه‌وه‌کانی داد‌گا کار‌گریزه‌کان به‌سودن به‌تایبه‌تی له‌ چاره‌سه‌رکردنی نه‌و مه‌سه‌له هونه‌ریانه‌ی که‌ په‌یوه‌ندیان به‌

نەخشەكېشانی زەویەكان و بەکارهیتنانیانەو هەیه. هەرۆها ئەم دادگایانە رێوشوینی جۆراو جۆری زۆر لەخۆ دەگرن کە گرنگی بە بوارە جۆراو جۆرەكان دەدات لە کارگێری و ناكۆکیە جۆراو جۆرەكاندا.

هەرۆها نمونەكان ئەو دادگایانە دەگرنەو هەیه کە لە ناكۆکیەكان دەكۆلیتەو سەبارەت بە خەملاندنی باجەكان و پێدانەکانی چاودێری و بەخشینی مۆلت و سەلامەتی پیشەسازی و جیاکردنەو لە دامەزراندندا. هەرۆها دادگا تاییبەتیەکانی بەسەرکردنەو کاردەكەن لە هەندیک لە بوارەكاندا و بەشێوەیەکی گشتی دەكریت (بەسەرکردنەو هەكان) بدریتە دادگاكان سەبارەت بەمەسەلە یاساییەكان. لە ئینگلتەرە ئەنجومەنی دادگاكان کە دەستەپەکی راپۆزگارییە و لە سالی 1958 دا دامەزرەو دەستوری دادگاكان و مومارەسەکانیان چاودێری دەكات.

See also : Executive ; ombudsman.

ژێانی رامیاریی دژیک (الحياة السياسية المتضادة) Adversary Politics

هەندیک لە زانایانی رامیاریی جیاوازیەکی گرنگ دادەنێن لە نێوان کارە سیاسییە رەزەماندییەكان کە تێیدا بە شداران ئامانجێکی هاوبەشیان دەبیت لە روی گەپان بەدوای ئەو ئامانجانەیی کە هەمووان پازی دەکەن لەگەڵ رامیاریە مەملانی کەرەكان بۆ یە کلکردنەو هە ئامانجە دژەكان لەلایەن گرۆپە بە شدار بوو هەكان کە پشت دەبەسترت بە شێوازی پڕۆسەیی بانگەشە کردن و بەرگری لە رێوشوینەکانی دادگا بەریتانیەکاندا. ژێانی رامیاریی دژیک پوانگەیکە لە کردەو هە رامیارییە بەریتانیەکاندا کە گوزارشتێکی تاییبەتی دۆزیووەتەو لە وکۆمەلە ووتارانەدا کە س .
أ فایز بەناونیشانی:

Adversary Politics and Electoral Reform (London , Antony Wirgam , 1975). نوسیویەتی.

گریمانەیی سەرەكیش ئەو بوو کە رامیاریی حیزبە بەریتانیەكان وەك شێوەیەکی

دژیه کیه که له په یوه نښه کان په روهی سهند بوو به هوی نه و سستی هه لېژاندنه وه که پشت به زورینه ی ساده ده به سستی هه روه ها شتواری ژانی رامیاری دژیه که بوو ته هوی جوړه رامیاریکی ناجیگرو زیان به خش که حکومت ته تا که حیزیه کان جیه جیان کردوه که تنها له لایه که مینه یه که له هه لېژانراوه په پشتگریان ده کړیت.

هه روه ها نه مه دژ ده و سستی وه له گه ل نه و شتواریه سیاسی دا که زیاتر پازیکردنی پیوه دیاره له هه نښه ولاتدا نمونه ی کوماری نه لمانیای به کگرتو که سستی ده وله تیکی به کگرتو که پشت به حکومت ته نیتلافیه کان ده به سستی که زوریه ی ده نگدهران له رنگی سستی هه لېژاردنی نواندنی (التمثیل) ی رژه بیه وه لایه نگیری ده که ن. حکومت به دوا دا هاتوه کانیش تیایدت به گشتی حیزیک

له ناوه راست له خوده گرن که به شداریه که ی ده بیته مابه ی راستر کردنه وه ی هه لویسته زور تونده کانی نه و حیزیه ی به شدارن له حکومت او وای لیده که ن زیاتر هاوسه نگ بیت. به و شتویه بانگ شه که رانی چاکسازی سستی هه لېژاردنی به ریتانی له بیرو که ی چالاکیه سیاسی دژه کان سویدیان وه رگرت وه که به لگه یه کی سه ره کی، که پتیا ن وایه نه و سستی هه لېژارنه ی که پشت به زورینه ی ساده ده به سستی هانی چالاکیه سیاسی دژه کان ده دات. به پی نه م سستمش حیزیه کان به و نه دنامه چالاکانی له ناویان کاریگر ده بن یاخود نه وانه ی کونترولی نه و حیزیه نه ده که ن و نه وانه له روی بیرو باوه په وه مه یلی په رگریه کی پتیا ن هه یه له نه دنامانی حیزیه یاخود هه لېژاردراوانی. هه روه ها نه دنامه چالاکه کانیش رولیکسی سه رکرده یی ده گپن له هه لېژاردنی پانور او هکاندا به تاییه تیش له کورسیه مسوگر کراوه کاندا هه روه ها زیاتر نه و که سانه یان پتیا ن باشه که داوای پالوتنیا ن کردوه. و زیاتر په یوه ستن نه وه که میانر وه کان.

پاش ده سلات گرتنه ده ستیش نه و حکومتی تا که حیزیه که پشت به گروپه په رله مانیه که ی ده به سستی و به گشتی پیک هاتوون له و نوینه رانه ی

که له پووی ئایدۆلۆژییه وه په یوه ستن و پاپه ند نابن به هیچ پتووستیه کی بۆسازش و ریکه وتن له سه ر چاره سه ر مام ناوه نده کان له گه ل حیزبه هاوبه شه کانیدا له ئیئتلافدا و ده توانیت ره نگه ره وه ی ئه و یاسایانه بیت که حکومه ته ی پیشوو دایانن. کۆنترۆل کردنی پیشه سازی پۆلاو دانانی یاسای په یوه ندیه پیشه سازییه کان له لایه ن ده وله ته وه دوو نمونه ی زۆر پوونن بۆ دژیه کیه کی له م شیوه یه له ژیا نی پامیاری به ریتانیدا پاش جهنگی جیهانی دوهم، له بهر ئه وه ره خه گران ژیا نی پامیاری دژیه ک پتیا ن وایه که به هۆی به ره م هیتانی به رنامه پامیاری زیاتر په پرگه کان و به هۆی نه بوونی زه مانه ت وئه و ریکه ستنه وه که نا ته واوی له پامیاریه کاندا له خۆی ده گرت ئه وایه پیاده کردنی پامیاریه دژیه که کان زیان ده گه یه نیت به ره وشسی ئابوری و کۆمه لایه تی وولات.

See also : Consensus.

دانا نی خشته ی کاره کان (وضع جدول الاعمال) Agenda Setting

بریتیه له توانا یان ئه رکی دانا نی خشته ی کاره کان بۆ ریکه راویکی پامیاری: لیژنه یه ک، کۆبونه وه یان کۆنگره یه کی حیزبی، ئه نجومه نیکی حکومی خۆجیبی ئه نجومه نی وه زیان ... هتد دانا نی خشته ی کاره کان بپار له سی شت ده دات کاریان تێ ده کات: له خۆگرتن یان دورخستنه وه ی ئه و مه سه له یه که مینانه ی که بایه خ ده دا بۆ مه سه له کان و خشته پتیز بۆ کردنی ئه و مه سه لانه (ئه مه یش کارێکه که ره نگه گرنگییه کی ئامرازیا نه ی هه بیت به داخستنی چه ند مه سه له یه کی گرنگ بۆ کۆتایی خشته ی کاره کان له کاتێکدا (بۆ نموونه) ئه گه ره ندیک له نه یاره کان کۆبونه وه که یان به جیه نیتشت بوو). له بهر ئه وه ئه وایه دانا نی خشته ی کاره کان به سه رچا وه یه کی پامیاری گرنگ داده نریت.

بەپشت بەستن بە ھەندىك تىقۆرىستى دەسلەتتى راميارى دەكرت دانانى خشتى
كارەكان دابنرېت بۆ ئامازەكردن بەبوارى ئەو كېشەنەى وادانرېت شاپانى مشت و مېرىن
لە كۆمەلەيەكى سىياسىدا. ھەرەك چۆن كارىگەر دەبېت بە بېرە بارەپرە باوو شىۆازە
راميارىيەكانىش.

See also : Non - d ecision

Aggregation of interests

See : Interests .

Alienation نامۆبوون (دامائران) الانسلاخ

حالتى جىابونەوہیە لە بەشىك لە خود يان لە سىستى راميارى و كۆمەلايەتى.
ماركس پىتى وايە كە شىۆەى سەرەكى بۆ نامۆبوون لە بەرەمھىنانى سەرمايەدارىدا
ئەو پەيوەندىە دەگرېتەوہ لە نىوان كرىكارو بەرەمھىنەرى كارەكەدايە. بەرەم
كارەكە بەرجەستە دەكات، لەم مانايەشدا بەشىكە لەخودى كرىكارەكە، ئەمە لە
كاتىكدا بەرەمھىنەرى ھاتوہەكە دوردەخرېتەوہ لە كرىكارەكەو دەبېتە بەشىك لەو ھىزە
دەرەكەيە كە بەسەر كرىكارەكەدا پىادە دەكرېت. ئەم پەيوەندىە و پەيوەندىەكانى
بەرەمھىنەنىش كە بە گشتگرېيەكىگەرە تر يان ھەيە خنكاندىنى توانا
ئەفرېتەرەكانىيان لە كرىكارى نامۆبوودا پىۆە بە ستروەتەوہ.

ماناكانى تىرى نامۆبوون نەبوونى دەستپىۆە گرنتىكى قول لەرۆلە كۆمەلايەتى و
سىياسىيەكانەوہ خۆى دەبىتەوہ، ھەتا لە حالتى بوونى گونجانىكى دروستكرائىيان
مىكانىكىدا. ئەوا نامۆ بوون لىزەدا پەيوەستە بەنەبوونى تىكەلەكېشەنى راميارىيە و
شكست خواردنى پەروەردەكردىنى كۆمەلايەتى و راميارى و لاوازى پالېشتى سىستى
راميارىيەوہ.

پروانە:

realignment. Anomie ;Marxism AlignmentSee:Dealignment
political

Alternative vote system

سسیمیگه بۆ پالفته کردنی پالتیوراوان به به کارهینانی دهنگدانی فەزل به سەرادانی ره‌هاوه له و بازنانه‌ی هه‌لبژاردندا که یک نه‌دامی هه‌یه یان بۆ هه‌لبژاردنی یه‌ک پایه، ده‌نگدوره پالتیوراوه‌کان به پیتی پله به‌ندی فەزل به سەرادان (التفضیل) ریکخراون. نه‌و پالتیوراوه‌ش که زیاتر له 50% ی نه‌و ده‌نگه (تفجیل) یانه‌ی یه‌که‌م به‌ده‌ست ده‌هینیت نه‌و هه‌لده‌بژیریت. خۆ نه‌گەر هیچ پالتیوراویکی‌ش یه‌که‌م جار نه‌گه‌یشته نه‌و مه‌رجه نه‌و نه‌و پالتیوراوه‌ی که‌وا که‌ترین ژماره‌ی ده‌نگه‌کانی به‌ده‌ست هیناوه دور ده‌خړیتوه پاشان دووباره کاغه‌زه‌کانی نه‌و پالتیوراوه دابه‌ش ده‌کړیتوه به‌سه‌ر پالتیوراوه‌کانی تردا به‌پیتی نه‌و شتوازه ده‌نگدانه‌ی دووم که بۆیان پوونکروه‌ته‌وه. نه‌م پڕۆسه‌یه‌ش دووباره ده‌بیتوه به‌ پیتی پتویست هه‌تا نه‌و پالتیوراوه هه‌لده‌بژیریت که زیاتر له 50% ی له‌کۆی ده‌نگه‌کان به‌ده‌ست ده‌هینیت. نه‌م سسیمی به‌کارده‌هینیت بۆ هه‌لبژاردنی نه‌ندامانی نه‌نجومه‌نی خواره‌وه (نه‌نجومه‌نی نوینه‌ران) له نه‌نجومه‌نی یاسادانانی ئوستورالیداو له هه‌ندیک له هه‌لبژاردنه‌کانداو له ریکخراوه‌کاندا وه‌ک به‌کیتی خۆیندکاریه‌کان. نه‌مه‌ش کۆنگره‌ی چاکسازی سسیمی هه‌لبژاردنه په‌رله‌مانیه‌کان له به‌ریتانیدا له سالی 1917 پشنیاری کرد، هه‌روه‌ها له‌ده‌سته‌ی لایحه‌ی یاسایی سالی 1920 دا خرایه پوه‌هر چه‌نده پشنیاره‌که نه‌بویه یاسا له‌هر دوو حاله‌ته‌که‌دا. نه‌م سسیمی نه‌گه‌ری هه‌لبژاردنی نه‌و پالتیوراوانه هه‌لده‌وه‌شیتیتوه که وا ته‌نها که‌مینه‌یه‌ک له ده‌نگه‌کان به‌ده‌ست ده‌هینن (هه‌روه‌ک چون زۆر جار له هه‌لبژاردنه په‌رله‌مانیه‌کانی به‌ریتانیدا روو ده‌دات). له کۆتایدا نه‌مه سسیمیگه نییه بۆ نوینه‌رایه‌تی ریزه‌یی بۆ حیزبه‌کان و بۆ نه‌وه دانه‌نراوه.

هه‌روه‌ها بپروانه :

Electoral System ; preferential

Voting ;proportional representation; Single transferable vote System.

Analogy

هاوشیوهیی (التناظر)

بریتیه له لیکچوون له نیوان لایه نه کانی دووشتی جیاوازیان زیاتردا، تییبینی (هاوشیوهیی) کراوه له نیوان سستمه هه لَبژاردنیه کان و بازاره ئابوریه کاندایا، وه له نیوان سستمه سیاسیه کان و بونه وهره زیندوه کاندایا، وه له نیوان سستمه سیاسیه کان و سستمه بیرکاریه کاندایا (الحاسبات)، و له نیوان هه لَمه ته کانی هه لَبژاردن و جهنگه کاندایا، وه له نیوان رهوشی رامیاریه کانی و یاریه کاندایا. ده کریت که وا دانانی یه که می بوونی هاوشیوهیی له چه ندین ریگاره به کار بهینیت: به و پییه ی به شیکه نه ندیشه بۆ پیشنیارکردنی گریمانه کان و هیله کانی به دیه پتان، وه که هیلکارییه کی لیکدانه وه ی یه که مینی شیوه ی نزیکراره ی هه ندیک له کرده وه کان. وه که هه نگاهی یه که م له هه ولی به ده رخستنی نه وه ی که کرده کان هه مان شتن واته (زیاتر له هاوشیوهیی رووت) له نیوان هه ردووسستمه که دا له ئارادایه. ئه م به کار هینانانه ش له و خه ملاندنه وه سه رچاوه ده گرن که هه رجییه هه تا ئه و په ری سنور. له کاتیکیشدا که هاوشیوهیی له سنوری خۆیدا رافیه کی پاساوار پیش که ش ناکات بۆ ئه و پرۆسانه ی که بابه تی توژیینه وه ن ئه و پیویسته به وریاییه وه مامه له ی له که لدا بکریت. وایش دهرده که ویت که له یه که چوونه کان پوکه شن و په یوه ندیان به بابه ته که وه نییه وه له خه له تیینه رن.

پروانه:

;hypothesis model Explanation

ئەو رایە یە کە دەلەت حکومەت و دەسەلات بە شێوەیەکی دەستکرد دەسەپنترین وە دەکریت دەستیان ئی هەلبگریت، وە کۆمەلگە پێویستە ریکبخریت لە رێگە ی بەستنی چەند ریکەوتنیکی ئازادە و لە نیوان ئەو کۆمەلانەدا کە پێک دەهینرین لە پێناو رازیکردنی کۆمەلئیکی تەواو لە پێداویستیەکانی مرۆڤ و نامانجەکانی، وە پێویستە ئەم سستمە هەر مەکیە ی تاکە هاوکارەکان کە بە ئازادی مامەلە دەکەن جینگە ی ئو رێڤو شوپنە زۆرە ملیتی و چەوسینەرانی بگریتە وە کە یاسا و دەولەت دایدەنن. لە ناو ئەم رەوشە پیدشا جیاوازی هە یە سەبارەت بە ژمارە یە ک لە مەسە لە سەر مەکیەکان : رادە ی پێویستی توندو تیژی و پاسا و دانە وە ی لە لە ناوبردنی دەولەتدا، هەر وە ها سەبارەت بە وە ی کە ئایا مولکایە تی تابەت پێویستە بۆ ئازادی تاکە کە س یان ئامرازیکە بۆ زۆرە ملییی، و هەر وە ها رادە ی شرعیە تی ریکخستنی کۆمەلە ی جیاوازیەکان دەربارە ی مەسە لە بنە رەتیەکان رینگا بە سەر هەلدانی هەست و سۆزە گیرە شوپنەکان دەدەن بە شێوە یەکی زیاتریش لە چوار چێ وە ی سیاسیدا لە فیکری راست و چە پدا، وە دەبیته هۆی دابەش بوون لە ناو خودی (مەیلی گیرە شیونییە کە) خۆیدا.

هەر وە ها بپروانە :

Anarcho-syndicalism ; authority;
ideology; Marxism; new right; power;
society; state.

بزووتنە وە ی ئازا وە گیرێ — سەندیکایی (الحرکة الفوضویة — النقایبیه)

Anarcho- Syndicalism

رەگەزێکی گرنگە لە ناو چالاکیه رامیارییه سۆشالیستی و سەندیکایییه ئەوروپی

و نه مریکيه کاني سدهی بیسته مدا. نه م بزافه که به شیوه یه کی گشتی ناژاوه گتپیه، رایگه یاندوه که دژ به چه مکی ده ولت و، رژی سهندیکا (Syndicat) له فره نسیدا) ده وسستیتته وه له کاری پامیاری و ره چه رخانه کومه لایه تیدا. سه ندیکا کان نامرازه کانی ریکخستن له خۆده گرن بژ گتپینی ده سلاتی ده ولت به حوکم کردن له ریگه ی ریکخراوه کرتکاریه کانه وه. هه روه ها نیستا نه م زاراوه یه به سه ر نه و ناراستانه دا جی به جی ده کرت (به تایبته ی له سه ندیکا کرتکاریه فره نسی و نه مریکيه لاتینییه کاندا) نه ک به ته نها به سه ره ره بزوتنه وه یه کی دیاری کرودا به لکو هندی جاریش نه م زاراوه یه به کار دیت بژ پیناسه کردنی کارنکی پامیاری سه ندیکایی که پاسته وخق نامانجی روبه پویونه وه ی ده سلاتی ده ولتته. له ساله کانی یه که می سده ی بیسته مدا بزوتنه وه یه کی هاوشیوه ی نه مه له به ریتانیدا به ده رکوت که ناسرا به ناوی (سۆسیالیزمی سه ندیکایی) .. سۆسیالیزمه سه ندیکاییه کان پیتیان و ابو که ریکخراوه پیشه سازیه کان پتویسته به شیوه یه کی کومه لی نه و که سانه حوکمی بکن که گرتگی ده دن به به ره مهیتان له وانه ش کارمه نده کارگتپیه کان، هه روه ها پتویسته هه موو پیشه سازیه ک به ره مه که ی له پیتناو به رژه وه ندی گشتیدا ناراسته بکات له ریگه ی سه ندیکا نیشتمانیه دیموکراسیه کانه وه (که هاوشیوه ی سه ندیکا کانه له چاخه کانی ناوه پاستدا) وه ده وسستیت له نیوان تاک و ده ولتدا ده وسستیت، هه روه ها پتویسته نوینه رایته ی به رژه وه ندی به کار به ران بکات له ریگه ی ژماره یه ک له دامه زراوه کانه وه، له سه رده ولتیش پتویسته به شیوه یه کی گشتی رژیک بگتپیت که ریکخه رانه و ژوره ملتیا نه بیت.

هه روه ها بپروانه :

Anarchism ;corporatism (a) :

ideology : socialism.

(غیاب القوانین او القواعد او المعاییر)

نہم زاراوہیہ بہ کاردیت بۆ پیناسہ کردنی رهوشی نہ و تاکانہی کہ ناتوانن کۆتہ کۆمہ لایہ تیہ کان یان رهوشی نہ و کۆمہ لگایانہی کہ خاوەنی کۆمہ لہ پیوہ ریکی ململانیکہ رو دارماون وەر یگرن. لہ شیکاریی پامیاریدا نہم زاراوہیہ بۆ رافہ کردنی رهفتاری پامیاریی لادہ رو چالاکیہ سیاسیہ توندردہ و ہکان بہ کارہینراوہ ... ہتد. نہ گہری پوودانیش زیاترہ لہ سہ ردمہ کانی وەر چہ رخاندانہ و ہک دروستکردن و پەر سہ ندنی پامیاریی خیراوشویش و ئازادی نہ ہلیدا.

ہہ روہا بپوانہ :

Alienation; norm

Apportionment (دابہ شکردن) (التقسیم)

بریتیہ لہ پروسہی دانسانی سنوری جوگرافی بۆ بازنہ کانی ہہ لہ بژاردن و دیاریکردنی بازنہ کانی ہہ لہ بژاردنہ لہ نیتوان ناوچہ کارگرتپہ کاندانہ (ولاتہ کان یا پاریزگاکان یا ولایتہ کان لہ ولایتہ بہ کگرتوہ کاندانہ ... ہتد) و ہ بہ پتی سستی زۆرینہ رہنگہ دابہ شکردنی ریژہیی دانیشتون لہ نیتوان بازنہ کانی ہہ لہ بژاردن و پووالہ تہ کۆمہ لایہ تیہ و نابوریہ کانی دہنگدہ راندانہ کاریکی گہ ورہ بکاتہ سہر نہ نجامہ چاوہ پوانکر اوہ کانی ہہ لہ بژاردنہ کان بہ چہ ند ریگہ یہ ک بہ شتیوہ یہ کی گشتی کہ ناچہ سپیت لہ سستی نواندن ریژہییہ ہہ لہ بژاردنیہ کاندانہ. لہ بہر نہم ہویہ ش زۆر جار بہ دوای ریگہ یہ کی دابہ شکردندا دہ گہ ریت کہ وا حیزی نہ بیت، ہہ روہا نہم ریگہ بہ

به‌کار ده‌هینریت بۆ دووباره دابه‌شکردنه‌وه‌ی بازنه‌کانی هه‌لبژاردن له‌ نیتوان ماوه‌یه‌ک و ماوه‌یه‌کی تردا بۆ ئه‌وه‌ی زیاد بوون و دابه‌زینه‌ پێژهبه‌یه‌کان له‌ به‌ر چاوبگه‌ریت له‌ ژماره‌ی دانیش‌تواندا له‌ بازنه‌ جیاوازه‌کانی هه‌لبژاردندا. له‌ به‌رئه‌وه‌ی که‌ به‌کسان بوونی نزیکه‌یی له‌ ژماره‌ی ده‌نگه‌راندا فاکنه‌ریکی سه‌ره‌کی زاله‌ له‌ سستمه‌ هه‌لبژاردنیانه‌دا که‌ پشت به‌ زۆرینه‌ ده‌به‌ستن ئه‌وا دووباره‌ دابه‌شکردنه‌وه‌ی خولی پێویست ده‌بیت.

دابه‌شکردنی ناوچه‌کان دووباره‌ ده‌کریته‌وه‌ بۆ مه‌به‌ستی هه‌لبژاردنه‌ نوینه‌رایه‌تیه‌کان له‌ ولایه‌ته‌ به‌کگرتووه‌کاندا پاش هه‌ر سه‌ر ژمیره‌کی دانیش‌توانی ده‌یی، ئه‌مه‌ش هه‌میشه‌ ئه‌رکیکی ئه‌نجومه‌نی ولایه‌ته‌ ته‌شربه‌یه‌کانه‌. به‌لام له‌ شانشینی به‌کگرتوودا ئه‌وا ده‌زگا ناحیزبه‌یه‌کانی سنوری ئینگلتراو ویلز و سکوتله‌نده‌و ئه‌ره‌له‌ئای باکوور نزیکه‌ی هه‌ر 10-15 ساڵ جارێک دابه‌شکردنه‌وه‌ی بازنه‌کانی هه‌لبژاردن دووباره‌ ئه‌نجام ده‌ده‌نه‌وه‌. سنوره‌ سه‌روشتیه‌کان (دورگی وایت بۆ نمونه‌) و سنوره‌کانی ئیستای پارێزگاگان و ئاره‌زوی بۆمانه‌وه‌ له‌ سه‌ر به‌کیتی کۆمه‌لگه‌ ناوچه‌یه‌یه‌کان چه‌ند پێوه‌ریکی زنده‌ن کار له‌ دابه‌شکردنی کورسیه‌کان ده‌که‌ن له‌ ولایه‌ته‌ به‌کگرتووه‌کاندا. هه‌روه‌ها ئه‌م زاواوه‌یه‌ ره‌نگه‌ مانای دابه‌شکردنی نوینه‌ران له‌ نیتوان له‌ه‌کان و ناوچه‌و کۆمه‌له‌کان و .. هتد به‌ سه‌ر دامه‌زراوه‌ نوینه‌رایه‌تیه‌کان له‌ شیوه‌ی سه‌ندیکاکانی کریکاران و حیزبه‌ سیاسیه‌کان بگه‌رته‌وه‌.

See also : Gerrymandering

Aristocracy (الارستقراطیة) ئه‌رستوکراسی

له‌ بنچینه‌دا واته‌ (حوکمی باشترین) له‌ لایه‌ن ده‌سته‌ به‌زیریکی هه‌لبژاردنه‌وه‌ (ره‌نگه‌ هه‌لبژاردنیکی خودیش بیت) به‌ پیتی ئه‌وا خاوه‌نداریه‌ گریمانه‌یه‌ی بۆ قورخرکردنی کۆمه‌لێک خه‌سه‌لتی دیاریکراو که‌ ویستراوه‌ و وا داده‌نریت که‌ له‌ ریگی له‌ دایک بوونه‌وه‌ به‌ ده‌ست دیت، وه‌ک (دانایی) ﴿کۆمار﴾ ئه‌فلاتون ﴿بی‌خه‌وشی ره‌گه‌زی

(نازیه‌کان له زه‌وییه داگیرکراوه‌کانی ئه‌وروپای خۆره‌لاتدا) وه‌جاخ زاده‌یی هه‌میشه په‌یوه‌سته به‌مولکداری زه‌وییه‌وه (به‌ریتانیای دهره‌به‌گابه‌تی و له‌ماوه‌ی پاش دهره‌به‌گابه‌تیدا) یان چین (چهند به‌شیک له‌هیند له‌سه‌رده‌مه‌جۆراوجۆره‌کاندا). ئه‌م زاواوه‌یه‌ش ئه‌م‌رۆ به‌شێوه‌یه‌کی به‌رفراوان بۆ پیتناسه‌کردنی چینیک یان کۆمه‌لیکی فه‌رمانه‌وه‌ا به‌کار ده‌هێنرێت که‌ مافی له‌ فه‌رمانه‌وه‌ وایکردندا له‌ له‌دایکبوونی وه‌جاخزاده‌یی بۆماوه‌یی وه‌رده‌گریت به‌ پێچه‌وانه‌ی حوکمی که‌مینه‌وه‌ که‌ هه‌تی له‌فه‌رمانه‌وه‌ واییدا ئه‌م شه‌ریه‌ته‌ی نییه‌.

See also : Elite ; oligarchy ;

Technocracy

Arrows, theorem See: Sociol choice; Theory

Attitudes (هه‌لۆیسته‌کان (الواقف)

بریتیه له‌ئاراسته‌کانی که‌س سه‌باره‌ت به‌ داموده‌زگاگان یان شته‌کان وه‌کو گوزارشتیک له‌وه‌زلدان یان هه‌لسه‌نگاندنه‌کانی ئه‌وه‌که‌سه . هه‌لۆیسته‌کان کۆمه‌لیک حاله‌تی زهنین .وه له‌به‌ر ئه‌وه‌ی که‌ ده‌کریت راسته‌خۆ تیبینی بکری ئه‌وا له‌ ره‌فتاره‌کانه‌وه‌ به‌ره‌م دین (له‌ناویشیاندا ره‌فتاره‌ زاوه‌کیه‌کان).

هه‌لۆیسته‌کان له‌گروپه‌ ئه‌قلانیه‌کانی ترجیا ده‌کرینه‌وه‌ چونکه‌ جینگیر ترن له‌ پالنه‌ره‌کان و زیاتر په‌یوه‌ندیان هه‌یه‌ به‌ تاییه‌تی به‌و بارودۆخانه‌وه‌ ئه‌و شتانه‌ی که‌ له‌و بێر و باوه‌پانه‌وه‌ وه‌رگیراون که‌له‌ بنچینه‌دا گرنگی به‌دابه‌شکردن ده‌ده‌ن (بیربواوه‌ره‌کانی جیاکاری که‌ په‌یوه‌سته‌ به‌ راستی گریمانه‌ ئه‌زمونیه‌کانه‌وه‌) له‌ به‌ها بنه‌په‌تیه‌کانه‌وه‌ سه‌ر هه‌له‌دات، به‌لام هاویه‌ک نیه‌ له‌ گه‌لیدا .

پێوانه‌کردنی هه‌لۆیسته‌کانیش بریتیه‌ له‌چاودێریکردنی ئه‌و ره‌فتارانه‌ی که‌ گوزارشت له‌چهند هه‌لۆیسته‌تیکي دیاریکراوه‌که‌ن هه‌روه‌ها پۆلێنکردن و شیکاریکردنیشیان . پێوانه‌کردنیش گرنگه‌ گرنگی ده‌دات به‌ توندی هه‌لۆیسته‌کان و ناوه‌رۆک و

جنگیریه‌کائی .ئو و بنه‌مایانه‌ش ده‌گرتیه‌وه زۆر جار به‌کاره‌یتانی ئو و پره‌نسییه ته‌به‌نیکراوانه ده‌گرتیه‌وه که پیک دیت له و قسه و باسانه‌ی له‌باره‌ی بارودۆخ و ئه‌و شته دیاریکراوانه و به‌ده‌ستخستنی ئه‌و به‌ریه‌رچدانه‌وانه له یووی پله‌ی په‌رچه‌کرداری ویستراو یا نه‌ویستراو.

لیکۆلینه‌وه‌ی هه‌لۆیسته‌کان به‌کارهاتوو له زۆر یواری شیکاریکردنی رامیاریدا و له‌وانه‌ش، ره‌فتاری ده‌نگدانی، ره‌فتاری یاسایی و دادوه‌ری، ریکخستن و تیه‌لکیش کردنی رامیاری و پشتگیری سستمی فه‌رمانه‌وایی.

لیکۆلینه‌وه‌ی هه‌لۆیسته‌کانیش هه‌ولێ رافه‌کردنی یوونی جۆریکی دیاریکراو له سستمی رامیاری ده‌دات به‌ ئامازه‌کردن بۆ سروشتی هه‌لۆیسته‌کان له کۆمه‌لگه‌دا . هه‌روه‌ها هه‌ولێ لیکۆلینه‌وه‌ی که‌سیتی سته‌مکاری داوه، ده‌رخستنی ئه‌وه‌ی که پشتگیری بیروباوه‌ره سیاسییه سته‌مگه‌راکان په‌یوه‌سته به‌وه‌لۆیسته سته‌مگه‌رایانه‌وه که یواریکی زۆر فراوانتر له‌ره‌فتاره کۆمه‌لایه‌تیه‌کائی له‌سه‌ر به‌نده . که هه‌لۆیسته‌تانیکن ره‌نگه ریشه‌دارین له‌شاره‌زایی هه‌لۆیسته باوکسالاریه‌کانه‌وه له‌به‌رامبه‌ر ده‌وله‌دا به‌کاره‌یتانی هه‌لۆیسته‌کان له شیکاریکردندا ره‌خنه لیگراوه له‌به‌ر چه‌ند هۆکاریک: ده‌بیته هۆی گۆرینی یان به‌ره‌مه‌یتانی پرۆسه‌ی پشکنینی هه‌لۆیسته‌کان له‌بری چاودێریکردنیان، وه هیچ شتیکی نییه که له بنچینه‌دا له هه‌لۆیسته‌کاندا بپتوریت له‌به‌رئه‌وه‌ی که پێوان هه‌ره‌مه‌کیانه ده‌سه‌پینریت، هه‌روه‌ها هه‌لۆیسته‌کان ته‌نها بریتین له‌وینه‌یه‌کی ساده‌و ساده‌کراوه‌ی هۆکاره ئالۆزو شاراوه‌کائی پشت کرده‌وه‌کانه‌وه پیشکه‌ش ناکن، هه‌روه‌ک چۆن هه‌وله زۆره‌کان بۆ رافه‌کردنی دیارده سیاسی‌کان به‌هێنانه‌وه‌ی نمونه‌و هه‌لۆیسته‌کان وه‌ک ئاخزاو ده‌رده‌که‌ون.

See also : Behaviouralism ; ideology values.

Attitude Scaling

See: attitude

Autarchy

حوکمی خوئی (الحکم الذاتي) نؤتارشی

ئەم زاراوەیە بە کاردێت بۆ پێناسەکردنی دەولتێکی سەرپه‌خۆی خاوەن سەرۆهری یان حکومه‌تێکی ره‌ها.

**See also : Absolutism; autarky ;
autocracy; autonomy; sovereignty.**

Authoritarianism

ئەزەدی سته‌مکاری (الفرعة الاستبدادية)

هەر بېروباوه‌رێکە بۆ حوکم کردن بە دەره‌کردنی فه‌رمانه‌کان به‌ بێ گرنگی پێدان یان گرنگی پێدانێکی که‌م به‌رای گشتی و مافی تاکه‌کان و حوکم کردن به‌ په‌سه‌ند کردن یان بېرۆکه‌ی نه‌یاری شه‌رعی.

**See also ; Absolutism ; democracy
Dietatorship; liberalism ; opposition;
Puplic opinion ; totalitarianism.**

Authority (السلطة) دەسه‌لات

دەسه‌لاتیش وه‌کو ئه‌و چه‌مکانه‌ی تر که‌ په‌یوه‌ستن پێیه‌وه‌ وه‌ک هێزو بوونی قه‌له‌مه‌وه‌یی و سه‌ره‌کردایه‌تی، بنه‌مایه‌ بۆ زامن کردنی رازی بوون له‌سه‌ریان یاخود گوێرایه‌لی بۆ بریارێک یان شه‌تواری کار. له‌به‌ر ئه‌وه‌ زاراوه‌که‌ مانایه‌کی جیای پێده‌درێت که‌ پشت به‌ سه‌روشتی هۆکاره‌کانی قه‌بوڵکردن یان گوێرایه‌لی ده‌به‌سه‌تیت، بوونی هێزیش هه‌رده‌م سزا زۆره‌ ملێکانی له‌گه‌له‌دایه‌و بوونی قه‌له‌مه‌وه‌یش ده‌سه‌لاتیش

ھۆكاریكى قەناعەت پېئەریان ھەئوئىستىك ھاوھەئىتى دەكات، ھەرۈھا سەركردایە تىش ھاوئى دەبىت لەگەل پىشت بەستەن بە شىۋەپەك لە بالا بوون كەخەلكى تەسلىمى بوون. ئەمە لەكاتىكدا كەوا زۆرىك لە شىكارىھەكان پىئیان وایە كە بنەماى جىاكە رەوھى دەسەلات برىتتە لە تواناى زامەن كەردنى ملكەچى یان گۆئىپایەلى لەبەر چەند ھۆكاریك كە پەپوھەندىان بەبەھاكان یان ئەو رىسا بنەپەتیا نەوھەپە كە بەگىشتى دانى پىدا دەنرەتتە بەوھى كە شەرىعیە. ئەم ھۆكەرە بەرجەستە بووانەپشە لە كەستىك یان دەزگایەك یان پىرارىك یان كارتىكدا كە پەپوھەندى دروست دەكات لە نىۋان شەرىعیەت و دەسەلاتىدا ھەرۈھا پەپوھەندى بەو پىئاسەپەوھەپە كە دەئىت دەسەلات برىتتە لە پىداكەردنى ھىزى شەرىع. دەمىننەتتەوھە پۆلئىن كەردنى (وېسەر) بۆ چۆرەكانى دەسەلاتى ھاوھەن قەلمرەو، دەسەلاتى تەقلىدى پىشت بە داب و نەرىقە كۆنەكانى كۆمەلگە دەبەستىت، دەسەلاتى یاساى ئەقلائىش پىشت بە پىۋەرە یاساى پەنەكان دەبەستىت، دەسەلاتى جادوكەر لە جەماوھرىش پىشت بەسىما كەسپەكانى تاكىكى دىارىكرار دەبەستىت (بەو شىۋەپە ئەو جىاوازیانەى سەرۈھە لە نىۋان دەسەلات و سەركردایە تىدا نا ئاشكرا دەبىت). ھەرۈھا زۆر جارىش جىاوازی تر ھەپە لە نىۋان دەسەلاتى یاساىن و دەسەلاتى كەردەپىندا. ئەگەر دەسەلاتىش پىشتى بە بنەماكان بەست ئەوا لەگەل مافى ھاوستنى ملكەچىدا دەگۆنچىت و بەلام مەرج نىە كە تواناى مسۆگەر كەردنى ملكەچى ھەبىت. بەلام ئەگەر پەكى لەسەر تواناى سەپاندنى فەرمانەكانى كەوتبوو ئەوا دەشەرى لەو كاتەدا دەسەلاتىكى كەردەپى نەبىت. قسەكەردن لە بارەى دەسەلاتەوھە بەم شىۋەپە رۆن نەكەردنەوھى جىاوازی لە نىۋان دەسەلات و ھىزدا دەگەپەنەت.

See also: headership ; legitimacy ; power.

Autocracy (حکمی تاش) (نۆتۆکراسی)

شیوه‌یه‌که له سته‌مکاری که دوو پوآله‌تی ناشنای هه‌یه: پیاده‌کردنی ده‌سه‌لات له‌لایه‌ن یه‌ک سه‌رکرده‌وه، هه‌روه‌ها پیاده‌کردنی ده‌سه‌لاتی رامیاری له‌ریگه‌ی ئیراده‌ی هه‌رپه‌مه‌کی سه‌رکرده‌وه له‌بری هوماره‌سه‌کردنی ئه‌و ده‌سه‌لاته‌ له‌ریگه‌ی یاسا ناسراوه‌کانه‌وه ئه‌مه‌یش به‌بێ هه‌ست کردن به‌هیچ لیپرسراوییه‌تیک به‌رامبه‌ر جه‌ماوه‌ری هه‌لبێژدراوان یان هه‌ر ده‌سته‌یه‌کی رامیاری تر. نمونه‌ی ئه‌م جوړه سه‌رکرده‌ی شتالین و هتلر و وعیدی امین له‌ ئۆگندا و فرانسوا دوغالیه (بابادوک) له‌ هایتی.

See also : Absolutism ; autarchy;
dictatorship; totalitarianism.

Autonomy (الحکم الذاتی) (نۆتۆنۆمی)

ئه‌و ده‌وله‌تانه‌ی که خاوه‌نی سه‌روه‌رین خاوه‌نی مافی (نۆتۆنۆمی) خۆ به‌پۆه بردن له‌و شتانه‌دا که په‌یوه‌ندی به‌ ده‌وله‌تانی تره‌وه هه‌یه .
حکومه‌ته هه‌رئیمایه‌تیه‌کانیش خاوه‌ن مافی خۆ به‌پۆه بردن له‌ چه‌ندین بواری دیاریکراودا له‌دانانی یاساکان که حکومه‌تی مه‌رکزه‌ی پێی ده‌به‌خشیت. هه‌روه‌ها دامه‌زراوه‌ کۆمه‌لایه‌تیه‌کانیش به‌همان شیوه‌ مافی خۆ به‌پۆه بردن یان ده‌دریتی له‌ دانانی ئه‌و رێسایانه‌دا که گۆره‌پانی چالاکیه‌کانی به‌پۆه ده‌بات. ئه‌م زاراوه‌یه به‌شیوه‌یه‌کی گشتی له‌ شیکاری رامیارییدا به‌مانایه‌کی جیاوازی ناده‌ستوری به‌کار ده‌هێنرێ. چونکه (خۆ به‌پۆه بردنی ده‌وله‌تیک) ئاماژه‌ ده‌کات بۆ توانای ده‌وله‌ت بۆ کارکردن له‌ پێناو به‌ ده‌پێنانی به‌رژه‌وه‌ندی به‌ دیارو ئاشکراکانیدا نه‌ک نواندنی به‌رژه‌وه‌ندیه‌کانی گروپه‌ کۆمه‌لایه‌تیه‌کان و به‌تایبه‌تیش چینیکی یان چینه‌ بالاده‌سته‌کان یان کارکردن له‌ بریایان.

See also: Autarchy ; federation;
marxism ;sovereignty ; state .

Axiom (به‌لگه نه‌وېستیتي) (المبديهية)

گریمانہ پیک له شیکاری زانستی یان زانستی کومه لایه تیدا وا داده نریت که روونه
و سه لماندنې زیاتری ناویت . به م شیوه یه نه وا به لگه نه وېسته کان گوته ی بنه رته ی و
بنه ما بنه رته یه کانی لقینکی زانستی پیک ده هینن که ده کریت لیه وه گریمانہ کان و
یاساکان و تیوره کان په ریه یان پتیدریت.

B

Balkanization (البلقنة) به لکونه

بریتیه له پرۆسه‌ی به‌ش به‌ش کردن بۆ چه‌ند ده‌وله‌تیک یان چه‌ند تاییفه‌یه‌ک که هه‌ندیکیان دژ به هه‌ندیکی تریان ده‌وه‌ستنه‌وه . ئه‌م پرۆسه‌یه‌ش که به به‌لکونه ناو ده‌بریت هه‌میشه لایه‌نیکی ده‌ره‌کی دروستی ده‌کات و هه‌ولی دابه‌شکردنی دراوسێکانی یان رکابه‌ره‌کانی ده‌دات. ئه‌م زاراوه‌یه‌ش یه‌که‌م جار به‌سه‌ر ئه‌و رامیاریه‌دا پراکتیزه کرا که روسیا گرتیبه به‌ر به‌رامبه‌ر ده‌وله‌تانی نیوه دورگی به‌لکان له کۆتاییه‌کانی سه‌ده‌ی نۆزده‌هه‌مدا.

کاربگه‌ری پیشبینی کردن به سه‌رکه‌وتن (تأثیر التنبؤ بالفوز)

Bandwagon Effect

زیادکردنی پشتگیری پالیئوراویک یان حیزبیک له هه‌لبژارنه‌کاندا، که به‌هۆی راگه‌یاندنی پیشبینیه‌که‌وه به‌ئه‌نجامیکی چاوه‌پروانگراوی ئه‌وه‌لبژاردنانه له به‌رژه‌وه‌ندی پالیئوراوه‌که یان حیزبه‌که ده‌بیته (بۆ نمونه)، به‌بلاوکردنه‌وه‌ی ده‌ره‌نجامه‌کانی راپرسیه‌که، به‌بێ ئه‌و راگه‌یاندنه‌ش ئه‌و زیاد بوونه‌که پوی نه‌ده‌دا، یان زیاد بوون که‌تر ده‌بوو.

See also : underdog effect

Bargaining Theory

بریتیه له لیکۆلینهوهی دانوستان (به دانوستانی پامیارییشهوه) له رنگه پیتیازی جۆراو جۆرو نمونه گه لیکه شینوهیی و تیۆره کانهوه ... هتد. له ورنگه به کار هاتوانه یش تیۆری باره کان و نه زمونکردنی کومه له بچوکه کان و شیکارییکردنی شینوهیی وه رگهراو له زانستی ئابوری و لیکۆلینهوهی ململانێکان و رنگا دهرونیه کانهوه. وه له بابتهکانی جیسی بایهخی سه رهکی له لیکۆلینهوهی سازشکردنی پامیارییدا نه و چوار چینه دامه زراوییهیه که تیدا سازش روو ده دات و به هاکانی نه و ره گهزه به شداریبووه کان و رنگاکانی گه یاندنی بزافهکانی سازش و تواناکانیقه بول کردنی چاره سه ره دیاره کان و رنگاکانی ته و او کردنی پرۆسهی سازشکردن هتد بوارهکانی رهفتاری پامیاریی که په یوه ستن به تیۆری سازشهوه پیکهاتهکانی ئینتلاف و دانوستانی نیو دهولهتی دوولایه ن یان فره لایه ن و رهفتاری ته شریعی ده گرتنه وه، به تاییه تیش کاتیک که دیسپلینی حیزبی ئاسان بیت و دانوستان له و لیژنه وه لێژاردنانه دا که تیدا ده نگدان به شینوهیهکی ئاشکرا ده بیت نه ک به ده نگدانی نهین.

See also; conflict approach ; gametheory .

Behaviouralism (التحليل السلوكي) شیکاریی رهفتاریی

زاراوهیه که زۆر جار به شینوهیهکی ره خنه گرانه جیبه جی ده کریت به سه ره نه و شیکارییهی که زۆریه ی یاخود هه موو نه م پابه ندبوونانه ده خاته روو: ناکریت زانستی

رامیاری بی لایه بیت و ناکریت لایه نیک نه بیت بۆ ئه و تیۆرانه ی که زیاتر گشتیتن بۆ ره فتاری تاکی، یه که ی بنه ره تیش بۆ شیکاریی رامیاریی ئه و تاکه یه که له ناو ژینگه رامیارییه که هه لسوکه وت ده کات، هه روه ها پئویسته که رافه کردنه زانسته ی چه سپاوه کان و گریمانه کان و به کاره تنانی شیوازه کانی چه ندیه تی په خساوه په ره ی بی بدریت هه روه ها پئویسته خۆ له و زانیارییه گریمانکراوه کان به دوریگریت و پئویسته ریگه نه دریت به به ها که سیه کانی توپژهر که ده ست بخاته توپژینه وه کانه وه .

بانگه شه که رانی ئه م رینازه هه ولی ئه وه ده دن که خۆیان له و ناته واوییه سه ره کیانه لاده ن که له به رنامه کانی ترده ده بیننه وه : ئاره زوو بۆ وه سفکردنی ناتپوری و جه خت کردنه وه له لایه نه یاسایی وه دستوریه کانی ده ولت و ئاماده بوون بۆ تیکه ل کردن له نپوان مه سه له پئوانه بییه کان و مه سه له راسته قینه کانداه . پئویسته جیاکاری له نپوان شیکاریی ره فتاریی (Behaviouralism) و ره فتارگه رایى (Behaviourism) دا بکریت. چه ند لیکچونیکیش هه یه له نپوانیانداه له هه ندیک لایه نه وه به لام زاراه ی ره فتارگه رایى ته سکرته ، به تاییه تی ئه و میتۆدیکه له لیکۆلینه وه ی زانستی ده رونناسیدا . ره فتارگه رایى ئه وه ده گه یه نیت که تیۆری ده روونی پئویسته ئامازه نه کات به و دیاردانه ی ده کریت تیبینی بکرین به شیوه یه کی راسته خۆ و پئوانه بکرین به شیوه یه کی بابه تی. له بهر ئه وه که حاله ته زهنیه کانی ره گه زه کایش به م پئوه رانه پازی نابیت ئه و پئویسته خۆ له هه ر ئامازه یه ک بۆه ست لابدریت و هه روه ها پئویسته زانستی ده رونناسی ته نها دیاریکردنی ئه و پالته رو په رچه کردارانه له خۆ بگریت که په یوه ندیدارن و مامه له له گه ل ئه و زهنی که چووته ناو ره گه زه که وه بکات وه کو ئه وه ی سنه دوقیکى ره ش بیت، هه روه ها شیکاریی په فتاریی زۆر جار ره خنه ی لیده گریت به هۆی پارایی له پاده به ده ری و رویشتنی بۆ دورتر له وه ی تیبینیکراوه به شیوه یه کی راسته و خۆ به هۆی روکه شی تیۆری به ره مه اتوو و هه روه ها به هۆی هه لپژاردنی بواره کانی توپژینه وه ئه وانیه که

شیاوترینین بۆ پتوانه کردن نهك به هۆی گرنگیاننه وه یا نه و گرنگیه وه که دهیخاته وه ههروهها به هۆی نه و بانگه شه ساویکانه به وه که ههندی جار سهبارته به نازادی به ها ده ریده برپیت (واته بی لایه نی پتوانه بی Normative neutrality) نه و پابه ند بوونه ناشکرایه به ریبازی ره هفتارییه وه ناشکرایه به تایبته تی له زانستی پامیاری نه مریکیدا له په نجاکاندا سه ره پای بوونی ناراسته یه کی هاوشیوه له چه ند توپژینه وه یه کی زۆردا به درژیایی نه و سه ده یه .

**See also : Blick box technigue; empiricism
normative theory ; operationali zation ; political
behaviour ; political science ;positivism .**

Bicameral (ئێسائی المجلس) جیووت نه نجومه ن

ئهم زاراوه یه نه و ده سه لاته ته شریعیه وه سف دهکات که دوو نه نجومه نی هیه وهك نه و پرژمه ی که هیه له زۆرینه ی هه ره زۆری ده ولته دیموکراسیه کاندایا و هه موو ده ولته فیدراله کان و په نجا ویلایه ته که ی نه مریکادا یه ك ولایه تیان نه بیت، له و ده سه لاته ته شریعیانهدا که دوو نه نجومه نیان هیه شتیکی باوه که نه نجومه نی نوینه ران هه لپژێرن به هه لپژاردنیکی راسته وخۆ، ئهمه له کاتیکیدا که نه ندامیتی نه نجومه نی بالا ده رنه نجامی رینگه یه ك یان کۆمه لێك رینگا بیت: بۆ ماوه یی (نه نجومه نی لۆرده کان له په رله مانی به ریتانیادا) و ناوان (نه نجومه نی پیرانی که نه دی) داواکردن له لایه ن حکومه ته هه ریمیه کانه وه (البندسترات له نه لمانیا) یان هه لپژاردن (نه نجومه نی پیرانی نه مریکی) . کاره کانی نه نجومه نی دووم و گرنگیه که ی زۆر جیوازد ه بن له ولاتیکه وه بۆ ولاتیکی تر. زۆریان کاری پینداچونه وه ی پینشنیاره ته شریعیه کانیان هیه هه ندیکیشیان مافی هه لوه شانده وه ی ته شریعی پابه ندیان هیه . له ده ولته یه کگرتوه کانیشدا وا باوه که نه نجومه نی بالا

فهرمانی سه‌ره‌گیی هه‌بیت به نواندنییمافه‌کانی پاریزگاگان و به‌رژه‌وه‌ندیه‌کان و به‌رگری لییان.

See also : federation ; unicameral .

جه‌سه‌رگری یی دوانه‌یی (القطبية الثنائية) Bipolarity

مه‌یل و ئاره‌زوی ره‌گه‌زه‌کانه بۆ کۆبونه‌وه له‌ده‌وری دوو ناوه‌ندی په‌رگیر له‌ سه‌ر هه‌مان پی‌په‌یژه‌دا. له‌به‌رئه‌وه زاراوه‌که له زانستی رامیاریدا له دوو په‌وتدا به‌ تاییه‌تی به‌کار ده‌هینریت. زاراوه‌که له‌په‌یوه‌ندیه نیو ده‌وله‌تیه‌کاندا ئاماژه به‌ کۆبونه‌وه‌ی ده‌وله‌ته‌کان له دوو بارسته یان دوو هاوپه‌یمانیه‌تی دژدا ده‌کات به‌ تاییه‌تی له‌ سالی 1945 هه‌ له‌ رووبونه‌وه‌ی جه‌نگی سارددا له‌ نیوان ولاته‌ به‌کگرتوه‌کان و هاوپه‌یمانانه‌کانیدا له‌ لایه‌که‌وه‌و بارسته‌ی سوڤیه‌تیش له‌ لایه‌کی تره‌وه‌. هه‌روه‌ها زاراوه‌که له‌ هه‌تباردنه‌کاندا ئاماژه بۆ ئه‌و حاله‌ته‌ ده‌کات که‌ تیییدا ده‌نگه‌ران له‌ نیوان دوو حیزبی دژ به‌یه‌کدا یان دوو بارسته‌ی حیزبی مملانیکه‌ردا به‌کیکیان هه‌لده‌بژێرن، ژۆر جاریش ئاماژه بۆ ئه‌م حاله‌ته‌ ده‌کریت که‌وا که‌متر وردبینی تیدابه‌ به‌وه‌ی که‌ حاله‌تیکی جه‌سه‌رگیربونه‌.

See also : polarization.

شینواری سندوقی ره‌ش (اسلوب الصندوق الاسود) Black Box Technique

هه‌ر شینواریکی شیکاریی که‌ بیرۆکه‌ی (سندوقی ره‌ش) به‌کار به‌ینیت بۆ ئاماژه‌کردن بۆ کۆمه‌لێکی ئالۆز له‌ کارلیکه‌کان. ئه‌م (سندوقی ره‌شه) له‌ شیکاریکه‌ردندا به‌ هه‌چ جیا ناکریته‌وه‌ مه‌گه‌ر به‌ ده‌روازه‌و ده‌ره‌چه‌کانی نه‌بیت وه‌ بۆ مه‌به‌سته‌کانی

شیکار یکردن بیناگا بوون له هەر پروسه یه کی مان پیدان (تمویل) دابراو له سندوقی رهش به ناکام ده گات. ئەم شتوازه، به کار هینراوه له شیکاریی دهرونی و رهفتاری و شیکاریی ریکخستنی و ئەو میتودانه ی که پشت به سسته مه کان ده به ستن له شیکاریی رامیارییدا... هتد له نمونه کانی شیکاریی سستمیکی رامیارییدا لیکۆلینه وه ی رهوشی رامیاریه کانه که له چونه ناوه کانی له حیزبه کان و کۆمه له ی به رژه وه ندیه کان ده کۆلنیه وه هەر وه که له دهرچووه کانی شتوه ی بریاره کان سه باره ت به رامیاریه کان ده کۆلنیه وه، ئەمه له کاتیکدا که ده سلاتی یاسادانان یان ئەو ده سته یه ی که رامیارییه داده زرتنیت داده نریت به (سندوقی رهش) به خۆ بیناگا کردن له و پێو شوینانه ی که چوونه ناوه کانی تیدا گۆراوه بۆ (ده رچووه کان) له به کارهینانی چه مکی (سندوقی رهش) به م شتوه یه رهنگه به هۆی ئەو زیاده رهویه وه بیت له نالۆزکردنی پروسه کانی وه رچه رخاندا یان له به ره وه ی که په یوه ندی نیه به مه به سته کانی ئەو شیکاره وه به تاییه تی.

ده نگدانی بارسته (تصویت الکته) Block vote

سستمیکه بۆ ده نگدان که تیدا نوینه ره کان ده نگ ده دن له بری ئەو کۆمه لانه ی که نوینه رایه تیان ده کن به ده نگدانیک که له سه ره ده نگه جیاوازه کان نه وه ستاوه و به پنی قه باره ی رژه یی ژماره ی ئەندامانی کۆمه له که حساب ده کرت که نوینه ره کان نوینه رایه تی ده کن. سه ندیکا کرێکاریه کان که ئەندامن له کۆنگره ی حیزبی کرێکاراندا و کونگره ی سه ندیکا کرێکاریه کان (له به ریتانیا) بۆ نمونه به م شتوه یه ده نگه ده ن. هه روه ها ده نگه کانی ولایه ته کان له گشتیتی هه لئێژاردندا بۆ هه لئێژاردنی سه رۆک و جیکری سه رۆک له ولایه ته یه کگرتوه کانداه درزین به و پتییه ی که ده نگدانی بارسته یه.

See also : voting.

بەئشەفیزم (البشفيية) Bolshevism

بىر باۋەپنكە كەلە شىكارى لىنېن بۇ پەرسەندى سەرمایەدارى پىكدىت، و بەرنامە رىكخستى حىزب و چالاكى شۆرشگىزەكانى پىئو دەبەستىتە ۋە ھەرۋە ما بىنەما سەرەكەكەى ئەۋراپەيە كە دەئىت سەرمایەدارى لە كۆتايى سەدەى تۆزدەھەمەۋە چۈۋەتە قۇناغى كۆلۇنئايلىستى كۆتايىۋە . ۋە دابەشكردى جىهان لە نىۋان دەۋلەتە سەرمایەدارە گەرەكاندا رىگە لە پەرسەندى سەرمایەدارى تەۋاۋ و ناۋچەيى لە ولاتانى نمونەى پوسىادا دەگرتت، كارگەرى روسى لاۋاز خۆشى پىۋىستە بەكەم ھەل بقۇزىتەۋە بۇ شۆرش بە دروستكردى ھاۋپەيمانىتى لەگەل كۆمەلەكانى تردا بە تايىتە جوتياران، ۋە حىزبىكى خاۋەن رىكخستىكى بالا پىۋىستە مملانىى شۆرشگىزى بىات بەرپۆۋە بە كارھىنانى ھەر نامرازىكى نھىتى و توندى پىۋىست ھەرۋەھا دەبىت رۆلى حىزب و پەيكەرەكەى بىمىنتەۋە پاش بەدەستھىنانى دەسەلاتى دەۋلەت بۇ ئەۋەى تەرزىكى نۆى لە دەۋلەت دابە زىننىت ھەرۋەھا بىتە تاكە نۆينەرى پاستەقىنەى كرىكاران و جوتياران و ئەۋ چالاكىە تىك بشكىننىت كە دۇ بە شۆرش كار دەكات ﴿ (لىنېن) لە ماۋەى تۆربەى زىانى پاميارىدا رەتى ئەگەرى بەرپابوونى شۆرشىكى سۆشئالىزمى دەكردەۋە كە لە روسىادا روو بىات لە برى ئەۋەش ھەۋلى بەرپاكردى شۆرشىكى پورجۋازى دىموكراسى رىشەيى دا بۇ دروستكردى بىنەمايەكى باشتر بۇ مملانىى ناشكرا لە پىئناۋى سۆشئالىزمدا . سەرەپاى ئەمەيش سالى 1917 ئەۋ بۇچۈنەى گۆرپى ھەتا رىگەى بۇ ھەۋلداننىكى شۆرشگىزى بە شىۋەيەكى زياتر پاستەۋخۇيانە لە پىئناۋ سۆشئالىزمدا بىات ﴿ .

ناكۆكى سەبارەت بە مەسەلانە بوۋە ھۆى كەرت بوون لە حىزبى كارى دىموكراسى كۆمەلايەتى روسىدا (كە ناۋەكەى گۆرپى بۇ حىزبى شىۋەى يەكئىتى سۆفەت لە سالى 1918) دا، لە كۆنگرەى دوۋەمىدا سالى 1903 . لىنېن و پىشتىۋانەكانى تۆرىنە

بوون له حیزیداو دواتر به ناوی (به لشفیه کان) وه ناسران (ئه ندامانی زۆرینه) به پیچه وانهی (مه نشیفیه کان) (ئه ندامانی که مینه) وه . پاشان ئەم زاواوه یه مایه وه و برا به سەر حیزی شیوعی یه کیتی سۆفیه تدا، به و شیوه یه زاواوه ی (به لشفیه ت) وای لیهات برا به سەر هه موو لایه نه کانی بیروباوه پرو موماره سه ی شیوعیه تی سۆفیه تدا . جۆزیف ستالینی جیگره وه ی لینین به رده وامی به هه وله کانیدا بق به دیهیتانی نامانجی (سۆشیا لیزم له یه ک ولاتدا) به شیوه یه کی درپندانه و دیکتاتورانه و توند . ئه و حیزب و رامیاریه شیوعیانه ییش که ئاراسته یه کی هاوشیوه ی ئەمه ده گرنه به ر زۆر جار به (ستالینیته) پیناسه ده کرتین، ههروه ها ئه و راو بۆ چونانه ییش که په یوه ستن به لیون تروتسکی یه وه که له سه ره تادا مه نشه فی بوو پاشان بوویه به لشفه فی و یه کیک له رکابه ره کانی ستالین به (تروتسکیته) پیناسه ده کرتیت . تروتسکیه تیش به شیوه یه کی تایبه تی پیک دیت له نیو نه ته وه یی و پابه ند بوون به شۆرشیی جیهانیه وه، سه ره رای ئه و رایه ش که ده لیت سه رکه وتنه پیش وه خته کان ئه گه ری زیاتریان هه یه له ولاته جۆراو جۆره کاندایه که ز بپروا بوون به پیویستی دووباره بونیادنانه وه ی کۆمه لگاکان له ژیره وه و به شیوه یه کی به رده وام و فراوان (شۆرشیی به رده وام) وه ستراتیژیته تی چوونه ناوه وه . (E n trism , entryism)

دزه کردن و تیکدانی حیزبه کان و بزوتنه وه کانی تر.

See also : communism , imperialism ; marx ism;

Social class ; socialism

Bourgeoisie see: social class.

Bourgeoisification See: Embourge –oisement.

بودجه (الميزانية) Budget

له داموده زگا رامياريه كاني وهك دهسه لاته حكوميه ناوچه بيه كان و دهوله تان و كومه له ي نابوربي نه وروپي يا ريخراوي نه ته وه يه كگرتوه كاندا.

بودجه داده نريت به به ياني خولبي ده راه ته چاره پوانكراوه كان (له شيوه ي باجه كان و رسوماته كان و داهاتي تر دا) كه به شيوه يه كي گشتي به ستراوه ته وه به و خه رجه پيشنيار كراوانه وه كه هميشه بق دوانزه مانگ داده نريت . سه ره پاي نه و وه زيفه پواله تبه (المشكليه) يه شي به و پتبه ي كه بودجه ي گشتيه نه وا بودجه له هه مان كاتدا دي كومه تمنتكي رامياريشه كه گرنگيه كي گه وري هه يه، هه ووه ها نماژه شه بق نه و ناوه نده كه حكومه ته كان ده يده نه . وه زاره ته كاني دارايي و سوور بوني نه نجومه نه كاني ياسادانان له سه ر پاراستني مافه كاني و دهسكه ته كاني سه باره ت به پرؤسه ي دياريكردني بودجه . له به ر نه و هيش كه زؤبه ي رامياريه كان پيك ديت له خه رجه بيه كان يان گرنكي ده دات به دووباره دابه شكردنه وه ي سامان نه وا زال بون به سه ر بودجه دا له راستيدا واته زال بون به سه ر دهسه لاتي جي به جيكردندا.

زال بوننيكي له م جوره ش كه به پرؤسه يه كي دريژ بووه وه داده نريت بق ماوه ي سالتك زياتر، خه رجه بيه پيشبيني كراوه كانيش سه باره ت به پرؤزه كان دريژ ده بنه وه بق چند سالتك زياتر نه وا سستمه كاني بودجه په ره ي پي دراوه بق ماوه ي دريژ تر هه ووه ها پيگه وه گرئداني ناشكراي نتيوان ناماده كردني هاوسه نكي و هه لسه نگاندي نامانجه حكوميه كاني وهك سستمه كاني نه خشه كيشان - به رنامه ريژي _ هاوسه نكي كردن.

دولت‌های دایرک‌ر (الدولة العازلة) Buffer state

نوع دوله‌تیه که ده‌ک‌ویته نیتوان سنوری دوو دوله‌تی گه‌وره‌تر له خۆیه‌وه و به‌هۆی شوینه‌که‌یه‌وه نه‌گه‌ری هیرش کردنی هه‌ر لایه‌ک له‌و دوو دوله‌ته بۆ سه‌ر نه‌وی تر که‌م ده‌بیته‌وه به‌هۆی هه‌لویستی بۆ لایه‌نیه‌وه به‌رامبه‌ر نه‌و دوو دوله‌ته‌ی که‌رهنگه‌ به‌ شه‌ر بین به‌هۆی زه‌وییه‌کانیه‌وه که‌ ده‌ک‌ویته نیتوانیه‌وه. پۆله‌ندا ده‌وله‌تیکی دایرک‌ر بوو له نیتوان به‌کیتی سؤفیه‌ت و نه‌لمانیدا له‌ ماوه‌ی دوو جه‌نگه‌که‌دا هه‌تا نه‌و هاو‌به‌یمانه‌ته‌ی که‌ له‌ سالی 1939 له نیتوان به‌کیتی سؤفیه‌ت و نه‌لمانیا‌ی نازییدا مۆرکرا .

بیروکراسی (البيروقراطية) Bureaucracy

نهم زاراوه له‌ به‌کاره‌یتانه زۆر باوه‌که‌یدا مانای نه‌و شیوه کار به‌ریو‌بردنه دیاریکراوه‌ی هه‌ر کۆمه‌لێک له‌ فه‌رمانبه‌ره حکومه‌یه‌کان (یان کارگێره‌کانی تر) ده‌گرتیه‌وه که‌ سیمایه‌کی دیاریکراویان هه‌یه که‌ جۆریکه له‌ زیاده‌په‌وی له‌ پو‌اله‌تگه‌راییدا، به‌کاره‌یتانی ناخنین و قورسی له‌ په‌یوه‌ندیه‌کانداو، ره‌قی له‌ لێپێچینه‌وه‌کانداو، سوور بوون له‌ سه‌ر پێدانی ده‌سه‌لات به‌ داموده‌زگا‌کانیان، و سه‌پاندنی کۆته‌کان به‌ سه‌ریدا . به‌ ده‌سته‌واژه‌یه‌کی تر نه‌وه‌ی پێ ده‌وتریت (هیل‌یسور) یان رۆتینی حکومی. زانا‌یانی کۆمه‌لناسی نمونه‌ی کۆزیه زال بوون و شوینه‌واری په‌یکه‌ره‌کان و ریک‌خستنه‌کانی (بیروکراسی) یان له‌م شیوه‌یه شیکردوه‌ته‌وه . چه‌مکی بیروکراسی له‌ زانستی کۆمه‌لناسیدا زیاتر روون و بۆ لایه‌نه . مانا پێشینه‌که‌شی مه‌یلی به‌لای (حوکمی فه‌رمانبه‌ران)دا هه‌یه (نه‌ک حوکمی سیاسی هه‌ل‌بێژراوه‌کان یان فه‌رمانه‌وه‌ میراتگه‌ره‌کان) هه‌تا به‌هۆی به‌کاره‌یتانیه‌وه ده‌گوریت بۆ زاراوه‌یه‌ک که‌ پێناسه‌ی شیوازیکی دیاریکراو له‌ ره‌فتاری کارگێری

دهکات که په یوه سته به چنډ جۆړنکی دیاریکراوه وه له رنځخستنې کومه لایه تی. وه ده کړیت دیاری بکړیت به گه رانه وه بۆ کومه لیک پتوره ی بابته. به گشتی نه م زارواویش په یوه سته به کارگړتې رامیارییه وه هه روه ما ده کړیت شتویه که له کارگړتې نایینی یان په روه رده یی یان پیشه سازی .. هتد بگړتیه وه. پیناسه ی ته قلیدی بۆ بیروکراسی به و پتیه ی دیارده یه کی کومه لایه تیه نه و پیناسه یه به که واکس ویبر پتیشکشی کړدوه و پۆلینی کړدوه وه که یه کیک له سی (جۆره نمونه ییه) که ی حکومړانی کړدن . هه روه ما پتوره کانی رنځخستنې بیروکراسی به م شتویه یه دیاریکړدوه : یواره کانی رېډانه ره سمیه کان که یاساکان یان رنساکان دایده نین . هه روه ما بنه مای قوچه کی داموده زگا، نه مه پیش نه و هیله ناشکرایانه ده گړتیه وه بۆ سه رپه رشتنی کړدنی داموده زگا بالاکان به سه ر نه و ده زگایانه ی که له خواره وه ی نه موهن، هه روه ما نه و کاره ی پشت به پاریزگاری توماره نوسراوه کان (مه له فه کان) ده به ستیت راهینانی فرمانبه ران و تایبه ته مند کړدنی شیان له لیها تووی به ریو بړدنی نوسینگه دا. وه ته ران کړدنی گرنکی پیدانی ته وای فرمانبه ر کان بۆ چالاکي ره سمیان له ماوه ی کاتزمیره دیاریکراوه کانی کار کړدنیاندا، وه بیونی رتسای کاری دیاریکراوه گشتی که هه مو فرمانبه ر کان بکړیت فیری بن. به و شتویه یه بیروکراسیه ت پوخته ی رنځخستنې نه قلاتی بوو له رامیاری و رنځخستندا به پیچه وانه ی نه و رنځخستنه وه که پشت به چاودیزی و تیره گری و پابه ند بیرو بیرو باوه ر یان بنه ماکانی تروه هه یه . له به رنه وه پیکه اتبوو له خزمه ت کړدنی پیشه یی که نه مه پیش له سه ر دیاریکړدن ((التمین)) وه ستا بوو و خاوه نی بارودوخ و ماوه یه کی دیاریکراو و مانگانه یه کی په یوه ست به پله و به ره و پیشچوونیکیش به پیی زنجیره یه کی زانراوی نه رکه کان. هه روه که چون پتیشو وهخت چنډ سیمایه کی دیاریکراوی بۆ کومه لگا دانا بوو له نمونه یی بیونی نابورییه کی نه ختی و رنځخستننکی فراوان بۆ نه رکه کان ودا هاته کان و فراهه م کړدنی رنگا نوییه کان بۆ په یوه ندیکړدن و قه بولکړدنی فهره نگی و (نه قلاتیه ت) له وه رگرتنی بریاره کار گیزه یه کان نه که مه نسوبیه ت و

به‌رتیل) ده‌سه‌لاتی یاسادانان به‌و پتییه‌ی که بنه‌مایه‌کی شهرعیه بق سه‌رکردایه‌تی و ناره‌زوو بق ناوه‌ندیه‌تی ده‌سه‌لات. بیرۆکراسیش شوینه‌واری خۆی هه‌بووه له ریکه‌ستنی کۆمه‌لایه‌تیدا: ناره‌زوو بق به‌رده‌وام بوونی‌و گۆراندارییه‌ په‌روه‌رده‌یییه ناراسته‌ کراوه‌کان به‌ره‌و کارپیتکردن له‌بواره‌کانی کارگتپیدا له‌ سه‌ر بنه‌مای شاره‌زایی، هه‌روه‌ها ناره‌زوو بق به‌دیموکراسی کردنی ژیانی پامیاری، ره‌نگه‌ له‌سه‌ر بنه‌مای (هزیی جه‌ماوه‌ری) و له‌نه‌نجامی دامه‌زاندنی بنه‌مای مه‌عقولیه‌ت (نه‌ک پیرو باوه‌ر یان نه‌و چاودتییه‌ی که له‌ سه‌ر بنه‌مای چین یان بنه‌ماکانی تر بیت) له‌ بریاردانه‌کاندا و دامه‌زاندنی ناشکرا له‌ پۆسته‌ کارگتپیه‌کاندا . لیکۆلینه‌وه تیعۆری و نه‌زمونیه‌کان له‌ بیرۆکراسیه‌تدا، له‌ نیوان مه‌سه‌له‌کانی تردا جه‌ختیان کردووه‌ته‌وه له‌ سه‌ر لینیچینه‌وه‌کانی وه‌رگرتنی بریاره‌کان له‌ ناو ده‌زگا بیرۆکراسیه‌کان و پامیارییه‌ ناو خۆیییه‌کانی دامه‌زراوه‌ بیرۆکراسیه‌کاندا .

**See also : Authority : idealtyp ;
publie administration .**

Cabinet (کابینه) نه نجومه نی وزیران (مجلس الوزراء)

لیژنه ی وزیره سه ره کیه کانی حکومته بق مه به سته کانی گفتوگو کردن له سه ر کاروباره کانی ده سه لاتی جیبه جیکردن به شیوه یه کی نهینی و وه رگرتنی بریاره سیاسی پتویسته کان بق چاره سه رکردنی کاروباره هه لو اسراوه کان، هه روه ها دارشتنی رامیاریه نوی به کان له و ولاتانه دا که رژیمی هه یه (حکومه تی نه نجومه نی وزیران Cabinet government). نه نجومه نی وزیرانیش به شیوه یه کی گشتی سه رۆکی وزیران سه رۆکایه تی ده کات یان له هه ندیک سستمد سه رۆکی ده ولت . نه نجومه نی وزیرانیش له زۆریه ی ده ولته دیموکراسیه کان و له ولاته گه شه سه ندوو ه کانه هه یه . نه دامیه تیش له و نه نجومه نه دا به گشتی کورت ده بیتته وه له و وزیرانه دا که لپرسراون له وه زاره ته سه ره کیه کانی ده ولت، به و شیوه یه نه و نه نجومه نه زۆریه ی جار پیک دیت له وه وزیره کانی حیزبی ده سه لاتدار یان حیزبه کانی حکومتی ئیئتلافی، ده شی له ننیوان نه دامه کانی نه نجومه نی وزیرانیشدا ژماره یه کی که م له سیاسی سه ره کیه کان له وانه ی که پله ی بی پۆستیان هه یه به شدار بن (وه کو لۆردی سه رۆکی نه نجومه ن یان راویژکاری (دۆقیه) لانکستر، وه له کاتیکدا که حکومتی پارێژگاران له حکومتدا بیت، نه و سه رۆکی حیزب له بریتانیا) .

زۆریه ی نه و ریکخواوانه ی که پشت ده به ستن به بوونی نه نجومه نی وزیران زۆریه ی کارو وه رگرتنی بریاره کان بق لیژنه کان ره وانه ده که ن (به تاییه تی له شانشینا یه کگرتوو و فره نسیاو ئیسیپانیا)، نه گه ر چی له هه ندیک له ولاتاندا نمونه ی نه لمانیا و ئیرله ندا و په ره سه ندنی لیژنه کان په راویزی بووه . ده سه لاتی نه نجومه نی وزیران و له ویشه وه لپرسراویتی رامیاریی هاوبه ش و — لیژنه کانی له کاتی پتویستدا

له ولاتیکه وه بق ولاتیکسی تر جیاواز ده بیت، له به ریقانیا دا زږر به هیزه و له نه لمانیا دا که متر به هیزه و له ویش که متر له ریڅخراوه سره کیه کانا یا ن نیمچه سره کیه کانا و هکو له ولاته په کگرتوه کانا وله کوماری فیره نسسی پیڼچه مدا . له چوار چپوهی رامیاری فیره نسیدا و سستمی رامیاری بق کومه له ی نه وروپی پیویسته هم زاراوه یه جیا بگریته وه له زاراوه ی کابینه (Cabinet) به مانای ده سته ی وه زیر یان کومیساری کومه له ی نه وروپی دیت که کومه له یه کی بچوکه له و فرمانبه رانه ی که وه زیر یان کومیسار دایانده نیت بق پیشککش کردنی روپژ و یارمه تی .

See also : Executive

سهرمایه داری (الراسمالیه) Capitalism

شپوه یه که له ریڅخستنې شاپوری که تیایدا نه وانه ی به شپوه یه کی تاییه تی خاوه نی نامرازه کانی به ره مهیتان یان (سهرمایه) ن و ده ستیان به سر دا کرتوه موجه نه دن وه به کریکاران له به رامبر به کارهیتانی کاره کانیان له گه ل نامرازه کانی به ره مهیتان دا بق به ره مهیتانی شمک بق مه سستی شالوویزی بازرگانی قازانچ کردو و کؤکردنه وه ی بریکی زیاد له سهرمایه . (کومه لگا سهرمایه داره کان) نه و کومه لگایان که هم شپوازه له به ره مهیتان تیاندا زاله، به لام هندی ره گزی تری تیدایه له وانه، شوپنه واره کانی په یوه ندیه دهره به گیه کان . هندی که له رواله ته کانی سهرمایه داری له نه وروپای روژئاویدا له ماوه ی سرده می دهره به گایه تیدا به دهره که وتن به تاییه تیش له رنگه ی په ره سه ندنی بازرگانی و بازرگانی کردن (Commercialization) ی به ره می کشتوکالی، نه مه له کاتیکدا که زاراوه که به شپوه یه کی بته وتر زږر جار په یوه ست ده بیت به پرؤسه ی پیشه سازی دواتره وه . نه و شپوه یه ی سهرمایه داری که له ماوه ی سده ی توژده همد له به ریقانیا و ولاته

یە کگرتوووە کاندایا پەرەیسەندووە شتیوازیکی نمونەیی پیش کەش دەکات و چەند ناوهرۆکیکی گرنگی هەیه بۆ لایەنە رامیارییەکانی سەرمايەداری. سەرمايەداریش لەم ولاتانەدا بە شتیووەیکی بیروباوەری پەيوەستە بە پیتیازی نازادی و رامیاری دەستیوهرنەدانەوه (Laisser faire) وه کورتکردنەوهی ئیش و کارەکانی دەولەت له پاراستنی ئاسایشی دەرەکی و یاسا و سستم و چوار چێووەی بازارپادا. هەرەها ئەم تێرواینە پیتی وایە کە دەست تێخستنی دەولەت له ئابوریدا سنوردارە بەلابردنی ئەو رینگرانە له بەردەم کاری نازادی هێزەکانی بازارپادا لەرێگەیی دەرکردنی یاساکانەوه دژ بە قورخرکردن و مومارەسە کۆتکارووەکانەوه. بۆ نمونە، بەو شتیووەیە ئەوا سەرمايەداری پەيوەست دەبێت پەيوەست بونێکی بەهێز بە سستمی ئالویری بازارگانی نازادەوه هەرچەندە کە جیاوازیشە لیتی.

سەرەرای ئەم شتیوازیش بۆ پەرەسەندنی (سروشتی) پتیووستیەکانی رامیاری سەرمايەداری ئەوا بەرەمەهتانی سەرمايەداری له ولاتانی تردا له ژێر باروودۆخی رامیارییەکی تەواو جیاوازدا پەرەیی سەندووه. له ولاتە پیشەسازیە بەدوادایە کدا هاتوووە کاندایا، بەتایبەتی ئەلمانیاو یابان، حکومەتەکان جۆرە رامیارییکیان بونیاد ناوه کە بەبێکی گەرەتر له دەستیوهردان دەناسرێتەوه و هەرەها چالاکانە هانی بەرەمەهتانی سەرمايەداری داو بەشتیووەیکی خیراتریش دامو دەزگای پیشەسازی گەرەوهو بەهێزی دروست کرد. چەند جۆریکی جیاوازیش لەرەوتی پەرەسەندنی گشتیدا هەن بە ئاراستەییەکی زیاتر له سەرمايەداری، دەرکەوتنی کۆمپانیا پشکدارەکان و دانانی بەرێو بەرەکان بویە هۆی دابرینی مولکیبەت لەکۆنترۆل له زۆریک له کۆمپانیاکاندا. هەرەها گۆپینی شتیوازی مولکداریتی له کاتیکی دواتردا و هەرەها بەشتیووەیکی زیادەجەختی دەکرده سەر دامەزراوه داراییەکان، وای لیتهات سەرمايەداری زیاتر چر بویەوه و مەیلی قورخرکاری تیدا دروست بوو، وه دابەشکردنی بەرژەوهندیەکان توندو تیزی زیاد کرد لەنتیوان دامو دەزگا دارایی و پیشەسازیەکاندا، له گرنگترین پەرەسەندنە رامیارییەکانیشی گەشەسەندنی دەستیوهردانی دەولەت بوو

له شیوهی ریکخستن (Regulation) و خو مایکردن و دابینکردنی چاودتیریدا نه مه پش ناراسته په که وای لیتهاتووه جیاکردنه وهی که متر ناسان بیت له هه شتاکاندا، هه روه ها مشتمر سه بارهت به وهی که نایا لی پیچینه وه کانی له م شیوه په یارمه تی پرۆسه کانی سه رمایه داری ده دات یان ریگری ده کات.

See also : corporatism (b) : ideal type ;
Exploitation ; feudalism ; free trade ;
Imperialism ; Industrial society ; interventionism liberalism ;
Marxism ; nationalization ; social class ;
Socialism ; state capitalism ; welfare state.

ریگهی لیکۆلینه وهی حالت (طریقة دراسة الحالة) Case – study method

سستمیکی شیکاری ریخراوه پشت ده به سستیت به لیکۆلینه وهی له سه رخۆ تیرۆته سه له بۆ حاله تیکی دیاریکراو (بۆ نمونه، له زانستی رامیاریدا لیکۆلینه وهی ریخستنن حیویتیکی رامیاری یان هه لمه تی کۆمه لئکی خاوه ن به رزه وهندی) به و پییه ی که نه لته رناتیفیکه له شیکاری به راوردکاری بۆ کۆمه له (حاله تیک) نامانجه سه ره که کانی نه م ریبازه ش نه مانه په : به و پییه ی که نامرازیکی فیرکاریه بۆ نه وهی قوتابیان بتوانن توژیینه وهی گه وره ترین کۆمه له له گزراوه کان و به یاننامه په یوه ست بووه کان له نمونه ی جۆریکی دیاریکراو له دیارده رامیاریه کان نه نجام بدهن، وه به و پییه ی که ریبازیکی توژیینه وهی به بۆ داتاشین و هه لبژاردنی گریمانه کان و په یوه ندیه کان له ریگهی تاقیکردنه وهی ورده وه بۆچه ند حاله تیکی پوونکراوه . وه ده کرتیت لیکۆلینه وهی حاله ته کان بکرتیت بۆ هه ر کۆمه لئک له ریبازو میتۆده کان . له وانه پش، چاوپیکه تنه کان یان به لگه به هیزکه ره کان یان لاساییکردنه وه کان یاخود یاریه کان.

See also : Comparative analysis.

حیزبه بنکه فراوانه‌کان (احزاب اوسع الجماهير) Catch – all parties

چه‌مکنه نوتۆکیر شه‌ایمر په‌ره‌ی پیداره‌ی بۆ پراکتیزه‌ی کردنی به‌سه‌ر حیزبه‌ی رامیارییه‌ی گه‌وره‌کاندا، که هه‌ول ده‌دات بۆ به‌ده‌ست خستنی پشتیوانی له‌هه‌لبژاردنه‌کاندا له‌ریگه‌ی هینلی دابه‌شکردنه‌ی چینایه‌تی یاخود ره‌گه‌زی و یان نایینه‌ی کانه‌وه... هتد له‌بری جه‌ختکردنی له‌سه‌ر راکیشانی خه‌لگی بۆ لای خۆی له‌که‌رتیکی دیاریکراو له‌کۆمه‌لگه‌دا (وه‌کو ده‌نگده‌رانی چینی پرۆلیتاریان چینی کاتۆلیک) له‌به‌ر ئه‌وه‌ بنکه‌ی عه‌قائیدییه‌که‌ی ده‌پارزینیته‌وه‌ به‌په‌ره‌ پیدانی چه‌ند به‌رنامه‌گه‌لنکی رامیاریی کردارییو نه‌رمه‌وه‌ بۆ راکیشانی کۆمه‌لنکی فراوان له‌به‌ر ئه‌وه‌ندییه‌کان. زاراوه‌ی (Vlokspartei) ئه‌لمانی (حیزبی گه‌ل) که‌ جیبه‌جینکرا به‌سه‌ر دیموکراسیه‌ی مسیحیه‌کاندا، هه‌روه‌ها پاش کۆنگره‌ی باد گودیسبیرگی سالی 1959 جیبه‌جینکرا به‌سه‌ر دیموکراسی خوازه‌ی کۆمه‌لایه‌تییه‌کاندا له‌کۆماری ئه‌لمانیای یه‌کگرتودا که‌ چه‌ند ده‌لاله‌تیکی زۆر هاوشیوه‌ی هه‌یه‌.

See also : Cleavage ; interest ; party

کۆیونه‌وه (اجتماع، تجمع) Caucus

بریتیه‌ی له‌کۆیونه‌وه‌ی ئه‌ندامانی حزبیکی رامیاریی یان ریخراویکی رامیاریی تر بۆ هه‌لبژاردنی پالیئوراوان بۆ هه‌لمه‌ته‌کانی هه‌لبژاردن (به‌تایبه‌تی له‌سه‌ر ئاستی ناوچه‌یی: پیشتر کۆیونه‌وه‌ی پالواتن بۆ کۆنگره‌ی پالواتن بوو له‌ وولاته‌ی یه‌کگرتوه‌کاندا، و کۆیونه‌وه‌کان پالیئوراوانی بازنه‌ی هه‌لبژاردنه‌کانیان دیاری ده‌کرد له‌ به‌ریتانیای ئه‌لمانیادا، له‌سه‌ده‌ی نۆزده‌هه‌مدا) بۆ گفتوگۆکردنی ئه‌وه‌مه‌سه‌لانه‌ی خراونه‌ته‌ به‌رده‌م ئه‌نجومه‌نی یاساداران یان ریکسزای ستراتیژه‌ی سیاسیه‌کان .. هتد. هه‌ندیک جاریش

ئەم زاراۋەيە كۆمەلەيەكى ناوخۆيى دەگرىتەۋە كە سەر بەھىزىك بىت، كە ھىزى كۆبۇنەۋە لە ناو ھىزىدا گەۋرە دەبىت ۋە دەكرىت بىرپارەكانى بسەپىنىت بەۋ پىيەى بابەندە بە ئەندامانى ھىزىبەۋە لەۋ چوار چىۋەيەدا كە تىيدا كار دەكات (ئەنجومەنى نوپنەرايەتى نىشتمانى يان ئەنجومەنى شار .. ھند) .

لە ھەندىك حالە تىشدا ۋا دەبىت كە بىرپارەكانى كۆبۇنەۋە سەپىنە ر بن بۆ ئەۋانەى كە دەسلەت دەگرە دەست (لە ئەنجومەنى ۋەزىراندا، بۆ نمونە) . سەرەراى پەيوەندى زاراۋەكەش بە ژيانى راميارى ئەمريكىۋ نوسترالىيەۋە بەتايىت ئەۋا لەژيانى راميارى بەرىتانيا ۋ ... ھند جىبەجىكراۋە، بە تايىتەى لەسەر ئاستى ژيانى راميارى ناوخۆيىدا . ھەروەھا زاراۋەكە لە ۋلاتە يەكگرتۋەكاندا جىبەجى دەبىت بەسەر كۆمەلەيىكى لاۋەكىدا لە ناو كۆمەلەيىك لە نوپنەرانى ھىزىدا كە كۆدەبنەۋە لەسەر بنەماى گرنگى پىدانى ھاۋبەش ۋ بە رىك ۋ پىكى بۆ رىكخستنى ستراتىژ يان گفتوگۇكردى لەسەر گىرو گرتە ھاۋبەشەكان .

See also : Faction ; party

شانە (الخليية) Cell

يەكەى بنچىنەيىبە بۆ رىكخستن لە ھىزىيىكى راميارى يان لەبزوتنەۋەيەكى راميارىدا كە ھەمىشە سروسىتىكى نەپنى ھەيە زۆر جارېش سنورى ئېش كىرنەكەى گەرەكەك يان شوپىنىكى كار دەبىت . شانەكانىش ھەمىشە بچووكن زۆر جار (لە سى) كەسەۋە بۆ بىست ئەندام لە خۆ دەگرىت) ئەم ئاستە لە رىكخستن چالاك ۋ دەكەۋىتە ژىر دىسپلېنىكى توند تۆلەۋە . پەيكەرى شانەكەيش پىك دىت لە كۆمەلە پەيوەندىكى شاقولى نەك ئاسۆيى لەنىۋان يەكەكانى رىكخستندا بۆ ئاسانكردى كارگىرپى ناۋەندى ۋ كەم كىرنەۋەى زىانەكان بۆ كەمترىن ئاست كە رەنگە بە ھۆى كەم بوونەۋەى مەپلداريىبەۋە يان ئاشكرابوونى چالاكىيە تىكەرىەكانەۋە . ئەم

زاراوه‌ی‌ش به شیوه‌یه‌کی تایبه‌تی جیبه‌جی ده‌بیت به‌سه‌ر یه‌که‌کانی ری‌ک‌خستندا له حیزبه شیوعیه جۆربه جۆره‌کاندا سه‌ره‌رای نه‌وه‌یش که سالی 1939 به شیوه‌یه‌کی رسمی له یه‌کیتی سو‌قیه‌تدا ده‌سه‌برداری بوون.

See also : Bolshevism ;party .

Cession (التنازل) واژه‌ی‌فان

گواستنه‌وه‌ی خ‌ق ویستانه‌ی هه‌ریمیک له ری‌گه‌ی فه‌رمانه‌وه‌ی‌ه‌که‌وه یان حکومه‌تیکه‌وه بق فه‌رمانه‌وه‌ی‌ه‌که یان حکومه‌تیکه‌ی تر. نه‌وه‌یه‌ش که وازی لیده‌هینریت (بۆ نمونه)، به‌شیک ده‌بیت له ری‌ک‌سازیه‌کی ناشتیانه یان گۆپینه‌وه‌ی زه‌ویه‌کان یان فرۆشتن له‌به‌رامبه‌ر بریک پاره‌دا، یان وه‌کو له زه‌مه‌نه میژووویه کۆنه‌کاندا بره‌یه‌ک بووه له‌گری به‌ستی ژنخوازی شاهانه‌دا سه‌ره‌رای نه‌وه‌یش بارودۆخه‌کان په‌نگه‌وا له‌فه‌رمانه‌وه‌ی‌ه‌که یان حکومه‌تیک بکه‌ن که ده‌ست له هه‌ریمیک هه‌لبگریت (ته‌نازولی لیبکات) نه‌وا خودی کرداری ته‌نازول کردن جیاواز ده‌بیت له‌رزگار کردن به‌هۆی بوونی هه‌لبژاردنیکی خ‌قویستی په‌سمیه‌وه.

له نمونه‌کانی وازی هینان: گویزانه‌وه‌ی هۆنگ کۆنگ له‌چینه‌وه بق به‌ریتانیا به‌پنی ریکه‌وتنامه‌ی نانکنگ (1842)، وه‌گیرانه‌وه‌ی نه‌لمانیای نه‌لزاس – لۆرین به‌پنی ریکه‌وتنامه‌ی فرسای (1919)، وه‌کپینی لویزیانا له‌فه‌ره‌نسا له‌لایه‌ن ولاته‌یه‌که‌گرتوه‌کانه‌وه (1803)، هه‌روه‌ها کپینی دورگی (العزراو) له‌دانیمارک له‌لایه‌ن ولاته‌یه‌که‌گرتوه‌کانه‌وه (1917).

See also : Treaty .

Charisma (الموهبة القيادية) به هرهى فه زماندهى

له بنه رهدا زاراوه يه كى لاهوتيه واته (به هره يان به خششيكه له لايه ن خواوه) به لام ئيستاماناي ئه و رواه ته كه سئيتيه ناتاساييانه ي سه ركرده يه كى نه فرينه ر يان شورشگيز ده كه يه نيت كه شوينكه وته كاني برويان وايه ، خاوه نى توانا تايينه كان يان جادوويه كان بيت. هه روه ها نم زاراوه يه به شيوه يه كى زور ده گمهن به و هئماو داموده زگايانه ده وترتت كه په يوه سته به م جوړه سه ركردايه تيه وه .

ده شى ماوه ي به هره ي فه زمانده ي سنوردار بيت. هه روه ها په نگه ده سته وسانى له هئنانه دى تامانجه كاندا برواي پشتيوانه كان لاواز بكات يا خود سه ركه وتنى بزوتنه وه كه ده بيتته هوى دروستبوونى سه ركردايه تيه كى خاوه ن مؤركيكي رنكخراوه يى يان دامه زراوه يى . زورينه ي به كار هئنانه زانستيه كاني دواى (ويجر) Weber ده كه ون له جيا كرده وه ي سه ركردايه تى به هره داردا سه باره ت به شتوه ته قليديه كان و شيوه ئه قلازى و ياساييه كان، وايش دهرده كه ويت كه قسه كردن له باره ي ئه و داموده زگايانه وه كه په يوه ستن به و به هره ي سه ركردايه تيه وه كه پيشتر نامازمانه مان پيكرد بيتته هوى سرينه وه ي ئه و جياكاريه . سه ركرده كاني نمونه ي هيتلر و گاندى و فيدل كاسترو ناويان وه كو نمونه ي ئه م جوړه سه ركرده به هره دارانه ده هئترين، سه ره پاي ئه وه يش كه زاراوه كه زور جار به شيوه يه كى گشتى بو هه ركه سئيتيه ك به كار ده هئترتت كه تئيدا سيفه تيكي سه رنج راكيش و يان جادوويى له كه سئيتييدا هه بيت.

See also : Authority ;
Leadership ; legitimacy .

Chauvinism (الشوفينية) شوڤينيزم

نه زعه ي نيشتمان په روهرى و خو به زل زانينى نه ته وه يى له پراده به دهره ، هه روه ها

ئەو ھەلسەنگاندنە ناواقعییانەش دەگریتەو ھە بۆ خاسیەتەکانی ولاتی کەسی شۆفیتیو پقبوونەو لەنیشانەکانی ولاتانی تر. رەنگە ئەم زاراوەیەش لە ناوی ئەو سەربازە فەرەنسییەو ھەرگرا بیت کە ناوی (شۆفان) ھو لە دەیی سیەکاندا لە سەدەیی نۆزدەھەمدا کەسیتی یەکی شانتۆیی فەرەنسی بوو کە نەزعیەکی نەتەوئیی دەمارگیرانەیی ھەبوو. ھەرۆھا زاراوەکە، ھەتا ئەگەر بە رادەیی زیادەرۆییەکی کەمتریش بیت ئەوا نزیکە لە زاراوەیی (Xenophobia) وە کە مانای رق بوونەو ھە لە خەلکانی بیگانە دەگەینتت.

ھەرۆھا زاراوەیەکی داتاشراو لەو ھو ھەبە کە ھاتووەتە ناو بواری بەکارھێنانەو ھە بواری بەرگریکردن لە مافەکانی ژنان کە زاراوەیی شۆفینیزم بەکار دەھێنریت بۆ تانەو تەشەر دان لەو پیاوانەیی کە گومانای ئەو ھەیان ئی دەکریت کە لە راو بۆچوونەکانیاندا تەبەنی ئەو راو بۆچوونانە بکەن کە پێیان وایە پیاوان لە چەند لایەنێکی دیاریکراو ھو مەزنترن لە ژنان : لە شوینی ھەکارکردندا یان لە رووی فیکری ھو . . ھتد.

See also : feminism ; notionalism ; xenophobia .

دیموکراسییەتی مسیحی (الديمقراطية المسيحية) christian democracy

بزوتنەو ھەبەکی ئایدۆلۆژییە گوزارشت لە ئایدۆلۆژیای ئەو حیزبە پارێزگارەکان دەکات لەژمارەیک دەوڵەتی ئەوروپیی و ئەمریکایی لاتیندا کە تێیاندا بێرۆ باو ھەری کاتۆلیکی بەھێژە. نموونەیی ئەم حیزبانەبیش حیزبە دیموکراسیە ھە سحیحەکانن لەئیتالیا و ئەلمانیا و حزبی گەل لە ئەمسا. ریشە مێژووییەکانی ئەم بزوتنەو ھەبیش دەگەریتەو ھە بۆ حیزبە رامیارییە کاتۆلیکیەکان لە ھەردوو سەدەیی نۆزدەو بیستدا، وە ھەلۆبستە بەرگرییەکانیان لە کەنیسە و رێنماییەکانی سەبارەت بە کێشە رامیاریی و

کۆمه لایه تیه کان، ئەمه له کاتیکدا به شیوه یه کی سه ره کی ئەم دیارده یه که سه ره هلدانی ده گه پێته وه بۆ ماوه ی پاش سالی 1945 که به هۆی ئاره زووی وولاته ئه وروپیه کانه وه پێگه یشته له به ستنه وه ی نمونه رامیاریه کان به بنه ما نه خلاقیه مه سیحیه کانه وه له پاش جهنگی جیهانی دووه مه وه، وه له هه ندیک له ولاتانی (نمونه ی کۆماری ئەلمانیا ی به کگرتوو) ئەم زاروا هیه به ئەنقەست وای لێهات که زۆر پێبازی خاوه ن ئاراسته ی جۆر به جۆری ده گرته وه سه ره پای ئەمه ش که حیزبه دیموکراسیه مه سیحیه کان له زۆرینه ی ولاتاندا به راست ره و ده ژمێردرین له رووی هه لۆیستی رامیاریه پارێزگارانه یانه وه سه باره ت به کومه لگا و پاراستنی خیزان و ههروه ها به هۆی متمانە نه بوونی به شیوه یه کی بهر فراوان به سۆشیا لیزم و دوژمنایه تی کردنی شیوعیه ته وه، وه ئەو زۆر کات ده ستیوه ر ده دات له رامیا ری ئابوری و چاودێری کۆمه لایه تیدا. ههروه ها ده ولته ی دیموکراسیه تی مه سیحی هه ولی هاوسهنگی ده دات له نیوان نا کۆکیه چینه یه تیه کان و هه لوه شانده نه وه یان، وه ئەم حیزبه رامیا ریانه له رێگه ی چینه کانی ناو کۆمه لگا وه پشتگیریه کی فراوان له هه لێژارده کاندایه ده ست ده هینن.

See also : christian socialism

سۆشیا لیزمی مه سیحی (الاشتراکیه السیحیه) Christian Socialism

هه لۆیستیک ئایدۆلۆژییه پێی وایه که په یوه ندیگه لیک پێویست هیه له نیوان نمونه مه سیحیه کان و ئامانجه سۆشیا لیستیه کاندایه، له بهر ئەوه ئەم هه لۆیسته هه ولی هینانه وه ی پاسا و ده دات بۆ سۆشیا لیزم له بری پاسا و هینانه وه بۆ مارکس . ههروه ها سۆشیا لیزمی مه سیحی، چ له شیوه ی حیزبیکه سه ره به خۆدا بێت یان له شیوه ی مه یلێکدا بێت له ناو حیزبه کانی تردا (له ناویشیدا حیزبه دیموکراسیه مه سیحیه کان یان حیزبه سۆشیا لیستیه کان دا) جهخت ده کاته وه له سه ره پابه ندی

خلاقى له بهرام بهر کۆمه لگه دا به دابین کردنى پىداویسته کانی هاو لاتیان و ههروهها ته مویل له رنگه ی دووباره دابه شکردنه وه ی باجه وه به پى پیو یست، سۆشیا لیزمى مه سیحی له هه ندیک له دهوله تاندا په ره ی سه ندووه ئه مه یش له چوار چپوه ی ئه و بزافانه دا که بانگه شه ی چاره سه ری ناشتیانه یا بانگه شه ی دامالینى چه کی ئه تومى ده کن. له وه مه سه له گرنگانه یش دانه نانى یه کیتى کۆمه لایه تی مه سیحی له بافاریا به حیزبیکى سۆشیا لیستی مه سیحی، سه ره رای ئه وه ی ناوه که یشى بریتیه له حزبی بافارى برا ی یه کیتى دیموکراسى مه سیحی له ئه لمانیا.

See also : christian democracy ;
Socialism ; welfare state.

Citizen (المواطن) هاوولاتی

ئه ندامیکه له دهوله تیکدا که مافه مه دهنی و رامیاریهه کانی پارێزراوه و پیو یسته له سه ریشی پابه ندی هه بیته سه باره ت به و مافانه ی که هه یه تی، ئه مه یش به پیچه وانه ی که سانیکى تره وه یه که ئه و مافه یان نییه، له وانه یش ئه و که سانه ی به شیوه یه کی کاتی نیشه جیبی ئه و ولاته ن و ئه و ماف و نیمتیا زاتانه یان نییه. راده ی پیدانی مافه کانی هاو لاتی بوونیش ده که ویته سه ر دهوله ته که و ئه و سستمه ی که به ریه ی ده بات. له رابردوودا له هه ندیک دهوله تاندا مافی هاو لاتی بوون ته نها به دهوله مه نده کان و نه جیب زاده کان نه بیته نه ده درا، له هه ندی دهوله تی تریشدا ئافره تان هه لاوێر ده کران له هه موو یان زۆریه ی مافه کان و پابه ند بوونه کانی هاو لاتییه تی. ئابن یان ریشه ی ره گه زیش له و پیوه رانه ی تر بوون بۆ هه لاوێرده کردن. کۆزیه کان له ولاتی گریکی کۆندا مافه کانی هاو لاتیان نه بووه روه ها له ولاته یه کگرتووه کانیشدا له پیش چه نگی ناخۆوه به هه مان شیوه بوو. ده کریت مافه کانی هاو لاتی جیا بکریته وه له مافه کانی بوونی ره گه زمانه چونکه هه موو هاو لاتیه کان

هه مان مافه کانی ئه وان یان نییه که نیشته جین له دهوله تیکدا (Nationals)، له باره یه وه یاسا گه لیک هه یه که ئه و پیناسه یاسایانه ی هاوالاتی بوون و هاوالاتی نه بوون ده خاته روو و جیایان ده کاته وه که ده کریت به کار بهینرین بق یه کلایکردنه وه ی ئه و کیشانه ی سه باره ت به م چه مکه دروست ده بن.

مافه مه ده نییه کان (الحقوق المدنية) Civil Rights

ئه و نازادی و ئیمتیا زانه یه که هاوالاتی له کومه لگه دا هه یه تی و بی به شیوون لیبیان به بییه شی له هه لومه رجی هاوالاتی ده ژمیرد ریت. ئه م بییه ش کردنه ییش به هژی ره گزی که سه که یان چینه که یه وه یان ئاین یان به هژی که کومه لایه تی تره وه ده بیت. ده کریت ئه م بییه شکر دهنه ییش کارتیکی به ئه نقه ست بیت بق سزادانی ئه و که سانه ی که هه ستاون به ئه نجامدانی چه ند تاوانتیکی دیاریکراو. ورده کاریه کانی هه ریه ک له و ماف و ئیمتیا زانه ییش ده که ویتته ناو ئه و کومه له مافه مه ده نیانه وه که له کومه لگه یه که وه بق کومه لگه یه کی ترو به پنی تیه پبوونی کات ده گۆرین .

مافه کانی ده نگدان و پالوتن له هه لئبژاردنه کاندایا و دابین کردنی یه کسانه ی له لیبچینه وه کان و پاراستنی یاساییدا (The right to the due process of Law) هه روه ها مافی نازادی له جیاکاری پامیاری و کومه لایه تیه کاندایا. مارشان له کتیه که ییدا که ناو نیشانی (Citizenship and social class) (هاوالاتی بوون و چینی کومه لایه تی) هه لگرتوه که چاپخانه ی زانکزی کیمبرج له سالی 1950 ده ریکردوه ئه و بیروکه یه ی په ره پیداره که مافه مه ده نییه کان په ره یان سه ندوه له مافه کانی هاوالاتیه کی ته قلیدی وه — یه کسانه ی له به رده م یاسادا و نازادی قسه کردن و نازادی ئاینه وه بق مافه پامیارییه کان له نمونه ی مافی ده نگدان و مافه کومه لایه تیه کانه وه که په یوه سه ته به په ره سه ندنی ده وله تی خۆشگوزه رانییه وه له سه ده ی بیسته مدا.

وه له حاله تی گومانکردن له مافه کانی مرۆڤ نهوا ئه رکی داداگاکانه که هه ستن به به کلاییکردنه وهی نه و ناکۆکیانه به گه رانه وه نۆر جار بۆ ده ستور یان بۆ پیشینه یه ک یان بۆ یاسای گشتی (وه کوله به ریتانیا) دا هه به . هه روه ها بزوتنه وه ی مافه مه ده نیه کان له ولاته به کگرتوه کاندایه تایبه تی گرنگیداوه به جه خت کردن له سه ر مافه مه ده نیه کان و لابردنی جیاکاری رامیاری و کۆمه لایه تی به ناوی دانیشتوانه ره ش پسته کانه وه . پتویسته جیاکاریش بکریت له نیوان مافه مه ده نیه کان و مافه کانی مرۆڤدا: به چاو پۆشین له وه ی که یاساین یان ده ستوریین که به مافی هه موو تاکیک داده نری که ره گزی نه ریتی ئایینی ره گزنامه ی هه ر چیه ک بیته ... هتد . ئه مه له کاتیکدا نۆر ده ستور هه ن که کۆمه له ئه حکامیک له خۆده گرن بۆ پاراستنی هه ردوو جوړی مافه کان: راگه یاندنی مافه کانی مرۆڤ (له دیباچه ی ده ستوری فره نسی) دا، و ده ستوری ئه مریکی ریکسازیه کانی یه که می، ده ستوری ئه ئمانی، هه روه ها راگه یاندنی مافه کانی مرۆڤ که له لایه ن نه ته وه به کگرتوه کانه وه ده رکه راو چه ند مافی ک دیاری ده کات که هه ندیکیان ده که ونه ناو یه کیک له و دوو گروپه وه .

See also : citizen .

Civil society see: Society.

Civil war *شهری ناوخوا (الحرب الاهلیة)*

هه لگه رسانی کۆمه له کاریکی دوژمنکاری و چه کدارانه یه له نیوان دوو کۆمه له ی که وهره له یووی ریزه بیه وه (یان زیاتر) له ده وله تیکدا که هه ریه ک له و دوو کۆمه له یه خاوه نی ریکه ستنیکی رامیاری بن، نۆر جار یه نه و دوو کۆمه له مملانی ده که ن له سه ر مافی فره مانپه وایی کردن له کۆمه لگه دا یان مافی یه کیک له و دوو کۆمه له به جه نگ هاتوه بۆ جیا بوونه وه . شهر ی ناوخوا جیا ده کریته وه له یاخی بوون به هوی

داواکاریه کانی کۆمهله یاخی بووه که وه به موماره سه کردنی دهسه لاتی رامیاری، ههروه ها ئه م شه ره جیاوازی شه له شوپش به هۆی نزیک ی هاوسه نگییه کی نزیکراوه وه هیزه کانه وه له ههردوو لادا سه ره پای نه وه ی که شوپش ده که ویته پشیش یان ده که ویته پاش شه ری ناوخۆ وه یان هاوکاتی ده بیت.

له نمونه ی جهنگه ناوخۆییه کانی له وولاته یه کگرتووه کان له ساله کانی 1861 – 1865) دا و نه شه ره ناوخۆییه که که وته پاشی شوپشی به لسه فییه وه سالی 1917، ههروه ها شه ره له نایجیریا له دای هه وله کانی هه ریمی بیافرا بق جیا بوونه وه له دهیه ی شهسته کانی سه ده ی بیسته مدا و ههروه ها جهنگ له نه پیوبیادا که تیدا جیاخوازه کان له هه ریمی نه ریتریادا له دهیه ی هه شتاکانی سه ده ی بیسته مدا به شداریان تیدا کرد .

See also : Insurrection : revolution

Secssion ;War.

Class see : social class

Classification (پۆلینکردن) (التصنيف)

کرداری کۆکردنه ی دیارده کانه له سه ر بنچینه ی رواله تیکی جیاوا به ش تیپاندا، بۆ نمونه : پۆلین کردنی کۆمه لگاگان بۆ سه رمایه داری یان هه ر سستمیکی تر ههروه ها پۆلین کردنی سستمه حیزیه کان بۆ سستمی تاک حیزبی یان دوو حیزبی یان فره حیزبی ههروه ها پۆلین کردنی دهنگ ده ره کان بۆ چه ند گروپیکی کۆمه لایه تی یان ته مه نی . ههروه ها په نگه پۆلین کردنی سستمیکی پوون بۆ هیماکان بگرتیه به ر نه مه جگه له وه ی ههروه ها ده چیته ناو هه ر ناو لیتانیکه وه بۆ دیارده سیاسیه کان.

ژۆرجار توئینه وه یه ک به شتیه یه کی گالته جارپی پیناسه ده کریت به وه ی که (ته نا پۆلین کردنیکه) (mere classification) په خه شی له سه ر نه وه یه که

كۆكردنەۋەي چەند بېرگە يەككى ھاۋشىۋە پىكەۋە دانى ناۋىكى ھاۋبەش پىي تەلتەرناتىقتىكى خرابە بۇ رافە كۆردن . بەلام لەۋانە يە پۇلئىن كۆردن دەستپىشكە رانە بىت لە دەرخستنى ھەندىك لە لاپەنەكانى دياردەكان و داپۇشىنى ھەندىكى ترياندا . لە بەر ئەۋە پىۋىستە سىستىمى پۇلئىن كۆردن بە شىۋە يەككى ۋورد و تاۋتوى بىكرىت نەك تەنھا لە پىناۋ جىگىر كۆردن و روون كۆردنەۋە ناسانى جىبە جىكۆردنىدا بەلكولە پىناۋ تواناكانىشدا لە بەر ھەمىتئانى گرمانەي بەسۋود و ورددا، لە ھەموو شتىكىش گرنىگر، پەيوەندىي بەۋ مەبەستە تىۋورىانەۋە كە بۇي دانراۋە .

See also : conceptual framework ; hypothesis; ideal type; theory ;typology

Cleavage (الانشقاق) جىابوونەۋە

بارىكى دابەشبوونى بىنەرتى و بەردەۋامە لە نىۋان ئەندامانى كۆمەلىكى رامىيارىي يان سىستىمىكى رامىيارىيدا كە پەيوەندىيەككى پتەۋى رامىيارىي ھەيە ۋەك چىنىكى كۆمەلاپەتى ئايىنى يان ناسنامەي نەتەۋەيى يان بىنەچەي رەگەزىي زمان. لەۋانە يە جىابوونەۋەكان ھۆكارى ھەلگىرساندنى شەرە ناۋخۇبىيەكان و جىاۋازىيەكان بىن سەبارەت بە رامىيارىيەكان و مەملانى ئايدۆلۆژىيەكان و ... ھتد، ھەروەھا رەنگە بىيىتە بىناغەي دابەش بوونەكان لە نىۋان حىزبە رامىيارىيەكاندا و ھۆكارى دامەزاندنى كۆمەلەكان يان بزافە خاۋەن بەرژەۋەندىيەكان ئەمە سەرەپاي ئەۋەش كە ئەۋ بزافانە لە چەند حالەتتىكى پەرىگىردا دەبىن (ۋەكو ئېرلەنداي باكور و بەلجىكا و سىرلانكا) ھەروەھا دەبىتە بىناغەي كىلتورە لۆكالى و ناۋچەيپە رامىيارىيە جىاۋازەكان لە كۆمەلگەدا . ئامانجى تىك ھەلگىشانى رامىيارىش بىرىتە لە زال بوون بەسەر ئەۋ دابەش بوون و جىابوونەۋانەدا تارادەي ئەۋەي كە سىستەمە رامىيارىيەكە بەردەۋام بى و لەكاردايى. لە كاتتىكىشدا كە تاك پەيوەندى ھەبىت بەدوۋان يان زىاتر لەۋ بەشە

جیاوازانه وه نهوا ده که ویتته به برگیزه لوکه ی نهو جیا بونه وه به کتر بره کانه وه، کاتیک که پویه روی، برپاره کانی ده نگدان ده بیتته وه. بۆ نمونه که سیکی کاسولیکی له چینی کرکار له ئیتالیا دا سه رسام داده میتیت له کاتی ده نگدانیدا له نیوان حزبیکی سوشیالیستی یان شیوعیدا به هۆی نینتیما چینایه تیه که وه یان حزبی دیموکراسی مه سیحیدا به هۆی نینتیما ئاینیه که وه.

See also : Interests ; interest group ;
Movement: party ; pluralism ;
.Political culture ; political Integration

Clientelism (مه حسوبیه ت (الحسوبیه)

کۆمه لیک په یوه ندییه له نیوان سه ره رشتیاره وه اداره کانیان که تیتیدا سه ره رشتیاره کان که خاوه ن پله و پایه یه کی به رزو سامان و ده سه لاتن هه لده ستن به پیش که ش کردنی چاودیری له شیوه ی پاراستن و گه یشتن به به رزه وه ندیه کان که له لایه ن ده وه ته وه یان حزبه وه پیش که ش ده کزین و هه روه ها پاداشته مادیه کان و کاره کان و ناوبانگ هتد بۆ هه واده کانیان له به رامبه ر پشتگیری سیاسیدا.

ئه مه له کاتیکدا که نمونه ی ئه م جۆره پاداشتانه زۆر جار پیشیل کردنی یاسایه به تایبه تیش یاسای هه لبژاردنه کان مه حسوبیه ت په یوه ندیه کی توندو تۆلی به گه نده لیه وه هه یه هه تا له کاتیکشدا که شیوه کانی چاودیری و پشتگیری کردنیش نیک بن له یاسایه وه نهوا په یوه ندیه مه حسوبیه کان به شیوه یه کی کرداری پۆ له به شداری کردنی دیموکراسی و هاوولاتی بوون به شیوه یه کی راست و دروست ده گریت . له کاتیکشدا که مه حسوبیه ت ته شه نه ده کات نهوا په یوه ندیه مه حسوبیه کان به رده وام ده بن له رینگه ی شیوازه ته کلیدییه کانه وه بۆ ده سه لات یان به زۆره ملی .. مه حسوبیه ت، له هه ندیک حاله تیشدا له و په یوه ندیه دهره به گایه تیانه ده چیت که له نیوان دهره به گ و شوین که وته که یدا هه یه . هه ندیک له تایبه تمه ندیه کانیش له زانستی

مؤلفیه‌تی و کۆمه‌لایه‌تیدا پئیمان وایه که مه‌حسوبیه‌ت قۆناغئیکی پئویسته له
په‌ره‌سه‌ندنی ده‌وله‌تی ناوه‌ندی نویدا.

شیکاریکردنی مه‌حسوبیه‌ت په‌ره‌ی سه‌ندوه به تاییه‌تی به‌و پیه‌ی لقیکه له تیۆری
ئالوگۆپر و چر بوته‌وه له ئالوگۆپرکاری په‌یوه‌ندیه‌کانیدا وه له رۆلیدا به‌و پیه‌ی
که‌سه‌رچاوه‌یه بۆ تیه‌له‌کیش کردنی رامیاری و نوی‌کردنه‌وه . وه له‌م گۆشه‌یه‌وه وا
ده‌رده‌که‌وئیت که مه‌حسوبیه‌ت دیارده‌یه‌کی سه‌ربه‌خۆیه له چین له‌به‌ر ئه‌وه‌ی نه‌و
ئاراسته رامیاریانه له خۆ ده‌گرئیت که هاوڕیک نین له‌گه‌ڵ دابه‌شکردنه چینایه‌تیه‌کاندا،
ئه‌مه له کاتیکیدا تیروانینه به‌ر فراوانه‌کانی تر وای درده‌خه‌ن که مه‌حسوبیه‌ت
ده‌گرئیت په‌کێک له ئامرازه‌کان بێت بۆ مانه‌وه‌ی ده‌وله‌ت له‌گه‌ڵ پشتگیرگیری کردنی
به‌رژه‌وه‌ندیه‌کانی چینئیکی که‌مینه‌دا وه له رینگه‌یه‌وه ئه‌ندامه‌کانی چینئیکی هه‌ژموندار
ده‌توانن پارێزگاری له شوئینه‌کانیان بکه‌ن.

مه‌حسوبیه‌ت فاکتهرئیکی گرنه‌گه له ژبانی رامیارییدا له جیهانی سێ یه‌مدا که
خاوه‌ن زه‌وی و زاره‌کان کۆمه‌له پینگه‌یه‌کی به‌هێز داگیر ده‌که‌ن له کۆمه‌لگه‌ گوند
نشینه‌کاندا، له‌ئه‌مه‌ریکای لاتیندا، وه له‌کۆمه‌لگایانه‌دا که په‌یوه‌ندی
کۆمه‌لایه‌تیه‌کانی تر لاواز ده‌بن یان ده‌توئینه‌وه (بۆ نمونه له ناوچه شارنشینه‌کاندا
که په‌یوه‌ندیه مه‌حسوبیه‌کان جینگه‌ی په‌یوه‌ندیه‌کانی کۆمه‌لگای خاوه‌ن ده‌رامه‌ته
گوندیه‌کان ده‌گرئینه‌وه.) وه له کۆمه‌لگایانه‌دا که فشاره‌کانی نوئیه‌رییان له‌سه‌ره .
هه‌روه‌ها مه‌حسوبیه‌ت ده‌کرئیت که له سستمه نوئیره‌کانیشدا دیاری بکرئیت. هه‌روه‌ها
ئه‌م زاراوه‌یه به‌کاردێت بۆ پئیناسه کردنی چه‌ند لایه‌نیک له ژبانی رامیاری و حزبی له
ولایه‌ته یه‌گه‌رتووه‌کاندا، ئه‌مه جگه له‌وه‌ی ئه‌مه به شیوه‌یه‌کی به‌ر بلاو
پئیناسه ده‌کرئیت به‌وه‌ی که (رامیاری ئامیزه) .

See also : Authority ; corporatism (b) :
ideal type: eychaange theory : factio;
feudalism ; machine politics ; modernization
; politial development political integration ; populism ; social ;
state .

هاوپه یمانیه تی داخراو (التحالف الفلتي) Closed coalition

هاوپه یمانیه تی که تئیدا هموو حیزبه به شدار بووه کان نزیك ده بن له یه که وه سه بارهت به ره هه ندیکی رامیاری دیاریکراو (پئوه ری چه پ — راست) بۆ نمونه . حزبیکیش هه لاوئیده ناکریت که بکه ویتنه سه ر ئه م ره هه نده له نئوان دوو حیزبی به شدار بوودا . به لکو حاله ته که (داخراو) ده بیته له یه که ره هه نددا (رامیاری نابوری)، به لام کراوه ده بیته، له ره هه ندیکی تر دا (رامیاری ده ره کی).

نئیتیلاف (الائتلاف) Coalition

کومه لیکه له دوو ره گه زی رامیاری یان زیاتر (ده یشکریت ، چه ند که سیک یان چه ند حیزبیکی رامیاری بن یان کومه له به رژه وه ندیه ک یان هه تا کومه له ده وه لیکه تی که له یه که ی کارنکی هاوپه شه وه نامانجیکی سود به خش به نه نجام بگه یه نریت به شیوه یه کی نالوگوپرکراو به شیوه یه کی گشتیش ئه م نه نجامه به دی نایهت به بی پیک هینانی ئه م جوره کومه له یه هه روه ها زاراوه یه که به شیوه یه کی تاییه تیش مانای حکومه تی که ده گه یه نیت له دوو حیزب یان زیاتر به مه به سستی دابین کردنی زۆرینه یه کی کارا له نه نجومه نی یاساداناندا و ته سک کردنه وه ی رامیاریه حزیبه کان له کاتی قه یران دا یان به هه ر هۆیه کی تر . توئزینه وه ی پیکه ینانی نئیتیلاف بوارنکی لاوه کی گرنگ بوو له زانستی رامیارییدا، ده سه لاتی پتیازه تیوریانه ی که پشتیبیان به تیوری یاریه کان، و تیوری سازش و پتیازه شیوه یه کانی تر ده به ست زیاد ی کرد سه ر یاری لیکۆلینه وه ی حاله ته کان و لیکۆلینه وه نه زمونی به راوردیه کان بۆ پیک هینانی نئیتیلاف، توئزینه وه کانی (و . و ریکس) و (ا . دوسوان) گرنگن به تاییه تی له په ره پیدانی له و گریمانانه ی که په یوه ستن به قه باره ی نئیتیلاف وه . ره نگه ئه وه یش بچوکتیرین کۆبونه وه ی مومکین بیته له

نیئتیلاف له و په گه زانه ی که له 50٪ دهنگه کان تیده په پرتن له نه نجومه نی یاساداناندا یان له ده زگایه کی تر دا، واته (سه رکه وتن به که مترین راده یان بچوکتان کۆبونه وه ی مومکین له نیئتیلافی نه و په گه زانه ی که 50٪ ی دهنگه کان به ده ست ده هینن له گه ل له به رچاو گرتنی نه وه ی که حیزبه کان یان په گه زه کانی تر یه ک له یه که وه نزیکن له ره هندیکی رامیاری په یوه ندی داردا، واته (سه رکه وتن به که مترین راده و داخراو) . هه روه ها توژی نه وه کانی تر نمونه ی توژی نه وه کانی (بریده هام ولیفر)، جه خت له سه رگرتگی کۆمه له نالۆزه کان ده کاته وه له و فاکته رانه وه کور راده ی توانای مامه له کردنی حیزبه سیاسیه کان له نیئتیلافدا به و پتییه ی که فاکته ری په کین، هه روه ها دریزی کاتیش له هه ر زنجیره یه کی نیئتیلافه کاندا نیستا گرتگیه کی تیوری گه وره ی پی نه دراوه .

وايش دهرده که ویت که حکومتی نیئتیلافی به گشتی و به شیوه ییه کی گه وره په یوه سته به سستمه ریژه ییه کانه وه بۆ هه لئار دن چونکه نه مه وا ده کات له نه گه ری به ده ست هینانی زۆرتین پشکی فه رمانزه وایی به ته نها له لایه ن خۆیه وه که متر بکاته وه . هه روه ها نیئتلافه کان له نه نجومه نه کانیا یاساداناندا دروست ده بن به بی بسونی په یوه ندی به حکومتی نیئتیلافه وه (له کۆمه له ی گشتی نه ته وه په کگرتوه کاندا) .

نیئتیلافه هه لئار دنیه کان نمونه ی هاوپه یمانیتی حزبی (لیبرال) و حیزبی دیموکراسی کۆمه لایه تی له به ریتانیا له هه لئار دنه کان سالی 1983 و 1987 دا یان نیئتلافه کان له نیوان کۆمه له ی حیزبه جۆراو جۆره کان له هه لئار دنه کانی نه نجومه نی گه ل له کۆماری نه لمانیای دیموکراسیدا سالی 1990 زۆر جار به هاوپه یمانیه تیه هه لئار دنیه کان پیناسه ده کرتین. کاریگه ری نه گه ری به ره و زیاد چوون و سه رکه وتنی پالنئوراویک به هۆی پالنئوراویکی تره وه .

See also : closed coalition ;
game theory minimal –wining coalition ;
mini-mum-winning coulition;open coalition

Coat – tails (تحالفات انتخابیه) کان effect

نم زاراوہیہ ناماژہ دکات بہ نگہری روو لہ زیاد بوونی شوہی کہ پالتیوروی پایہیک ہلدہ بژیریت بہ ہوی جہ ماوہری پالتیورویکی ترہوہ کہ زرجار بۆ پلہیکہ بالادہ بیت . لہ خودی پسولہی پیشنیازکراودا . نم زاراوہیہ لہ بنچینہ دا لہ وولاتہ یہ کگرتوہ کاندنا سہری ہلدا بۆ ناماژہ کردن بہ پالتیورویکی سہروکایہنی خاوەن بنکہیکہ جہ ماوہری فراوان (پالتیورویک کہ ہولڈ دہدات بۆ دووبارہ ہلڈاردنہ وہی پالتیوروانی حیژہیکہ بۆ کونگریس و ہرہوہا بۆ پلہکانی فرمانرہ وایی ولایتہ کان .. ہند کہ بہ بی شوہ نگہری شوہ زورہ کہ ہلدہ بژیرین ، بہو شیوہیہ ناکریت زاراوہ کہ جیبہ جیکریت تہنہا بہ سہر شوہ رنگدانہ وانہ دا نہ بیت کہ لہ ہمان کاندنا بہ لانی کہ مہوہ ناوی دوو پلہ لہ خۆ دہگریت یان بۆ ہلڈاردنی بازنہ فرہ ہندامیہ کان .

شیکاریکردنی کومہ لہ لقیہ کان (تحلیل المجموعات الفرعیہ) Cohort Analysis

بریتیہ لدابہ شکردنی کومہ لیکہ کومہ لایہتی بۆ چہند کومہ لیکہ ناوچہیی لہ سہر بنچینہی چہند ماوہیکہ زہمنی کہ کومہ لہ ناوچہییہ کان توانویوانہ تنیدنا چہندین پوالہت یا شارہ زاییہ کی دیاریکراو بہ دہست ہیناوہ ، دہگریت دہنگدہران دابہش بکرتین بہ پپی شوہ سائلہی کہ تنیدنا شوہ ندامانی ہر کومہ لہیکہ لقیہی بۆ یہ کہ مجار دہنگیان داوہ لہ ہلڈاردنہ گشتی یہ کاندنا .

شیکاریکردنی کومہ لہ لقیہ کان ریگہ دہدات بہ تاوتویکردنی جیاوازیی لہ ہلویتہ کان و رہفتارہ کاندنا لہ گل گریمانہی شوہی کہ شارہ زایی ہاویہش (لہ

جہنگ و بی بازاری نابوری یان بوژانہ وہی نابوری یان شیواژنکی دیاریکراو له
سہرکردایہ تی رامیاری) ہمیشہ کاریگری دروست دکات له رپہفتاری رامیاریدا.

See also : cross- sectional analysis; longitudinal studies.
Collective action proble see public goods.

Collective choice (درفہ تی کۆمہ لی / الخیار الجمعی)

زاراوه یہ کہ زقر جار به کار ده هینریت بو ئه وهی کۆمہ له بواریکی تیوری
هه لباردنی گشتیو تیوری هه لباردنی کۆمہ لایه تی .

See also : public cholic theory ;social choice theory

Collectivism (کۆمہ لگه رای) (الجماعیة)

ئو ئایدۆلۆژیا یان پیاده کردنه یہ کہ راسته وخۆ دژ به تاکگه رای ده وه سستیته وه
که ریکخستنی کۆمہ لایه تی له سهر بناغهی ده سته به سه راگرتنی به کۆمہ لی به ره می
نابوری و بریاره رامیارییه کان په پرده ده کاو به تایبه تی په یوه سته به شیوه کانی
سۆشیالیزمه وه .

نوسره کان ئه م زاراوه یہ به شیوه یہ کی جیاواز به کار ده هینن به تایبه تی له کاتی
دانانی جیاوازییه کان له بیروباوه ری سۆشیالیزمدا. کۆمہ لگه رای زقر جار جیا
ده کرتته وه له سه ندیکایی (Syndicalism) له سهر بنچینه ی ئه وهی که
سه ندیکایی پیک دیت له دیموکراسیته تی لامه رکه زیه هه لبژیراوه کان وه په یوه سته
ده بیت به سۆشیالیزمی ده ولته وه له سهر بنچینه ی ئه وهی که سه ندیکایی پیک دیت
له به شداریکردنی کۆمہ لی راسته قینه له وه رگرتنی بریاره کاندایا، له کاتیکدا که

سۆشپالیزمی دەولەت پێک دێت لە کارگێری بە نوێنەرایەتی لە بری گەل نەك لە لایەن گەلەو. ئەم بەکارهێنانە جۆراو جۆرانەش توانای پیاوێرکردنی کۆنتڕۆل کردن بە شیوێکی کۆمەڵی دەگەینێ لەسەر ناستیکی دیاریکراوی کۆمەڵ بەلام نەك لەسەر ناستیکی تر.

See also : Anarcho –syndicalism ; com –munism ; individualism ; nationlization ; socialism ; state socialism

ئاوهدانگەری – کۆلۆنیالیزم – (الاستعمارية . الكولونيالية) Colonialism

داگیرکردنی ناوچەیەکى دواکەوتوو لە دەرەوێ سنووری دەولەتە داگیرکەرەکەو . دەکریت ئەم داگیرکردنەش بە بەکارهێنانی هیزیان بەنیشتهجێکردنی ناستیانەى ناوچەیەکى پڕپشتیوان.

ئەو مەبەستانەش کە نیشتهجێکردنی داگیرکاری دیاری دەکەن بریتییە لە نیستغلالکردنی داھاتە ئابوریەکانی ناوچە داگیرکراوەکە : زەوی یان دەستی کاریان کەرەستەى خاوەنەوھا ناوچە داگیرکراوەکە دەکریتە بازاریکی وابەستەکراو بۆ هەناردەکان لە لایەن دەولەتە داگیرکەرەکەو، وە سوودەکانی کۆلۆنییەکە شاراوێ بە بۆ مەبەستە رامیارییەکان یان ستراتیزیەکان . ئاوەدانگەری بە راستیەکە جیا دەکریتەو لە داگیرکەر ئویش ئوێ بە ناوچەى داگیرکراو زۆر جار خەلکی تێدا نییە پێش پرسی نیشتهجێکردن یان کەسانیک تێدا نیشتهجێن کە کۆمەڵێکی رەگەزی جیاوازن ئەمە لە کاتیکیدا کە هەریمە کۆلۆنیالیزە کراوەکان کەسانیک تێدا نیشتهجێن کە لەهەمان رەگەزی دەولەتە داگیرکەرەکان لە ئیمپراتۆرییە نەمسا – مەجەردا و بەپیداگرتن لە نیشتهجێکردنی کۆلۆنیالی بەسەر نیستغلالکردنی رامیاریدا، بەلام لە هەندیک لە ئیمپراتۆریەتەکاندا ئاوەدانگەری لە هەریمەکان لە پووی سیاسی و ئابوری و کلتوری و تێهەلکێش دەکرین لەگەڵ دەولەتە دایکەدا، وە

جەختکردنەو لەسەر نیشتەجیکردن لە پرۆسەى دروست کردنى ئوردوگاگاندا كە ئەمەيش كارىكە هەرگيز پوونادات لە داگيرکردنى ئاوه دانگە رايدا. زاراوهى (ئاوه دانگە رايبى ناوخۆيش) ماناى پياده کردنى ئەم رامباريه يە لە لاين دەولەتیکەو بەرامبەر هەرىمىك لە ئاوه مان ئەو دەولەتەدا. وەكو ئەوهى داگيرکراو بىت لە پیناوى ئىستىغلال کردنى ئابوریدا.

See also : colonization ;imperialism.

دروستکردنى ئوردوگاگانى نیشتەجیکردن (بناء المستوطنات)

Colonization

پرۆسەى دروستکردنى ئوردوگاگانى نیشتەجیکردن بۆ دانىشتوانى دەولەتە داگيرکەرەكە لەو هەرىمانەدا كە لە دەرەوهى سنورەكانى دەولەتى داىكەوین.

See also :colonialism.

كۆمۆنۆنىلس (الكۆمۆنۆلىث) كۆپەندى گەلانى بەرىتانى

Commonwealth

ئەم زاراوه يە لە مانا زۆر بەكار هاتووه كەيدا ئاماژە دەكات بۆ هەر كۆمەلەئىهكى رامبارى سەر بەخۆ. لە لاينى مېژوييشەو ئەم ئاوه نراوه لە ماوهى حوكمى كرومبيل لە سەردەمى جەنگى ناوخۆيى ئىنگلترا (1649-1660) هەر وهما ناوليتانەكە بە شىكە لە ئاوى نيشانى پەسمى ئوستراليا و هەندىكى تر لە ويلايەتەكانى ئەمەرىكا وەكو ماشۆستس. هەر وهما ئەم زاراوه يە بە شىوه يەكى بەربلاو بەكار دەهينرێت بۆ پیناسەکردنى رىنخراوى ئەو ولاتانەى كە هەمويان پيشتر بەشىك بوون

له ئیمپراتوریه‌تی به‌ریقتانیا که به شیوه‌یه‌کی خۆیستانه له و په‌یوه‌ندی‌دا ده‌مینه‌وه‌و دان به‌شازاده‌ی به‌ریقتانیا‌دا ده‌نن و ه‌کو (سه‌رۆکی ئه‌و په‌یوه‌ندیه) ه‌روه‌ها به‌رپۆبه‌رایه‌تیه‌که ه‌یه بۆنهم په‌یوه‌ندیه که باره‌گاکی له له‌نده‌نه و (سالی 1965 دامه‌زراوه) به‌ شیوه‌یه‌کی رێک و پێک و به‌رده‌وام کۆبونه‌وه ده‌به‌سه‌تریت بۆ سه‌رکرده‌کانی ده‌وله‌تانی ناو په‌یوه‌ندیه‌که‌و وه‌زیرانی دارایی و په‌روه‌رده ... ه‌تد، نه‌مه‌یش وه‌کو میکانیزمیکی تیه‌له‌کێشکردن وایه .

See also :colonialism; imperialism.

ژبانی هاویشه (کۆمیون) commune

کۆمه‌له‌یه‌که کارو په‌یوه‌ندیه کۆمه‌لایه‌تیه‌کانی رێک ده‌خات له رێگه‌ی سستمیکه‌وه بۆ وه‌رگرتنی بریاره‌کان به‌ شیوه‌یه‌کی کۆمه‌لی و ه‌روه‌ها پیاده‌کردنی مولکایه‌تی هاویشه و کۆنترۆلی شمه‌که به‌رهم هاتووه‌کان و که‌لوپه‌له‌کانی تر ده‌کات.

ئه‌وانه‌ی که پاسپارده‌یان داوه به‌م شیوازی موماره‌سه‌کردنه نوسه‌رائیکن واده‌نرێن که تۆباوی بن به‌ تایبه‌تی سۆشیالیزمه تۆباویه‌کان کیبوتز. (Kibbutz) ی ئیسرائیلیش به‌ به‌رده‌وامی ناو ده‌هینریت به‌وه‌ی که نمونه‌یه‌کی نوێیه.

ه‌روه‌ها زاراوه‌ی (کۆمیون) به‌ مانای ناوچه‌یه‌کی بنه‌رته‌ی له کارگێری ناوچه‌یی دی له‌ فهره‌نسا، سه‌ره‌پای ئه‌م به‌کاره‌ینانه‌ش، کۆمیۆنی پاریس یان کۆمۆنه‌ی پاریس به‌ کارده‌هینریت بۆ پیناسه‌کردنی کۆبونه‌وه‌یه‌کی یاخی بووی دیار له‌ ململانی هێزه شۆپشگێرپه‌کاندا له‌ نێوان هه‌ر دوو سالی (1792-1794) یان وه‌سفکردنی 72 رۆژه‌ی به‌رپۆبوردنی شیوعیه‌تی شۆپشگێری له‌ پاریس سالی 1871 له‌ ماوه‌ی شه‌پری فهره‌نسی - پپۆسیدا له‌ کاتیکدا که کۆمۆنه له‌ شاره‌کانی تری فهره‌نسادا راگه‌یه‌نرا .

**Seealso : communism;local
Auyopianismgovernment**

هینانی کشتوکاز و جوتیاری که له کۆمه‌لگه‌ی گوندنشیندا له روسیای پێش شۆرش و زۆر ناوچه‌ی ئاسیادا هه‌بوو. ئهم شیوه‌ی ریکخستنێ کۆمه‌لایه‌تیانه‌ش هانی ئه‌وه‌ی دا که ده‌کرتیت په‌ره به‌ ده‌وله‌تیکی شیوعی نوێ بدریت به‌ بێ ماوه‌یه‌کی پێشینی له‌دروستکردنی سه‌رمایه‌داری .

زاراوه‌ی (کۆمۆنیزمی ئه‌وروپی)ش گوزارشت له‌و به‌رنامه‌یه‌ ده‌کات که هه‌ندیک له‌ حیزبه‌ شیوعیه‌ ئه‌وروپیه‌کان که (نموونه‌ی ئه‌مه هه‌ر یه‌که له‌ ئیتالیا و فه‌ره‌نسا و ئیسپانیا و) پێش که‌شيان کرد له‌ ده‌یه‌ی هه‌فتاکان و هه‌شتاکانی سه‌ده‌ی بیسته‌مدا و تیبیدا داوای میتۆدیکێ شۆرشگێری پله‌به‌ندی ده‌که‌ن له‌ ینگه‌ی داموده‌زگا دیموکراسیه‌ په‌رله‌مانیه‌کانه‌وه‌ .

**See also : Bolshevism ;collectivism ;
Commune ;democracy ;exploitation;
Marxism ; Social class ;social democracy
;socialism ;Utopianism.**

کۆمه‌له (الجماعة) community

زاراوه‌یه‌که به‌ شیوازی جیاواز پێناسه‌ ده‌کرت، هه‌ندیک جار به‌ هه‌مان ئه‌و مانایه‌ی که زاراوه‌ی (Society) (کۆمه‌لگه‌) یان (Social group) (کۆمه‌له‌ی کۆمه‌لایه‌تی) زۆر جاریش مانای کۆمه‌له‌یه‌ک ده‌گه‌یه‌نیت که به‌ شیوه‌یه‌کی توند و تۆل په‌یوه‌سته به‌ ناوه‌نوه‌ یان په‌یوه‌ندی خزمایه‌تی (نزیکایه‌تی) یان هه‌ست کردن به‌ شوناسی هاو‌به‌ش .. هه‌ند به‌ پێچه‌وانه‌ی ئه‌و په‌یوه‌ندیانه‌وه‌ که‌وا که‌متر وابه‌سته‌بوونی تێدایه‌و زیاتر ناکه‌سیتی و بازرگانیه‌ و خه‌سه‌له‌تی ئه‌و په‌یوه‌ندیانه‌یه‌ که له‌ کۆمه‌لگا نوێ کاندایه‌یه‌ . له‌ مانای کۆتاییدا کۆمه‌لگه‌ی ئازادو زۆر جاریش وا پێناسه‌ ده‌کرت که‌وا که‌متر هه‌ستی کۆمه‌لی بوونی تێدایه‌، تیۆری کۆمه‌لایه‌تی

نازادش ناتوانیت دهرک به به‌های کۆمه‌ل (جه‌ماعه) بکات.

ئەم زاراوه‌یه له زانستی رامیاریدا به‌و کۆمه‌له ناوچه‌بیانه ده‌وتریت که ده‌که‌ونه ناو کۆمه‌لگه‌وه و له سه‌ر بنجینه‌ی ناوچه‌که دیاری ده‌کرتین (بۆ نمونه شار یان گوند) یان له سه‌ر بنجینه‌ی ره‌گه‌ز دیاری ده‌کرتین (بۆ نمونه کۆمه‌له ئه‌فریقیه کاربیه‌کان یان ئاسیایه‌کان له کۆمه‌لگه ئه‌وروپیه‌کاندا) یان له سه‌ر بنجینه‌ی پیشه‌یی (بۆ نمونه کۆمه‌له چینایه‌تیه‌کان). زۆر جاریش ئەم پتوه‌رانه کۆده‌بنه‌وه له گوزارشتی (Mining Community) (کانزاکاران) که مانای ناوچه‌یه‌ک ده‌گه‌یه‌نیت تیییدا فاکتهری کانزاکاریی پۆلتیکی گرنگ ده‌گتیریت. هه‌روه‌ها کۆمه‌له‌ی رامیاریش هه‌ر به‌م پیه‌ وه‌ک کۆمه‌له‌یه‌کی کۆمه‌لایه‌تی پیناسه ده‌کرتیت که کلتوریکی رامیاریی هاوبه‌شیان هه‌یه‌و، تیییدا ئەندامه‌کانی پله‌یه‌کی به‌رز له چالاکی رامیاریی پیاده ده‌که‌ن.

See also :comuinty Studies :liberalism ;
political culture ;society ; status ;subcommunity

Community Studies (دراسات المجتمع) لیکۆلینه‌وه‌کانی کۆمه‌لگا

پیشی کۆمه‌لگا، به‌واتای ناوچه‌یه‌کی ناوخرۆیی دیت که سستمیکی کۆمه‌لایه‌تی دیاریکراوی باشی تیدایه و زۆربه‌ی مامه‌له کۆمه‌لایه‌تیه‌کانی ئەندامانی تاکه‌کانی تیدا ئەنجام ده‌درتیت، زانستی رامیاریی یه‌که‌یه‌کی هه‌یه که خاوه‌ن قه‌باره‌یه‌کی مومکینی کارگرتیه‌ بۆ مه‌به‌ستی شیکاریی، به‌لام ئەوه‌نده ئالۆزیی هه‌یه که جیگای گرنگی و وروژاندنی بایه‌خ پێدان بیت.

به‌و شتیه‌یه زاراوه‌ی (لیکۆلینه‌وه‌کانی کۆمه‌لگه) بوویه لقیکی گرنگ له زانستی سیاسشیدا به‌ تاییه‌تی زانستی کۆمه‌لناسی رامیاریی.

زۆربەى لىنكۆلىنەۋە پامپارىيەكانى كۆمەلگەكان (نەك حوكمىي ناۋچەيى) ئەمريكىن،
 ۋە جەختيان كىردوۋە لەسەر لايەنەكانى ھىزى كۆمەلگەۋ پەيكەرەكانى ۋ پىنگاكانى
 لەۋەرگرتنى بىرپارەكاندا. ۋە لە زۆرترىن ئەۋ باسانەى كە كارىگەريان لەم بوارەدا ھەپە
 نوسىنەكانى (فلويد ھنت) ۋ (روبرت دال) ۋ (مايپو كرېنسن) ۋ (جون كافىنتا) ن.
 ھەرۋەھا بەرىتانىا ۋ ئەۋروپاۋ دەۋلەتە نوڭگەرەكان پاش ماۋەى كۆلۆنپالىستى ئەۋ
 شۋىنانە بوون كە تىيدا نمونەى ئەم جۆرە لىنكۆلىنەۋەيان تىدا ئەنجامدرا.

مىشتومپىكى بەرفراوان ھەپە سەبارەت بە پىنگاكانى لىنكۆلىنەۋەكان ۋ
 دەرئەنجامەكان، لەم بارەپەۋە رەخنە لە بەكارھىتنانى (مىتۆدى پىشت بەستوۋ
 بەناۋبانگ) گىراۋە بە ھۆى ئەۋ مەپلەپەۋە كە ھەپەتى بۆ ۋىناكردىنى ھەژمۇنى
 دەستە بۆژى بەسەر كۆمەلگەدا، ئەمە لە كاتىكىدا (مىتۆدى پىشت بەستوبە بىرپارەكان)
 تۆمەتبار كرا بە لايەنگىرىي دەرئەنجامە فرەپپەكان. ھەرۋەھا بىرۆكەى دانانى
 خىشتەى كار لە پىگەى (نائامادەگى بىرپارەكانەۋە) بەۋەى كە رەفتارىكى ۋەكو
 پىۋىست نىپە يان زىادەپۆيى دەكات لە تەنھا گرتنە بەرى مىتۆدى رەفتارىدا، بە پىي
 ھەلۋىستى رەخنەگرەكان. لە پىشت بوارى ئەم پراۋ بۆچوۋنەپىشەۋە سەبارەت بە
 باشترىن نامرازەكانى لىنكۆلىنەۋەى ھىزى پامپارىي پىژەيى تاكەكان، ئەۋا گىرنگى
 پىدانى ھەندىك لە تۆپزەۋەكان گۆرا بۆ ھىز ۋەك كارىگەرىيەكى پەيكەر. تۆپزىنەۋە
 ئەزمۇنىپەكانىش بەشپۆەپەكى گىشتى ھەۋلىاندا بۆ دانانى ئەۋ دەرئەنجامەى كە تەنھا
 بەند نىپە بەكۆمەلگەپەكى دىارىكراۋەۋە كە لە ژىر تۆپزىنەۋەداپە ئەمەش چەند
 ھەۋلىكە كە رەخنەى لىگىراۋە لە سەر بنچىنەى ئەۋەى كە ژيانى پامپارىي كۆمەلگەى
 ھەلۋىراۋنۆپىنەراپەتى كۆمەلگەكانى ترناكات لەسەر ئاستى ۋولتى. بىگومان
 لىنكۆلىنەۋەكانى كۆمەلگە تەنھا بەندە نىپە بەلىكۆلىنەۋەى ھىزى كۆمەلگاۋە. ۋە لە
 لايەنەكانى تىرى ژيانى پامپارىيدا كە لە ئەندامىتى پىكخراۋەكانى كۆلپۆەتەۋە. ھەرۋەھا
 لەئاستەكانى بەشدارى پامپارىي ۋ جىاۋازىپە رەگەزىەكان لە ژيانى پامپارىيدا
 لەكۆمەلگەدا، ۋە پەيكەرەى حىزىپە پامپارىيەكان ۋ رەفتارىيان لە سەر ئاستى

See also : Behaviouralism ; community ;
Elite ; local government ; non –decisions;
Polyarchy; power; reputational approach; structuralism

شیکاریی بەراوردکاریی (التحليل المقارن) Comparative Analysis

رینگایە که لە شیکاریکردندا بە کار دەهێنریت لە زانستە کۆمەلایەتییەکاندا بۆ پێناسەکردنی زانیارییەکان و پۆلێن کردنیان و رافەکردنیان بە دانانی تێبینییەکان سەبارەت بە پووەکانی لیکچوون و جیاوازیانەیی که هەن لەمادە جیاوازانەدا که شیکاریی دەکرین (گروپەکانی فشاری کشتوکالی و دادگا دەستوریەکان، پێۆسەکانی گەشەکردنی کۆمەلایەتی و پامیاریی (Political socialization) و بیروباوەرە شوێشگێرپێکان)، یان لە هەمان بێرگەدا لە رینگەیی ماوە زەمەنەکانەو (ژمارەیی پائێوراووە سەرکەوتوووەکان لە هەلبژاردنە گشتییەکانی بەریتانیادا لەسەدەیی بیستەمدا، وە بێرپارە دژەکان که سەرۆکەکانی وولایەتە یەکگرتوووەکان وەریان گرتوووە (بۆ نمونە) .

هەرەها دەکریت لە نمونەیی ئەم بەراوردانە ئەوزانیارییانە دەریکرتن که پەپووەستن بە هۆکارەکانی ئەو جیاوازیانە و پووەکانی لیکچوون و شوێنەوارەکانی و نەخشە کێشانی پێۆژە پۆلێنپێکان و دۆزینەوێ پەپووەندییە نووییەکان، بەراورد کردن هە تا ئەو پادەییە بنەپەتییە لە شیکاریکردنی زانستیی بۆ دیاردە پامیارییەکان، ئەمە لە کاتیگدا که شیکاریی بەراوردکاریی دادەنریت بە بوارێکی دیاریکراو و گرتن لە زانستیی پامیارییدا که شیواز گرتنی خۆی هەبێ. شیکاریی بەراوردکاریی بەو پێییە رینگەییە که لە زانستیی پامیارییدا کۆنە و دەگەریتەووە بۆسەر دەمی نەرستۆ بەلانی که مەو، ئەمە

له كاتيكدا كه وا گه شه كردنى خوږى بواريكى تايبه تيكراوه له م لقه دا كه ده كړت كه مېژووه كه ي ديارى بكرت له دواى جهنگى جيهانى دووه موه كاتيك زانايانى راميارى هه ولياندا نيزامى ترو (زانستى) ترين، وه كوټه كاني پيناسه ي دامه زراوه يى يان راميارى زيانى راميارى پوژناو ايبان تته پاندا كه له رابردودا پيڅه نهرى لقه كه بوون. وای ليټات كه دانراوه كان له به راوردى نه نقه ستدا جه وه رى نه و باره لقيه گرنگى پيڅ ده هيتا له زانستى رامياريدا نيتر نه گهر په يوه ست بيت به به راوردى داموده زگا نيزاميه كان بو سستمه رامياريه كان (بواری گرنگى حوكمى به راورد به گشتى) يان په يوه ست بيت به داموده زگا نارهميه كان (كه ده كړت بلټين به ته نيشت حوكمى به راورده وه، كايه ي راميارى به راوردكارى پيڅ ديتى).

ژماره يه كه گرفتى مه نه جى گرنگى ديارى كردوه، به راوردش خوږى به چوار چيوه يه كى چه مكيا نه ي به كه مى يان پلانتيكى پوليټيكا رى داده نيت كه ده كړت به پيى نه و پرگانه هه لټزيت بو به راوردو ره تكرده وه. نه مه له كاتيكدا به كيك له نامانجه كاني شيكارى به راوردكارى برويقه له دوزينه وه ي په يوه نديه كاني پوليټيكرده نوييه كان له بهر نه وه ي كه هر نه خشه يه كى به كه مى له م شتوه يه پيويسته كاني بيت و شياوى چاكسازى بيت. ناستى به راوردش گرفتى ترو. ناستى زرد گشتى ده بيته هڅى فراموش كردنى ورده كارى گرنگ و به ره مه ننانى نه حكامه گشتيه زرد تنگه كان له چوار چيوه يه كدا وه كو رافه كردنيك سودى نابى. هه روه ها پيويسته به راورده كه هه موو پوهه كاني ويكچوون بگريته وه له نيوان دوو حاله تدا يان زياتر هه روه ها چه ند جياوازيه كى پيويست بو نه وه ي وا له به راورد كردنه كه بكرت كه به هايه كى هه بيت. بوونى پوهه كاني ليكچوون يان جياوازيه كان برتبه له و كه پيويسته رافه بكرين به شيكارى به راوردكارى بو بريارت ك كه په يوه ندى به ستراتيژيه تى گه رانى به راورده وه هه بيت له سر بنچينه ي هه موو حاله تيك. هه روه ها گروگرفته كاني زمان و راستى به راورد كردن له نيوان پيڅه اته يان پرسه كاندا وا ورده كه ويت كه هاوشيوه بن له كلتوره جياوازه كان و فرامه م بوونى زانياريه كان و

دهستيوهردانی لایه‌نگیری هموونه‌مانه شیکاری به‌راوردکاری نالوز ده‌کن.

See also : comparative government ; comparativ
Politics ;ethnocentrism
Politics analysis

حوکمی به‌راوردکراو (الحکم المقارن) Comparative Government

سهره‌پای به‌کارهینانی شم زاراوویه به شیوه‌یه‌ک که شیایی هاوتاکردنه له‌گه‌ل زاراوویه (پامیاری به‌راورد کراو) دا ((Comparative politics بق نمونه، ناونیشانی کتیبه‌که که دانراوه بق خولیکی لیکولینه‌وهی نه‌کادیمی ده‌کریت حوکمی به‌راوردکراو جیا بکریته‌وه به‌شیوه‌یه‌کی سود به‌خش وهک لیکولینه‌وهی ده‌وله‌ته‌کان و داموده‌زگاگان و پروسه حکومیه‌کان له‌سهر بنه‌مای به‌راوردکردن. زانا پامیارییه‌کان نه‌وانه‌ی که‌جه‌خت ده‌گه‌نه‌وه له‌سهر ره‌وشی تاییه‌تی و جیاوازی ده‌وله‌تیک وهک ریکخستنیک پامیاری به‌پیچه‌وانه‌ی ریکخراوه ناحکومیه‌کان‌وه له‌م به‌کار هینانه‌دا. به‌شیوه‌یه نه‌وا به‌راوردکاری له‌نیوان ریکخراوه‌کاندا (بق نمونه وه‌کو نه‌رستق شم کاره ده‌کات) و قوناغه‌کانی په‌رسه‌ندنه‌کانیان له‌نیوان نه‌نجومنه یاسادانانیه‌کان و حکومه‌ته‌کان و ده‌زگا قه‌زاییه‌کان و پیشه‌یه‌کان و وه له‌نیوان سستمی حوکمی ناوچه‌یی و لامه‌رکزی و وه له‌نیوان ده‌ستوره‌کاندا و هه‌روه‌ها رهنکه کاریگری ریکخستنه کۆمه‌لیه‌کان حیزبه‌کان و گروهه‌کانی فشار که هه‌ول ده‌دات بق به‌کارهینانی ده‌سه‌لات له‌ناو ده‌وله‌تیکدا یا کاریگری تپیدا. سه‌باری سستمه‌کانی هه‌لبژاردن وه هه‌لبژاردنی سه‌رکردایه‌تی و جیاوازیه‌کانی و شوقرشه‌کان و شه‌پری ناوخق هه‌مووی ده‌گه‌ویته ناو جوار چیوه‌ی حوکمی به‌راوردکراوه‌وه.

See also : comparative analysis ;
Comparativepolitics ;government (b) : The Study area.

Concept چەمك (المفهوم)

بریتیه لەو تۆپى مانایە کە زاراوہ کە دەیکە یەنیت و نوینەرایەتى بىرۆکە یەك دەکات لە بارەى کۆمەڵە شتیک یان دیاردە یەك یان پروسە یان پە یوہەندىەك ... ەتد لەوانەیش بۆ نمونە چەمکەکانى چىن و بەرژە وەندى و پاميارىکردنى کۆمەلگە و ەئىز. چەمکەکان ئەو رەگەزەن کە لىیانە وە زانىارىیە ئالۆزەکان بونىاد بنزىن سەبارەت بە پە یوہەندىەکان کە رافە کردنىان پىک دىنى. بەو شىوہە تىۆر یا ياسای زانستى پىک دىت لە کۆمەلک چەمکى پە یوہەست بە یەکە وە . ەروہا پىتویستە پى لەسەر ئەوە دابگرىت کە ووشەکان تەنھا ناوانى چەمکەکانن و خودى ووشەش لەوانە یە ژمارە یەك چەمکى جىاواز بگە یەنیت کە خەلکى جىاواز بە کارى دە ەئىنن.

See also : Conceptual framework ;
essentially contested
Concepts ; law (a) : scientific law ;
operationalization ;
Theory.

conceptual Framework چوارچىوہى چەمكى (الاطار المفاهيمي)

زاراوە یەكە نۆر جار جىبە جى دە بىت بەسەر کۆمەلک چەمکدا کە ئامرازىكى پۆلنىکردن بۆ شىکار یکردن پىش کەش دەکات ئەمە لە کاتىکدا کە ئەم زاراوہ یە بۆ خۆى نابىتە تىۆرىک یان رافە کردنىكى پەرسەندوو بۆ ئەو دياردانە . رەنگە جىاوازییەكى نۆر زەق و ديار نە بىت (بۆ نمونە) لە نىوان چوار چىوہى چەمکى مارکسىزم و لە نىوان ئەو تىۆرە نۆتر ديارىکراوہدا کە پە رەى پىداوہ، ئەمە لە کاتىکدا چوار چىوہە کە دە کرىت دابنرىت بە کۆمەلک کە رەستە کە پىیان پىکھاتەکانى دە رتە نجامى تەواو کراو (تىۆر) و ەئدە بژىرىت. بەو شىوہە تىۆرە کە پوختە

دەكریت يان دەگۆرپیت به بی گۆرینکاریهکی پتویسته له چوار چپوه چه مکیه که دا که ناوه رۆکه که ی گوزارشتی لیده کات.

See also :classification ;
|concept ; ex-planation;model :theory .

Condominium (الحکومة المشتركة) حکومتی هاوبهش

حکومهتی هه ریمیکه (وهك کواونیهك یا پارێزگهیهك) که تئیدا سه روهری دابهش دهكریت له نیوان دوو دهولهتی ده رهکی دا به لانی که مه وه له سه ر بنه مایه کی دوو لایه نه .میسر و شانشینیی یه کگرتوی سودان له سه ر ئه م بناغه یه حوکم کرا له پێش سه ریه خۆیی بوونی له سالی 1956، هه روه ها حکومه تیکی هاوبهش له فه ره نسا و شانشینیی یه کگرتوو حکومرانی هه ریمی هه ریدزی کرد.

See also : protectorate.

Confederation (الاتحاد الفيدرالی) کۆنفیدرالیزم

شپوهیه که له شپوه کانی حوکم که تئیدا چه ند دهوله تیکی سه ریه خۆ رپک ده که ون له سه ر پیدانی چه ند ده سه لاتیکی دیاریکراو و سنوردار به ده سه لاتیکی هاوبه شی نوێ له گه ل هیشته وه ی قه واره لیک دابراوه کانی سه روهری سه ریه خۆی له هه مو بواره کاندا، تپه راندنی هه ریمایه تیبیی ده وله ته هاوبه شه کان روکاریکی ئاساییه، به لام چه وه ره ی نیه بۆ یه کیتیه کی کۆنفدرالی. یه کیتی کۆنفدرالیش جیاواز ده بیت له یه کیتیه کانی تر له پارێزگاریکردنی ده وله ته

پنکھاتووہ کانی یہ کیتی کونفدرالی بہ سہ روہ ریہ وہ لہ ہہ موو کاروبارہ کاندہ جگہ لہ چہ ند دہ سہ لاتیکی دیاریکراونہ بیت کہ بہ شیوہ یہ کی رہ زامہ ندانہ سازشی لئ دہ کات بق دہ سہ لاتی کونفدرالی .

نہ مہ لہ کاتیکدا کہ وا یہ کیتیہ کونفدرالیہ کان بہ رہ و نہ وہ دہ پون کہ لہ پوری کرداریہ وہ و کہ متر ہہ میشہ یی بن لہ یہ کیتیہ کان وہ ہہ میشہ پاش ماوہ یہ ک ہلدہ وہ شہیتہ وہ یان دہ گورنٹ بق یہ کیتیہ کان . لہ نمونہ یی ولایہ تہ کونفدرالیہ کانیش ولایہ تہ نہ مریکہ سہ ربہ خؤ نویی یہ کان لہ نیوان نیمزاکردنی بہ ندہ کانی یہ کیتی کونفدرالی و دانانی دہ ستوری نہ مریکی (1781-1789) و کونفدرالیہ تی باشور لہ جہنگی ناوخوی نہ مریکیا و یہ کیتی کونفدرالیہ جیاوازہ کان لہ نیوان ولایہ تہ نہ لمانیہ کاندہ لہ سہ دہ ی نوزدہ ہہ مدہ پیش دامہ زرانندی نیمپراتوریہ تی دوہ م .

See also : Federation ; sovereignty .

Conflict Approach (منہج الصراع) ریہازی مملانی

ریہازی مملانی لہ شیکاری رامیاریدا بہ تاییہ تی جہخت لہ سہ نہ مانہ دہ کاتہ وہ :-

* رہفتاری رامیاری تاکہ کان و کڑمہ لہ کان بہ زمانی مشت و مر لہ نیوانیاندہ لہ پیناؤ نہ وہ ہایانہ ی کہ بہ نامرازہ رامیاریہ کان دابہش دہ کریں .

* نہ و پروسانہ ی کہ مملانی کہ یان یہ کلایکردہ تہ وہ سہ بارہت بہ رامیاریہ کان و نہ ولہ ویہ تہ کان و ریگاکانی بہ دیہ پنانی نامانجہ کان و ہہ لپژاردنی سہ رکردہ کان .

* شوینہ واری مملانی لہ بہ یکہ ری سستمی رامیاریدا .

وہ لہ ریانی رامیاری نیو دہ ولہ تیدا کہ مملانی لہ چہ مکہ سہ رہ کیہ کاندہ بوو، لہ لیکولینہ وہ و توپژینہ و ہدا دہ کریٹ توپژینہ وہ لہ پہ یوہ ندیہ کاندہ بکریٹ لہ نیوان

سستمه رامیارییه کان دهوله تان به گشتی به زمانی پښازه کانی. نمونه ی نه م جوړه پښازانه ش به کاره یتانی نه و نمونه شیوه بیانه ده گرتیوه وه کو تیوری یارییه کان و شیوازه جوړاوجوړه کانی بیرکارین که ده کرتیت تیایاندا گورانه کانی رهوشی ململانیکه بیپوریت، هروه ها تیوری سازش کردن و، لیکولینه وه ی په یوه ندییه کان، و شیوازه کانی وه ک یارییه کان لاساییکردنه وه.

See also : Bargaining theory ; game theory ; political system ; politics ; simulation

پښکه وتنی راو بوچوونه کان (اتفاق الاراء) Consensus

حاله تی پښکه وتنه له کومه لگه یه کی رامیارییدا (به لام مارج نیه که له زه وییه کدا هاوبه ش بن) . په یوه سته به مانه ی که دیی یان همویان: دیاریکردن و پښکیتانی کومه لگه ی رامیاری) (واته نه و کومه لانه ی که تیایه تی پښکه وه دینه ناوه وه)، و نامانجه کانی کومه لگه، وه نه و پښو شوتنانه ی که بریاره په یوه و بکرتن بق گیشتن به بریاره په سمیه کان له کومه لگه دا یان له پښاویدا، هروه ها نه و رامیارییه ی که کومه لگه ته به نی ده کات. له کاتیکدا که ناکرتیت به شیوه یه کی ورد پښکه وتنی راو بوچوونه کان بیپوریت نه و ناماژه کانی ناوا بوونی یان دیار نه مانی نه مانه ده گرتیوه: که شه کردنی بزوتنه وه جیاخوازیه کان، زیادبوونه کان له پوودانی کاری راسته وخو یان شیوه کانی تری توندو تیژی رامیاری، به شداری رامیاری، یان که شه کردنی پشتگیری حیزبه کان یان نه و بزوتنه وانه ی که دژ به رژیم.

وه له چوار چیوه ی شیکاری نه و سستمه دا که (دیفید نه یستن) په ره ی پښاوه نه و پښکه وتنی راو بوچوونه کان په یوه ست ده بیت به بری پشتگیرییه کان بق رژیم یان کومه لگه ی رامیاری.

نقد جار نه م زاراوه یه به کار ده یتنرتیت له چوار چیوه ی (رامیاری پښکه وتنی

راویوچونهکاندا) بۆ ئەوێ ناماژە بکات بە پێسایەک بۆ مشتومبو پێریاری رامیاریی که دەرئەنجامەکانی پێکەوتنیا نێ دەکەوێتەو، بە پێی توانا، بە پێچەوانەى جۆرەکانی رامیاریی مەملانێ وە که دەرئەنجامەکانی بە هۆی کۆمەلە کرداریکە وە یەکلای دەبێتەو .

See also : conflict approach

نەزەعی پارێزگاری (النزعة الحافظة) Conservatism

بیربواوەپێکە لەبەهای داموودەزگاکان و ئەو پیادەکردنەى که هەن نەک بە مانای ئەیاریکردنی هەر گۆرانیك بە لکو سوور بوون لەسەر پارێزگاری کردن لەوێ که بەهایەو پیادەکردنی چالاکیه رامیارییهکان بەو پێیەى که تۆپێکی گونجاون لەنەریتە پێک هاتە ناسکەکان که بە شێوێهێکی گونجاوێی تێ ناگەین بەزمانی تیۆری پووت یا میکانیکی . هەرۆها تاک پێی وایە که ئەو بە شێوێهێکی سروسیتی بونەوهرێکە لە دروستکراوی کۆمەلگە و هەلگری ئەو مافە تاکییانە نیە که کۆمەلگای ئێ بنیادنراو بە شێوێهێکی دەستکرد .

کاری حکومەت بریتیه لە پاراستنی ئەو کۆمەلە دامەزراوییانەى که هەن نەک ئاراستەکردنیا و چارهسەرکردنی ستمکارییهکان و یەکلای کردنەوێ گرفتهکان لە رێگەى چوار چێوێ دامەزراوێه بە پێی توانا . پێش هەموو شتێکیش ئەو بانگەشانی که دەکرێن بۆ وەرچەرخی جەوهەری لە کۆمەلگەو دەولەتدا و بەتایبەتی ئەو بەرنامانەى که بیرۆکەى ئەبستراکت و تۆبایى لە خۆ دەگرن بۆ چاککردنی کۆمەلایەتی رامیاریی دژ دەووستنەو لەگەل نەزەعی پارێزگاریدا .

نەزەعی پارێزگاری لە پەرەپێدانی پەخنەکانیدا بۆ تێوهردانانی پووت و گۆرانیکاری پێشەیی وا دەردهکەوێت که بە شێوێهێکی ئایدۆلۆژیی دژی نەزەعی ئازادە بە تاییه تیش لە هەلۆیستیدا بەرامبەر بە تاک .

ئەو دژ يەكپە رەون و ئاشكرايە لە نيتوان بېرۆكە پاريزگارەكان و ئازادەكاندا دەبېتە هۆي ئالۆزي و پشيووي لە ناو حيزبە پاريزگارە ئازادەكاندا. وەكولە بەریتانیا، كارگەري راستی نوپي وەرگرتووه. هەر وەها وا دەر دەكە ویت كە رەگەزە كرداری و نا ئایدلۆژيايەكي لە نەريتە پاريزگارەكاندا لە مەملانیدا بن لەگەڵ هەر وەكانی خستنه پووي نەزە پاريزكاريی بەو پيپەي كە ئليدۆلۆژيايەكي رېكخراوه و بنچينە يەكي فەلسەفي توندو تۆلي هەيە .

نەزەي پاريزكاريی بنەماكاني نايەكسانی و دابەشكردنی چينەكان و رېكخستنی هەرەمی قەبول دەكات. لەبەر ئەم هۆيش زاراوه ي (پاريزگار) (Conservation) دريژ دەبیتە وە بەشيوه يەكي نامەحكەم بۆ وەسفكردنی ئەو هەرەمە چەسپاوانەي كە دژی هەموو بانگەشەكاني چاكسازيبە جا سروشتی رامياريان هەر چۆنێك بېت. لەم مانايەشدا ستهمكارە راسترەوو توندپەرە وەكان لە سستمە كۆمۆنيستەكاني بە پاريزكار وەسف كردووه .

See also : contract theory: heirarchy ;
Ideology ; new right ; pargmatism radicalism

ديموکراسی کۆمەلگە فرە بيبەکان (ديمقراطية المجتمعات المتعددة)

Consociational Democracy

شيوه يەكە لە ديموکراسيەت دەكرتت جيا بکرتتە وە لەو کۆمەلگە دياريرکراوانەدا كە چەند بەشێك يان کۆمەلە و رەگەزێکی جياوازيان تېدايە بۆ نموونە، تايفە ئاييينەکان و کۆمەلە زمانی و رەگەزيبە گەورەکان و کۆمەلە هەريمی يان چينيبەکان يان کلتوريە ئاشکراکان .کۆمەلگە فرە بيبەکان لە هەندیک حالەتدا پەرەيان بە شيوازێک لە سستمی ديموکراسی داوه کە جياوازه لەو جۆرە ديموکراسيەي کە هەيە

لهسر بوونی زۆرینه به پالۆنتی به شدار بوون له دهسه لاتدا (بۆ نمونه له ڤیگی ئیئتیلافوه زۆر جاریش _ وهکو له نه مسادا چه ندین سالَ به رده وام بوو - ئیئتیلافه گه وره کان) . ئهم به شداریکردنه له دهسه لاتدا پێک دیت له دابینکردنی پێژیهی فراوان بۆ ناوهنده رامیارییهکان و نهوانی تر له دهوله تدا (نهک تهنا وه زاره تهکان به لکو پله خزمه تگوزارییه مه ده نهیهکان و کورسییهکانی دهزگا گشتیهییهکان که سه ره رشتی دهزگا رادیوییهییهکان دهکات هتد)، ههروهها پێک دیت له ریزگرتنی سه ره بخۆیی به شهکان له کاتیکیدا ئه گه ر ئه مه بواری موماره سه بوو (بۆ نمونه به تایبه تکردنی ماوهی په خش بۆ هه موو به شه سه ره کیهکان له ویتسنگهکانی رادیۆ حکومهییهکاندا) ههروهها ریزگرتنی ئالوگۆرکراو بۆ مافهکانی هه موو به شتیک و به رژه وه نديهکانی و داننان به مافیدا له دژ وه ستانهوهی له گه لَ ئه و بپیارانه دا که کار دهکته سه ره به رژه وه نديه ئۆرگانیهییهکانی (بۆ نمونه هه ریمه زامانهییهکان له به لجیکای ئه مرۆدا و به تایبه تی له وه دا که په یوه ندی به رامیارییه کلتورییهکان و په روه رده ییه کانه وه هه یه) . به و شتیه یه دیموکراسیه ت کۆمه لگه فره ییهکان شتیاوێکه له حوکمرانی که تیه لکیتشکردنی رامیاریی ناسان دهکات له کۆمه لگه یه کدا که به بی ئه م جۆره فرمانه واییه گرژی و ئالۆزی سه ره هه لده دات له نه نجامی به رژه وه نديه جیاوازهکانی به شه کانه وه . ولاتانی فره زمان و فره بیروباوه ریش زۆر جار حاله تی ئاشکرا پێش کهش دهکته له دیموکراسیه تی به شه فره ییهکان : هۆله نده و به لجیکا و نه مساو سويسرا و، ههروهها لوبنان و قوبرس هه تا راده یه ک پێش ئه وهی گرژیه ئاینیه نه ته وه ییهکان له هه ر یه ککیاندا بپێته هۆی به رپا بوونی جهنگی ناوخۆی تیک دانی ئه و پێ و شوینانه که گه ر بوونه به ر بۆ به شداریکردنی به ش و لایه نه جیاوازهکان له دهسه لاتدا. ده کریت بووتریت که کۆمه له ی ئابوری ئه وروپیی له چه ند لایه نیکی دیاریکراوه زۆر په وکارێ دیموکراسیه تی کۆمه لگه فره ییهکانی پێش کهش کردوه . خۆینه ر ده توانیت شیکارییهییهکی تیرۆ ته سه ل تر سه باره ت به دیموکراسیه تی کۆمه لگه فره ییهکان له کتیبی (ئه رینت لیجفارت) دا ببینیته وه : دیموکراسیه ت له

كۆمەلگە فرە يىبەكاندا (نيو هيڧن، ولاتە يەكگرتتوۋەكان، چاپخانەى زانكۆى يىل 1977).

See also : cleavaye ; democracy ;
Ninority : political integration ;veto .

تيۆرەكانى پىلانگىرې (نظريات التماس) Conspiracy Theories

كۆمەلە سىستىمىكى باۋەرە ئو بىرۆكە يە دەگىرتتوۋە كە چەند دياردە يەكى كۆمەلايەتى ديارىكراۋوگىرنگ بە تايىبەتى ئو دياردانەى كە دادەنرېن بەۋەى زىان بەخشن يان خرابېن دەر ئەنجامى پىلانگىرې چەند ئەندامىكى ديارىكراۋن لە كۆمەلگەدا كە نۆر جار دادەنرېن بەۋەى كە بەكزىنگىراۋى دەۋلەتتىكى بىانى بن. لايەنگرانى ئەم تيۆرە نۆر جار بانگەشەى ئوۋە دەكەن كە ئوان بەلگەيان پىبىو بە بىۋىچ گومانىك سەبارەت بەكەسەكان و ئو ستراتىژانەى پەيوەستىن بە پىلانگىرېۋە، نۆر جارېش ۋاى دادەنرېن كە ئەركى سەر شانيانە ئو پىلانە ئاشكرا بەكەن كە دزىۋانەتەۋە و تىكى بشكىنن لەھەندىك حالەتى تردا بوۋنى پىلان بەۋە ديارى دەكرى كە ئوانەش كەزىانى (مادى و نامادى يان) ئى دەكەۋىت بەرپرسىارىتى ئوۋە دەخەنە ئەستۋى پىلانگىرېسى ئوانەى دەسكەوتيان دەبى، لەۋانەشە كە پىلانگىرېبەكە شاراۋەبى.

نمۇنەى رۆزىش ھەيە لە مېژۇودا لە سەر تيۆرەكانى پىلانگىرې كە بە شىۋە يەكى بەر فراۋان بلاۋ بونەتەۋە (بۆ نمۇنە دژايەتى كاتۆلىكىەت، گەلگەرايى لەھەندىك لە شىۋەكانىدا، ئەمە لە كاتىكدا كە دژايەتى سامىيەت لە شىۋە نوبىيەكەيدا (بۆ نمۇنە، كە پشت بە پىرۆتۆكۆلەكانى دانايانى زايقۇن) دەبەستى و دژايەتى كۆمۇنېزم لەۋولاتە يەكگرتتوۋەكاندا ئو بە دۋادا گەرانانەى كە (جۆزىف مكارشى) ھەستا

پٽيان دوو نمونن له و نمونانې كه زياتر گرننگن له سه دهې بيسته مدا له يووې
كارىگه ريبه كه يانه وه له كومه لگه دا.

بازنهې هه لېژارډن (الدائرة الانتخابية) Constituency

كومه لى شو دهنگه رانه ي كه مافى شو هيان هه به نوينه ريك بق خويان
هه لېژارډن به وشو هه شو او نه وان له هه لېژارډنه گشتييه كاندا كومه ليكن له دانيشتونان
كه له يووې جوگرافيه وه ديارى كراون و دين و ده چن له نيوان بازنه يه كه له هه لېژارډنه
ناوچه ييه كاندا بق بازنه گه وره كان له به ريتانيا و له هه لېژارډنى نوينه ره كاندا بق
په رله مانى نه وروپوې و له ولاته يه كگرتووه كان و هه لېژارډنه كانى نه نجومه نى پيران و
... هتد.

هه روه ها له هه نديك له پټى خراوه راميار ييه كاندا بازنه ي هه لېژارډن كويونه وه يه كه
ده بيت كه به وه زيفه يان به پيوه ره كانى تر ديارى ده كرت بق نمونه سه نديك يه كه له
ناوچه كيتى سه نديكا كرتكار يه كاندا.

هه روه ها مانايه كى لاهه كى نامازه ده كات بق كومه ليك يان به شيك له كومه لگه دا
كه راميار سه ربه خق له وړى و شوينه نيزامى يان هه لېژارډن يه كان ده سه لاتى
لئ و رده گرى: ووته بېژنك به زمانى سوپاوه له حكومه تى كى سته مكاردا يان نوينه رى
ريك خراوې كى لوانى سر به حيزييك له كونگره ي سالانه ي حيزيدا يان پالټوراويك له
كه مينه يه كى ره گه زيدا هه لده بېژنريت بق نه نداميه تى نه نجومه نى ياسادافانانې
نيسشيمانى، (بق نمونه) .

See also : Approtionment ;gerryman dering.

Constitution (دستور / الدستور)

به يانتيكى جه وه ره سبارهت به و ياسايانه ي كه حوكمى وه زيفى داموده زگاكان دهكات له كۆمهليكى رامياربيدا وه په يوه نديه كان له نيوانياندا يان راگه ياندينك به و كۆتانه ي كه دانراون له سر ده سه لاتی داموده زگاكانى له م شيوه يه دا هميشه ييش ليستيكي تيا به سبارهت به مافه كانى هاولاتيان. وه له زۆرى به حاله ته كاندا ده ستور به لگه نامه يه كى نوسراو و پۆلئينكراوه، ئه مه له كاتيكدا له هه نديك ده ولتدا له نمونه ي شانشينى يه كگرتوو ده ستور يكي (نه نوسراو) يان هه به چونكه يه ك به لگه نامه ي پۆلئينكراو نيبه كه ده ستوره كه له خو بگريت وه له بهر نه وه ي ده ستور وا داده نريت كه به شيوه يه كى به شى بيكه اتوو له عورفه نه نوسراوه كان.

ده كريت ده ستوره كان به چه ندين ئامرازى دروست بكرين له وانه ييش به كار هيتان ي عورفى ده ستورى يان سه پاندى له ده ولت يكي بيان به يان مه رسوميكى ياسادانان يان جه ختكرنده وه ي گه ل له سر برون نامه يه كى ده ستورى له ريگه ي پاپرسيه وه ده كريت كه ده ستوره كان چا كسازيان تيدا بكرت به شيوه يه كى مه شروع به و شيوازه ي كه جيگيركراوه له هه مان ده ستوردا، زۆر جاريش ئه م پرۆسه يه ئالوز گران ده بيت به شيوه يه كى ئه نقه ستانه ئه مه ييش بو جه ختكرنده وه له سر بالا ده ستوى حوكمه ده ستور به كان به به راورد له گه ل ياسا ئاساييه كان. سه ره راي نه وه ييش كه ئه م ريگسازيه زۆر ئاسانتره له ده ستور يكي نه نوسراودا له كاتيكيشدا كه ريگسازى ده ستوره كان ئاسان ده بيت ئه وا پتيان ده وترت ده ستوره (نه رم) ه كان. زۆرى به ده ستوره كان ييش دييا چه يه كيان هه به كه ئه وه سه لانه پوون ده كاتوه له نمونه ي ئه وه هوكاران ه ي كه پتيويستن بو دانان يه ده ستوره كه و ئه وه بنه ما ئايدو لوز يانه ي كه پشتيان پى ده به ستيت و وه بانگه شه كانى به مولكداريه تى ئه وه زه ويانه ي كه هيتا نه خراونه ته سه ر ئه وه زيوانه ي كه ده ستور يان به سه ر جى به جى ده بيت (له نمونه ي دييا چه ياسا ي (بنه رت) ي كۆمارى ئه لمانيا ي يه كگرتوو پيش به كگرتنه وه ي

نەلمانیا سالی 1990 که دتیباچه که باس له وه دهکات که یاسای بنه رت کاتیبه له چاوه یوانی به کگرتنی کوتایدا). له زۆر ده وله تیشدا پرۆسه ی پیداجوونه وه ی یاسایی هه به که دادگا کانی ده ستوری یان ده زگایه کی هاوشیوه نه بیات به پتیوه که ده کرت هه ی یاسایه ک یان کارێک له لایه ن حکومه ته وه یان کۆمه له کانی تره وه یان تاکه کانه وه بخرتیه لاره نه گه ر یاساکه یان کاره که دژ وه ستایه وه له گه ل رافه ی قازییه کانی ده ستوردا.

یاسای ده ستوری (القانون الدستوری) Constitutional Law

بریتیه له و ریساو پێو شوین و بریاره یاساییانه ی که په یوه ستن به و ریساو پێو وشوینانه وه که سه باره ت به په یکه ره کانی حکومه ت و ده سه لاته کانی و فه رمانه سه ره کیه کان و په یوه ندییه کانی نیوانیان.

له کۆمه لکه رامیارییانه دا که ده ستورێکی نوسراویان هه یه ئه و خودی ده ستور سه رچاوه ی سه ره کیه بۆ یاسای ده ستوری، وه له هه مو ده وله ته کاندایه ئه و بریاره کانی دادگا کان که رافه ی ئه م جۆره ریسایانه ده کات سه رچاوه یه کی گرنه گه .

لینکۆلینه وه ی یاسای ده ستوری له به ریتانیادا بنه ما گشتییه کانی عه قیده ی ده ستوری ده گرتیه وه له نمونه ی سه ره وه ی په رله مان و حوکمی یاسا (به ریتانیا ده ستورێکی پۆلینکراو و نوسراوی نه یه)، و یاساو عورفه کان و ریسای ریکاره کان که په یوه ستن به په رله مانه وه و له وان هیش ده سه لاتی ش هه لبژاردنی نه ندامانی ئه نجومه نی گشتی و ده سه لاته کانی شا و حکومه تی جیبه جیکردن و پۆلی دادوه ری له وه دا که په یوه ندی به مه سه له ده ستوریه کان و مافه کانی هاوولاتیان و ئه رکه کانیانه وه هه یه له به رامبه ر حکومه تدا. هه روه ها ئه م بابته له وولاته یه کگرتوه کاندایه لینکۆلینه وه کانی ده ستور رافه کردنی ناوه پۆکه کانی له دادوه ری و په یوه ندییه یه کتیییه کان و فه رمانه کانی سه رۆک و ده سه لاته کانی و حکومه تی

جیټه جیټه کړنه کې و کونگریس ده گړټه وه .

See also : Adminstrative Law ;constitution ;
judicial review;rule of Law.

Constitutionalism (دستوریت (الستوریت)

نم زار او په دوو مانای هیه که یه په یوه سته به وی تره وه یه کټکیان تاییه ته به ده ستوریه ته وه به و پیه یی که پیدا ده کړنه و نوی تریشیان به و پیه یی ه لسه نگان دنیکی نیجا بییه بؤ نو و پیدا ده کړنه .

ده ستوریه ته به و پیه یی که پیدا ده کړنه بریتیه له ریڅخستنی کرداره رامیاری و داموده زگاگان له سر بنچینه یی ده ستورټک که شیوازی داموده زگا رامیاری به نیزامیه کان دیاری ده کات و هروه ها پتوره رامیاری به بنه په تیه کان بؤ کومه لگه به رجه سته ده کات . ده ستور ته نها په یوه ندیه کانی ده زگا کانی ده ولت یه که به یه که وه ریڅ ناخات به لکو هروه ها ده سته لاته کانی حکومتیش دیاری ده کات به پیسی ه لسه نگان دنی خوی به میش ها ولاتی ده پارټیزیت . ده رکړدن کوی له م شیوه یه ش ته حکیم کړدن له ده زگا قه زاییه کاند ده خوازیت (بؤ نمونه دادگای باله ولاته یه کگرتوه کان و دادگای ده ستوری له کوماری نه لمانیای یه کگرتوودا که دادگا پینداچوونه وه یی یاسایی به سر کاره کانی حکومتدا جیټه جیټه ده کات، هروه ها سیستمی ناسایی داداگان و چاره سره مه دهنی و سزاییه کان له بریتانیا، سره رای جیټه جیټه کړدن (Enforcement) . له کانتیکدا که یه کیتی سؤ هیته (بؤ نمونه) ده ستوریکه هیه نه و میکانیزمی دیاریکراو بؤ سه پاندنی یان قه بول کړدن ده سته لاته رامیاری به کان کوی نادیارن . سره رای نه وه میش که ده ستوریه ته به ته نها بوونی نیه له سستمه کانی حوکمی دیموکراسیدا به لام هرچیکه بنه په تیه له ده ولته دی دیموکراسیدا .

هروهه دهستوریهت بهو پییه که زاراو هی هلسهنگاندنی بیروکه به که نهوانه ی که حه ز به پاریزگاری له بالا دهستی دهستور ده که نه ناو لیکۆلینه وه به کی دیاریکراودا یان پیشکه شکردنی بق نه وهی بیته پاریزه ری هاوولاتی له حکومتی سته مکار بهو پییه ی که به یانیکه به په یوه ندیه رامیارییه کان به تایه تی کاتیک که نمونه ی ثم به یانه یان پاراستنه له شیوه یه کی قایل که ردا بوونی نه بیته. وه جهخت له سه ر (حوکمی یاسا) دهکات بهو پییه ی چه میکی بنه رته تیه که دهستوریه تی لیوه هه لده هینجریته.

See also : corstitution ; rule of Law

شیکاریی ناوه روک (تحلیل المحتوی) Content Analysis

شیوازیکه به کار ده هینریته له زانستی کومه لئاسیدا بق پتوانه کردن و پۆلین کردنی تایه تمه ندیه کان له برگی په یوه ندیه کاندا به پیی کومه لیککی بابه تی له و کومه لانی که پیشتر پالفته کراون. نهوانه یه که به کی پتوانه ییش له ده قدا، وشه یان رسته یان بیروکه، یان له په یوه ندی نازاره کیدا په یوه ندی و هیمابیت. هروهه ها شیکاریی ناوه روک به کار هاتوه له زانستی رامیارییدا بق لیکۆلینه وه ی جیاوازی له بیروکه کاندا له ووتاره کانی قه بولکردنی ناوانی پالیئوراوه کاندا بق سه روکایه تی نه مه ریکا و شیکاریکردنی بانگه شه و به راوردکردنی زانیارییه هه لپژاردنیه کان بق حیزیه کان له هه لپژاردنه کانی به ریتانیدا.

See also : political communication

تیۆری گری به ست (نظریة العقد) Contract Theory

بریتیه له وه سفکردنی ئه و په یوه ندیه کۆمه لایه تی و رامیارییانه ی که کۆمه لگه یان ده ولت یان هه ردوکیان ده رته نجامیک پیش که شکش ده کن بق په یماننامه ئالوگۆرکراوه سه پینراوه کان له نیوان تاکه کاندا یان کۆمه له کاندا. به نده کانی نه م رینکه وتنه ش یان (په یمانی کۆمه لایه تی) یه نوینه رایه تیی پابه ندبوونه کانی ملی که چی ده کن له لایه ن ژیر ده سه تکه انه وه هه روه ها له وان شه که چه ندین کۆت سه سه پینن به سه ر ده سه لاته کانی حکومه تدا، پتویسته ته نها به و شتیه به هه لسه وکوت بکات که له به رزه وه ندی گه لدا بیت یان پتویسته به پیی کۆمه له بنه مایه کی ده ستوری دیاریکراو هوکم بکات.

تیۆری گری به ست جینگه به کی ناوه ندیی له فیکری رامیاری ئه و روپیدا داگهر کردوه له کۆتاییه کانی سه ده ی یازده هه م تا کۆتاییه کانی سه ده ی هه ژده هه م. هه ندیکیش ریشه که ی نذر جار ده گزینه وه بق بیری گریکی به لام به شتیه به کی ناشکرا جیا ده کریته وه له راوبۆچوونه کانی په یوه ندیه ده ره به گایه تیه کاندا له سه ده کانی ناوه راستدا له نیوان پاشاو ده ره به گ و شوینه که وته دا. وه له گه ل په ره سه ندنی تیۆری گری به ستدا بایه خه کان له ئه رکه ئالوگۆرکراوه کانی کۆمه له پایه داره کانه وه ده گزیرچت بق گواسته وه ی سروشتیه کان له رینگه ی قه بولکردنی خوویستی به خشراو له لایه ن ئه و تاکانه وه که ژیره پایه ی به سکان دارن ئه و مه لبه نده ورده یشی که دراوه به گری به ستی کۆمه لایه تی جیاوازه کی فراوان هه به له نیوان نوسه ره جیاوازه کاندا له م باره به وه. هه ندیکیان پینان وایه که گری به سته پوداویکی کردارییه و ده کریت له پووی میژویه وه جیا بکریته وه (تاجکردنه سه ر پاشا) یان پوداویکه که حه تمن له سه ره تای کۆمه لگه وه یان حکومه ته وه روپداوه له کاتیکه تۆمارنه کراودا. هه ندیکه تریش پینان وایه که گری به سته که وه همی و گریمانیه (وه کو ئه وه ی گری به ستیک بیت که به کرداری پووی دابیت) یان تۆباوی (گری به سته که نمونه به کی پتیره ی

پیشکش دهکات که دهکرت حوکم له سره شرعیه تی حکومت بکرت به به راورد کردن پیی) .

تیوری گرتی به ست له م سی سالی دوایدا ژینراوه ته وه هتا وای لیها توه نیستا نمونه کانی گرتی به سته گریمانه یی ونومونه یی کان به ته وای بلاویونه ته وه له تیوری هه لباردنی کومه لی و فلسفه یی رامیاری و ره وشتیدا.

See also : convention (b) : procedural convention ;
federalism ; Law (c) : inatural Law ; state .

Contradiction (التناقض) دژیه کیی

بریتیه له په یوه ندیی ململانی له نیوان ره گه زه کانی سستمینکا (سستمی بیروباوه ری تاکیک یان سستمیکی کومه لایه تی) به شیوه یه که نه کرت نامانج یان مرجی جوهه ری نه و سستمه تیز بکرت بق نمونه هه ندیک پیی وایه که شرعیه تی ده ولت له کومه لگای سه رمایه داره پیشکه وتوه کاندای به شیوه یه کی به شی پست ده به سستیت به پیش که ش کردنی خودی ده ولت به جیاوله بواری تاییه تی به ره مهیتان، به لام کورکرنه وه له نیوان کی به رکیی نابوری دهره کی و داخوایه رامیاریه کاندای ده ولت ناچار ده که ن که ده خاله تی راسته و خوکات له به ره مهیتاندا بق پشتگیری به شه پیشه سازیه لاوازه کان. به م شیوه یه شرعیه تی سستمی نازاد ده که ویته مه ترسیه وه به مه ش دژ به کیه که دیار و ناشکرا ده بیت.

مارکسیه کان نه م زارواهی به به رده وومی به کار ده هینن له شیکاریکردنی نه و هیزانه ی که وه رچرخان دروست ده که ن له سستمینکا به تاییه تی نه و هیزه بوماوه بیانه ی له خودی سه رمایه داریدا که ململانییه که دروست ده که ن خودی سستمی سه رمایه داریش ده خنه به رده م هه ره شه وه. واته ره وشیککی له بار بق شوقر شده ره خستین. نمونه ی نه م جوړه شیکاریه ش ده که ویته به رده م ره خنه وه به وه ی که له توانای سستم کم ده کاته وه له له خوگرتنی فشارو سازان له گه لی به

به کارهینانی زاراوهی به هیزی (دژیه کی) که و باشتره که زاراوهی (مه یله
دژیه که کان) به کار بهیتریت.

See also : Dialectic ; legitimacy ;
Liberalism; marxismm .

کۆنگره (ا) ده زگا ﴿ المؤتمر، المؤسسة ﴾ Convention (a) The Institution

هه ندیک جار کۆبونه وهی کۆمه له پامیارییه کان بۆ مه بهسته جیاوازه کان به
(کۆنگره) وه سف ده کزیت کاتیک به شیوه یه کی نیزامی بۆ ئامانجیکی ئاشکرا
(ده به ستریت) . دوو جۆری سه ره کیش له م کۆنگرانه هه یه : کۆنگره ده ستوریه کان که
نوینه ره کان کۆ ده بنه وه بۆ دارپشته وهی ده ستوریکي نیشتمانی یان هه ریمی نوی له
ولته یه کگرتووه کاندای سالی 1787 وه له ئه لمانیا سالی 1919 (ده ستوری فایمار)،
وه له کۆماری ئه لمانیای یه کگرتوودا سالی 1948 – 1949 (ده ستوریه کان) وکو
کۆنگره کانی پالوتن وه کونه وهی که حیزبه سیاسیه سه ره کیه کان له ولته
یه کگرتووه کان ده یگرن بۆ هه لبژاردنی پالیوراوه کان بۆ هه لبژاردنی سه رۆک و جیگری
سه رۆک، له حاله تی کۆنگره هه ریمایه تیه کاندای، وه دارپشته وهی به رنامه یه ک بۆ نمایش
وکردنی پيشنیازه کانی پامیارییه کان.

See also : Constitution : convention (b) ;
Procedural convention .

پێسا پیاوه کرده ییه کان (القواعد الإجرائية) Convention (b) : procedural convention

بریتین لهو ریسیایانہی که چند پتوہ ریک یا پیادہ کردنیک دهخنه روو که په یوه ندیبه رامیاریه کان ریک دهخن و پابه ند بوونه کان به سہر په گزه رامیاریه کاندا ده سه پینن به لام نه خراوہ ته یاسایه که وه یان به کوته یاسایه کان ده وری نه گراوه .

ریسا ریکاریه کان بۆ ئاراسته کردنی په فتاره کان سر هه لئه دهن له کاتیکدا که ریسا زیاتر شیوهی و بیئده نگ یان په نهان دهن. ئه مهیش نه نوسراو ده بیست و له پیشینه یه که وه په ره ده سه نیت به لام له وانه یه که مه سه له کانی ریکه وتنی نیوان په گزه رامیاریه کان بیت. له وانه یسه ریکسازى بکرت یان دووباره لیک بدرتته وه له گه ل گورانی بارودوخه کاندا به لام نه گه ر به زینرا ئه و په نگه قهیرانیکى رامیاری بخاته وه یان پتووستیه که دروست ده کات بۆ بنه مایه کی یاسایى زیاتر دیاریکه ر بۆ حوکمدان به سه ر ئه م جوړه حاله تانه دا له ناینده دا له کاتیکشدا که ریسا ریکاریه یه زدر جار نه نوسراون وه له بهر ئه وه ی دادگایه کی سه رپشکراو نیبه بۆ دیاریکردنی ئه و ناوه پوکه که ی زدر جار ده بیته مه سه له یه کی ئیجتهادی نه مهیش سیمایه که که نه رمی له جینه جیکردندا ده چه سپینى و به لام له وانه یسه بیته هوی ناکوکى .

له نااماده بوونی ده ستوریکى نوسراویشدا ئه و سستمى په رله مانى به ریتانى ده وله مهنده به ریسا ریک کاریه کان. ده سه لاتی سه رۆک وه زیران له هه لئزاردنی کاتی هه لوه شانده وه ی په رله ماندا (که ملکه چی کوئی پینج ساله یه که یاسای په رله مانى سالی 1911 سه پاندویه تی و ئه رکی وه زیر به پابه ند بوون به بریاره کانی نه نجومه نی وه زیرانه وه یان ده ست له کارکیشانه وه یا ئه وه ی پیى ده وتریت (یاسا و نه ریتی په رله مان) که له کتیبی نه رسکین می پیناسه کراوه به **Parliamentary practice**)) (پیاده کردنی په رله مانى) هه موو نه مانه وه ک ریکاریى وه سف ده کرتین. وه له ولاته یه کگرتووه کاندا یاسا ریکه ده دات به مافی هه لئزاردنی سه رۆک بۆ ده ستی ده نگه ران (**Electoral college**) به لام ئه و نه نامانه به پیى ریسا ریکاریه کان پابه نندن به وه ی که ده نگه کانیان بدن به و پالتوواوه ی که زۆرتینى

دهنگه کانی جه ماوهر له ولایه ته که یاندا به دهست دههینن. هه روهها مانایه کی هاوشیوه هه به بۆ ئه م زاراو به له فهلسه فهی رامیاریدا.

شیکارکردنی هه لێژاردنی ئه قلائی زاراو هی (Convention) واتای ریکه خستنی ئالوگۆپرکراو بۆ کار له لایه ن ژماره یه ک له تاکه کان به بی به کارهینانی ریکه وتنیکی پوون یان په یماندانیکی سه پینه ر. له وانه شه داننان به به رژه وه نه ییه کی ئالوگۆپرکراوه به س بی بۆ به ره م هینانی کاریکی ریکه خراو به بی گه یان دنیکی پوونی ئه م دانپیدانانیش. به م شیوه یه ئه م زاراو به شویتیک داگیر ده کات له نیوان گری به ست (Contract) و (custom) نه ریتدا له بریان به کار دیت له رافه کردنی ره فتاری کۆمه لایه تیدا.

هه روهها زاراو که به مانای ریکه وتنه کانی نیوان ده ولته کانی به کاردی که شیوه ی په یماننامه یان هه یه ریکه وتنامه ی نه وروپی بۆ مافه کانی مرۆڤ و ریکه وتنامه کانی جنیف سه یاره ت به ریتساکانی جه نگ.

See also : contract theory ; convention
: the institution ; custom ; pact ; protocol (a) :
ceremonial ; protocol (b) :
agreement, rational analysis ; treaty .

گریمانه ی لیک نزیك پوونه وه (فرضیه التقارب) Convergence Thesis

بیرۆکه ی ئه وه ی که پتیویستیه کانی حکومه تی نوئ حه تمه ن ده ولت و کۆمه لگا سه رمایه دارداری و سۆشیا لیزمه کان ناچار ده کات که وایان لێ بیت تا راده یه کی زۆر له یه ک به ن واته لیک نزیك بینه وه . ئه م پیداو یستیا نه ش زیاده بوونی پتیویستی بۆ پلانریژییه نابوری و کۆمه لایه تی ده گرتنه وه له کۆمه لگا سه رمایه داره کاندا له گه ل

بەکارهێنانی حەتمی ھێزەکانی بازار لە کۆمەلگا سۆسیالیستەکاندا بۆ بەدیهێنانی ماقولەت و گەشەى ئابوری و گرنگی روو لە زیاد بووی فاكتەرە نێو دەولەتەکان بەرامبەر ئابوریەکانی ھەموو دەولەتەکان و کۆمەلگاکانیان، وە بلاو بوونەوێی گرتەکان وەك ئایدز و بەکارهێنانی مادە بێ ھۆشکەرەکان و تاوانە نێو دەولەتەکان لە رنگی سنورەوہ. ئەم پێداویستیانە، بەپێی تیۆرەکە، ھانی پەرەسەندنی ریکخراوە بیرۆکراتیەکان دەدات، چ لە کۆمەلگە سەرمايەداريەکاندا یان سوشیالیستەکاندا، ھەرۆھا دەرشتنی رامیارییە ئەقلانیەکان و جێ بەجێکردنیان بۆ پوبەبوونەوێی ئەم جۆرە بەرەنگاری و رامیارییانەى کە نزیك دەبنەوہ سەرپەرەى بوونی جیاوازیە ئایدۆلۆژیەکان لە نێوان جۆرەکانی کۆمەلگەدا. ئەم گریمانەیش پەرەى پێدرا لە دەیی پەنجاکان و شەستەکاندا کاتیک کە پلانپێژی رەواجی زیاتری پەیدا کردو بلاو بوو وە لە دەولەتە سەرمايەداريەکاندا بەلام پووداوەکانی ئەم دوايیە لەبەکیتی سۆفیەتی و ئەوروپای پۆژمەلەتدا ئاماژە دەکات بەوێی نزیك بوونەوہ، ئەگەر بوونیشی ھەبێت، ئەوا بەرەو نمونەییەکی سەرمايەداری دەچیت ئەک بەرەو نمونەى (ئابوری تیکەل) بۆ سەرمايەداری دەولەت.

ھاوبەشیگەرایى (الشركاتیة) : (ا) ئایدۆلۆژیا (العقیدة) Corporation (a) : Ideology

ئایدۆلۆژیایە کە ھەندیک جار پێی وایە کە بەتوندی پەيوەست دەبێت بە فاشیزمەوہ بە تاییەتی فاشیزمی ئیتالیی، ئەمە لە کاتیکدا بەشێوہیەکی توندو تۆل تر پەيوەست دەبێت بە تیۆری کۆمەلایەتی کاسۆلیکیەوہ. پێویستە بەپێوہەرو کرێکارەکان لە کۆمپانیاکاندا یان (سەندیکاکاندا) ریکخیزت و کەنوینەریەتی ھەموو پێشەیک یان لقیك لە پیشەسازیدا بکات. ھەرۆھا پێویستە پەرلەمان بگۆریت بە ئەنجومەنێکی بەکگرتوو کە نوینەرایەتی بەرژەوہندیەکانی کۆمپانیا جۆراوجۆرەکان

بکات. بهو شیوهیه وا داده نریت کارگیزی تیه لکیش کراو بۆ بهرژه وندییه ئابوریه کان جیگه ی مملانی پامیاری بگریته وه، کاتیکیش که نه جزه پیاده کردانه له ئیتالیا دامه زران له ژیر کۆنترۆلی ده ولته تی فاشیستیدا مانه وه.

See also :Anarcho – syndicalism ;christion
Democracy ;corpatism (b) :ideal type.

هاوبه شی گه رای (الشركاتیة) (ب) جۆری نمونه یی

Corporatism (b) Ideal Type

جۆرنیکی نمونه یی له کاری ده ولت که له دیموکراسیه ته ئازاده پۆژئاواییه کاندای جی به جی ده کرت و به تاییه تیش له کۆتاییه کانی ده یی شهسته کاندای ده یی هه فتا کاندای بلاو بوویه وه.

بهرژه وندیه کان له م نمونه یه دا له پینگه ی ژماره یه کی دیاریکراو له په یوه ست بوونه هه رمیه زنجیره ییه کانه وه نوینه رایه تی ده کرتین که حکومه ته کان پاشکاوانه یان به شیوه یه کی نه ئینی دانی پیدای ده نین به و پییه ی که سه رچاوه ی شه رع ی سه ره کییه بۆ داواکردنی پامیاریه کان، جیاوازی هه یه له نیتوان شیوازه کانی هاوبه شیگه رایدا: یه کتیک له شیوازه کان زۆر جار پیی ده وتریت (فره یی هاوبه شیگه رای) که ره نگه مامه له له گه ل ده ولته دا بکات به و پییه ی نامرازیکه بۆ جی به جی کردنی پامیاریه به رفراوانه کان که کۆبونه وه ی بهرژه وندیه په یوه ندی داره کان له سه ری پیک ده کون. نمونه یه کی تریش هه یه که پیی ده وتریت (هاوبه شیگه رای حکومی) که سه رنج راده کیشی بۆ سووده کانی دهسته بزیره حکومه کان که له نه نجامی تیه لکیشی کۆمپانیاکانه وه دینه ئاراهه .

See also : Ideal type ; pluralism ;
state correspondence
rules See :Operationalization corporation See :
verification.

counter- *شۆرشى دژ (الثورة المضادة)* ruvolution

هەولدان بۆ گێرپانەوێی ئەو بارودۆخەى كە بێش بوودانى شۆرشىكى سەرکەوتووه
هەبووه، ئەمەيش لەرێگەى بەکارهێنانى هێزەوه.

See also: Revolution.

coup d'etat *كۆدهتای چهكدارى (انقلاب مسلح)*

بریتىیه لەگۆرپنى پزیمێك لەرێگەى كاری نایاسایی و نادەستورییەوه لەلایەن
هەلگری یان كۆمەلە هەلگریكى پلەى پامیاریى یان سەربازىیهوه. زۆر جاریش كۆدهتای
چهكدارى توندو تیژی لەخۆدهگریت لەگەڵ ئەوهشدا كەرەنگە سنوردار بێت.
لەوانەشە كە پیلانێك لەپێششەوه هەبێت بۆدەستخستنى پایە پامیارییەكان
یاسەربازىیهكان بۆ هاو سۆزەكانى وهك وهزارەتە گزنگەكان یان سەرکردایەتى
سەربازى ستراتىژیى یان كۆنترۆلكردنى دەزگاكانى پەيوەندىیه گزنگەكان.

كۆدهتای چهكدارى وهكو شۆرش وایە مادەم مەبەستەكەى بریتىیە لەگۆرپنى
سىستى حوكم بە شۆیهیهكى كت و پرو نایاسایی بە شۆیهیهكى رێژهیى. بەلام
جیاوازه لە شۆرش چونكە داواى پشتگیری جەماوهر ناكات بۆ جێبەجێكردنى گۆرپنى
سىستى حوكم (سەرەرای ئەوهى كە جى بەجێكەرانى كۆدهتا هەولێ شەرعیەت
پێدانى ئەم جۆره گۆرپانكارى دەدەن لەرێگەى لەرێگەى راپرسى یان خۆپیشاندانى
جەماوهرییهوه، ئەم لە كاتیكدا نمونەى ئەم جۆره وهچەرخانەى كە پێشبینى ئەوه

دهكرت كه له نهنجامى شوږشوه روويدات. زاراوې (**Putsch**) كوده تا نامازه بؤ جوړيك له كوده تاي چه كدارى دهكات. له نمونې كوده تاي چه كداريدامه زراندى نيمپراتوريه له لايهن ناپليون پوناپورت و لويس ناپليونوه له فهرانسا و لابردي كروميل له دهسلات له نينگلتر و كوده تاي سربازي له نايجيريا له سالي 1966-1967، و كوده تاي سربازي له جيللى 1973.

See also : palace revolution ; plebiscite ; Putsch ; regime ; revolution .

Critical Election (الانتخابات الحاسمة) هه لېژاردنه په كلاكرومگان

نه وه لېژاردنانه په كه تنيدا وه رچه رځانك له هاوپه يمانيه تيدا پووده دات كه نيشانه داره له سر شتوازيكي پوخته كراو و به شتوه يه كي ريشه ي له په يوه نديه كاني ناو سستمى حيزيدا. شتيكي قورسيشه كه هه لېژاردنه په كلاكروه كاني ديارى بكرت له كاتيكا كه نه نجام ده درين و نه م سيفه ته له كاتيكي دواتر ده درت كه تايادا له كاتيكا ده كرت تيبيني شتوازيكي ماوه درترتر بكرت له په يوه نديه حيزيه گډاوه كاندا.

See also : Dealignment ; realignment . Cross – cutting cleavage See : cleavage .

شيكاري برگه يي نمونه يي (التحليل القطعي النموذجي) Cross- Sectional Analysis

شيكاري به به كارهيناني به راورده كان له هه مان خالي زمه نيدا بؤ چند بواريك

یان ئو حاله تانهی که نوینه رایه تیی چند قوناغئیکی جیاواز ده که ن له گه شه کردن یان گروه لقیه جیاوازه کان له فاکتوری بابه تی توئزینه وه که ناگایی رامیاری لای مندالیک و هه رزه به ک که سئیکی پیگه یشتوو له ته مه نی کارداو خانه نشینیک خانه نشین و یان به باشزانیه ته کانی پیشنیاز بۆ جووتیاره کان له هه ریه که له ده وله تانی ئه ندام له به کیتی ئه وروپیدا.

See also : cohort analysis ; longitudinal

یاسای شهش پالو (قانون الکعب) Cube Law

یاسایه که په یوه ندیه کی بیرکاری ده خاته رو له نیتوان پشکی کورسیه کان له ئه نجوومه نی یاسا داناندا که حیزبیک به دهستی ده هئیتت و ههروه ها ریژهی ده نگه کان که پپی ده دریت به مه رج:
أ ده بیت سستمی زۆرینه ی ساده به کاره اتبیت.
ب ته نها دوو حیزب ململانی بکن.

له حاله تی ململانیسی دوو حیزبیدا که (أ) و (ب) ن له هه لبژاردنه کاندایاسا پیشبینی ده کات نه گه ر ئو ده نگه کانی دابه شکرد به ریژهی س: ص ئه و ئه و کورسیانه ی که به دهستی ده هئینن به ریژهی س 3 : ص 3. ئه و توئزینه وانه ییش که تازه له به ریتانیاو وولاته کانی ترده نه نجام دراون ئامارزه ده که ن به وهی که سستمی زۆرینه به کار ده هئینن که یاسا له باشترین بارودۆخدا ته نها ئامارزه به کاریگه ریه کی نزیکیی و ده رنه نجامه هه لبژاردنه کان کاریگه ر ده بن به چند فاکتوریکئی ئالۆز که زۆر جار ده بیته هوی ده رنه نجامی جیاواز جیاوازییه کی جه و مه ری له و ده رنه نجامانه ی که یاسای شهش پالو پیشبینیان ده کات.

See also : psephdogy.

ياساي دهنگدانی که نه که بوو (التصويت التراكمي) Cumulative Law

سسټمیکي دهنگدانه که ټييدا دهنگدوران زياتر له په کده نگیان ده درټي ټو هر هلبژيراوټک و ده کورټ شو دهنگانه یش ټايهټ بکه ين به پيدانی په ک دهنگ به چه ند هلبژيراوټک هر په که ی دهنگټک يان پيدانی هر هلبژيراوټک دهنگټک يا زياتر يا دو دهنگ يا زياتر. ټو نمونه. نه گهر هر هلبژيراوټک سی دهنگی هه بوو شو له وانه په ټک دهنگ بداته هر هلبژيراوټک ټو پالټوراو يان هر سی دهنگه که ده درټ به په ک پالټوراو يان په ک پالټوراو دوو دهنگی ده ست ده که وی و پالټوراو ده که ی تریش په ک دهنگ. نه م سسټمه ش (ټو نمونه) له هلبژاردنه کانی نه نجومه نه کانی ياساداناندا له سويسراولو کسمبورگ و نه نجومه نی ياسادانانی ولايه تي نه لينويز و هه نديک له نه نجومه نه کانی شاره کانی نه لمانيا وه کو شاری ميونيخ به کار هاتوه.

See also : Electoral system ;second ballot system

داب (التقليد — العرف) custom

بريتيه له و شو پټوره انهي که له و کارانه دا هه ن که به شټوه په کی ته قليدی نه نجام ده درټين و يان شو کارانه ی که چه ند ره گه ټک به رجه سته ده کن له کلتور و دابه کانی ده زگایه کدا.

نه م پټناسه په وا ده کات که زاراهوی (Custom) به زه حمهټ جيا بکرټه وه له زاراهوی (Habit) (نه ريت) (conventio). پټويستيشه که جياوازيه کی گران نه خرټه نيوان نه م زاروا نه وه. به کاره ټنه انه کان جياوازده بن و مانای وردي شو زاراهويه ش که نوسه رټکی دياریکراو مه به سسټيه تي پوون ده بټټ له په و ته به کار هاتوه که دا.

به لام له ناو شیکاریی رامیاریدا هه ندیک جیاوازی فراوان هه که به کاردین و زۆرجار جیاوه کرینه وه : رهفتاری ناشنا (**Habitual behaviour**) ده بری بیرکردنه وه نیه زۆرجاریش به بی ناگایی نه نجام ده دره له کاتیکدا شوین دابه کان ده که وی (**Convention**) چونکه به به شداریکردنیک داده نریت له کاری چالاکی دامه زراوه یه کدا. هه روه ها چون ده کریت که هۆکاره کان چه ند بدریته رهفتاریکی تهقلیدی به لام نه وه ننده هه به په یوه سه ته به به مه و دابه تیه وه یان به به های نامه نگیکه وه زیاتر له وه ی به توانستیککی وه زیفی کاریکی دیاریکراوه . به و شتیوه به نه و نه و ته رزه به نه تیه جیاوازانه بق قسه کردن که هه ره نه دامیک له په رله ماندا به کاری ده هتیت به شتیوه به کی گشتی مه ئلوف ده بیت و شتیوه خوازراوه کانیش له ووشه کان بق بونه نامه نگیه کان له په رله ماندا تهقلیدین (**Habitual**) به لام قسه کردن له چوار چتیوه ی ریکاره نه و نه ریتی ده بن (**Conventional**) .

زاراوه ی یاسای نه ریتی (**Customary Law**) به مانای نه و زاراوه تهقلیدی نه نوسراوانه دیت که بق سه پاندنی مافه کان و نه رکه کان و نه کلاکردنه وه ی ناکوکیه کان به بی به کارهیتانی یاسای پۆلینکراو یان پرۆسه کی یاسا دانانیککی دیاریکراو. له تیۆری یاسایشدا رۆلی نه ریت (**Custom**) (له مانای به رفرانوی پیاده کردنی کۆمه لایه تی گشتیدا) خالیککی جیاوازی گرنگ ده بیت: بق نمونه، له نیوان نه وانه دا که پێیان وایه یاسا شتیک نیه بێجگه له نه ریتیک و دانهرانی یاسایش یاسا (دانانین) به لکو له نه ریته چه سه پیوه کانی کۆمه لگادا (ده دیدۆزنه وه) وه له نیوانی نه وانه دا که یاسا به کاریکی سه ریه خۆر جیا داده نییت که سه ریه خۆیه له نه ریت

See also : **Convention (b) : procedural convention ; Law (b) ; stipulative law ; Legislature ; norm ; positivism ; protocol (a) : ceremonial.**

D

Dealignment (چووننه دهرهوه) (الخروج)

پروژه‌یه که تئیدا به شیک له ده‌نگدهران ده‌نگ ناده‌نه حیضیک به پئی پشتگیری کردنی بۆ دابه‌ش بوونتیکی کومه‌لایه‌تی جه‌ره‌ری (چینیکی کومه‌لایه‌تی یان تایفه‌یه‌کی نایینی یان کومه‌له‌یه‌کی ره‌گه‌زی یان زمانی) به‌لکو نه‌ندامانی به‌شه‌که له‌به‌ر چهنده‌هۆکاریکی زیاتر کرداری ده‌ده‌ن، به‌مه‌ش به‌شیوه‌یه‌کی ریشه‌یی کار ده‌که‌نه سه‌ر هیزی ریشه‌یی حیضیه‌کان له‌هه‌لبژاردنه‌کاندا.

See also : Electoral volatility;
party identification ; reali

Decision بریار (القرار)

هه‌لبژاردنیکه که تاکیکه یان ریکخراویک یان دامه‌زراوه‌یه‌ک نه‌نجامی ده‌دات و به‌مه‌ش سنوریک داده‌نیت بۆ راوێژکردن به‌هه‌لبژاردنی نامانجیک یان نامرازینکی جیبه‌جیکردنی نامانجیک له‌کۆی کومه‌لێک نه‌لته‌رناتیقی بینراودا.

کۆته‌جیاوازه‌کانیش ده‌وری نه‌لته‌رناتیقه‌ بینراوه‌کان ده‌گرن له‌ژینگه‌و له‌ناو په‌یکه‌ری وه‌رگرتنی خودی بریاره‌کانه‌وه، له‌وانه‌شه‌ که‌نه‌و رێساو ریکاره‌کانیش که‌ته‌حه‌کوم به‌ پروژه‌ی وه‌رگرتنی بریاره‌کانه‌وه ده‌که‌ن به‌مه‌مان شیوه‌ کومه‌له‌فاکته‌ریکی گرنه‌گ ده‌بن له‌هه‌لبژاردنی هه‌ر بریارینکدا.

له‌ژیانی سیاسیشدا بریاره‌کان له‌زۆر شیوه‌دا وه‌رده‌گیرین وه‌له‌چه‌ندین ناستی

جیوازدا: پامیاریه کان و دهنگه کان (بق پالتیوراوه کان بق وهرگرتنی پله کان و بق پیتشباره جه وهری و لیتپچینه وه به کان) و جیبه جیکردنی بریاره جیبه جیکردنیه کان و بریاره رنکخستنیه کان.

See also : Decision –making analysis ;
incrementalism ; non-decision; policy

شیکاریکردنی وهرگرتنی بریاره کان (تحلیل اتخاذ القرارات) – Decision making Analysis

بریتییه له شیکاریکردنی سستم و پرۆسه پامیاریه کان و پهفتاری پامیاری له گه ل جه ختکردنه وه له بریاره پامیاریه وه رگبراوه کاندایا و په یگه ره کانی نار وهرگرتنی بریاره کان و نه و فاکته رانه ی که واکار له ده رنه نجامه کانی پرۆسه که ده کن و تیچونه پامیاریه کان بق بریاره کان و ه لبراردنی په گه زه کان بق قوناغه کانی وهرگرتنی بریاره کان. سه ره پای نه ویش که نه م زاراو یه وه کو ها و اتایه که له گه ل زاراو ی شیکاری پامیارییدا به کار ده هینریت (Policy- analysis) نه و به بایه خ پیدانه کانی به و بریارانه ی که له خویاندا پامیاری نین جیا ده کرتیه وه (بق نمونه، بریاره کانی ده نگدان) و به جه ختکردنه وه ی له قوناسی بریاره کاندایا له دانانی پامیاریه کاندایا له کاتیکدا که شیکاریکردنی پامیاریه کان بایه خیش ده دات به و پرۆسانه ی که پیتی بریاره کان ده که ون و به دوایدا دین (جیبه جیکردن، بق نمونه) . وه سفکردنی ده رنه نجامی پرۆسه یه که پامیارییه کی نالۆزه به و پیتییه که بریارنکه له وانه یه نه وه بگه یه نیت که پرۆسه که له پرۆسه ی همنی و ه لبراردنی تاکی ده جیت. وه هه ندیک نمونه ی وهرگرتنی بریاره کان به تاییه تی نمونه ی (فاکته ری نه قلانی) به شیوه یه کی پوون ته به نی نه م هه لویتسه ده کات هه ندیکی تریش خویانی ئی لاده دن و له بری نه مه جه خت له سه ر لایه نیک له و پرۆسه ناو خویانیه

ده‌کنه‌وه که به‌شداری له نه‌نجامه‌که‌دا ده‌کات. بۆ نمونه، شتیوازه پۆتینه‌کان و رینکارییه‌کان له نمونه‌ی (پروژه‌ی ریکفستنیدا) یان نه‌و ستراتژیانه‌ی که ته‌به‌نی کراون له‌لایهن ره‌گه‌زه مملانیکه‌ره‌کانه‌وه له پڕیتمدا، له‌نمونه‌ی (سازشی رامیارییدا) . له‌م نمونه‌ بنه‌رتیه‌تیه‌داو له‌ده‌ره‌وه‌یدا ریپازی جۆراو جۆر له شیکاریدا به‌کارهاتووه: شتیوازه شتیوه‌یه‌یه‌کان بۆ تیوری یارییه‌کان و هه‌لبژاردنی نه‌قلانی، دیاریکردنی گۆراوه‌کان یان قوناغه‌کان له پروژه‌ی وه‌رگرتنی بریاره‌کاندا، و لیکۆلینه‌وه‌ی حاله‌ته‌کان بۆ بریاره‌کان و وه‌رگرانی بریاره‌کان که هه‌ندیکیان پشتی به‌ستوه به‌پروژه‌کانی لاسایکرنه‌وه‌ی تاقیگه‌یی. لیکۆلینه‌وه‌ی باکگراوه‌نده کۆمه‌لایه‌تی و نابوریه‌کان و به‌هاکان وه‌یواکانی ژیانامه‌ی بریارده‌ره‌کان و نه‌و لیکۆلینه‌وانه‌ی که پشت ده‌به‌ستن به‌ نمونه‌کانی په‌یوه‌ندیکردن و لیشاوی زانیاریه‌کان له ناو سستمه‌که‌دا، لیکۆلینه‌وه‌ی په‌یوه‌ندیه‌کان له نیتوان په‌یکه‌ره ده‌زگاییه‌کان و شتیوازه‌کانی وه‌رگرتنی بریاره‌کان وه کۆمه‌لێکی به‌رفراوان له لیکۆلینه‌وه‌کان له‌جۆره جیاوازه‌کانی بریاره‌کانی ده‌نگدان. چهند نمونه‌یه‌کیش هه‌یه له هه‌ر په‌کێک له‌م جۆرانه له شیکاریکردنی وه‌رگرتنی بریاره‌ ناوچه‌یی و نیشتیعمانی و نیتو ده‌وله‌تیه‌کان. نه‌م مه‌ودایه‌ش ریپازه‌کان نوینه‌رایه‌تی ناوه‌ندیتی وه‌رگرتنی بریاره‌کان ده‌کات له زانستی رامیارییدا و ناماده‌بوونی شیکه‌ره‌وه‌کان بۆ سوود وه‌رگرتن له به‌شداریکردنه‌کان له لقه‌کانی تره‌وه .

See also : Bargaining theory ; community studies ;
 decision ; decision;incrementalism ;
 non –decisin;policy ;policy analysis ;
 psephology ; rational choice analysi ;
 simulation.

Decision Theory (نظریه‌ القارات) تیوری بریاره‌کان

بواریکه بۆ گه‌رانی نیزامی گرنگی ده‌دات به‌ په‌ره‌پیدانی بته‌ماکانی هه‌لبژاردنی

نهقلانی حالتهکان که دهکرنت تیچوونهکان و سودهکان و نهگره و چه ندیتییه بهراوردکراوه نالوگورکراوهکان بدریته پال دهرنه نجامه مومکینه جیاوازهکان.

Delegated Legislation (التشريع المَخول به)

ياسادانانیک یان ریساوفرمانیکه که هیزی یاسا دانانی هیه و لیپرسراویک دایده نیت (وهکو و زیر) یان دامه زراوه یه ک به پیی نه و دهسه لاتانه کی که سرپشکراوه تیتاندا له لایه ن دامه زراوه یه کی بالاتر وه (بق نمونه نه نجومه نی یاسادانان) . یاسادانانی له م شیوه یه که به پیی ریپیدانیک ی سرپشکراوه ده رکراوه هه همیشه ده که ویتته ژیر تاوتویکردنی نه و دامه زراوه وه که سرپشکی کردنه کی به خشبوه وه و ده کرنت هه لوه شینریتته وه له لایه ن دامه زراوه که وه . له پرله مانی به ریتانیدا، هه لی تاوتویکردن و هه لوه شاننده وه له ریگه ی مرجدانان وه ده بیت به وه ی که بریاریکی نیجایی ده کرنت پابگه یه نرنت پیش نه وه ی کاریگه ری یاسا سرپشکراوه که ده ست پنبکات یان به و مرجه ی یاسا سرپشکراوه که کاریپکردنی پاش ماوه یه کی دیاریکراوده ست پیده کات نه گه ر له و ماوه یه دا بریاریکی سلپی دهرنه کرا که یاسا سرپشکراوه که هه لوه شینریتته وه .

مه به سته کانی یاسای سرپشکراوه به تاییه تی بریتیه له فراهه مکردنی کاتی نه ندامانی لیژنه ی یاسادانان و هه وله کانیان و ریچگه دان به رپسا تاییه تمه نده کان تا جی به جی بکرین به تاییه تی له مه سه له هونه ریه کاند (بیوه ره کانی سه لامه تی بق نمونه) دابین کردنی نه رمی بق نمونه، له حالته نانا ساییه کاند و هک جه نگ.

See also : Devolution .

دیموکراسیہ ت (الدمیقراتیة) Democracy

شیوہ یہ کہ لہ حوکمرانی کہ تپیدا گہل (Demos) لہ گریکیدا) دہسہ لاتی رامیاری بہ کردہ وہ پیادہ دکات بہو پتیہی نہو دہسہ لاتیہ کہ رامیاریہ کان دادہ نیت (دیموکراسیہ تہ راستہ و خوکان) یان لہ ریگی ہہ لہ بزار دنیہ وہ بق نہوانہی کہ رامیاریہ کان دادہ نین لہ بری نہو (دیموکراسیہ تی نوینہ رایہ تی) .

نمونہ نمونہ یہیہ کانی دیموکراسیہ تہ راستہ و خوکانیش دیموکراسیہ تی نہ ثینی لہ سہدہی چوارہ می پیش زابین و نمونہی (کڑبونہ وہی شار) لہ نیو ٹینگاند لہ ہر دوو سہدہی ہہ ڈہو ہہ ڈہدا . لہم دوو حالہ تہ شدا هاوولاتیان بہ شیوہ یہ کی خولی کڑدہ بوونہ وہ بق گفتوگو کردن لہ سہر کیشہ کان و وەرگرتنی پاپورتہ کان لہ فہرمانبہرہ جیبہ جیکہرہ کانہ وہ و وەرگرتنی بریارہ کان، گہ شہ کردنیش لہ قہ بارہی دانیش تہوانی شارہ کان و دہولہ تہ کان و نہو پانتایانہی تپیدا دہژین و نالوز بوونی نہ و کیشانہی کہ توپژینہ وہ و دو بارہ کردنہ وہ دہ خوان سہریاری نہ توانایی دانیش تہوان یان شارہ زوو نہ بوونیان لہ تہر خان کردن کاتی زیاتر بق بہ شداری کردن رامیاری بوویہ ہوی دانانی کوت لہ بہر دہم بہر فراوان بوونی دیموکراسیہ تی راستہ و خوکدا .

هاوبہ شیکردنی دیموکراتی ٹیستا بہ تابیہ تی لہ ریگی ہہ لہ بزار دنی نوینہرہ کانہ وہ ہہ ندیک جاریش بہ پارسسی پالپشت دہ کرنت . کڑمہ لیکیش نہوہ یان پرون کردوہ تہ وہ کہ دہست خستنی بہر فراوانی تہ کنیکی زانیاری نوی لہوانیہ دہستہ بری نامرازہ کانی دہر پینی ریک و پیکی ویستی میلی بکات کہ پروسہ یہ کہ ہہ ندیک جار پیی دہ وتریت (دیموکراسیہ تی دور) .

بہ شیوہ یہی گشتی دیموکراسیہ ت بہ گہر انہ وہ بق بنہ ما کردہ یی و بنہرہ تیبہ کان پیناسہ دہ کرنت کہوا دیارہ بق پیادہ کردن پیویستہ . ہہر وہا پیویستہ لہ سہر نہوانہ شہی کہ پلہو پایہ رامیاریہ کان و ہر دہ گرن کار بکن لہ پیناری بہر ژہ وہ ندیبہ کانی گہلدا . دہ بیت حکومہ تیش لہ پیی حوکمی یاساواہ حوکم بکات

ئەوانەى كە پلەوپايە راميارىيەكان وەر دەگرن دەبىت بەر پرسىابن لە بەردەم گەلدا. دەبىت حكومەتیش لە پىسى حوكمى ياساوه حوكم بكات ئەوانەى كە پلەو پايە راميارىيەكان وەر دەگرن دەبىت بەر پرسىارين لە بەردەم گەلدا كە لە توانايدا هەيه دوريان بخاتەوه، راستەوخۆ يا لە رىنگەى نوێنەرەكانىهوه و دەبىت كە دەرفەتى بەشدارى كردن يەكسان بىت: پىويستە كە هەموو هاولاتىهكان بتوانن كە دەنگدان پىاده بگەن و دەنگى هەر يەكەيشيان بە يەكسانى بژمىرەت. دەبىت كە ناكۆكىيەكان لە راميارىدا بە پىسى بنەماى بپارىزى زۆرینه يەكلالى بكرىتەوه پەنگە لەگەڵ مەرجىكى زيادەشدا كە ئەويش بوونى زۆرینه يەكى تايبەتە. بۆ نمونە بۆ گۆرانكارى دەستورىيەكان (لەگەڵ بوونى نمونەى ديموكراسى وا كە بە نمونەى (يەكخەر) يا نمونەكانى (رېنگەوتن لە رادا) كە بەردەوامى گفتوگۆكان دەخوازىت هەتا دەبىتە بپارىت كە قەبولكراو بىت بۆ هەمووان نەك كۆتايى هێنانى گفتوگۆيەك دژ بوەستىتەوه لەگەڵ ئەراە).

پىويستىشە كە بەرژوهەندىيەكانى كۆمەلەكانى كە مېنە هەندىك پاراستنى پىسى بەخشىرەت بۆ پارىزگارىكردنى كۆمەلەك لە نازادىيە مەدەنىيە سەرەكىيەكان بۆ نمونە نازادى قسەكردن و كۆبونەوه. دەبىت تاكەمترىن رادە شوێنەوارى كارىگەرى ناست لە دەنگدەر كەم بكرىتەوه: مەبەست لەمەش برىتەيه لە دەنگدانى نېهنىو كۆتەكانى سەر خەرجى هەلبژاردن و ئەو ياساىانەى كە پەيوەندىيەكانى نامرازەكانى راگەياندىنى جەماوەر پێك دەخات لە كاتى ماوهى هەلبژاردندا.

ئەم پىتوهرانە بە شىئوهرەيەكى جىياواز لە پەيزەى گرنگىدا پێك دەخزىن لای شىكەرەوه جىياوازەكان سەربارى ئەمەش ئاشكرايه كە هەر سىستەمىكى راميارى هەموو پىتوهرێك قابل ناكات.

رېكخراوه جىياوازەكان كە پلەى جىياوازی هيزيان هەيه، دەستى تىرەر نەدەن بۆ نمونە لە نىوان هاولاتىو برەيارى حكومىدا. بۆيە جىيە جىكردى زاراوهى (دىموكراسى) بەسەر هەر دەولەتىكدا تووشى چەند و چوون دەبى:

چەمکە ئازادەکانی دیموکراسیەتیش پێ لەسەر بەهای ماف و ئازادییە تاکییەکان دادەگرن، لە چوار چێوەی سیستمی نواندن داو لەرێگەی پێشبرکێتی هەلبژاردنی نێوان حیزبەکانەوه . تێدزیستێنە پۆژ ئاوابیەکانیش بە گۆشتی پێ لەسەر ئەوه دادەگرن کە ئەو پێوهراوەی کە پەییوەستن بە دەرفەتیکی کرداریییەوه بۆ کارکردنە سەر کردەکانی وهەرگرتنی بپیارەکانەوه لەوانەیه هەندیکێ تر وهک هەندیک له سۆسیالیست و مارکسیستەکان ئەم پێوهره کردەبیانە کەم بایەخ له قەلەم بدەن مادام پەییوەندییە چینیایەتیە چەوساندنەوهییەکان و نا بەکسانی له هیزی رامیاری کرداریدا هەر ماون: بەرزەوهندییەکانی گەل (کە حیزبی دەسەلاتدار لیکێ ئەداتەوهوبە و پێیە پەفتار دەکات) ئەوهک هەلبژاردنە کردارییە بایەخدارەکانی ئەم جیاوازییە چەمکیانە خۆی له پەشت دوو زاراوهی جیاوازا حەشار دەدات (دیموکراسیەتی ئازاد) و (دیموکراسیەتی گەل) زاراوهی یەکەم بۆ وهسفی سیستەم رامیارییەکان بەکار دیت وه سیستەم باوهکانی دەولەتە ئەوروپییە پۆژئاوابیەکان و ئەمریکا، زاراوهی دووه میشی (لەلایەن هاوسۆزەکانەوه) بۆ ناردنی جۆری ئەو سیستەم بەکار دیت کە تا کاتیکی نزیک له دەولەتە سۆسیالیستەکانی ئەوروپای پۆژەلاتدا پیادە دەکرا.

توێژنەوه ئەزمونییەکان سەبارەت بە دیموکراسی ئەمانە لەخۆ دەگرت: لیکۆلینەوهکانی پەفتاری پێشنیازو پکابەری نێوان حیزبەکان، تاقی کردنەوهکانی کاریگەری چالاکی کۆمەڵەکانی فشار، لیکۆلینەوه بەراوردکارییەکان بۆ ئەو هۆکارانەکانی کە لەوانەیه بەرههههستیمیکی دیموکراسی جینگیرمان و بەریت و بەردەوامی پێدات، کاری تیۆریش ئەمانە دەگرتەوه: بنیات نانی بەها پەییوەندییەکان بە دیموکراسیەتەوه، نمونهکانی هەلبژاردنی ئەقلانی پەفتاری هەلبژاردنی وهەرگرتنی بپیارەکان بە شێوهیەکی دیموکراسیانە.

See also :Aristocracy ;autocracy ;direct
 Democracy ; dictatorship ;joriity ; oligarchy ; psrticipation ;
 poly-
 Archy ;populism ;representation ;rule oflaw ;totalitarianism.

Democratic socialism See: Social democracy.

ديموگرافيا (الديمغرافيا) Demography

بريتيه له ليكۆلئينه وهى لايه نه نامارييه كانى دانىشتوان به تاييه تى شيكردنه وهى ژماره كانى دانىشتوان و دابهش بوونيان له ناوچه يه كى دياريكراودا: پينكها ته تى ته مەنى و ره گەزى دانىشتوان. پوواله ته كانيان كه سه باره ت به هاوسه ر بوون و پيشه و پوواله ته كۆمه لايه تيه په يوه نداره كانى تر، قه باره ييه خيزانبييه كان و ريژه كانى له دايك بوون و مردن و كوچكرن و نه و گۆرپانكاربييه نهى كه به سه ر هه مووياندا ديت به تپه ر بوونى كات. ديموگرافبييه كان شوين نه م جوړه ليكۆلئينه وه و هۆكاره نابورى و كۆمه لايه تى و رامياربانه كه وتوون هه روه ها شوينه وارى نه و گۆرپانكاربييه نه له تاييه ته ندييه كانى دانىشتواندا و كۆمه ليك شتوازي ماتماتيكي تاييه تيان په ره پيداوه بو شيكردنه وهى زانياربييه كانيان.

تيورى پشتا پنبه ستن (نظريه الاعتمادية) Dependency Theory

زاراوه يه كى گشتبييه به ژماره يه ك تيور ده وترتت كه ليكدانه وهى ليك چوو بوگرفته نابورى و رامياربى و كۆمه لايه تبييه به رده وامه كانى جيهانى سى پيشكش ده كات به تاييه تى له نه ميريكاى لاتيندا، ده وترتت كه نه م تيوره له نارادايه كاتيك كه سستمى نابورى وولاتيك پارچه ده بيت و ره گەزه سه ره كبييه كانى بايه خداتر ده بن. له به ر نه وه زياتر له لايه ن هۆكاره ده ره كبييه كانه وه كارى تيدده كريت وهك برياره كانى كۆمپانيا فره ره گەزه كان و پتيوستيه كانى وولاته سه رمايه داربييه پيشكش و توه كان و گۆرپانكاربييه كان سستمى سه رمايه داربى نيو ده وله تى، له به ر نه وه سستمه نابوربييه

پاشکۆکان توانای پوره سه‌دنی سه‌به‌خۆیان نیه و وه‌لامی به‌رنامه حکومییه‌کان بۆ نوێ کردنه‌وه‌ی به‌رفراوان و گشتی ناداته‌وه. به‌لام دروست کردن ته‌نها له‌چهند که‌رتیکی تایبەت و دیاریکراودا بوو د‌ه‌دات وهاو‌راییه‌کی به‌رفراوان نیه له‌سو‌ده‌کانی که‌شە‌ی نابو‌ردا. دابه‌شبو‌ونه‌کان له‌کۆمه‌لگادا قول د‌ه‌بنه‌وه‌و توانا‌کانی حوکمی دیموکراسیه‌تی سه‌ربه‌خۆ که‌م د‌ه‌بنه‌وه.

Determinism (حتمیەت / الحتمیة)

بریتییە له‌و باو‌هره‌ گشتییە به‌وه‌ی که‌ ده‌توانرێت هه‌موو بو‌وداوه‌کان له‌ ژێر کۆمه‌لێک یاسادا پۆلێن بک‌رێن و نه‌وانه‌ له‌ ژێر پ‌کیفی هه‌یزه‌ وه‌سف‌کراوه‌کاندان. له‌شیک‌ردنه‌وه‌ی رامیاریشدا زاراوه‌که‌ به‌ شی‌وه‌یه‌کی به‌رته‌سک‌تر به‌کار‌دێت به‌مانای باو‌هر بو‌ون به‌وه‌ی که‌ بو‌وداوه‌کان ده‌کریت لێک بد‌رێنه‌وه‌ به‌شی‌وه‌یه‌کی باش به‌ گه‌رانه‌وه‌ بۆ یاساوه‌یه‌کان له‌ بو‌اریکی دیاریک‌راودا نه‌گه‌ر هۆکاره‌کانی تر په‌یوه‌ندیدار بو‌ون به‌ کۆمه‌له‌ دیاریکه‌ره‌ سه‌ره‌کی یا دو‌وه‌مییه‌که‌، به‌م شی‌وه‌یه‌ هه‌ندێک جۆری مارکسیزم (و هه‌ندێک خوێندنه‌وه‌ی بیره‌کانی مارکس) وای دا ده‌نێن که‌ بریتییە (له‌ حه‌تمیه‌تی نابو‌ری) یا (حه‌تمیه‌تی ته‌کنیکی)، واته‌ نه‌و لێکدانه‌وه‌یه‌ی که‌ بۆ هه‌موو دیارده‌ رامیاریی و کۆمه‌لایه‌تیه‌کان پێشک‌ش ده‌کریت و کورت ده‌کریت‌وه‌ بۆ کاریگه‌ری هه‌یزه‌ نابو‌رییه‌کان یا په‌رزه‌سه‌ندنه‌ ته‌کنیکیه‌کان. چ‌هند جۆریکی تری حه‌تمیه‌تیش له‌سه‌ر بناغه‌ی جیاوازی یا نایین یا که‌ش یا په‌یکه‌ری خه‌زانی دانراوه‌.

گرفتیی سه‌ره‌کی لای نه‌وه‌ی که‌ بروای به‌ حه‌تمیه‌ت هه‌یه‌ خۆی له‌ سه‌لماندنی جیاوازییه‌کی ناشک‌رادا هه‌شارد‌راوه‌ له‌ نێوان هۆکاره‌ دیاریک‌راوه‌کاندا. بۆ نمونه‌ مارکس پێی وابوو که‌ (په‌یوه‌ندییه‌کانی به‌ره‌م هه‌ننان) په‌یکه‌ره‌ یاسایی و رامیارییه‌کان دیاری ده‌کات به‌لام په‌یوه‌ندییه‌کانی خاوه‌نداریتی سه‌ر به‌جۆری دیاریکه‌رو دیاریک‌راوه‌.

See also : Explanation ; law (a) :
Scien – tific law ; marxism; reductionist theories

Devolution (التفویض) دهسه لآت پیدان

بریتیه له پیدانی چند دهسه لاتیکی دیاریکراو به یه که یه کی حوکمکردنی (لقی) دهست گرتنی حکومت و نه نجومه نی یاسادانان له باکوری نیرله ندا به سه رچه ند فه رمانیکی دیاریکراوی حکومتدا پیش شه وهی که حکومتی به ریتانی حوکمی راسته وخو سه پینیت له سالی 1972 دا، به م شیوه یه دهسه لآت پیدان بریتیه له زاروا یه کی ته سکترو سنوردار تر له حوکمی لامرکه زی له راستیشدا حکومتی مهرکه زی مافی دهستوری و یاسایی له کیشانه وهی دهسه لآته پیدراوه کان بو خوی ده هیلتیه وه یا جوراوجور کردنی دهسه لآت پیدان له دابه شکردنی هه ریمی دهسه لآته کان جیاده کاته وه له جوار چیوه ی به کیتیه کدا.

See also : federation.

دینگی دؤنت (طریقة دونت) d,Honndt Method

دینگی دؤنت نامرازیکه بو حیسابکردنی کورسییه کان له نه نجومه نی یاسادانان یا پایه هه لباردنییه کانی تردا له نیوان پالتیوراوه کانی لیسته کانی حیزیدا (یا نه و لیستانه ی که پشت به پیوه ری تر ده به سن) له سستمی نواندن یه ریژه یی هه لباردندا . ناوی داهینه ره که ی فیگتور دؤنتی لئیراوه . نه م دینگیه له کوماری نه لمانیای فیدران دا له هه لباردنه کانی په رله مانی فیدرالدا له سالانی 1949-1983 دا جیبه جیکراوه به لام له و کاته وه دینگی هارا — نیمایر به کاردیت بو تایبه ت کردنی کورسییه کانی لیسته کان.

سەرجه م ژماره‌ی ده‌نگه راسته‌کانی هەر لیستیکی حیزبی به شیوه‌یه‌کی دواییه‌ک دابه‌ش ده‌کرین به‌سەر 4/3/2/1 ... دهره‌چه‌ی دابه‌شکردنی هه‌موو حیزبه‌کانیش یه‌ک له دواییه‌ک پێک ده‌خزین و کورسیه‌کان تاییه‌ت ده‌کرین به حیزبه‌کان و به پێی پێکخستنی ئه‌و دهره‌چانه، وه‌ک نمونه‌یه‌ک ئه‌وه وا دانراوه که ده کورسی له نیوان لیستی پێنج حیزیدا دابه‌شکراوه و سه‌دو بیست هه‌زار ده‌نگی راست دراوه:

حیزبی (ا) 48000*

حیزبی (ب): 30000*

حیزب (ج): 24000*

حیزب (د): 12000*

حیزب (ه): 6000*

دابه‌شکردنی ئه‌و ژمارانه به‌سەر 2،3،4 (پێویست به‌به‌رده‌وام بوون ناکات له‌م قه‌باره‌دا) ئه‌و دهره‌چه‌ی دابه‌شکردنانه ده‌دات به ده‌سته‌وه پاش ئه‌وه‌ی خراوته سه‌ر ئه‌و دهرچانه‌ی که به‌و سه‌رجه‌مانه‌ی سه‌روه‌وه نوێنه‌رایه‌تی کراوه:

24000*15000*12000*6000*3000

16000*10000*8000*4000*2000

12000*7500*6000*3000*1500

بۆیه هەر ده کورسییه‌که تاییه‌ت ده‌کریت به‌ده‌ره‌چه‌ی دابه‌شکردنی ئاماژه پێکراوه به ئه‌ستیره (*). و ده‌بێته هۆی ئه‌وه‌ی که حیزبی (أ) چوار کورسی به‌رکه‌ویت و حیزبی (ب) سه‌ کورسی و حیزبی (ج) دوو کورسی و حیزبی (د) یه‌ک کورسی نه‌گه‌ر ته‌نها پێنج کورسی هه‌بوون ئه‌وا حیزبی (أ) سیانی به‌رده‌که‌وی و حیزبی (ب) و حیزبی (ج) هەر یه‌که‌یان یه‌ک کورسی.

له‌وانه‌یه ئه‌م سیستمی دابه‌شکردنه ئه‌نجامی جیاوازی ده‌دات به ده‌سته‌وه له‌که‌ناردا که بق حیزبه‌ گه‌وره‌کان گونجاوتر ده‌بێت له سسته‌م‌کانی تاییه‌ت کردنی کورسیه‌کانی تر.

ديالېكتيك (الجدلية) Dialectic

زاراوه که له بڼه چەدا بەمانای هونەری پەرخنە گرتن دیت، بەلام نیتا به و کۆمه له هه لویسته دهوتریت که سه باره ت به سروشتی داینه میکیه تی هوش و واقع و په یوه ندییه نالوگۆرکراوه کانه وه. بیر و پاشانیش میژوو (هیگل) یا میژوو نه نجا بیر (مارکس) یا هه موو پرۆسه مادیه کان (ئینگلن) له ریگه ی دروستکردنی دژایه تیه کان و به کلا کردنه و یانه وه سه رچاوه ده گزن و په ره ده سه نن. هه ندیک له مارکسییه کان و ژماره یه کی بچوکی شیکه ره وه رامیارییه کانی تر نه م زاراوه یه به شیوه یه کی نۆر گشتی تر به کار ده هینن به وه ی که هه موو دیارده رامیارییه کان ده بیت له رووی په یوه ندیان به سه رجه مییه کی کۆمه لایه تی گۆراوه وه وینا بکړین.

See also: Contradiction; Marxism

ديكتاتوریه ت (الديكتاتورية) Dictatorship

شیوه یه که له هوکمکردنی رامیاریی که یه ک تاک ده یگرته ده ست و هیچ کۆت و به ندیکی یاسایی یا ده ستوری یا عورفی نایبه ستیته وه . به م شیوه یه ش دیکتاتوریه ت جوړیکه له هوکمی (نۆتۆکراسی) سته مکاری دیکتاتوره کان به شیوه ی ناده ستوری ده سه لات ده گرنه ده ست که له نۆریه ی کاتدا له پی توندو تیژییه وه یه وه ر به هیزیش ده یپاریزن نه و ریساپه ش که دیکتاتور پیتشکه شی ده کات بق گرتنه ده ستی ده سه لات و توندو تیژیی پیوسته بق به رده وام بوونی هوکمه که ی بریتیه له و بوونه گریمانه ییه ی ناکۆکی یا مه ترسی ده ره کی. نۆر جاریش بق شه ریعت دان به و

دەسلەتە پەنا دەبنە بەر پاپرسی یا داپشتنی دەستوری نوئ، جیگرتنەوہی پیتشەوایەتیش ھەمیشە گرفتیی دیکتاتورەکانە چونکە ھەر جینشینیک لەوانە بە مەترسی بیت بۆ سەر دەسلەتی دیکتاتورو حوکمەکی و رەنگە ھەر کردەبەکی نیزامی جی بە جی بکریت بۆ جیگرتنەوہی پیتشەوایەتی و گۆرینی دیکتاتور.

جۆریکە تریش لە دیکتاتورەتی دەستوری ھەبە کە تیایدا دیکتاتور دەسلەتی باری ناناسایی دەیگریتە دەست بە پپی فرمانە یاسایی و دەستورییەکان لە کاتی قەیراندا و بۆ ماوەبەکی دیاریکراو. نموونەش لەسەر ئەم جۆرە حوکمی تاییبەت بە دیکتاتورەت لە دەستوری کۆماری رۆمای کۆندا بوو، وە ئەو دەسلەتی کە ھەیبوو بە پپی مادە (48) لە دەستوری فایمار لە ئەلمانیدا پاش شەپی جیھانی بەکەم. لە دیکتاتورە ناپرەسمییەکانیش یۆلیۆس قەیسەر و ئۆلیفەر کرۆمۆیل و زەنرال فرانکو.

See :Absolutism; autocracy ;leadership ;
plebiscite; plbiscite; totalitarianism

Direct Democracy (الدیموقراطیة المباشرة)

بریتیە لەحوکمکردنی گەل بۆ دەولەتیک یا شارێک یا کۆمەلگایەکی رامیاری یا دەزگایەکی رامیاری لە ڕینگە بەشداری کردنی راستەوخۆ بۆ ناوەندگیری لە ھەرگرتنی بڕیارەکاندا، نەوێک لە ڕینگە ھەلبژاردنی نوینەرەکانییەو دەیموکراسیەتی راستەوخۆ لە پابوردودا تەنھا لە کۆمەلگایاندا ھەبوو کە بەشیوہەیک بچوک بوو کە ڕینگە داوہ بە ھاوڵاتییەکانی کە پتیکوہ لەبەک شویندا کۆ ببنەوہو بەم شیوہ بەش بەستراوہتوہ بە ھەندیک لەدەولەتەکانی شارە گریکییەکانەوہ لە سەردەمە کۆنەکاندا و کۆبونوہوی گەرکەکان لە ھەندیک ئارچەئیی ئینگلاندو کانتۆنە بچوکەکانی سویسرا. ھەرھەا کۆبونوہەکانی ئاوجەکان لە کۆمەلگا گوندییە بچوکەکانی

بهريتانيادا سهبربارى دهزگاگان وهك يه كيتيه كانى قوتابيان له زانكوكان و لقه كانى سه نديكا كرتكاريهه كان له كۆمپانيا بازگانويه كاندا. له راستيدا نامرازه كانى په يوه نديكردنى ئالوگورپى نوې رينگه ده دات له كاتى پيويستيدا ژماره يه كى نقد هاولاتى راسته وخو دهنك بدن سه بارهت به پيشنيازه كان له ماله كانيانه وه و له رينگه ي ته له فزيونه وه. به لام نه م نامرازانه گرانن و كاتيكى زوريان ده ويت وهك شيوه يه كى خراپى برياردان ده ميتنه وه. هه نديك نامرازى وهك لاپردن به ده نگدانى ميللى (Recall) و پاپرسى بو گورپنى ديموكراسيه تى نوينه رايه تى به تيكه له يه ك له ديموكراسيه تى راسته وخو له هه نديك له رينكخراوى ويلايه ته كان و به شه كانياندا به كار هيتراوه.

See also: Democracy;

Initiative ;recall (a) : the institution; referendum.

Dirigism See : Interventionism . Disjointed incrementalism

See: incrementalism.

پشكى هه ليزاردنى له سه ر بناغده ي سستمى يه ك دهنگى كه قابيلى گواستنه وه يه

(الحصة الانتخابية على اساس نظام الصوت الواحد القابل للانتقال)

Droop Quota

رينگه يه كه بق حساب كردنى پشكى رينزه يى هه ليزاردنى به يپى سيستمى هه ليزاردن

كه پشت ده به ستى به يه ك دهنگ كه قابيلى گواستنه وه يه . پشكى (Q) مان ده ست

ده كه ويت به دابه شكردى ژماره ي گشتى دهنگه راسته كان (V)

به سه ر ژماره ي نه و كورسيانه ي كه پرده كرينه وه $1 + S$ و خسته سه رى يه ك بق سه ر

نه نجامه كه نه م هاوكيشه يه مان ده ست ده كه ويت:

كوى دهنگه راسته كان

پشكه كه = ژماره ي نه و كورسيانه ي كه ده گيرين $1 +$

$$Q = \frac{V}{s+1} + 1$$

له نه نجامی نه م حساب شه وه ژماره يه ك په بيدا ده بڼت كه بچوكترين ژماره ي ته واوی نه وه دنگانه يه كه ه لده بڼتيرين. بؤ نمونه چوار نه ندام له بازنه يه كي ه لېژاردندان كه چوار نه ندامی تڼدايه به لام پڼنج نه ندام ه لېژاردندان. نه گره ه شتا ه هزار دنگ بدرت له بازنه يه كي ه لېژاردندا بؤ ه لېژاردنی چوار نه ندام نه وا پشكه كه ده بڼته:

$$80000 \\ 16001 = \frac{\quad}{1+5}$$

به پيی حساب ته نها چوار پالټوراو (نهك پڼنج) ده توانن نه م پشكه به ده ست بڼن.

See also: Electoral quota;
Single transferable vote system.

پاراستنی ياسایی (الحماية القانونية) Due process

ژاروايه كه له و راست كړنده وه تايبه تيه وه وه رگراره كه له ده ستوری نه مريكيډا نه نجام دراوه به لام ده كړت كه له ه موو نه وه ده وله تانه دا به كار به ڼتيرتكه ريز له حوكمی ياسا ده گرن نه مهش نه وه ده گه يه نيت كه نابيت هيچ كه سيك سزا بدرت يا بخريته ژير بارو دڅيكي ناله باره وه له ريگه ي پياده كړدنې ده سه لاتی ده وله ته وه له دږی نه وا كه ته نها به پابه ندبونوی وردی كار ه ياسایی و ده ستوربه كانی تروه نه بڼت. نه مهش به تايبه تي ه موو نه وه مرجانه ده گړته وه كه په يوه ستن به بیری (دادگايكړدنې داپه روه رانه وه) له وانه مافی گوی گرتن له به لگه كان و به رپه رچ دانه وه يان و مافی پشكهش كړدنې يارمه تي ياسایی ناماده له پشكهش كړدنې به رگریدا ... هتد.

E

تیۆره نابورییه کان له رامیارییدا (النظریات الاقتصادية في السياسة)

Economic Theories of Politics

زاراوهیهکی گشتیی پتیازه به لگه هینانه وه بیه کانه که نمونهی کاری رامیاری دهخه نه پوو که پشت به گریمانهی ههولئ تاکه کان ده به ستن بۆ به دی هینانی نامانجه کان به شیوهیهکی نهقلانی. ئەم جۆره تیۆرانه هه مان نه و سروشته یان هه به که تیۆره کانی (ههلبژاردنی نهقلانی) هه لیده گرن به لام زۆریه ی نه و لیکۆلینه وانیه که وهک (نابوری) ناماژهیان پیده گریت به شیوهیهکی ناشکرا له و شیوازه نیزامییانه که لگ وهرده گریت که نابوری ناسه کان په ره یان پیداوه .

See also: game theory ; political economy ;
rational choice analysis.

Egalitarianism

په کسانخوازی (المساواتیه)

باوه رپوونه، به سانایی به وهی که تاکه کان په کسانن یا ده بیته وهک په کسان په فتاریان له گه ل بکریته. باوترین لایه نی ئەم باوه ره سه باره ت به په کسانیه له مافه رامیارییه کاندای وهک مافه کانی به شداری له چالاکای رامیاریییو په کسانیه له په فتارداو له بهرده م یاسادا. هه روه ها زاراوه که بۆ باوه رپوون به په کسانیه که له جۆریکی فراوان تر به کار دیت که نه ویش په کسانیه له دهر فته کانی هه ولدان بۆ به دیهینانی نامانجه کان و په کسانیه له پاداشندا وهک چاودیری مادی و بارودۆخ و ده سه لات.

See also: Civil rights.

هه‌لبژاردن (الانتخاب) Election

بریتیه له ریگه‌یهك بۆ هه‌لبژاردنی كه سانیك بۆ وه‌رگرتنی پایه‌ی دیاریكراو له ریگه‌ی هه‌لبژاردنی ده‌نگده‌ره‌كانه‌وه واته ئه‌وانه‌ی كه ئاماده‌ی ده‌نگدان به‌پیی پێساو كاره‌كانی سیستمی هه‌لبژاردن. هه‌لبژاردن راسته‌وخۆ ده‌بیت كاتیك ده‌نگی ده‌نگده‌ره‌كان به‌كه‌م جار ئه‌و نوینه‌رانه هه‌لده‌بژێرن كه دواتر له پالیئوراوان بۆ پله و پایه‌كه هه‌لده‌بژێرن. له‌وانه‌یه هه‌لبژاردنه‌كه به‌كێك بێت یا فره بێت به‌پیی ئه‌وه‌ی كه هه‌لبژاردنه‌كه بۆ پێكردنه‌وه‌ی یه‌ك كار بێت (وه‌ك هه‌لبژاردنی ئه‌ندامێك بۆ ئه‌نجومه‌نی گشتی له‌یه‌ك بازنه‌دا) یا هه‌لبژاردنه‌كه چهن دین پالیئوراو له‌ كۆنگره‌ی پارتی كریكاران له‌ به‌ریتانیا و هه‌ندیک له‌ هه‌لبژاردنی ناوخۆییه‌كانی ئه‌وی و ئه‌مریکا‌دا.

See also :Electoral colleg ;
electoral system; indirect election psephology ;
voting

هه‌سته‌ی ده‌نگده‌ره‌كان (هیئة الناخبین) Electoral College

بریتین له‌و كۆمه‌له‌ ده‌نگده‌ره‌ی كه به‌ر پرسپاریتی هه‌لبژاردن بۆ فه‌رمانیكی دیاریكراویان پێ سپێزاو كه كۆمه‌لێكی گه‌وره‌تر هه‌لیان ده‌بژێرن به‌لام ده‌كریت كه ئه‌ندامانی ده‌سته‌ی هه‌لبژاردن دا‌بن‌رین یا پایه‌كه وه‌ریگریت به‌ حوكمی كار ه‌كه (كۆپی كاردیناله‌كان The College of Cardinals كه بۆ هه‌لبژاردنی پاپا كۆ ده‌بنه‌وه) . له‌ ئه‌مریکا‌ش سه‌رۆك و جیگری سه‌رۆك له‌ ده‌سته‌ی ده‌نگده‌ره‌كانه‌وه هه‌لده‌بژێرن و ده‌نگده‌ره‌كان ئه‌ندامه‌كانیان له‌ هه‌ر ویلایه‌تێكدا هه‌لده‌بژێرن. له‌

ئەلمانىيەتتە تايىپەت دەستەسى دەنگدەران سەرۆك ھەلدەبۇزىن كە ئەندامانى ئەنجومەنى مىللى (Lower Chamber) لەخۇ گرتووه لە ئەنجومەنى ياسادانانى نىشتىمانىيەت ھە (The Bundestag) لەگەن ژمارەيەكى يەكسان لە ئەندامانى پەرلەمانى ويلايەتەكاندا. سەرۆكى فەرەنسىيەتتە پىي دەستورى كۆمارى پىنچەم ھەلدەبۇزىت لەسالى 1962 دا لە دەستەسى ھەلبۇزاردنەو كە لە كەسىتتى بەرزى ناوخۆ ئەندامانى پەرلەمانى فەرەنسى پىك دىت بەلام ئەو دەستورە دواتر گۇرانى تيا كرا بۇ جى بەجى كوردنى ھەلبۇزاردنى راستەوخۇ. دەستەيەكى ھەلبۇزاردنى تايپەتتەش كە برىتەن لە نۆينەرانى حىزب لە ئەنجومەنى گشتى و پىكخراوھەكانى حىزب لە بازنە ناوخۆيەكان و سەندىكا كرىكارىيەكانى سەر بە حىزب سەرۆكى حىزب و چىگرەكەى ھەلدەبۇزىت. ھەرەھا دەكرىت كە كۆنفرانسەكان ناوانى حىزبەكان لە ئەمەرىكادا كە پالىتوراوانى پايەسى سەرۆك و چىگرى سەرۆك ھەلدەبۇزىن بە دەستەسى ھەلبۇزاردن دابىزىن چونكە ئەندامانى حىزب و لايەنگرانى نۆينەراكان بۇ ئەنجامدانى ئەم كارە ھەلدەبۇزىن.

See also :Election:indirect election.

پىشكى ھەلبۇزاردنى (العملة الانتخابية) Electoral Quota

ئەو سىستەمە ھەلبۇزاردنەنەى كە بازنە يا لىستى حىزبى فەرە ئەندام لە خۇ دەگرن پىشت بە نواندى پىزەسى دەبەستەن يا دەنگدانى بە باشتر نازنەن كە پىيوسىتتى بە پىگەيەك دەبىت بۇ تايپەت كوردنى كورسىيەكان لە نىوان حىزبەكان يا پالىتوراوھەكاندا لەسەر قازانجى ئەو دەنگدەرانەى كە پىي دەدرىت. ئەو پىگە پەپرە و كراوھەش برىتتىيە لە بەشى ھەلبۇزاردنى واتە لانى كەمى ئەو دەنگانەى كە دەبىت پالىتوراوھەكە بە دەستى بىنى بۇ راگە ياندنى ھەلبۇزاردنى جا لەبازنەى ھەلبۇزاردن دابىتت يا وەك يەككە لە

پالٽوراوانی ناو لیستی حیزب.

پشکی هلیژاردن جوړی زوره، ده کریت که له ږنگی دابه شکردنی ساده ی ژماړی شو ده نگانہی که دراوین به سر نه و کورسیانہی که له برده ستدان پشکی هر حیزیک ده رچیت (نه و لیسته حیزیبی که چاره کی ده ننگه دراوه کانی ده ست ده که ویت چاره کیک کورسیی بهر ده که ویت) به لام نه مه کیشی شتوازی چاره سرکردنی که رته کان ده هیلنه وه. سستی دوتت جوړیکه له سستی پشه که کان که نه م کیشیه به دابه شکردنی ده ننگه دراوه کانی هر لیستیکی حیزیبی به سر ژماړه راسته به دوايه که کانی : 1،2،3،4،... دا چاره ده کات به مه ش ژماړی شو کورسیانہ زیاد ده کات که شو حیزبانہ به ده سستی دینن که زورترین ژماړی ده نگیان هیه. پشکی هارا — نیمایریش که شوینی پشکی دوتتی گرتووه ته وه له هلیژاردنه فیدرالیه کانی نه لمانیای روظناو ادا له سالی 1987 وه، بق هر حیزیک نه نجامی لیکدانی ژماړی گشتی کورسیه کان له گله ده ننگه دراوه کان به و حیزیه حساب ده کریت پاشان نه نجامه که به سر کوی گشتی ده ننگه دراوه کاند دابه ش ده کریت، نه نجامی ش بریتییه له ژماړی نه و کورسیانہی که شو حیزیه به ده سستی ده هیئتیت (حسابیکی تر بق چاره سوری که رته کان به کار دی) به شتووه یه کی گشتیش ږنگی (دروب) بق سستی ده نگی ته نه ای قابیلی گواسته وه به کار دیت.

هروه ها زاروه ی پشکی هلیژاردنی ((Electoralai quot به مانای شو پیوهره ش به کار دی که سر له نوی دابه شکردنه وه ی بازنه هلیژاردنییه کانی پی جیبه جی ده کریت که پشتی به ستوه به ناوه ندی ژماړی ده نگدوران له هر بازنه یه کی هلیژاردندا.

See also :Apportionment;d.Hondt Method;
Droop Quota ;electoral sys-
Tem ;Hare-Niemeyer Method.

سیستمی هیلبراردن (النظام الانتخابی) Eiectoral System

بریتیه له و پینگه یه ی که ژماره ی دهنکه کانی هیلبراردنی پی ده کوریت بق کورسیه کان له نه نجومه نه کانی یاسادانان یا ده زگا هیلبراردنه کانی ترده. له کاتیکدا ریکخستنه ده زگاییه کانی تری وه ک مافی دهنگدان و به خسته کردنی هیلبراردن و کاته کانی کردنه وه ی مه لبه نده کانی دهنگدان و پینگه ی تو مارکردنی دهنگده ران و چونیه تی دهنگدان به له باتی و دهنگدان به پؤسته ... ده کوریت که به به شیک له سستمی هیلبراردن دابنریت (له هندنیک باردا کار له کومه لی به شداربووان له دهنگدانداو نه نجامی هیلبراردنه کان ده کات)، به شیوه یه کی به ر بلاووا باوه که شیکردنه وه ی سستمه هیلبراردنییه کان ته نها له پینگه ی ژماردنی دهنکه کان بق سه ر له نوی دابه شکردنی دهنکه کان به کار دیت به پی پیویست. به لام سستمی دهنگدانی جیگره وه که له هیلبراردنه کانی نه نجومه نی میلی نوسترالیادا به کار دیت و سستمی به ک دهنگ که قابیلی گواستنه وه یه و له هیلبراردنه سستمیه کانی نواندنی ریژه بیش به شیوه یه کی ناشکرا هه ولی به یه که وه به ستن دهدات له شیوازیکی یه کساندا له نیتوان تاییه تیکردنی کورسییه کان بق پالئوراوان و لیستی حیزبیه کان و کومه لی جؤراو جؤرو به ر فراوانی سستمه هیلبراردنییه به کار هاتووه کان (سهیری پایه ری سستمه هیلبراردنییه کانی نه وروپا بکه) .

Geoffry Hand et al., European Elec-
Toral Systems Hand book ,London ,
Butterworths ,1979.

که له رابوردودا تاقیکراونه ته وه یا بق ناینده دانراون ده شیت که بکرین به سی چه شنی گشتیه وه. له سستمی ژورینه دا پالئوراوه کان به پهیره وکردنی کاریکی ساده هه لده بژورین نه ویش ژماردنی دهنکه کان و به خشینی کورسییه کانه به وانه ی که

زۆرترين دەنگ بە دەست دەهینن. زۆرینه یه کی کم به سه (وهك له ههلبژاردنه کانی نهجمه نى گشتى به ریتانیا دا) یا جۆریك له زۆرینه ی مه رجداری پۆیسته (وهك سستمى دهنگدانى دووه می به کار هاتوو له فره نسادا له ههلبژاردنى 1988 دا بۆ نه دامیتى کۆمه له ی نیشتمانى و ههلبژاردنه کانی سه رۆکایه تیدا) سستمه کانی به باشت زانین وا دانراون که دهنگه رکان بتوانن به باشت زانینى خویان ده ریه ی له نیوان پالیئوراوه کاندای و نمونه ی نه م به باشت زانینانه ش به کار ده هینرین بۆ دووباره دابه شکردنه وه ی دهنگه کان که به کار هاتوون له ههلبژاردنه کانی نهجمه نى میلیى ئوسترالیدا و سیستمى یه ک دهنگیدا که قابیلی گویزانوه ی به کار هاتوو له ههلبژاردنه کانی یاساداناندا له کۆماری ئیترله ندا و مالتا له م گروپه ن. سیستمى نواندنى ریزه یه ش به شتیوه یه کی پوون هه ولده دات بۆ په یوه ندرکردن له شیوازیکی یه کساندا له نیوان به شی نه و دهنگانه ی که هه ر حیزبیک به دهستی دینى و ریزه ی سه دبی کورسیه کانی یاسادانان که به دهستی دینى. نه م جۆره سستمانه لیسته حیزبیه کان له خۆده گرن به لام هه ر ده م نا.

See also : Additional member systems ;
 Alternative vote system; apportion-
 Ment; constituency; cumulative vote;
 Election ; electoral college ; electoral
 Quota; franchise; gerrymandering ; in-
 Direct election ; majority ; preferntial
 Proportional representation ; voting;
 second ballot system ; single transera-
 bli vote system.

ههلبه زو دابه ز له ههلبژاردندا (التقلب الانتخابی) Electoral Volatility

بریتیه له پیتوانی گۆپان له ههلبژاردندا له نیوان دوو ههلبژاردندا ههروهک نهجمی گۆپانه له دهنگه کاندای نیشانی ده دات که حیزبه کان به دهستی دینن به

ره چا و کردنی گۆپانکاریه کان له سه رجه می ده نگه راندا به خسته سه ری کۆمه لی ده نگه ره لاره کان و مردنی ده نگه ره کانی تر (هروه ها له ریگی کۆچکردنه وه بۆ ناو بازنه ی هه لێژاردن یان لێیه وه) و گواسته وه ی ده نگه ره کان له جۆری ئه وانه ی که ده نگ ناده ن و بۆیان. پوخته ی ئه و ئالوگۆره بچوکه ی که له ده نگدانی حیزیه کانه وه ده رده که ویت (هه لبه زو دابه زی گشتی) له وانه یه له راستیدا پله یه کی به رزی هه لبه زو دابه ز بشاریتته وه له سه ر ناستی تاکه کان ئه گه سه رجه م گۆپانکاریه کان به بهر فراوانی ئالوگۆری سه ری نه وه بگن.

See also :Party identification.

Elite (دهسته بژێر) (النخبة)

زاراوه که له بنه چه دا به مانای که مینه ی هه لێژاره یا بژارکراو له کۆمه لێکی کۆمه لایه تیدا دیت (کۆمه لگا یا ده ولت یا حیزبی رامیاری) وموماره سه ی ده سه لاتیگ ده کات له کۆمه له یه دا به هۆی به هره کردارییه کانیه وه یا تاییه ته گریمانه کراوه کانیه وه. ئه و ده سه ته بژێره ش که پیاده ی ده سه لاتیکی رامیاری ده کات به ده سه ته بژێری فه رمانپه روا یا رامیاری ناو ده بریت.

ئه ندامی نوێ به چه ندین کرداری جیاواز ده خریتنه سه ر ده سه ته بژێره کان به پیی رۆشنبیری کۆمه لگا و سروشتی ده سه ته بژێری فه رمانپه روا و پتویسته یه کانی. له دایک بوون و پله ی خویندن و توانای پیشه یی و سامان و جله و گه یه کردنی ئه ندامی نوێ. به م شیوه یه ش ره نگه سروشتی هاوه یه شی ده سه ته بژێری فه رمانپه روا بۆ چین یا جۆری ئه رستۆکراتی یا چینیککی فه رمانپه روا بیت. تیۆره کانی ده سه ته بژێر دوو شیوه ی ئاشکرا وه رده گرن شیوه ی یه که م ده سه ته بژێری پتوه ریبه که پیی وایه ته نها ئه و کۆمه له ده توانن که کاروباری کۆمه لگا به رتیه به رن که به هره ی تاییه تیان هه یه له پێناوی پاراستنی پزیم و چه سپاندنی په ره سه نندا، شیوه ی دووه میش بریتیه له تیۆری ده سه ته بژێری ئه زمونی که وای داده ن که سروشتی کۆمه له کانی ده سه ته بژێر

و په فتاریان دوو هژکاري په کلاکه ره وهن له شیکردنه وهی رامیاریداو هه روه ها پیی وایه که جۆرک له بالا دهستی ی دهسته بژیر حه تمبه هه تا نه گه ر تیزه په کسانى خوازو شتیوه کانی دیموکراسیه تى کومه لگا هه ر چۆنیک ده رکه ون.

نه و پای گشتیه ی که پیی وایه که هیزی رامیاری له دهستی دهسته بژیردا چر ده بیته وه، و ناماژه ی بق ده کات به وهی (گریمانه ی دهسته بژیره)) له مه ترسی هاوړیکى کردندایه له گه ل تیبیبیه کی گرنکی پی نه دراودا که پیی وایه نه و که سانه ی که فرمانپه وایى ده که ن ژور که مترن له وانه ی که له ژیر فرمانپه وایه تى نه وانندان. وه به شتیوه یه کی به رفراوان نه ک گشتگیر پیی وایه که پندانى گریمانه گرنکیه کی نه زموونى دیاریکراوی هه یه پیویسته سی مه رچی مه فاهیمی بق بوونى هه ر دهسته بژیرک بسه پینریت: پیویسته کومه له که ناسنامه ی خودی هه بیت، وه نه ندانه کانی پیکه وه کار بکن، وه ده بیت کاره که هه ولدانیک بیت بق به دیه پنانى مه به سستیکی هاو به شى. وه به گشتى نه م داخوازیانه چر ده کرینه وه به و پییه ی که ناگاییه کی دهسته جه معیه (Group conciousness) په کانگری (Coierence) (conspiracy) یان نه وه ی پیی ده وتريت (The three s)). نه گه ر نه وانیش که موماره سه ی هیزی رامیاریى ده که ن نه یاننوانى نه م تاییه تمه ندیانه بخه نه رو، نه گه ر هیزی رامیاریى بق نمونه، مه ترسی دابه شبوونى گۆراوی له سه ر بوو به به رده وامى له نیوان دهسته بژیره مملانیکه ره کاندایه که هولى به دیه پنانى به رژه وه ندییه جؤراو جؤره کان ده دن نه و زاواوه ی (دهسته بژیری فرمانپه وای) به شتیوه یه کی گونجاو دانانریت وپرای نه وه ی که شیکارکردن به چری ده مینیتته وه له دهسته بژیر مملانیکه ره کان بق کومه له لقیه جؤراو جؤره کان.

نه و لیکۆلینه وه نه زمونیانه ی که هه ول ددات گریمانه ی دهسته بژیر هه ل بژیریت یان نه وه ی هه ول ددات شیکاریی په فتاری دهسته بژیر بکات چه ندین جار رامیاریى کومه لگا ناو خوییه کانی پشکنیوه .

See also :Aristocracy ;communty
Studies ; iron law of oligarchy ; Marx-
Ism ;oligarchy ;pluralism ; polyarchy ;
Ruling class.

Embourgeoisement (تسبني البرجوازية)

پروسه يه که تئيدا تاک يان که رته کانی يه ک چين هه لويستی بۆرژوازی يا شتوازی
ژيانيان و هه رده گرن . به م شتوه يه ژماره يه کی زۆر تاک له چيني نهرستۆکراتی له ناو
چيني بۆرژوازیدا تواونه ته وه له وولاته پيشه سازييه کاندا له رينگه ي به شداری کردنيان
له چالاکی بازگانيدا . هه روه ها نه وانه شتی که له بنچينه دا له چيني کرئکاران و
پينگه ي دهسته بزئری پامباريان هه يه رهنگه نهریتی په يوه ند به بۆرژوازی ته وه
هه لئبگرن به شتوه يه کی به ميژ تر له و چينه ي که لئوه ي هاتون .
له شيکردنه وه ي پامباريشدا (گریمانە ي په يره وکردنی بۆرژوازیه ت) بریتیه له و
رایه ي که له ده يه ي په نجاگان و شهسته کاندا باوو بووه به وه ي که ناتوانریت کرئکاره
به ریتانیه خوشگوزه رانه کان به چيني کرئکار دابنرین بویه ، پشتگیری هه لويستی
ناسایی پارتی کرئکارانیا ن نه کردوه .

See also: Capitalism; dealignment;
elite;iron law of oligarchy ; proletari-
anization ;realignment ;social class;
socialism.

Empiricism (تجربیه)

باوه ربوون به وه ي که نه و دیاردانه ي که تاقي ده کرتنه وه بریتین له
بناغه ي زانین نه وه ک تیروو بیره کان و ، له باشترین باردا پتویسته که شتی تر نه خریته

سەر کۆمه‌لی زانینی په‌سه‌ندکراو له‌هر لقی‌کدا جگه‌ له‌ و گریمانه‌ و تیۆرو یاسا زانستیانه‌ نه‌بیت که به‌ تییینی ده‌چه‌سپیت.

زاراوه‌ی ئەزمونگه‌ری نیتسا زۆر جار به‌ شیوه‌یه‌کی په‌خه‌یی به‌کارده‌یت کاتیک که به‌ نمونه‌یه‌کی شیکردنه‌وه‌ی رامیاری ده‌وتریت به‌وه‌ی که شیکردنه‌وه‌یه‌کی (ئەزموونی پووته) و بنه‌مایه‌کی تیۆری نیه‌ و پووی تییینی‌کراوی دیارده‌که‌ تی ناپه‌ریتیت و (پاستیه‌کان) به‌ شیوه‌یه‌کی نا‌په‌خه‌یی و نا‌پامانی... هتد ده‌خاته پوو.

**See also: Behaviouralism ;
positivism**

ته‌وه‌ی پاراستنی ژینگه‌ (نزعة حماية البيئة) Environmentalism

بهریواوه‌ریکه‌ باه‌خ به‌ پاراستنی ژینگه‌ی سروشتی ئەداو بانگه‌وازه‌ کارانی هه‌ولی نه‌وه‌ ئەده‌ن که کار له‌ حکومه‌ته‌کان بکه‌ن بۆ وه‌رگرتنی ئەو به‌یارانه‌ی که بۆ پاراستنی ژینگه‌ و چاکردنی پتویستن. زۆر له‌ بانگه‌وازه‌کارانی پاراستنی ژینگه‌ له‌ پتیبازی (فریاکه‌وتنی یه‌که‌می) زیاتر ده‌پۆن واته‌ چاره‌سه‌ری ئەو نه‌جامه‌ لاه‌کیانه‌ی که ده‌بنه‌ هۆی پيس بوون بۆ که‌مکردنه‌وه‌ی شوپنه‌واره‌ زیانبه‌خشه‌کانی له‌سه‌ر ژینگه‌ بۆ که‌مترین راده‌و له‌ باتی نه‌وه‌ هه‌ول ئەده‌ن که په‌ره به‌ پتیبازیکي پشیه‌یی تر بده‌ن له‌ به‌رامبه‌ر بنکه‌ی ئابوری و ته‌کنیکیکي کۆمه‌لگادا له‌ پتیناوی په‌فتارکردن له‌گه‌ل سه‌رچاوه‌کانی مه‌ترسیی ژینگه‌بیدا پتیش نه‌وه‌ی ئەو مادانه‌ به‌ره‌م بیتی و په‌ره‌ی پتیدات که قابیلی تازه‌کردنه‌وه‌و سه‌ر له‌ نوێ چاره‌سه‌رکردن و هاندانی پاراستنی‌ماده‌ خاوه‌کان . پتیکخواه‌کانی پاراستنی ژینگه‌ له‌ کۆمه‌له‌کانی باه‌خ و بزوتنه‌وه‌ ناوخۆیی و ژینگه‌بیه‌کانه‌وه‌ دروست بووه‌ له‌ وولاتانی وه‌ک ئەمريکا و کۆماری ئەلمانیای فیدرال و به‌ریتانیای سوپسرا.

له‌ هه‌ندیک باردا راسته‌وخۆ چوه‌ته‌ مه‌یدانی رامیارییه‌وه‌ به‌دروست کردنی حیزب و

ناونانی پالیئوراوانی له هه‌لێژاردنه‌کاندا. له‌کۆماری ئەلمانای فیدرالدا (بۆندستاغ) ساڵی 1983 و 1987 پارتي سەوز زۆرینه‌ی کورسییه‌کانی برده‌وه و له‌ زۆربه‌ی په‌رله‌مانه‌کانی ویلايه‌ته‌کانی ئەلمانیا دا نوێنه‌ری هه‌یه و له‌ حکومه‌ته‌ نیشتیلاقییه‌کانی ویلايه‌ته‌کانی هه‌سه و ساکسونی خواروی به‌رلیندا به‌شداری کردوه . حیزبی ژینگه‌ی سويسریش سه‌رکه‌وتنی باشی به‌ده‌ست هه‌ناوه له‌ هه‌لێژاردنه‌ نیشتمانی و کانتونی و ناوخۆیه‌کاندا. له‌ به‌ریتانیا دا و پالیئوراوانی حیزبی سەوز کورسییه‌کانی ده‌سه‌لاته‌کانی حوکمی خۆجیبی برده‌وه . له‌ کۆمه‌له‌ی ئەوروپیشدا نوێنه‌ری حیزبه‌ سه‌وزه‌کان ژماره‌یه‌ک کورسییان هه‌یه له‌ په‌رله‌مانی ئەوروپیدا.

به‌لام کۆمه‌له‌کانی بایه‌خ که به‌شدارن له‌ مه‌سه‌له‌کانی پاراستنی ژینگه‌دا وه‌ک بزوتنه‌وه‌ی ناشتی، سه‌وز تا ئیستا رۆلێکی رامیاری گرنگی هه‌یه سه‌ریاری بزوتنه‌وه‌ی به‌رپاوه‌په‌کانی تر وه‌ک بزوتنه‌وه‌ی پاراستنی مافه‌کانی ئافره‌ت و بزوتنه‌وه‌ی بانگه‌واز بۆ ناشتی ده‌کریته‌ به‌ بزوتنه‌وه‌ی پاراستنی ژینگه‌ دا بنه‌یت چونکه‌ زیاتر گرنگی به‌ به‌هاکانی پاش سه‌رده‌می پيشه‌سازی ده‌دات له‌ نێوان دانیشتمانی ده‌وله‌ته‌ پيشه‌که‌وتوه‌کاندا.

See also :Interest group ;movement ;

Overload (a) : government overload ;

Post-materialism.

Equilibrium (ه‌اوسه‌نگی) (التوازن)

بریتیه له‌باری ه‌اوسه‌نگی په‌گه‌زه‌کانی سستمیک و جیگر بوونی. سستمیش کاتیك له‌باری ه‌اوسه‌نگیدا ده‌بێت که په‌گه‌زه‌کانی خۆی مه‌یلی گۆڕینی په‌یوه‌ندییه‌کانی نه‌بێت سه‌ر باری گۆرانکارییه‌ ده‌ره‌که‌کانیش (که‌ بنه‌په‌تیکي ده‌ره‌کیان هه‌یه) له‌ باروئوخێکدا که گۆران دروست بکات.

ئه‌و سیستمانه‌ش که هه‌مان شێوه‌ ده‌پاریزن یا له‌سه‌ر هه‌مان ئاستن له‌ هه‌ندیک

گورانکاریدا، له گهل بونی دهستیوهردانی دهره کیش دا پئیمان دهووتریت (هؤمؤستاتیک) واته لیک چووی جیگر. له وانه شه که هاوسه نگیه که جیگر بیت و بگه ریته وه بۆ هه مان جیگه پاش دهستیوهردانی هؤکاری بیانی یا ناجیگر بیت واته ناگه ریته وه بۆ هه مان جیگه کاتیک که دهستیوهردان نه انجام نه دریت یا بۆ جیگه یه کی نوئی ده گریت.

به قه ده ره وهی که جیاوازی نیوان سیستم و هؤکاره کانی به ده ر لیس نه انجامی بینایه کی تیوری بن مه رج نیه که هاو جووت بیت له گهل پله کانی جیاکردنه وهی نیوان کومه لیک گؤران و ژینگه که بیان له وانه یه که به راستی نه توانزیت باری هاوسه نگی دروست بگریت. به لام ره نکه بیرۆکه ی مه یل به لای هاوسه نگیدا به سود بیت له شیکردنه وه دا.

See also: Adaptation; feed back ; functional explanation ; political system ; Structural- functional analsis ; system Analysis ; variables.

چه مکه هاو دژمکان له ناومرؤکدا (مفاهیم متعارضة جوهریاً) Essentially contested concepts

زاراوه یه که له لایهن (و. ب. گالی) ه وه به کار هینراوه بۆ روونکردنه وهی ناسته نگیه کانی رافه کردنی بیره کانی وهک (دیموکراسی) و (مه سیحیهت) که نه بیرانه میژوهه که بیان له زنجیره یه ک ناکوکی پیشه یی پیک هاتوه، سه بارهت به مانا بنه رته ییه کانی. هه ندیک نووسه ری تریش مانای زاراوه که بیان فراوانتر کردوه بیان زۆریه ی نه چه مکه بگریته وه که له شیکردنه وهی پامیاریدا به کار ده هینرین یا هه موویان.

هه ندیکی تر پئیمان وایه که به شیک له مانای بنه رته ی چه مکیکی پامیاری

بریتییە لە دەربیرینی بۆ بە ھاو بۆ وەسفکردنی شتێک بەوێی کە بریتییە لە پیاوێک دەکردنی (هێز)، بە پشت بەستن بەم رابەش ئەوا ھەر ھەولێک بۆ لیکۆلینەوێ رابەش بە شیوێیەکی بابەتیانە سەرکەوتن بە دەست ناھێنێ چونکە ناکۆکییە ئایدۆلۆژییەکان رەگەزی بنەرەتین لە چەمکە سەرەکییەکاندا.

See also: Ideology ; power ; value judgments.

Etatism See :Interventionism.

باوەر بە بالا دەستی رەگەزی – ئەتنیسینتەریزم – (الایمان بالتفوق العنصری)

Ethnicentrism

ھەولدان بۆ شیکردنەوێ لایەنەکانی پۆشنبیریەکانی ترو ھەلسەنگاندنیان بە بەکارھێنانی پۆشنبیری مرقۆ وەک کۆمەڵیک پێیانو پێوەر و سەرئەج. لە لیکۆلینەوێکانی سۆسۆلۆژیا دا رەنگە بێتە ھۆی گەیشتن بە ئەنجامی ھەلە یا جێبەجێکردنی پێوەرەکانی پۆشنبیری مرقۆ و بەھاکانی لە بواری لیکۆلینەوێ پۆشنبیری یەکانی ترو شیکردنەوێیان بە شیوێیەکی لایەنگرانی و نەگونجاو.

رەنگە ئەم جۆرە لایەنگیریە لە باوەرێکی شاراوہ یا ئاشکراوہ سەرچاوہ بگرت بە بالا دەستی پۆشنبیری مرقۆ کە دەکرێت لە باری توندپرو دا دەربیری رەگەز پەرسی و بق لە بێگانە بوونەو بێت. لەزانستی رابەشدا باوەر بوون بە بالا دەستی ی رەگەزی وەک گرفتێک کە بە تاییەتی پەیوہندی ھەلە بە لیکۆلینەوێ بەراوردکارییەکان و نێو دەوڵەتیەکان و لیکۆلینەوێ پەرسەندنی رابەشبوو.

See also :Racism ;xenophobia.

Eurocommunism See :Communism.

Exchange Theory (نظریه التبادل) تیوری نالوگور

پیتازیکه که زور جار له سوئولژیا دا به ره و پوی ده بینه وه به لام له هه مان کاتدا بهنده به شیکردنه وهی رامیاری و کۆکردنه وهی نیوان چه مک و شیوازه کانی وه رگیرو له شیکردنه وهی نابوری و دهرونییه وه. وه ک نالوگوری شته به نرخه نامادییه کان که له شیوهی چاکه و بیردان ره رفتار له گه ل په یوه ندییه رامیارییه کاتدا ده کات و په یوه ندی نالوگور کراو به ره م دینی له شیوهی په یوه ندییه کانی په یوه سستی و پیزو بپوادا. زه حمتی ناشکرا هیه له به کارهینانی نمونه نابوریه کاتدا بق مامه له کردنی راسته وخۆ له گه ل به ها (دهرونییه) دریزو خراپ پیتاسه کراوه کاتدا. زور جار تیوری نالوگور په خنهی لی ده گیریت چونکه به زمانیکی نه شیواو ساویلکانه وه سلفی په یوه ندییه رامیارییه کۆمه لایه تیه کان ده کات.

ثم پیتازه له شیکردنه وهی هیزی رامیاری و ده سلات و دینامیکیه تی گوران له کۆمه له کانی وه ک حیزبه رامیارییه کان دا جیبه جینکراوه به تاییه تی بهنده به لیکولینه وه کانی جورج هومانز و پیتربلاو. یه که م پنی له سه ر سایکولۆژییه تی نالوگوری تاکی داگرتووه و دووه میس هه ولی داوه که چه مک و نامرازه نابوریه کان و لی بکات که له کاریگری توندترین له سه ر کاری ده زگاگان هه بیت.

See also : Bargaining theory ; behavi-
Ouralism ; bureaucracy ; clientelism ;
Esonomic theories of political ; political
psychology ; utility ; values.

Executive (السلطة التنفيذية) دهسه لاتی جیبه جینکردن

له به کار هینسانی فراوانیدا بریتیه له و لقه ی حکومت که بهر پرسیاره له جیبه جینکردنی نه و رامیاری و پیتاسیانه ی که نه نجومه نی یاسادانان دایده نییت.

بەم شىۋە يە لە ئەندامىتى خۇيدا سەۋكى حكومتى تىايە (سەۋك ۋەزىران يا راۋىژكار يا سەۋك كۆمار لە سىستەمە سەۋكايە تىە كاندا) ھاۋرىكانى ئەو سەۋكە لە ۋەزىرەكان و بەرپۆبەرايەتى راميارى ھەمىشە يى يا پەيوەندىدار بە راميارىيە ۋە ۋەرمانگەكانى ۋەك پۇلىس و ھىزى چەكدارەكان. لە ماناى تەسكىشىدا دەسەلاتى جىبە جىكردن برىتتە لە كۆمەلىك راميارو گەورە كارمەندە مەدەنىيەكان كە بەر پرسىارىتتى پىشكەش كردنى راميارى و رىكخستىيان لەئەستۇدايە بەمەش دەبىتتە ھاۋاتاي يەككە لە بەكارھىنانەكانى زاراۋەى (حكومت). دەسەلاتە جىبە جىكەرەكان جىاۋازن لەرۋى پىكھاتە ۋە دانان و دەسەلات و پلەى بەر پرسىارىتتدا (بەرامبەر ئەنجومەنىياسادانەر يا دەستور يا گەل) بە پىسى سىستىمى حوكم. لە دەۋلەتە يەك ھىزىيە كاندا. بەررتىن پاىە، كە لە راستىدا ھەمىشە دەستورىى نەبوۋە برىتتە لە پلەكانى پىشەۋاى ھىزىەكان نەۋەك سەۋكى دەۋلەتەكان . بۇ جى بەجىكردنى راميارىيەكانى ئەنجومەنى ياسادانەر و دەسەلاتە جىبە جىكەرەكان لە ھەندىك دەۋلەت و رىكخراۋە راميارىيەكانى تردا (نەتەۋە يەكگرتۋەكان و كۆمەلەى ئەۋرۋى و دەسەلاتەكانى حوكمى خۇجىتى و ھىزىە راميارىيەكان، ۋەك نمونە) دەسەلاتى پىۋىستىيان پىدەدرىت بۇ دەركدنى ياساىەكى جى بەجىكەرەكان كە بە گشتى پىسى دەۋترىت (ياساى رىپىتدار). لە ۋانەش دەسەلاتى جىبە جىكەر دەسەلاتىكى نىمچە دادۋەرىشى ھەبىت كە لە رىگەى پرۆسەكانى دادگا كارگىرپىەكانەۋە پىادە دەكرىت.

See also :Administrative tribunal ; bu-Reaucracy ; delegated legislation ; gov-Enrment (a) :the institution ;separation powers.

Exhaustive Ballot (الاقتراع الشامل) دەنگدانى سەراپايى

رینگه‌یه که له ده‌نگداندا که له ژماره‌یه‌ک ده‌نگدانی یه‌ک به‌ دواى یه‌ک پتک دیت تا پالتیوراویک ژۆرینه‌یه‌کی دیاریکراو به‌ دست دینى ژورینه‌ی ده‌نگه گشتیه‌کانیش (بریتیه له 50٪ ی ده‌نگی دراوه‌کان به‌ مەرجیک شو پالتیوراوانه‌ی که ده‌نگی که‌مترین هیناوه له هەر قوناغیکی ده‌نگداندا شو له قوناغه‌کانی داهاتوودا دور ده‌خزینه‌وه.

See also: Second ballot system.

Exit (الخروج) دەرچوون

یه‌کێک له ره‌گه‌زه بیر سیانییه‌کانه که‌نه‌لبیتر هیرشمان به‌کاری هیناوه له شیکردنه‌وه‌ی (وه‌لام دان‌وه‌کانی دارمانی کۆمپانیا و رینکخراو و ده‌وله‌ته‌کاندا) . له‌به‌رنگار بوونه‌وه‌ی کارسازی تیکچوو له‌به‌رده‌م کړپار و نه‌ندام و هاوولاتیاندا، دوو هه‌لبژاردنی بنه‌رته‌ی هه‌یه نه‌وانیش (ده‌رچوون) واته وه‌ستان له کړین یا واز هینان یا پاشه‌کشی و کۆچ کردن یا (ده‌نگ) که بریتیه له ده‌ربرینی توپه‌یه‌ی هه‌ر یه‌ک له دوو جینگره‌وه‌یه‌ش فشاری جیاواز له‌و رینکخراوانه‌دا دروست ده‌کات نه‌گه‌ر (ده‌رچوون) ئاسان بیټ شو ته‌قاندنی ده‌نگیکی کاریگه‌ر که‌م ده‌کاته‌وه. به‌لام نه‌گه‌ر لایه‌نگیری ناماده‌بو نه‌وا ده‌رچوون ده‌رفته‌ی که‌متر ده‌بیټ و کاریگه‌ری (ده‌نگ) زیاتر ده‌چه‌سپیت.

Exit poll See : Psephology.

Explanation (التفسير) لیکدان‌ه‌وه

رافه کردنه‌کان وا وه‌سف ده‌کرین که بریتین له وه‌لامی شو پرسیارانه‌ی که به دواى هۆو شیوازدا ده‌گه‌ریت. نه‌مه‌ش به‌ته‌نها به‌س نیه چونکه بی‌وه‌رکان وه‌لامیکی

په سهند ناخاته پوو له سهر نمونوی ته م جوړه پرسپاران، په کیک له وه ولدانانای که زور ترین کاریگری یان هه بووه له سهر دیاریکردنی پتوهره کان به پره پیدانی شیوه یه کی گشتی لیکدانه وه که به نمونوی (ریدوزینه وه یی - یاسایی) یا (یاسای داپرشین) یا نمونوی (بو به ره میل) ناسراو. نمونوی ریدوزینه وه یی یاسایی له یاسایه کی گشتگیر پیک دیت له جوری (له هر جیبه ک مرجه کان هه بن روداوه که پوو ده دات) له گه ل پونکردنه وه یی ته وه یی که مرجه کان به راستی هه بوون له و باره دا که پتویسته لیک بدریته وه.

نه گه ر توانا پوودانی پووداوه که له و دوو ره گه زه وه ده ره پتیزیت ته و ده بنه لیکدانه وه یی ته و پووداوه ش. بق نمونه یاسایه ک که نه و مرجه نه پوون ده کاته وه که شوپشه کان له سایه یی دا پووده دات له گه ل پوونکردنه وه یی ته وه یی که نه و مرجه نه له روسیا دا هه بوون له سالی 1917 دا ته و نه نامه که ده گاته ته وه یی که شوپش به ریا ده بیت به مه ش شوپشی پووسی لیک ده داته وه.

هه ندیک پتیا ن و بووه که هه موو لیکدانه وه کان له هر بوریکدا گه رانیکه که پتویسته له گه ل ته و نمونه یه دا بگونجیت. نه مه ش قابیلی به و پیکردن نیه، زور لیکدانه وه ش په پره ویی ته م شیوازه ناکه ن. ده شتوانریت که ژماره یه کی زور پوونکردنه وه داپرشیزیت که مرجه پووکه شیبه کانی به دی بینتی به لام ته و دیارده سروشتیانه لیک ناداته وه که ناراسته یی کراون.

نه مه ش پووبه پوی به ره له سستیبه کی توند ده بیته وه له لیکوزینه وه یی پامیاری و میژوویدا. بق نمونه چون ده توانریت یاسایه کی گشتگیری و داپرشیزیت که بتوانریت شوپشی پووسی لیک بداته وه. نه گه ر مرجه کان به شیوه یه کی گشتی داپرشیزان تا ژماره یه ک باری تر بگریته وه ته و نه و یاسایه بیگومان ناراست ده بیت تا راده یه ک چونکه باری و اه یه که نه و مرجه نه نه نامه کی شوپشگریانه یی تیادا دروست نه کردوه.

له لایه کی تر وه نه گه ر مرجه کان پیناسه یه کی بهر ته سکت بگریز له وانه یه

ياسايه كى هيچى ليدنه ريجيت كه به سهر هيچ بارىكدا ناچه سېن ته نها هي روسيائ سالى 1917 نه بيت. له م باراندا پابه نديبون به نمونه ي ريدوزينه وه يى ياساي يه وه هه لېژاردينك له نيوان ساخته وه جيچدا ده خاته پوو. هه روه ها شيكردنه وه ي پاميارى و (گفتوگوى پوزانه) ته نها له يه ك مرچدا يا زياتر له مهرچيكا چر ده بيته وه كه ره نكه پتويست بيت بق پوودانى پووداويكى دياريكراو به لام سه ركردايه تيه كى به هيژى پتويسته به ماش له وانه يه كه سه ركردايه تى به هيژ بارىكى پتويست بيت بق شورش به لام به دى هينانى هم مرچه له وانه يه سه ركه وتنى شوپشگيرانه زامن نه كات، بويه به ته نها ليكدانه وه ي ريدوزينه وه يى - ياساي بوشورش پيشكش ناكات.

هم گرفتانه نامازه به چيگره وه يه كى ريدوزينه وه يى - ياساي ده كهن كه چيگره وه يه كه چه ندين جار له زانستى پامياردا پووبه روى ده بينه وه. له وانه يه ليكدانه وه كان به شيوه يه كى خويندنه وه يى هه لېهينجرين له پوونكردنه وه ي نه گه رى له باتى وه رگرتنى له ياسايه كى گشتگر. هم نمونه خويندنه وه يى - نامارى يه ش چيگه ي ياسا گشتگره كه ده گريته وه به پوونكردنه وه يه ك كه ده لئيت: (مهرچه كان به پووداوه كانه وه په يوه ند دهن به ريژه ي سه دى س له باره كان، له هه نديك بارى تردا به 100 - س/ باره كان) يا به پوونكردنه وه يه كى كه متر.

وردتر به وه ي كه له وانه نيه نه نجاميك به ده ست بيت. به م شيوه يه ش خو له وه ساخته و پوچييه به دور ده گيريت كه نامازه ي پي دراوه. دوو دزايه تى سه ره كى له دزى هم شيوه ليكدانه وه يه ده ورورونرئيت يه كه ميان نه وه يه نه گه ر شتيك ليك درايه وه نه وا نه وه ليكدانه وه يى نيمه ده نوئينى بق پووداوه كان نه وه ك بق ميكانيزمه شاراوه كانى پشت پووداوه كان خويان. دووه ميشيان نه وه يه نه گه ر نامازه به هه نديك مهيل به لاي هه مان بارودوخدا بكريت نه وا نه نجامى گرمانه ي كه مريش وا ليك نه دريته وه كه هه ره به رزترينه چونكه ياسا واى داننه ي كه سه رجه مى بارودوخه كه هه ردوكيانى به ره م هيناره.

وه لاميكى به هيژ تر له وانه وه ديت كه له ناو قالبى ليكدانه وه يى دا كار ده كهن

ئەوانەش كە بانگەشە بۆ ئەم ھەلۆیستە دەكەن بەگشتى نموونەى بەلگە ھەتئانەوھى _
 ياساىي پەسەند دەكەن چونكە لەگەل لىكدانەوھى دياردە سروشتىيەكاندا
 دەگونجىت، بەلام وای دائەنن كە ھىچ پەيوەندىيەكى نىبە بە زانستە مروفائەتى و
 كۆمەلايەتەكانەوھە. كردارى مروفانە بە ياسا حوكم ناكړىت (بەماناى زانستى ى
 سروشت) بۆيە دەبىت ئەم لىكدانەوھىيە لە ھۆكارەكانى رەگەزەكان و
 مەبەستەكانياندا چر بىتەوھە. ئەم چر كردنەوھىش وھەسفىكىقولى لىدەكەوتتەوھە
 لەبەر رۆشنایى باوەرودابە كۆمەلايەتەكانى كۆمەلگەيەك يا سەردەمىك، وھەسفىكە
 كەھەندىك پىتيان وایە كە ناكړىت بە نموونەى بەلگە ھەتئانەوھى ياساىي دابنرىت.

يەككە لە و ئاستەنگە سەرەككياانە ئەوھىيە كە نموونەكانى پەيكەرى لىكدانەوھە بەو
 گریمانانە روو بەرپوودەكړىتەوھە كە وھەك لىكدانەوھىيە وەر دەگيرن لە بواریكى زانستە
 سروشتىيەكان يا كۆمەلايەتەيەكاندا بەلام ئەمە ناگونجىت لەگەل پىويستىيەكانى
 نموونەكە. ھەندىك لە فەلەسوفەكانى زانستىش لىزانىيەكى گەرەيان نواندووه لە
 بواری سەر لە نووى دارپشتنەوھى ئەم نموونانەدا تا لەگەل نموونەى خواستراوى خۆياندا
 بىگونجىتن لە لىكدانەوھە يا سەر لە نووى دارپشتنەوھى نموونەكەياندا تا لە نموونەكە
 بچى. ھەندىكىتر كاردانەوھەكانيان لە پىشكەش كردنى نموونەى دژو نارەزايى تردا
 خۆى نواندووه، بە كورتى ناكۆكيەك لە ئارادايە سەبارەت بە پرسىيارە بنەرەتەيەكانى
 وھەك: ئەو شىوھىيە دەبى چۆن بىت كە دەبىت ئەو لىكدانەوانە لە خۆى بگريت؟ ئايا
 پىويستە كە ئەو لىكدانەوانە شوئى ھەمان شىوھە بگرن لە بوارە جياوازەكانى
 لىكۆلینەوھەدا؟ لەبەر رۆشنایى ئەم جياوازييەدا سەير نىبە كە ژمارەيەكى شىوھى
 لىكدانەوھى جياوازی ھەبىت كە لە زانستى رامياريدا خراوھەتە روو سەربارى ئارەزووى
 روو لە زيادبووى شىكەرەوھە تاكيبەكانىش لەوھەدا كە دەخوازن گولبژىز بن لە
 ھەلئاردنى لىكدانەوھەكاندا.

**See also :Functional explanation ;her-
 Meneutics ; scientific law ;teleological
 Explanation ;theory.**

Exploitation (استغلال) نسیتیغال

به شیوه‌ی یکی گشتی بریتیه له کرداریک یا په یوه ندییه که تیایدا که سیك یا کۆمه‌لیک که س یا کۆمه‌لی تر به کار دههینن له پیتناوی سویدیکی خۆپه‌رستانه‌دا و بی پاداشتیکی گونجاو.

له شیکردنه‌وهی رامیاریشدا نه زاراوه‌یه به‌سه‌ر نه و په یوه ندییه نابوریانه‌دا جی‌په‌جی ده‌کرت که تیایدا کریکار که‌ترین به‌های ته‌واوی کاری ده‌ست ده‌که‌ویت: له زمانی مارکسیزمدا (زیده‌بایی) له کار ده‌ردی. به و شیوه له سایه‌ی ده‌ره‌به‌گایه‌تیدا په‌نگه مه‌رجی نه‌وه بق جووتیار دابنی له‌به‌ره‌می زه‌ویه‌که‌ی بداته سه‌رده‌ره‌که‌ی یا به‌شیک له کاتی خوی له کاردا له زه‌وی نه‌و دا به‌سه‌ر به‌ریت به‌بی پاداشتی راسته‌وخۆ.

له سایه‌ی سه‌رمایه‌داریشدا ده‌ره‌ینانی زیده‌بایی و بوونی چه‌وساندنه‌وه که‌متر دیاره چونکه نه‌و به‌شه‌ی کاتی کارکردن که پاداشته‌که‌ی نادریت راسته‌وخۆ دیار نه‌ به‌لکو به شیوه‌یه‌کی تیوری پیشان نه‌درت به جیاوازی له‌نیوان کری و به‌های به‌ره‌م هینراودا.

See also : Alientation ;capitilism;
Communnism ;feudalism ; Marx ism ;so-
Cial class ; socilalism.

تیچوونه‌کان یا سووده‌ده‌ره‌کییه‌کان (التکالیف او المنافع الخارجیه)

Externalities

بریتیه له و تیچوونانه یا نه‌و سوودانه‌ی که ناچنه ژیر پکیفی مامه‌له‌کانی بازاره‌وه له نیوان به‌ره‌م هین و به‌کاربه‌ردا. بق نمونه کارم‌نده هونه‌رییه‌کانی فرۆکه‌خانه

ژاوه ژاویك ده نینه وهو ده یسه پینن به سر دانیش توانی ده وری فرۆكه خانه دا ههروهك
چۆن سوودی بیان بۆ ئه و فرۆش یاره ناوخویان ه ده بێت كه شت ده فرۆشنه
گه شت یاره كانی فرۆكه خانه . له بهر ئه وهی ئه و تیچوون و سوودانه نه خراونه ته ناو
بریاره كانی به ره م هینه وه ئه و سوودی بۆ ئه وانه ی مه به ستیانه ناتوانریت به
میکانیزمه كانی بازار گه و ره بکریت . بۆیه حكومه ته كان هه ولّ ده دن كه به ره مه پینانی
تیچوونه كان یا سووده ده ره کییه كان پێك بخه ن له پێی په ستاوونی ئه وانه ی كه
به ده ست ئه م تیچوونانه وه ده نالینن .

See also: public goods ; utility.

F

Fabianism (الفابینیزم)

وهكو زاراوہیہ کی گشتی واتہ، ہر ستراتژیہ تیک لہلہ بہندی و خؤلادان لہرپہ پویونہ وہی یہ کلاکہرہ و ہدا (نہم زاراوہیش لہ ناوی سہ رۆکی پومانی فابیوس ماکسیمؤس) و ہر گراوہ . زاراوہ کەش بہ شپۆہیہ کی تاییہ تی ئاماژہ بق فلسفہی کۆمہ لہی فابیی دہکات لہ بہریتانیا (کە لە سالی 1884 دا دامہ زراوہ) کە پئی وایہ ستراتژیہ تی گونجاو بق سۆشیا لیزم بریتیہ لہ بہ کارہیتانی دامہ زراوہ پامیاریہ کان و چونہ ناوہی ریکخراوہ پامیاریہ نہ خلاقییہ کان لہ پادا . سہرہ پای ئہ و ہش کە فابیہ کان لہ پوی بنہ ماوہ دژی ستہ مکاریین و گرنگی دہدەن بہ دیموکراسیہ کردنیدامہ زراوہ پامیاری و ئابوریہ کان بہ لأم ژۆر جار تاوانبار دہ کرین بہ وہی کە سۆشیا لیزم بہ ئامرازتیکی کاریگەر دہ زانن بق بہ رپۆہ بردنی کۆمہ لہی مەلہ بہندی پئیستیہ کی راستہ قینہ بۆ بہ شداریکردنی دیموکراسی راستہ قینہ .

فابییزم جہ ماوہ ریکی فراوانی ہہیہ لہ ناو حیزی کریکارانی بہریتانیا دا بہ تاییہ تی لہ رتگی ئابپوی دامہ زرتنہ رہ کانپہ و ہو ئہندامہ یہ کە مینیہ کانپان و پیشنیازہ کانپانہ و ہ لہ وانہیش و ہر دووہاوسەر (ویب و جۆرج برنادشو) . سہرہ پای ئہ و ہش کە ریکخراویکی مونتمیہ ہر لہ سہرہ تایی سہرہ لڈانی حیزیہ و ہ لأم و ہ کۆمہ لئیکی فشاری ریکخراو کاری نہ کردوہ لہ حیزی کریکاراندا . بق نمونہ ، ہیچ پیشنیارتیکی پامیاری کۆمہ لئ پتیشکەش نہ کردوہ بہ حیزب، پۆلی سہرہ کیی نہ و ہ بووہ کە سہرچاوہی بیرکانہ .

See also : Social democracy ; social-
Ism.

Faction *دهسته (الفئة)*

به‌شیکه له کۆمه‌لێکی گه‌وره‌تر که بریتیه له پارتیکی رامیاری و ناسنامه‌یه‌کی جیای هه‌یه که له کۆمه‌له گه‌وره‌تره که به‌بێ نه‌وه‌ی باریکی رێکخراوه‌یی سه‌ربه‌خۆی هه‌بیت و هه‌ول نه‌دات که نه‌و ئامانجانه به‌دی بینێ که ده‌توانریت له نه‌جابه‌کانی رێکخراوه گه‌وره‌تره که جیا بکریته‌وه، په‌نگه نه‌و ئامانجانه کۆمه‌لێک رامیاری دابراو و به‌رزبوونه‌وه‌ی ستراتیژی رامیاری یا هه‌لبژاردنی دیاریکراو بن یا هه‌لوێستیکی بېرپاوه‌پێانه‌ی به‌رچاوبین یا به‌خشینی کۆمه‌کی به‌هه‌واداران ده‌سته‌که یا به‌رزبوونه‌وه‌ی پیشه‌یه‌ی پیشه‌ویه‌کی رامیاری. رێکخستنی ده‌سته‌ش له زۆریه‌ی کاتدا که‌متر رێکخراوه له کۆمه‌له سه‌ره‌کیه‌که. به‌لام له ناویدا له پێناوی ئامانجه گشتیه‌کاندا هاوکاری ده‌کات (بۆ نموونه باری ده‌سته‌یه‌که له پارتیکی رامیارییدا: رێکخستنی هه‌لمه‌تی هه‌لبژاردن له سه‌ر بناغه‌یه‌کی به‌کخراو و هاوکاری کردن له دژی پارتیه‌کانی تر یا پشتگیریه‌ی کردنی ئایدۆلۆژیایه‌کی بته‌وه‌تی). به‌لام نه‌گه‌ر ناکۆکیه‌کانی نێوان ده‌سته و کۆمه‌لی سه‌ره‌کی زۆر گه‌وره بوون نه‌وا نه‌م هاوکارییه مه‌حاز ده‌بیت و له‌وانه‌یه ده‌سته له‌م کاته‌دا په‌یکه‌ریکی رێکخراوه‌یی سه‌ربه‌خۆ هه‌لبژیریت (وه‌ک، حیزبی دیموکراتی کۆمه‌لایه‌تی سه‌ربه‌خۆی چه‌په‌وه‌ی تونده‌وه‌ی نه‌لمانیا له کاتی شه‌پی جیهانی یه‌که‌مدا حیزبه سیاسی‌ه‌کان به‌ جیا‌بوونه‌وه‌ی حیزبی له‌ وولاتیکه‌وه بۆ وولاتیکه‌ی تر و به‌ تێپه‌رپوونی کات ده‌گۆریت. وه هه‌ندیک حیزبیه‌ش (وه‌ک حیزبی دیموکراتی ئازادی ژاپۆنی و حیزبی دیموکراسی مه‌سیحی ئیتالی) جوړیک له په‌یکه‌ری ده‌سته‌ی رێکخراوی هه‌میشه‌یه‌یه‌ که دراوه‌ته پان که‌سیتییه‌کان نه‌وه‌ک ناکۆکیه‌کان سه‌باره‌ت به‌ رامیارییه‌کان، نه‌مه‌ش په‌یوه‌ندییه

هه‌وله‌کانی پوچه‌لکردنه‌وه‌ی ده‌کات، نه‌و زانسته‌ی که له زانستی ساخته جیا ده‌کرتیه‌وه که قابیلی پوچه‌لکردنه‌وه نه‌ی، له کرداری مه‌زنده کردن و هه‌وله دان بۆ پوچه‌لکردنه‌وه‌وه به راستیه‌کی حیگرکرکراو ناژمێردریت چونکه مانه‌وه‌ی به‌نده به راده‌ی نه‌و لیزانییه‌ی که زاناکان پیشانی نه‌دن له کاتی ریکخستنی هه‌لبژاردنه‌کان و راستیی نه‌و کۆمه‌له‌ گریمانه‌یه‌ی که پێویسته له پشت نه‌و هه‌لبژاردنه‌وه هه‌بیت.

نه‌م زارواه‌یه هاوواتای کاری کارل پۆپه‌ره که زۆر جار زاناکانی پامیاری وای پیشان نه‌دن که ستایشی بیره‌کانی ده‌کەن نه‌و تیورانه‌ی که پێویستیه‌کانی نه‌م بیرانه به‌دی دینن ده‌گه‌من.

See also :Explanation ; hypothesis ;
Law (a) : scientific law ; positivism ;
Scientific method ; theory ; verification.

فاشیزم (الفاشیة - الفاشستية) Facism

بیروباوه‌پێکی پامیارییه که له بنه‌رته‌دا له بزوتنه‌وه‌ی فاشیستی ئیتالییه‌وه وه‌رگه‌راوه به سه‌رکردایه‌تی بنیتۆ مۆسۆلینی که له سالی 1922 دا ده‌سه‌لاتی گرتوه‌ته ده‌ست. نه‌م نمونه ئیتالیه‌ش راسته‌وخۆ کاری له بزوتنه‌وه پامیارییه لیکچوو‌ه‌کانی له ئەلمانیا کردوه (به تایبه‌تی بزوتنه‌وه‌ی نیشتمانی سۆسیالیستی _ نازیزم _ یا نه‌و حیزبه‌ی که هه‌مان ناوی هه‌یه) هه‌روه‌ها له ئیسپانیا و فه‌ره‌نسا و به‌ریتانیا و وولاتانی تری نه‌ورپا. هه‌ندیک بزوتنه‌وه‌ی تریش سه‌ریان هه‌لداوه که بنه‌مای لیکچوو‌ی حیزبه فاشیه‌کانیان هه‌بووه پیش شه‌ر له زۆر ده‌وله‌تی پێشه‌سازیدا له شه‌ری جیهانی دووه‌مه‌وه.

پێویسته بنه‌ما سه‌ره‌کیه‌کانی فاشیزم له پامیارییه‌کانی بزوتنه‌وه‌کان و چالاکیه‌کانیان‌وه هه‌لبێنجریت چونکه زۆر به‌ده‌گه‌من ده‌رپینی یه‌کانگری

بیروباوه‌پی فاشی‌ه‌یه (به پینچه‌وانه‌ی ئو زمانه قه‌به‌یه‌وه که سه‌باره‌ت به ئامانچ و رامیارییه هه‌له‌پرسته‌کان قسه‌ی پیده‌کریت) ئو جوړه بڼه‌مایانه‌ش شیوه‌یه‌ک له نه‌ته‌وه پرستی توندپه‌وانه له خۆ ده‌گرن له هه‌ندیک باردا نه‌ک له هه‌موویدا که خۆی له په‌گه‌زیه‌رستیو دژایه‌تیی سه‌رسه‌ختی کۆمۆنیزمدا نواندوه له‌گه‌ل دژایه‌تی کردنی دیموکراسیه‌تی په‌رله‌مانی و لیبرالی و ئابوری و بازار و شکۆدار کردنی پیشه‌وا به شیوه‌یه‌ک که وویستی ئو به یاسا داده‌نریت و پژیعی ده‌وله‌تی به دیسپلین که تئیدا کومه‌له دووه‌میه‌کان ده‌خرینه ژیر رکیتی بزوتنه‌وه یا حیزیه‌وه. بانگ‌وازه رامیارییه میلییه‌کان و سازدانی خۆپیشاندانی جه‌ماوه‌ریی بۆ ده‌رخستنی پشتگیری.

رامیاریی ده‌ره‌کی فراوانخواز له ژیر ناوی خۆپاراستنی نیشتمانی و چاک کردنی ئابوریدا. هه‌ندیک جاریش شکۆدارکردنی کلتوری رابوردی ئه‌فسانه‌یی له باتی کلتوری بۆرژوازی کومه‌لگای نوی.

له‌راستیدا وه‌پاشکاوای بیروباوه‌پینکی (نا ئه‌قلانی بووه) له‌مه‌شدا دژایه‌تی کردنی بۆ مارکسیزم به ئاشکرا دیاره) و پیداکرتنی له‌سه‌ر هه‌ست و سۆز وه‌ک هیزنی کومه‌لایه‌تی و به‌رزکردنه‌وی (ویستی) پیشه‌وا بۆ ناستی یاسای پیرۆز له‌گه‌ل ئه‌م جیاوازییه‌شدا له‌گه‌ل مارکسیزمدا، چاودێره‌کان تئیبینی ئه‌وه‌یان کردوه که لیکچونتیکی سه‌ره‌کی هه‌بووه له نیتوان ئو رینگه رامیارییه‌نه‌دا که پژیعه فاشی و کۆمۆنیستییه‌کان به‌کاریان هیناوه بۆده‌ست خستنی هیزو پیاده‌کردنی و پیکه‌ستنه‌وه‌ی.

سه‌ره‌پای ئه‌وه‌ش که هه‌ندیک له لیکده‌ره‌وه‌کان (به‌تایبه‌تی مارکسییه‌کان که به ده‌ربیرینکی توندی به‌رژه‌وه‌ندییه سه‌رمایه‌دارییه‌کانیدا ئه‌نن و دژی چینی کرینکاره) ئه‌وا وه‌ک بیروباوه‌پینک وه‌ک دژی هه‌موو چینه‌کان ده‌رکه‌وتوه‌وه به هه‌لوه‌شینهری ئه‌و ده‌وله‌ت و کومه‌لگایه‌ی داناوه که فاشیزم بانگه‌ش‌ه‌ی بۆ کردوه. هه‌ندیک لیکده‌ره‌وه‌ی تریش فاشیزمیان وه‌ک دیارده‌یه‌کی میژوویی داناوه که ناتوانریت لیک بدیرته‌وه ته‌نها له پپی بارو دۆخه ئابوری و کومه‌لایه‌تیه تاییه‌تیه‌کانه‌وه نه‌بیت له

ساله کانی نټوان هر دوو جهنگه جیهانییه که دا. ئه مهش بټگومان به سه ره موو بزوتنه وه به کی نه ته وه بی یاره گزی یا دژی کومونستی دا ناچه سپیت یا حیزیک له و جهشنه له سه دهی بیسته م دا، په نگه گونجاویش نه بیته یو وه سفکردنی وردی هر کڅیونه وه به کی رامیاری - پاستره وی گرنه له گه ل نه وشدا که هندیک سستمی حوکمی به یرونی له نه رجه نټین (1946-1955) داده نریت به گه وره ترین پیوه ره کانی سیستمی فاشیستی، گومانیشی تیدا نیه که سیفته تی (فاشی) به به رده وامی خراب به کار ده هیتریت وه کو زار او به کی لاهرتی پټکردن بۆ ره خنه گرتن له رکابه ره رامیاریه کان و به تایبه تی له لاین کومه له چه په توند په وه کانه وه و له م به کار هټانه دا زار او که به ته وای سو ده که ی وون ده کات وه کو پټناسه به ک بۆ جیارکردنه وه ی جوریکی دیاریکراو له بزواتیکی رامیاری.

سه ره پای شکلدارکردنی رابوورد فاشیزم فاشیزم به هیتریک نوټکه ردا دانراوه له زوریک له و ده وله تانه ی که ده سه لاتیان به هیتر بووه تیددا به ره نگار بوونه وه ی به رزه وه ندیبه کان و پټکاره ته قلیدیبه چه سپاوه کان و ه سټیک به هیتری پټشکه ش کردووه بۆ پټناسی نه ته وه بی و جه خټیکردووه له سه ر ټکخسټنیک کومه لایه تی وورد.

See also :Corporatism (a) :ideology ;
 Movement ; social class ; society ;
 Stste ; totalitarianism.

یه کگرتن - ده وله تی یه کگرتوو (الاتحاد - اللیة الاتحادیة) Federation

ده وله ټیکه که تیددا حکومه ټیکه مه رکه زی و کومه ټیک حکومه تی هه ریمه هه ن که هه ر یه کیک له م دوو ئاسسته له هه رمانه په وایدا سه ره به خون له بواره که یاندا، زورجاریش ئه مه به پټی ده ستوریک نو سراو ده بیته که پارټیزگاری ئی ده کات.

ئەم دەستورە تايبەتمەندىيەكانى ھەر دوو ئاستەكەى ھۆكىمى تىدا رووندىكرىتتە ۋە ھەر ۋەھما پىتوشوئىنەكانى پىنكخستىنە ۋەكانى تايبەتكردنى ئىۋ دەسلاتانەكى ماۋن دادەنئىت لەگەل پىنكخستىنى بەبەكچوونى تايبەتمەندىيەكان جگە لەبەخشىنى لىپىرسراۋىتى دادوھىرى بە دادگاھەكى دەستورىيى يا دامەززاۋەبەكى تىر بۆ ۋەرگرتىنى بىر بارە تەۋزىمىيەكان كاتىك كە ملاملاننىكانى سەبارەت بە لىكدانەۋەى دىيارىكردىنى دەستورىيى دەسلاتەكان سەر ھەلدەدەن. ئەنجومەنى ياسادانانى نىشتىمانى لە دەۋلەتى فېدرالىدا ئەنجومەننىكى تىر لە خۆ دەگرىت كە بە شىۋەبەكى راستەۋخۆ ۋەبەكسان ھەرىمە پىك ھىنەرەكانى دەۋلەتى فېدرالى تىيادا نۆينەرايەتى دەكرىت (پىنى دەۋترىت ھەرىمە كانتونىيەكانىيەكان يا كۆمارەكان يا ۋىلايەتەكان) ھەر دوو ئاستەكەى ھۆكىمىش دەسلاتى سەپاندنى باج ۋە ياسايان ھەبە پلە ۋە شىۋاى مەبلى فېدرال جىاۋازىيەكى گەۋرەى ھەبە لە نىۋان دەۋلەتە فېدرالىيەكاندا. سوپىسرا ۋ ئەمەرىكا بە دوو ۋولات دەۋمىزدىن كە مەبلى فېدرالى تىياندە بەھىزە ۋە ئوستورالىيا ۋ بەرازىل ۋ كەنەدا ۋ ئەلمانىيا ۋ ھىندى نەۋنەى گىرنگى تىرى دەۋلەتى فېدرال. ھەندىك لە دەۋلەتەنەش دەستورى فېدرالىيەكان ھەبە بەلام لەبەر ھۆى جىاۋاز (ۋەك پۆلى رامىيارىيى زالى جىزىيىكى بىنەما ئابدۇلۇزى ۋەك بەكىتى سۆفىيەتى پىشۋو) لە بوارى پىراكتىكدا بە دەۋلەتى فېدرال دانانرىت.

شىۋەى فېدرالى دەۋلەت لەبەر چەند ھۆبەك پەرەدەسەنئىت، لەۋانە پىۋىست بوونى بەكانگىركردنى كۆمەلە پەگەزى ۋە زمانى ۋ ئاينىيەكان يا كۆمەلى تىر كە لەسەر ئاستى ھەرىمى دىارى دەكرىت (ۋەك ھىندو سوپىسرا) يا بۆ ئەۋەى ھىزى رامىيارىيى زىاد لە پىۋىست ئەسەپىنرىت (ۋەك ئەلمانىيە فېدرال) .

See also :Confederation ;devolution.

خۆراکپیدانی گه پراوه (التغذية الاستراتيجية) Feedback

چه مکتبه که پښانه کانی رڼکخستن و په يوه ندييه کان له شيرکړنه وه ي رامباردا سوډي لږ ودرده گرن و زار او په که بڼو وه سفکړني کرداري گه ياندني زانباري دربارهي سيستمکي رامباري يا په گه زکي ديارکړاو تيايدا دربارهي ژينگي سيستمه که بڼو په يکه ره کانی ناوي به شيوه په ک پږه وه ي ناينده يي نه و په يکه رانه ي وه ک نه نجامکي نه و کرداره تيايدا راست ده کړتته وه .

که نالي خورا کداني گه پراوه بريته له هر نامرازک که ده توانرڼت نه و زانباريانه به ناويدا تپه پږين که دربارهي باري سيستم يا په يکه رڼک تيايدا بڼو په يکه رڼکي تر که تواناي راستکردنه وه ي په فکاري سيستمه که يا هر په کڼک له په يکه ره کانی هه په . که ناله کانی خورا کپيداني گه پراوه له په يکه ري سازرڼه ري سيستمه دا کڼو ده بيتته وه تا گري کانی خورا ک پيداني گه پراوه پڼک بهيڼت:

بازنه کانی که ناله کانی زانباري که زانبارييه کان به ناويدا ده گويزرڼته وه سه باره ت به باري په يکه رڼک له سيستمه که داونه و که نالانه ي که زانبارييه وه لاميه کانی پيدا ده گويزرڼته وه بڼو سازداني باري نه و په يکه ره . په نگه جوري په يوه ندي کردني نيوان بنکه ي حيزيڼک و رڼکخراوه کانی که گريسي خورا کداني گه پراوه پڼک دڼن وه ک نمونه په ک بيت.

**See also: Functional explanation ;
Overload (b) :communications overload ;
Political system ;systemanalysis.
Feed bach channel See : feed back .
Feedback loop See : feedback.**

۱۰. چاکسازییی پامیارییه کان (مافه‌کانی ده‌نگدانی ئافرهت و حوکمه ده‌ستوری و یاسایییه‌کانی یه‌کسانی نیوان هر دوو په‌گه‌زه‌که وه‌ک نمونه) و گۆپرانکارییه کۆمه‌لایه‌تیه‌کان (ده‌رفه‌تی باشتری خویندنی بالا و لابردن یا که‌مکردنه‌وه‌ی به‌ریه‌سته‌کانی به‌رده‌م ئافرهت و بلاویونه‌وه‌ی ئامرازه‌کانی پئنگری سک پیری)، له راستیدا په‌ره‌سه‌ندنه پۆشنیرییه‌کان هانی گه‌شه‌کردنی بزوتنه‌وه‌ی به‌خشینی مافه‌کانی ئافره‌تیان داوه ته‌نانه‌ت بوای نه‌وه‌ش که زۆر وولات زۆریه‌ی ئامانجه راسته‌وخۆکانی بزوتنه‌وه‌که‌یان به‌دی هیناوه نه‌مه‌ش بووته هۆی پئیداگرتن له‌سه‌ر مافه‌گرنگه‌کانی ئافرهت له‌زاویندا (کیتشه‌ی ریگه‌دان به له‌ناو بردن) و بلاوکردنه‌وه یا په‌خشی بابه‌ته پووته‌کان.

See also :Movement.

ده‌ره‌به‌گایه‌تی – فیودالیزم – (الاقطاعیة) Feudalism

پژیمکی ریکخستنی کۆمه‌لایه‌تییه له ئه‌وروپادا له نیوان سالانی 900 تا 1500 و له ژاپۆن له‌به‌شی دواینی سه‌ده‌ی نوزده‌دا سه‌ری هه‌لداوه، پژیمی ده‌ره‌به‌گایه‌تی به‌وه ده‌ناسریت که ئابورییه‌که‌ی پشت به به‌ره‌م هینانی کشتوکالی ده‌به‌ستنی و کۆمه‌لیک تۆپری ئالۆزی ماف و پابه‌ندبوونی ئالوگۆپکراوی له خۆ گرتوه له نیوان هه‌ره‌میک له‌چینه‌کان سه‌باره‌ت به مه‌سه‌له‌کانی خاوه‌نداری زه‌وی و خزمه‌تی سه‌ربازی و دادپه‌روه‌ریی و نیزامدا. حوکمی پاشایی لاواز و ئه‌رستۆکراتیه‌تی خاوه‌ن زه‌وی که مافی رێبێدراوی هه‌یه به پیی مه‌زه‌نده‌ی خۆی و له بواره‌کانی خۆیدا، جووتیاره کۆتکراوه‌کان له بواری ئازادیی جول‌ه‌و دانی کریی ده‌ره‌به‌گانه له‌شێوه‌ی کار یا به‌ره‌می کشتوکالی یا بری پاره یا تیکه‌لیک له‌مانه .

هیچ کۆمه‌لگه‌یه‌کی په‌یوندی ده‌ره‌به‌گی پووت له به‌شه‌کانی ئه‌وروپای پۆژه‌لاتدا ده‌رنه‌که‌وتوه بۆ نمونه، بزوتنه‌وه‌ی ده‌ستی کارکه‌ره په‌یوه‌ندییه بازگانییه‌کان و چینی بازگانی گه‌شه‌کردو به‌زه‌قی دیار بوون له سه‌رده‌می ده‌ره‌به‌گایه‌تیدا.

په ره سندنې هم پواله تانهش سه ربایری بارودوخه نابوری و سه ربایزیه کانی تر بوونه هژی گواستنوه له دهره به گایه تیه وه بۆ ده وله تی نوی و کومه لکای بازرگانی.

See also : Capitalism ; industrial society ; state.

Filibuster (الغصبة الطويلة التعطيلية) گوتاری دریزی له کار خستن

ووتاریکی دریزی نانا ساییه که نه ندایمکی په رله مان دهیدات بۆ شه وهی پئی له هندیک کار بگریت. نه مه له نه نجومه نی پیران و نه نجومه نی نوینه رانی نه مه ریکا داو له نه نجومه نی گشتی به ریتانیا دا باو بووه، له گه ل شه وشدا که بزار کردنی پيساکانی ناو شه و نه نجومه نانه بۆ دیاریکردنی ماوهی ووتاردان یا کوتایی پی هینانی به هژی پيشنیازه کانی یاسادانه ره کانی تر وای له ووتاری دریزی له کارخستن کردوه که که متر بتوانی پئی له کاره کان بگریت.

Franchise (حق التصويت) مافی دهنگدان

بریتیه له مافی تاک یا کومه لی یاسایی بۆ دهنگدان له هه لیزانه کاندایا. فراوانکاریه کانی مافی دهنگدان بۆ دهره وهی چینه خاوه نداره کان و ژنان و شه که سانهی که ده گنه ته مه نی هه ژده سالی قوناعه کانی دیموکراتیزه کردنی مافی دهنگدان بووه له به ریتانیا دا.

See also : Civil rights.

Free Trade (التجارة الحرة) بازرگانی نازاد

بریتیه له نالوگوری نیو ده وله تیبی شمهک و خزمه تگوازاربیه کان که کرداره کانی پاراستن نابیتته ریگری (وهک به ره بسته گومرگیه کان و پالشت کردن و به شه کانی

هاوردن و پینماییه کارگتیرییه توندو بژارکه ره کان به شیوه یه کی زیاد له پتیویست به باشر زانینی ناوخوی له کاتی به خشینی گرتیه نده حکومیه کاندای که بقو نه وه دانراوه که به ره هم هینه نیشتمانییه کان به باشر بزانی تو له کتیره کی بیانی بیان پاریزیت، نه وانیه بانگه شه ی بازرگانی نازاد ده کن بیان وایه که نه مه سوده وه رگراوه کانی تاییه ت بون له به ره مهیناندا مه زن ده کات، له گه له نه وه شدا که هندی که نابوری ناسه کان ووتویانه که کرداره کانی پاراستن له هندی که بارودخی تاییه تدا سودی هیه، له و لاشه وه مه سه له یه کی تر هیه که مایه ی مشتومره نه ویش به شی نه و سوده یه که ولاته کان به ده ست دینن به تاییه تی نه و ولاتانه ی نه امریکای لاتینی، وه که نمونه) که پشت به به ره مهینانی ماده خاوه کان و ناردنه دهره وه بیان ده بستیت، لایه نی راست و هه له ی رای نابوری ناسان هر چوئیک بیت نه واهوی رامیاری به هیز له نارادایه بقو پاراستنی که رتیک یا هریمیک.

زورییه ی ولاته کان نیستا نه ندانم له هاوپه یمانی یا یه کتیه کی گومرگی یا زیاتر دا نه مهش زیاتر ریگه به بازرگانی نازاد نه دات له نیوان نه ندانم کاندای له گه له دانانی به ریسه ت له به رده م نه وانیه کی که نه ندانم نین. هه ولی گشتیش ددریت بقو ریخستن و که م کردنه وه ی پاراستن له ریگه ی ریگه وتنی گشتی تاریفی گومرگی و بازرگانییه وه.

See also: Dependency theory ; inter-Ventionism ; liberalism .
Function See : Functional explanation .

راهه کردنی فهرومانی (التفسير الوظيفي) Functional Explanation

بریتیه له راهه کردنی دیارده یه که به نامازه کردن بقو شوینه واریک که نه و دیارده یه دروستی ده کات که رهنگه نه و شوینه واره مه به ستدار نه بوویت به لای نه وانیه که

په یوه نندیدان، یو نمونه په ننگه درزی ملی زه رافه به وه لیک بدرتیه وه که ناماره به وه بکرت که ملی درزی وای لی ده کات که گه لای دره خته کان بخوات و لیره دا هیچ سوربونیک نادرته پالی تنها نه وه نه بیت ملی درزی فرمانیکي گونگ به جی دینی بز مانه وه ی بونه وه ره که به ه مان شیوه بونی شیوه ی نازادی دیوکراسی له ده وله تدا په ننگه به وه رافه بکرت که ناماره به توانای نه و جوره ده وله تانه بکرت له پالپشت کردنی به رزه ونندیه کانی چینی سرمایه داریدا. ده توانرت بوورتیت که نه م رافه کردنه بریتی نه له ه ولی چینی سرمایه داری بوبدی هینانی به رزه ونندیه کان به لکو به ده ست هینانی به رزه ونندیه کان فرمانیکي پیویسته بز به رده وام بونی پزیمه که و هیز یا میکانیزمیکي تره که کاره کی به جی دینی. له هر دور نمونه که دا وا دره ده که وی که هر هینیکي لیکدانه وهی نه گه ره له سوربون یا به به ستیکه وه ورنه گرابیت نه و پیویسته که پشت به ناماره به کی دیار یا شارووی کرداری ه لیزاردنیک به ستی که کار له پزیمه که ده کات.

نمونه ه لیزاردنیک کانی رافه کردنی فرمانی به شیوه به کی گشتی پشت به تیوری ه لیزاردنی سروشستی و یاسای مانه وه بز گونجاوتر ده به ستی ه ووه ک چون خستنه گه پی گونجاوی نه م میکانیزمانه کتشی گه ووه دروست ده کات له بسوسیلوژیا، بویه رافه کردنه فرمانیه کان زورچار به ناتواو ده ژمیردین به شیوه به کی چه وه ری یا نارافه کردنی.

رافه کردنی فرمانی هندیگ جار په خنه ی ناراسته ده کری به موی نه و مه یله وادانراوه ی که هیه تی بز فراموش کردنی هیز و مللانی له کاتی مامه له کردنه له گه ل ده ژکاگاندا به وه ی که نه مه هاویه شینیه له ریکسازیکردنی رژیمدا، له کاتیکدا په ننگه نه مه تنها په خنه به ک بیت بز هندیگ نووسران به تاییه تی نه وانه ی که پیمان وایه که هه موو لایه نه کانی گوه لگا ده کری و ده بی که له پی هاویه شینی فرمانیه وه رافه بکرت به لام له ه مان کاتدا ده بیت وه که مه یلیکی چه وه ری رافه کردنی فرمانی مامه له ی له گه لدا نه کرت. بز نمونه ناکرتیت ریکس به وه تاوانیار بکرتیت که پیی

له سەر ږټکي داده گړت و هیز و مملانی فراموش ده کات، به لام ده توانږت که مه لبه ندیتي رافه کردنی فرمانی له نویسه کانییا تیبینی بکړت.

له ولوه گرفتکی گشتی تر هیه که په یوه ندییه کانی نیوان (فرمان) و (رژیم) ده یورژیتیت. له راستیدا دیاریکردنی فرمانه کان مانایه کیان نییه ته نها به نامازه کردن به و رژیمه نه بیت که تیدا و بوی فرمان به جیده هینیت.

وه سفکردنی وردی رژیمی کومه لایه تی یا پامیاری، که سنوری نیوان رژیم و دهوری به شیوه یه کی ناشکرا دیاری ده کات کارکی زه حمته، نه گره م وه سفکردنه نه بیت نه و دیاریکردنی فرمانه کان و به جیگه یانندیان هیزی رافه کردنی نابیت وله باری په ږیریدا بی مانا ده بن. (فرمان) له سؤسؤلوزیادا له بڼه رتدا بریتیه له پابه ند بوونیکي به هیز به رافه کردنی کومه لایه تیه وه له شیوه ی فرمانی دا و له م چل ساله ی دوا پیدا زاروه که وای لیهاتوه که به پوونی به مانای نه وه دیت که بریتیه بی له هر ریبازنک که له ده زگا و کارکردنه کان ده کولیتنه وه له پووی نه نجامه کانی له سەر رژیمی کومه لایه تی جا نه و نه نجامانه به کار بهینتی یان به کاری نه هینتی بۆ رافه کردنی ده زگا که یا کارکردنه کی .

نه و فرمانانه ی که نه ندامه کانی رژیمه که دانی پیدا نه نین لانی که م هندیگ جار ایان پئ ده وتریت که بریتین له فرمانی (ناشکرا) و فرمانه ناتاییه تی و بی مه به سته کانی به (شاروه) ناو ده برین و نه و فرمانانه ه که یارمه تی شیلگیری و گونچاندن ده دن به (فرمانی) ناوزه ده کړین.

**See also :Explanation ; structural-
Functional analysis ; teleological expal-
Nation ;variables.
Functional representation See : Rep-
Resentation.**

G

Game Theory (نظریه المباريات) تیوری یارییه کان

ئەم تیۆرە چەندین جار بە تیۆریکی (ئابوری) لە رامیاری دا ناو دەبریت بەلام لە راستیدا لە لقیکی بیرکارییەوه سەرچاوە دەگریت ئەک ئابوری . بۆیە ئامرازیک دەخاتە پووکی بە ھۆیەوه دەتوانریت بریارە ستراتیژیەکان بدیت و شیبکریتەوه . سیناریۆیەک دادەنریت کە ئەنجامەکی بەندە بە ھەلبژاردنەکانی ھەر یاریزانیک یا چەندین یاریزان . ئو یاریزانانە ھەلبژاردنی ئەقلانی دەگرنە بەر لەناو ستراتیژیەکاندا وەک ھەڵدانیک بۆ گورەکردنی قازانجەکان یا بەدیھینانی بە باش زانینی پلەیک . شیکردنەوه کەش بە شیۆیەکی تاییەت بەرەو دیاریکردنی چارەسەریک و پوون کردنەوهی ئاراستە دەکریت: ئو ئەنجامەکی کە لە ھەلبژاردنی ھۆکارە ئەقلانییەکانەوه بە دەست دیت . لەوانەھی تیۆری یارییەکان شتواری بیرکاری ئالۆز لە خۆ بگریت بەلام ناوھێرکی ئۆدیە یارییەکان کە لە شیکردنەوهی رامیارییدا نامازەیان پێ دەکریت دەتوانریت کە بە شیۆیەکی ساکار تر دەریبڕین . ئو یارییەکی کە ناوی (سەرسامی زیندانییەکانە) ھەندیک پووالەتی سەرەکی پوون دەکاتەوه: دوو زیندانی دەخریتنە دوو ژووری جیاوازیو ھە ناتوانن پەيوەندی بەیەکەوه بکەن . کاتیک کە چەکی نایاساییان ھەلگرئووهو گیراون کە ئەمەش تاوانیکە کە سزاکە ی رەنگە سالتیک زیندانی بیت . گومانیش دەکریت کە زنی چەکدارانەیان ئەنجام داویت بەلام داواکاری گشتی تەنھا چەند بەلگەیکە ناتەواوی لەبەر دەستدایە کە بەس نیە بۆ زامن کردنی دەرکردنی بریاری تاوانبارکردنیک بەم تۆمەتە . لەم حالەتەدا ھەر یەکەیان مەرجیک دەخریتە بەردەمی: (ئەگەر دان بنییت بەوهی کە تۆ لەو دزییەدا تێوھەلاوی ھاوکارەکەشت

دانی پئدا نەنئ ئەوا بەر ئەدرتیت و بی تاوان دەبیت لە کاتیکدا هاوکارەکت بەتەواوی بەر پرسیار دەبی و ڕەنگە دە سالّ حوکم بدرتیت. بەلام ئەگەر هاوکارەکت دانی بەوەدا ناو تو دانت پئدا نەنا ئەوا تو بەو سزایە حوکم دەدرتیت و هاوکارەکت بەر ئەدرتیت. ئەگەر هەر دووکیشتان دان تان بە دزییەکتەدا نا ئەوا حوکمیکی سوکتان بەسەردا دەدرتیت و ئەگەر هیچکامیشتان دانتان پیا نەنا ئەوا هەردوکتان بە سزایەکی سووک حوکم ئەدرین) دەکرتت یارییەکتە بەم شتێوەیە پیشان بدرتیت:

زیندانیی (ب)

دان پیاپانان	دان پیاپانان	دان پیاپانان
10 - سفر	1 - 1	
6 - 6	10 - سفر	(ا) دان پیاپانان سفر،

هەر یاریزانیکیش بۆی هەبە کە دان پیاپانان و دان پیاپانان هەڵدەبژێرتیت، بۆیە چوار ئەنجامی هاوێش لە ئارادا دەبیت کە بە چوار سندوق دەنوێرتیت. هەر سندوقیکیش ئەنجامی هەلبژاردنی هەر یاریزانیک (ا، ب) تیا دەبیت. ڕەنگە ئەنجامەکانی بە پێی سووڤە سەرەکییەکان بنوێرتیت (وەک سەرەو) یا بە پێی وردەکارییەکانی هەر یاریزانیک ڕێک بخرتت یاریەکانیش بە پێی تاییەتەندیی دیاریکراو پۆلین دەکرتن، کۆمەڵی سفر و کۆمەڵی نا سفر، کۆی جینگرو کۆی گۆراو و هاوکارو نا هاوکار.

سەرسامی زیندانییەکان، کۆمەڵی سفر، (هەر جوتیک ئەنجام یەکسان نیە بە سفر بۆیە یاریزانیک نایبەتەو بە دۆرانی یاریزانەکتی تر) . کۆمەڵی گۆراویش بریتیە لە جیاواز بوونی ئەو سەرجمانەکتە لە هەلبژاردنیکەو بۆ هەلبژاردنیک تر بەرەم دین ناهاوکاریش بریتیە لەوەی کە هەر دوو یاریزانەکتە ناتوانن پەویەندی بەیەکتەو بەکن یا ڕیکەوتن ئەنجام بەن لە نێوانیاندا. ئەم یارییە وەک گرتنیک گرتن وایە و

هەر زیندانییەك بۆی دەردەكەوێت ئەگەر ئەوی تریش دانی پێدا بنی یان نا، ئەوا دەتوانیت كە سزای دان پێانان كەم بكاتەو (لە سالتیکەو بۆ سفریا لەدە سالاو وە بۆ شەش ساڵ) بۆیە بە شیۆهیهکی تاکی شیاو و ئەگەر هەر دووکیان دانی پێدا بنین، بەلام ئەگەر ئەمەیان کرد ئەوا ئەو ئەنجامە باشەیان بە دەست ناهێتن بە شیۆهیهکی هاوێهشی و هەریەکیان شەش ساڵ زیندانی دەکرین ئەك یەك ساڵ و هەمان ئەنجامیش پوو دەدات ئەگەر پەپوهندیش لە نێوانیاندا پوو بدات بە شیۆهیهك كەكەسیان بپوا بەوی تریان ناکەن لە بپارادانی هەلبژاردنی هاوکار بە هاوکاری نەکردن ئەگەر هەر دوو یاریزانەكەش بە شەدارییان کرد لەو یارییانەدا ئەوا دەکریت كە ستراتیزیەتی هاوکاری بە شیۆهیهکی ئەقلانی بگرنە بەر. بە پێچەوانەئەمەشەو پێویستە بازنەیهکی پێگەوتنی بسەپینریت. هاوکاری هاوێهش سودێکی گشتییە كە لەم جوار چێوهدا کاری خۆویست ناداتە تاكە ژیرهكان.

باوەر وایە كە یاریەكان وەك زۆر باری تری ناو زینانی رامیاری وایە كە تیایدا بەباشتر زانینەكانی رەگەزەكان بە شیۆهیهکی لەیەك چوو پێكھینراون: راگرتنی خۆویستی داواکردنی زیاد کردنی كۆی و دانوستانەكانی ناگر پوو سنوردارکردنی خۆ چەكدار كردن و زیادەڕوویی لەبەكار بردنی سەرچاوە سروشتییەكاندا، كاری هەره گرنگیش بریتیە لە پێویستی بوونی دەوڵەت خۆی.

لایەنەكانی هێز لە تیۆری یارییەكاندا هاوتەریبە لەگەڵ لایەنەكانی لاوازی تیایدا. چونكە پێگە بە شیکردنەوێ توندی هەندێك لە پوالتەكانی هەلبژاردنی ستراتیزی ئەدات، بەلام وا دەردەكەوێت كە تەنها پوختەیهکی ساكارو وێنەیهکی داخراو دەدات بە دەستەو كە پێویستە بە شیۆهیهکی ناتەواو هاوشیۆه بیت بۆ ئاڵۆزکردنی وەرگرتنی كێداری بپارەكان و كرانهوێیان.

**See also : Bargaining theory ; coalition;
Conflict approach ; decision-making
Analysis ;side payment ; simulation ;
Public goods ;rational choice analysis ;
Uttility.**

Gaming See : Simulation.

چاودیزه‌کانی دابین کردنی خزمه‌تگوزارییه گشتیه‌کان یا ریکخراوه ناوه‌نده‌کان

Gatekeepers (مراقبوا تاسین الخدمات العامة او المنظمات الوسيطة)

دوو جۆری په‌یوه‌ند به‌یک‌وه هه‌ن به‌لام جیاوازن. له تیۆره‌کانی بیروکراسیدا پاسه‌وانی ده‌روازه‌کان‌ه‌و بیروکراسییانه‌ن که ده‌ستیان گرتووه به‌سه‌ر به‌ده‌ست هینانی خزمه‌تگوزارییه گشتیه‌کاندا (بۆ نموونه کۆمه‌له‌کانی سه‌رپه‌رشتی که بۆ خه‌ملاندن جی هیلراون) . له تیۆره‌کانی ریکخسته‌کاندا (به تایبه‌تی ه‌و تیۆرانه‌ی په‌یوه‌ندن به (دایفید ئیسترن) ه‌وه ه‌وا پاسه‌وانانی ده‌روازه‌کان نوینه‌رایه‌تی ریکخراوه ناوه‌نده‌کان له نوینه‌ری حیزیه‌کان و کۆمه‌له‌کانی به‌رژه‌وندی که جه‌ماوه‌ر به ده‌سه‌لاته‌وه ده‌به‌ستنه‌وه له رینگه‌ی به‌راورد کردنی داخوارییه هاتووه‌کان و کۆکردنه‌وه‌یان و پۆلین کردنیان پاشان ریکخراوه‌کان ده‌یینین بۆ ده‌سه‌لاته‌کان.

See also: Systems analysis.

Geopolitics رامیاریی جوگرافی — جیوپۆله‌تیک — المیاسه‌ الجغرافیه

بریتیه له لیکۆلینه‌وه‌ی په‌یوه‌ندییه نالوگۆره‌کانی ژینگه‌ی جوگرافی (به تایبه‌تی لایه‌نه سروشتی و په‌گه‌زی نابوری و دانیش‌توانی و ژینگه‌یه‌کانی ه‌و ژینگه‌یه) له‌گه‌ل ده‌وله‌تدا به تایبه‌تی له‌گه‌ل رامیارییه‌کانی ده‌وله‌تدا.
رامیاریی ده‌ره‌کی ده‌وله‌ته‌کان و ه‌و ممله‌لانیانه‌ی که لیبی ده‌که‌وتیه‌وه گزنگیه‌کی گه‌وره‌ی هه‌یه لای ه‌وانه‌ی که شیبوه‌کانی شیکردنه‌وه‌ی جیوپۆله‌تیکی به‌کار دیتن.

هه‌روه‌ها ده‌کریت که زاراوه‌که وه‌ک ناماژه به‌و دیدگا نایدۆلۆژییه به‌کار به‌یئیریت

که چخت له و ئو شوینه واره حتمیانه دلنیا ده کاتوه که په یوه نډیان به هؤکاره جوگرافیه کانه وه هیه وه ک شوینه واره کان له په ره سندنی رامیاری ده وله ته کان و کومه له په گه زیه کانی ناویان، نه م هه لویسته نایدولوژییه وه ک نمونه، کاریگریه کی گوره ی هه بووه له بزونه وه ی سؤسیالیزمی نیشتمانیدا له هر دوچه نگه جیهانیه که دا.

See also : Deteerminism ;
political geog- raphy.

دابه شکردنی لایه نگیرانه ی ناوچه کانی هه لېژاردن

Gerrymandering (تقسیم المناطق الانتخابية المتعین)

زاراوه یه کی بنه چه نه مریکیه ناماژه یه به ناوانی نه گونجاو (یا دروستکراوی) سنوری ناوچه کانی هه لېژاردن بؤ زیاد کردنی گریمانه ی نه وه ی که حیزبیک یا دهسته یه ک زامن ی نه وه بکات نه وه نده کورسیی ده ست بکه ویت که به بی نه وه دهستی ناکه ویت.

نه مه ش تا راده یه ک له ویلایه ته جیاوازه کانی نه مریکا دا باو بووه کانتیک که کرداری سر له نوی دابه شکردنه وه ی ناوچه کان دوا ی هر ناماریکی ده یی که نه نجام ده دریت، هه روه ها له هه لېژاردنه ناوخوا ییه کانی نیرله ندای باکوردا به کار هینراوه بؤ چه سپاندنی زورینه ی هه لېژاردنی پروتستانتی پیش کۆتایی پنهینانی حوکمی سه پینراو له سالی 1972 دا. زاراوه که ش له و هه وله زه قه وه سه رچاوه ی گرتوه که بؤ زامن کردنی ده سه لاتی حیزبی حاکم ئیلدرج جیری دراوه له ویلایه تی ماسؤچؤستس له سالی 1812 دا کانتیک که به ک هه ریم به شیوه یه کی دروستکراو پیک هینراوه.

See also :Apportionment.

حکومتی (أ) : دوزگا یا دامه زراوه (الحکومه) (أ) : (المؤسسة)

Government (a) : The Institution

بریتیه له و دوزگایانهی که ریساکان داده نی و به شیوهی بریاری ته وزیمی کومه لیکي رامیاری جیبه جیده کات : جا نه گه ر ده وله تیک بیت یا شارنک یا هریمیک یا خیلنک یا هر رنک خراونکی تر هه روه ها ووشه که چالاکیی حوکومیش ده گه یه نی واته دانانی ریساکان و پیشکه شکردنی حاکمداری سه باره ت به جیبه جیکردنیان . چالاکیه کانی نه م حکومتی ش له زوری کاتدا به فهرمانی یاسادانان و جیبه جیکردن و دادوهی و سف ده کریت .

له مانایه کی ته سکردها رهنگه ووشه که تنها بریتی بیت له لایه نی جیبه جیکردن وه نه وهی کاتیک ناماره به حکومتی پاریزگاری ده کریت له بریتانیا یا حکومتی نی تیلافی له هولندها ، له گال نه وهدا که نه م جوره بواره رهنگه بیرۆکی پشتگیری یاسا دانانی حکومتی جیبه جی کاریش له خو بگریت . جوری حکومت له ده ولت یا قهواره یه کی رامیاری ترده هندیک جار پیی ده وتریت رژیم .

See also : Executive ; judiciary ; legis-
Lature ; regime ; separation of powers.

حکومت : (ب) (الحکومه) : لیکولینه وه (الدراسة) :

Government (b) :

The study area:

لیکولینه وهی حکومت زورچار به وه دانراوه که یه کسانه به لیکولینه وهی رامیاری و بووه ته هاو واتایه کی پیش زاراهوی (زانستی رامیاری) . له راستیشدا هندیک له به شه کانی زانستی رامیاری له زانکوکاندا تا نیستایش پی ی ده وتریت (به شه کانی حکومت) به لام به کار هینانی وردی ووشه که وای سنوردار ده کات که

بریتیه له (بارسته‌ی چالاکي)، یا شیوازیکی تا راده‌یه‌ک به‌رده‌وام له چالاکي و کارلیکی مرقابیه‌تی. کۆمه‌له کاتیه‌کانیش وه‌ک جه‌ماوه‌ر یا کۆمه‌له‌ شیکردنه‌وه‌کان وه‌ک ئه‌و بیوانه‌ی که ژنیان هیناوه یا ده‌نگدهره‌ نوییه‌کان به‌ پی‌ ئه‌م پیتناسانه به‌کۆمه‌ل‌ دانانرین. (به‌رژه‌وه‌ندییه‌کانیش) وا پیتناسه‌ ده‌کرین که بریتین له (ئاراسته‌کانی چالاکي) ی (هه‌لوێسته‌ رامیارییه‌کان) ی کۆمه‌له‌کان ئه‌و به‌رژه‌وه‌ندیانه‌ش له‌پرسی چالاکي کۆمه‌له‌وه‌ ده‌رنه‌پراوه‌ ئه‌وه‌نده‌ گرتگ نیه‌ ته‌نها به‌و بره‌ نه‌بیت که ده‌توانیت که کۆمه‌له‌ دروست بکات له‌و کاته‌دا که پتویست ده‌کات گۆرانکاری رامیاری دیاری کراو بیته‌ ئاراوه‌. ده‌وله‌تیش به‌سه‌رچاوه‌ی ده‌رخه‌ری رامیاری داده‌نریت که ره‌نگدانه‌وه‌ی ناوه‌رۆکه‌کی بریتیه‌ له‌ هاوسه‌نگی بوونی کۆمه‌له‌ی پی‌ له‌سه‌ر لایه‌نه‌ دینامیکیه‌کانی رامیاری داده‌گرتت وه‌ک چالاکیه‌ک و حوکمیش وه‌ک کردارێک و ئه‌و شیکردنه‌وه‌یه‌ ره‌ت ده‌کاته‌وه‌ که پشت به‌ده‌سته‌ شیوه‌ی و یاسایی و ده‌ستورییه‌کان ده‌به‌ستیت سه‌رباری ئه‌و جه‌مکانه‌ی وه‌ک (به‌رژه‌وه‌ندی نیشتمانی) که پتوه‌ری پتوانه‌ی وا ده‌سه‌پینت که له‌ چالاکي کۆمه‌له‌دا دیار نیه‌ و هه‌ولی ئه‌وه‌ ده‌دات که رامیاری وه‌ک خۆی ویته‌ بگرتت به‌ته‌نها بایه‌خ دان به‌چالاکي به‌رجه‌سته‌ی کۆمه‌ل‌ و ره‌تکردنه‌وه‌ی چه‌مکی تری وه‌ک (په‌یکه‌ری چینایه‌تی) مارکسی چونکه‌ ئه‌مه‌ ته‌نها به‌شیوه‌یه‌کی به‌ر ته‌سک خۆی له‌ ته‌نها یه‌ک خالی سه‌رچاوه‌بیدا چڕ ده‌کاته‌وه‌ له‌شیوه‌یه‌کی ناته‌واوی مملانی ی راسته‌قینه‌ی نێوان کۆمه‌له‌کان.

ئه‌و ره‌خنه‌ سه‌ره‌کیانه‌ی که ئاراسته‌ی ئه‌م پێبازه‌ ده‌کریت بریتیه‌ له‌ گران پیتناسه‌ کردنی (کۆمه‌ل‌) به‌بی‌ ئه‌وه‌ی زۆر گشتی بکرتت تا ئه‌و راده‌یه‌ی مانای نه‌مێنتی و جه‌ز کردنی به‌ چاره‌سه‌رکردنی تاکه‌کان و ده‌وله‌ت وه‌ک ئه‌و که‌ نالانه‌ی که چالاکیه‌کانی کۆمه‌له‌ی پیدادا ده‌رده‌په‌ریت، و ره‌تکردنه‌وه‌ی هه‌ر یه‌کیتیه‌ک یا واقعیته‌ک له‌گه‌ل کۆمه‌لگادا یا به‌رژه‌وه‌ندی گشتیدا، گرانی لێکدانه‌وه‌ی رازیکه‌ر بۆ ره‌فتاری رامیاری تاک به‌ تابه‌تی له‌په‌روی ئه‌و هۆکاره‌ ده‌رونیاوه‌ ئه‌و ره‌فتاره‌ دیاری

ده‌کن. له‌گه‌ن نه‌مه‌شدا تیوری کۆمه‌ن ده‌سه‌لاتیکی گه‌وره پیاده کردووه به‌سه‌ر په‌ره‌سه‌ندنی زانستی رامیارییدا به‌ تایبته‌تی له‌نه‌مه‌ریکادا، رتیازه په‌فتاریی و فره‌یه‌کان زۆر له‌ بنه‌ماکانیان وه‌رگه‌راوه‌و کاریگه‌ریشی به‌ شیوه‌یه‌کی هه‌نده‌کی به‌ر پرسیاره له‌ بلاو بوونه‌وه‌ی لی‌کۆلینه‌وه‌کانی کۆمه‌له‌کانی به‌رژه‌وه‌ندییدا.

**See also : Behaviouralism ;interest
Group ; interests ; organisation ; plural-
Ism ; political ; special calss.
Guild socialism See : Anarcho-
Syndicalism.**

رینگه‌ی هارا-نیمایر (طریقه هارا-نیمایر) Hare-Niemeyer Method

رینگه‌یه که بۆ ژماردنی شیوه‌ی دابه‌شکردنی کورسیه‌کان له نه‌نجومه‌نی یاسادانان یا بازنه‌کانی هه‌لبژاردندا به‌سه‌ر پالتوراوه‌کانی لیسته‌کانی هه‌ر حیزبیک (یا نه‌و رنسیایانه‌ی که پشت به پیوه‌ری ترده‌به‌ستن وه‌ک به‌شه هه‌رنیمیه‌کان) له‌سیسته‌یکێ هه‌لبژاردندا که له‌سه‌ر نوینه‌رایه‌تی پێژه‌یی دامه‌زروه. تۆماس هارا نه‌م رینگه‌یه‌ی په‌ره‌پێداوه و هۆرست نیمایر فراوانی کردوه له‌کۆماری ئه‌لمانیای فیدرالییدا له‌کاتی هه‌لبژاردنه‌کانی نه‌نجومه‌نی گه‌لی له‌کۆماری ئه‌لمانیای دیموکراتی 1990 و له‌هه‌لبژاردنه‌کانی یاسادانانی سه‌رجه‌م ئه‌لمانیای 1990 وه‌ک نمونه.

نه‌م رینگه‌یه به‌مشیه‌ کار ده‌کات:

هاوکێشه‌که به‌م شیوه‌یه:

ژماره‌ی کورسیه‌کان \times ده‌نگه‌ راسته‌کان

ژماره‌ی نه‌و ده‌نگه‌ راستانه‌ی که دراون

کورسیه‌کان به‌سه‌ر حیزبه‌کاندا دابه‌ش ده‌کریته‌ به‌پیی سه‌ره‌نجامی ژماره‌کان له‌م هاوکێشه‌وه پاشان نه‌و کورسیانه‌ی که ماونه‌ته‌وه دابه‌ش ده‌کریته‌ به‌سه‌ر نه‌و حیزبانه‌دا که (به‌رزترین شکاندنێ ده‌یی به‌ده‌ست ده‌هینن) وه‌کو نمونه‌یه‌کیش بۆ نه‌م گریمانه‌یه‌ چوار حیزب مملاتی ده‌کن له‌هه‌لبژاردنیکدا له‌سه‌ر هه‌شت کورسی و حیزبه‌کان نه‌م ده‌نگانه‌ به‌ده‌ست ده‌هینن:

حیزیی (ا) : 6600

حیزیی (ب) : 4800

حیزیی (ج) : 300

حزب	حزب	حزب	حزب	
ا	ب	ج	د	
330	340	155	75	کورسیه کان بۆ هەر ژمارهیهکی راست
—	—	—	—	
3	2	1	صفر (=	

(6)

دوو کورسی بۆ نهوانه‌ی ماونه‌ته‌وه

صفر صفر 1 (2=)

کۆی هه‌مووی

3 2 1 (8=)

حزب (د) : 1500

(کۆی ده‌نگه‌کان که دراون 1600) وه‌به‌جیته‌جیکردنی هاوکیشه‌که ده‌ره‌نه‌نجامه‌کان به‌م شیوه‌یه ده‌بن: ریگه‌ی دۆنت له‌م حاله‌ته‌دا چوار کورسی تاییه‌ت ده‌کات بۆ حیزیی (ا) و سێ کورسی بۆ حیزیی (ب) و کورسیه‌که‌یش بۆ حیزیی (ج) و هه‌یج کورسیه‌ک تاییه‌ت ناکات بۆ حیزیی (د) چونکه‌ ریگه‌ی دۆنت حیزیه‌گه‌وره‌کانی به‌لاوه‌ باشتره‌ له‌ به‌راویژدا له‌ کاتیکدا ریگه‌ی هارا-نیمیار حیزیه‌ بچوکه‌کانی پێ‌ باشتره‌.

See also :d,Hondt Method ; electoral Quota;electoral system; list system ; Porportional resentation.

Head of Sate (رئيس الدولة) سەرۆكى دەولەت

ئەو كەسە يە لەو پايە رامباريەدايە كە بەر پەرسە لە كارىك وەك نوپنەرى سەر كورددايەتى ى ھىزو دەسەلاتى دەولەت. ھەر وەك چۆن ئامازەشە بە ھەندىك لە فەرمانەكانى وەك راگەياندىنى پەسىمى شەپ يا بارىكى ئاتاسايى و دانانى سەرۆك وەزيران و ئەندامەكانى تىرى حكومت بەخشىنى نازناو و مەدالياكان و ئىمزا كوردنى ياسا دانراوەكان ئەم فەرمانانەش لە دەولەتتەكە وە بۆ دەولەتتىكى تر دەگۆرپىت بەلام لە بنەپەتدا ھەر لەيەك دەچن. لە ھەندىك دەولەتدا سەرۆكى دەولەت سەرۆكى حكومتەشە لە ھەمان كاتدا (وەك ئەمەرىكا و ھەندىك دەولەتى حكومدارى تاكى پەھاو تا رادەيەكيش فەرەنسا) .

پەنگە سەرۆكى دەولەت لەپى مافى لەدايك بونەو ئەم پايە وەربگىت (وەك جىنشىنى بەرىتانى) يا كۆمەلتىك بەرھەمى دىنن (وەك ئەفسەرىكى گەورە لەپاش كودەتايەكى سەربازى) ياراستەوخۆ ھەلدەبىزىت (سەرۆكى فەرەنسى) يا ھەلبىزاردىتتىكى ناراستەوخۆ (وەك سەرۆكى ئەلمانى يا ھىزىكى دەرەكى دەيسەپىنى، پەنگە ماوەى پايەكە جىگىر بى يا ديارىكراو بى يا بە درىزايى ژيان بىت. رادەى تواناى سەرۆكىش بەپى ياساكان لە دەولەتتەكە وە بۆ دەولەتتىكى تر دەگۆرپىت ولەھەمان دەولەتتەشدا بە تىپەپ بوونى كات (وەك دابەزىنى دەسەلاتى جىنشىنى بەرىتانى لەسەدەى ھەژدەھەمەو و فراوان بوونى دەسەلاتى سەرۆكى ئەمىرىكى لە سەرۆكايەتىچۆرچ واشنتونەو) .

See also :Leadership ; monarchy ; sov-Ereignty.

بالا دستی یان دست به سردا کیشان — هژمون — (الهيمنة) Hegemony

نم زاراو په به سادهمی نوره ده گه په نیت که په گزی سیستمیک دست بگریت به سر په گه زه کانی تر دا دست به سردا گرتنی ده وله تیک به سر ده وله تیک تر دا له هه مان ده وله تی فیدرالیدا یا له هه مان هه ریمدا، به کار هینانی نیستاش که له ژیر کاریگری دانراوه کانی گرامشیدایه، ناماژه په به ناوه ندی چینیکی بالا دست که دست به سر دا گرتن نه نجام ددات له ریگی توانای به جی گه یاندنی په سه ند کردنی کومه لیکنی دیاریکراوی داب و پیوره په پوښنیر په کانه وه.

نم جوړه چینش په ننگه پیویستی به تیکشکاندنی به رهنکاری په پامیاری و نابوری په کان نه بی تا دسه لات پیاده بکات. له وانه شه که روانگی جیهانی په سندی کومه لگا نه هیلی که نم جوړه به رهنکاریانه ده رکه ویت، په کانگیر کردنی چه مکی بالا دستی بواری شیکردنه وهی پامیاری فراوانتر ده کات له پشکنینی نه و نامرازانه ی که به هوی به ده توانیت پیکه وتنی و باوه پی له پاده دا به دی بهیننی و له پی پیکه خستی کومه لایه تی و فیرکردن و شیوه کانی په یوه ندی کردنیش هوه پاریزکاری ای ده گریت.

See also : Consensus ; ideology ;
Marxism ; norm ; political socialization ;
Power ; social class.

Hermentics (علم التاویل) زانستی رافه کردن

بریتیه له لیکولینه وهی کومه لگا له ریگی سر له نوی لیکدانه وهی مانای کاری

کۆمەلایەتی و شیکردنەوێ. مادەى زانستە مرقۇفایەتیهکان بەو سروشتەى که هۆکارە کۆمەلایەتیهکان لیک دەداتەو ناکریت که بەهەمان ئەو رینگایە دابنریت که جیهانی سروشتی پێ لیک ئەدریتەو. لەبەر ئەم هۆیانە زانستى لیکدانەو نەمونهکانى ئەو پشکنین و لیکدانەوانەى رەت کردووەتەو که لە زانستە سروشتیهکانەو وەرگیراون لە باتى ئەو هەول ئەدات که لەجیهانی کۆمەلایەتی تىبگات وەک بەرەمى بىر و مەبەستى مرقۇفایەتی. لە باتى هەولدان بۆ دامەزاندنى ئەو هۆکارە دیارانەى که پەيوەستى بەدەرکەوتنى فاشیزمى ئەلمانیه وە (دۆرانى سەربازى و بى بازارپىو جەمسەرگىرى پاميارى... تاد) رىبازى لیکدانەوئى هەول دەدات که لەو هەلوئىست و بىرو باوہو پۆشنبرىیانە تىبگات که لە سەردەمى فاشیدا پەرهەیان سەندوہ لە بووى پالئەرى هۆکارە پەيوەنیدارەکانیه وە.

کارکردن لە رىبازى لیکدانەوئیدا لە ئەوروپای کیشوہرى نۆد باو تر بووہ لە زانستى پاميارى بەرىتانى یا ئەمريکى بەلام پاساوہکانى گرنگىه کى گشتى هەبە بۆ زانستى کۆمەل و کارىگەرى بەرفراوانى لەبوارى شیکردنەوئى بىرو باوہردا.

See also :Explanation ;ideology;
Scientific methods ;telogical expla-
Nation.

Hierarchy (رىكخستنى هەرهەمى) (التحليل الهرمي)

رىكخستنى كەسەكان و پاىه پاميارىيەكان لەسەر بناغەى دەسەلات یا هيزى پاميارى هەر كەسێك یا پاىه يەك.

بەم شێوہ يەش رىكخستنى هەرهەمى هەبە لە حكومەتى بەرىتانیدا وەك رىكخستنى وەزىرەكان لە لیستى رەسمى بلاوكراوہى ئەندامانى حكومەتداو كۆمیتەى ناوہندى

حیزی شیعوی سؤفیہ تی و پڻڪخراوه حیزیہ کانی ناو ٺہ نجومہ نی پیرانی ٺہ مرکادا... تادہ کری کہ پڻڪخستنی ہرہمی نارہ سمیش ہبی شان بہ شانی پڻڪخستنی ہرہمیہ رہ سمیہ کانی ناو سیستہ می رامیاری پڻڪخراوه نیو دہ ولہ تیہہ کان وک پڻڪخراوی نہ تہ وہ یہ کگرتوہ کان یا لہ کومہ لگای ناوخوییدا کاتیک کہ رہ گہ زہ رامیاریہ ہرہ بہ ہیزہ کان پایہ ی بچوک و ہر دہ گرن یا ہیج پایہ ی کی رامیاری رہ سمیان پی نادریت ہر وہا زاروہ کہ بہ مانایہ کی ہاوبہ ش بہ وہ ش دہ وتریت کہ بہ ہیز ترین پایہ ی ہ بیت لہ پڻڪخراویکدا وک پڻڪخستنی ہرہمی کاسؤلیکی کہ لہ پاپاو کارگیزی پایہ ی و ٺہ نجومہ نی کار دینالہ کان پڻڪ دیت.

See also :Status.

Historical sociology See:political

History.

History of political ideas See: political

Thought.

Human rights See : Civilrights.

Hypothesis **گریمانہ (الفرضیہ)**

خہ ملاندنیکہ کہ دہ کزیت بہ شیوہ ی کی راستہ وخو بان ناراستہ وخوہ لہیزیریت،

نقر جار وک لیکدانہ وہ ی کی بہ شیی رووداویک دہ خزیتہ پوو.

بہ وشیوہ ی دہ کزیت (گریمانہ) بہ گشتی (تیور) و (یاسا) بگریتہ وہ بہ پادہ ی

پیشکہ شکردنیان و بہو پپیہ ی دوو لیکدانہ وہ ی کاتین و لہ زیر تاقیکردنہ وہ دان،

بہ شیوہ ی کی بہر تہ سکتزیش گریمانہ و ہر گراوہ لہ تیوریکہ وہ بؤ مہ بہ ستہ کانی

تاقیکردنہ وہ ی راستی ٺہو تیورہ لہ کومہ لیک بارودؤخی دیاریکراودا. ہر وہا ٺہم

زاراوہ ی بہ شیوہ ی کی گشتی بہ کار دہ ہینریت بؤ و ہ سفکردنی گریمانہ ی ک و بؤ

کومہ لیک نی ندیشہ کراوی ناکرداری بارودؤخ کہ بہ (گریمانہ ی کی پووت) دادہ نریت.

See also : Axion ; empiricism ; explanation ; falsification ; law (a) : scientific Law ; positivism ; theory ; verification.

I

Ideal Type (النوع المثالي) جۆرى نمونه يى

چېركندنه وهى سهره كىي رىنگه يه كى شىكردنه وه بيبه و به تاييه تى په يوه نده به ماکس فېبهره وه . جۇداو جۇر بوونى جيهانى كۆمه لايه تى و ئالۆز بوونى به پىنكه يئنانى جۆره نموننه بيبه كان به ره نگارى ده كرىت كه برىتېن له و چه مكانه ي كه ده ربېرى كۆمه لىك شىوه ي جىگره وه ي بىرو كارو پىنكخستنن . وه ك كۆمه لىك بار كه پابه ند بوون و كىشه ي پروتېروالته تى و هر يه كه يان بنه ماي بنه ره تى جياواز به رجه سته ده كات و په ره ي به پكابه رى نه قلانى و سه رمايه دارىي شىوه كانى ده سالات داوه وه ك جۆرى نمونه يى .

ديارده كردارىيه كان به پىي هاو جووت بوونى گه وره ي يا بچوكى له گه ل نه و چه مكانه ي پروالته تى نمونه ييان هه يه پۆلېن ده كرىن به لام شىكردنه وه له پۆلېن كردن دورتر ده پروت له بايه خدانى به سروشتى جياوازيه كانى نىوان ديارده كردارىيه كان و جۆرى نمونه يى و گرنگيه تى .

له بهر نه وه كه جۆرى نمونه يى هه رگيز به شىوه يه كى پوخت يا ساده له گه ل ديارده كردارىيه كاندا هاو جووت نابىت بۆيه ناتوانىت كه ببىته بابته ي ياسا نه زمونيه كان . نه مه ش سه ختى له هه لسه نگاندى دروستى نه م جۆره شىكردنه وه يه دا دىنېته نارلوه .

به کارهیتانی جۆره نمونه بیه کان که وتووه ته به ره خفه چونکه هانی لیکۆله ره وه نه دات که وه سفی نه و لایه نانه بکات که جیهانی رامیاری کرداری تاییدا سه ر ناکه ویت له کارکردن به پیسی تیژوانینیکی هه ره مه کی به ته وای و نه وه هه و لاندانیک بۆ تیگه یشتنی جیهان، هه ره له سه ره تاوه و وه که نه وه ی که به راستی هه یه .

نه م ره خفه یه ش به وه به ره نگاری ده گریت که نه و هه رجه دابنریت که پیویسته جۆره نمونه بیه کان دورنه که ونه وه، به شتیوه یه کی گشتی و به ر فراوان له و باره کردارییانه ی جیهان که په یوه نیداره پتوه ی به پی داگرتن به شتیوه یه کی گاریگه رتر .

لیکدانه وه ی هه ر یووداویکی میژوویی کرداری پیویسته دورخسته وه ی نه و ره گه زانه له خۆ بگریت که له سه ره تاوا وه هۆی شیواو دهرده که ون به لام له راستیدا په یوه ندییان نه یه . بۆ نمونه نه و گریمانه فره یه باوه ی که پیسی وایه به رژه وه ندییه تاکیه هاوبه شه کان ده بیته هۆی پیکه ستنیکی کۆمه لی بۆ گه ران به داری نه و به رژه وه ندیانه دا و به رگری کردن لییان که به به ره نگار بوونه وه ی نمونه کانی جۆری نمونه یی به رامبه ر ده گریت وه له و کاره نیشتمانیانه دا که نه و به ربه ستانه ده خاته یووه که پی له هه ولی هاوبه ش بۆ به دی هیتانی نامانجه هاوبه شه کان ده گریت .

له جی به جی کردنیشدا دیاریکردنی نه وه ی که ئایا شیکردنه وه یه کی تاییه ت جۆری نمونه یی یا پیکهاته ی تیۆری و یاسای (راسته قینه) له خۆ ده گریت له وانیه ره حمه ت بیت .

به م شتیوه یه ناکۆکیه که هه یه که ئایا مارکسیزم (و خودی مارکسیش) پشت به جۆره نمونه بیه کان ده به ستن: چه مکی نمونه ی سه رمایه داری بۆ به ره م هیتان و (نه و یاسایانه ی) که حوکمی په ره سه ندنی ده که ن .

See also : Authority ; capitalism ; class-
Fication ; law (a) : scientific law ;

Marxism ; model paradigm (a) : general
Usage ; pluralism ; public goods ; real-
Ism (a) : scientific realism ; typology.

Ideology (ئایدۆلۇژىيا) (العقيدة)

ئەم ناوھ لەبنەچەدا (لە دەپەى دواى سە دەى نۆز دەدا) بە و زانستە ووتراوھ كە جۆرئك لە ھەتمەت لەخۆ بگرى لە بىرە بىرە مۇقابە تىھە كاندا زاراوھە كە بە ماناى ئەو بە ھاو گریمانە و باوھ سەرھە كىيانە دىت كە خەلك ھەيانە و واىان ئى دەكات كە جۆرئك لە پەپرەوى ھزرى بەسەر ئەو ئەزمونە تاكى كۆمە لایە تىبە جىيا وازانەدا بەسە پىتنن كە پىايدا تىپەر دەبن. زۆر جار پىيازە پامىارىبە ئاشكراو ديارە كان وەك (رېبازى پارىزگارو فاشىزم و لىبرالىزم و سۆسىالىزم) بە ئایدۆلۇژىيا دادە نرىن بە لأم لەوانە بە زاراوھە كە بۆ كۆمە ئىك بىرى گشتى و كەم باو لە ناو خەلكىشدا بە كار بىت. پەنگە (ئایدۆلۇژىيا) بە نامازە بەكى ساكار بۆ (كۆمە ئىك بىر) بە ھەندىك پوالتى ديارىكراو لە بە كارھىناندا جىيا بگرىتەو، ئایدۆلۇژىيا ھى كۆمە ئىكە (چىنئىك حىزبئىك يا دەستە بەك يا كۆمە لگایەك يا دانىشتوانى سەردەمىك: ئایدۆلۇژىياى تايبەت و بىئھواتا تەنھا نادىتە پال بەك تاكە كەس. ئایدۆلۇژىيا بىرى زۆر سەرھەكى لەخۆ دەگرىت لە پوانگەى ھەلگراىەو بە شىئو بەك كە زۆر جار دەرك بەسروشى ئاكەن: چونكە جۆرە نەرىتئىكى بىر كرىنەو دەوست دەكات كە رىنگە لە ھۆشيارى خۆبى تىپامانى دەگرىت . ھەروھە ئایدۆلۇژىيا بە ھاى وای تىابە كە وەك پاساوىك بۆ كار كرىن بە كار دىت يا رىنگە بە رىكخستنى كۆمە لایەتى و پامىارى دىارىكراو دەدات ئەو پىرانەش كە ئایدۆلۇژىيا پىك دىنن تا پادە بەك بە كانگىرن بۆ ئەو ھى ھز بە ئازادى بەئىنەو و دور لە بىزار كرىنى ھوكم و داواكارىبە دژە كان.

ھەموو ئەم پوالتە تانەش پىكەو و ھەسفىك لەخۆ دەگىرن بۆ جۆرە سەرھە كىە كانى ئایدۆلۇژىيا كە لەوانە بە دىار كرىنباى گرىنگ بىت بۆ تىگە ىشتنى چالاكى پامىارى و لىكدانەو ھى، ئەم جۆرە و ھەسفىش ئەو دەگە بە نىت كە (ئایدۆلۇژىيا) تەنھا چەمكىنى بەسودە كە بە شىئو بەكى بى لایەنانە لە شىكرىنەو ھى پامىارىدا بە كار دىت.

له لایه کی تره وه، له زۆر لیکۆلینه وهی پامیاریدا وه سف کردنی رایه ک یا کارنک به وهی که ئایدۆلۆژییه بریتیه له جۆرتک له په خنه، واته نه و رایه ی که ئایدۆلۆژیا پیشکه شی ده کات دهرباره ی جیهان ساخته یه یا لاره کی یا تاک په هه نده یا ته نها خزمه تی به رژه وه ندییه کی دیاریکراو ده کات (په نگه نه وانیه کی که هه لگری نه و ئایدۆلۆژیایه ن زۆر به راست و ته واو و بی لایه نی بزانه) . سروشتی ووردی هه ر په خنه یه کیش به پپی رای په خنه گرو (ئایدۆلۆژیا که ی) جیاواز ده بیت.

په خنه گری پارێزگار هه میشه پپی وایه که را یا کار له ئایدۆلۆژیایه کی گشتگیره وه سه رچاوه ده گرتت که بروای پتیکراوه وه ول ددهات پله ی چه قی تیۆرتکی قابیلی جینه جیکردن به شیوه یکی سه راپایی وه ربگرتت و به شیوه یه کی ته واو هه ست به پتویستییه تایبه تیه کانی زه مه نکی دیاریکراو ناکات یا داب و نه ریتی تایبه تی کۆمه لگایه ک.

په خنه گری مارکسی به گشتی په خنه ی خۆی له فرهانی رادا چرپه کاته وه یا کار و مه یلی بۆ پالپشتکردنی رێکخستنه هه نووکه ییه کان و پیشکه ش کردنی وینه یه کی ویستراو یایی لایه ن بۆ بالا دهستی چینایه تی و نوینه رایه تی کردنی بۆ دیارده یه کی دیاریکراو له رووی مێژوویه وه وه ک نه وه ی که گشتگیره نه گۆر بیت. بۆ نمونه پتوه ره کانی کۆمه لگای بورژوازی وه ک (سروشتی مرقفایه تی) مامه له ده کات. هه ندیک نوسه ریش به تایبه تی کارل مانهایم (ئایدۆلۆژیای) به مانای نه و کۆمه له بیره به کار هیناوه که ده بیته پاساو بۆ رێتمیکی کۆمه لایه تی و ده یچه سپینتی وای پی باشتره که نه و بیرانه ی که کاریگه رییان هه یه و گۆراناکیه ک دروست ده کن به یۆتۆپیایی پۆلینی بکات وا باوه که هه ر دوو جۆره که ی نه و دوو بیره ئامازه پتیکراوه به ئایدۆلۆژیا ناو بیریت. له گه ل نه و جیاکارییه باوه ی له نێوان زانست و ئایدۆلۆژیا دا هه یه هه ندیک جاریش ده وتریت ماده م هه مو هه وله کان به س نین بۆ تیگه یشتن له پامیاری ده بیت له دیدگایه کی پامیاری دیاریکراو دا ریشه ی داکوتا بیت، نه وا لیکدانه وه ی پامیاری به تیکرای سروشتیکی ئایدۆلۆژیی هه یه.

See also : Hegemony ; legitimacy ;
Norm ; utopianism ; values ; value
Judgement.

تاوانبارکردنی کارمه نښکی حکومی (اتهام الموظف الحكومي)

Impeachment

تاوانبارکردنی کارمه نښکی حکومی یا دادگایه کی تاییه تمعنده به نه نجام دانی تاوانی وه که م ترخه می یا گوناح یا بهرتیل وه رگرتن له کاتی فه رماندا. له بهریتانیا نه نجومه نی لورده کان سهیری نه م جزره حاله ته تانه یان کردوه پاش نه وهی که تومه تیک له و نه نجومه نه وه ده چوو که دواين حاله تیکي تومار کراو بوو له سالی 1806دا. له نه مریکا شدا یاسای فیدرالیو یاسای ویلیایه تکان حوکمی واله خق ده گرن که سه باره ت به تاوانبارکردنی کارمه نښی حکومین.

له سه ر ناستی فیدرالیس نه نجومه نی نوینه ران ماده کانی تاوانبارکردنی کارمه نښی حکومی ناماده ده کات و نه نجومه نی پیرانیس وه ک دادگا کار ده کات. به ناو بانگ ترین بابه ت له و بواره دا تاوانبارکردنی سه رۆک نه ندرۆ جۆسن بوو له سالی 1868دا. له کاتی ئیستادا به ده گمه ن نه و تاوانبارکردنه وه ک چاره سه رۆک به کار دیت و شتی تر جینگه ی گرتوه ته وه وه ک دادگا مه دنیه کان یا واز هیئانی تاوانبار له کاره کی نه مه یس نه و ریگایه بوو که سه رۆک نیکسون خۆی له تاوانبارکردن پی لادا له سالی 1974.

Imperialism (الاستعمار) نیپریالیزم

پامباری یا پیاده کردنی دهوله تیکه که حوکمی خۆی به سه ر دهوله تیکي تر یا هر

هه‌رمێکی تری نا دراوسی یا لیک نه‌چووی ره‌گه‌زیدا ده‌سه‌پینی به‌مه‌به‌ستی ده‌ستکه‌وتنی سوودی ئابوری یا ئاسایشی سه‌ربازی یا ناویانگی نیو ده‌وله‌تی و هه‌ل‌دان بۆ به‌دی هینانی ئامانجیکی نایدۆلۆژیی. فراوان کردنی هوکمی له‌م جوهره ده‌بیته‌ هۆی دامه‌زاندنی (ئیمپرتۆریک) ئیمپریالیزم به‌ دوو ڕیگه‌ له‌ کۆلۆنیالیزم جیا ده‌کرێته‌وه، له‌لایه‌نی پامیارییه‌وه (ئیمپریالیزم) به‌گه‌شتی له‌ هه‌ندیک به‌کانگه‌رکردنی پامیاریی زه‌وی ژێر ده‌سه‌ت له‌گه‌ژ ده‌وله‌ته‌ سه‌ریه‌خۆکه‌دا وه‌ک فراوان کردنی هه‌ولاتیتی بۆ هه‌موو دانیشتوان و له‌لایه‌نی ئابورییه‌وه زاراوه‌ی (ئیمپریالیزم) چه‌ندین جار به‌مانای قوناغیک له‌په‌ره‌سه‌ندنی سه‌رمایه‌داری به‌کار دێت کاتیکی که‌ بارودۆخه ئابوریه‌کان له‌ وولاته‌ سه‌رمایه‌دارییه‌ پێشکه‌وتوو هه‌کاندا به‌ره‌و فراوان بوونی بۆ ده‌ره‌وه‌ ده‌چێت.

ئه‌م به‌کار هینانه‌ی دووه‌میش که‌ هی لینینه، به‌شێوه‌یه‌کی باشتر به‌ گریمانه‌یه‌کی تایبته‌ داده‌نرێت که‌ سه‌باره‌ت به‌هۆیه‌کانی کۆلۆنیالیزمه‌ له‌دوایه‌کانی سه‌ده‌ی نۆزده‌و سه‌ره‌تا‌کانی سه‌ده‌ی بیسته‌مدا وه‌ک ئه‌وه‌ی که‌ پێناسیکی گه‌شتی یا تیۆریک بێت بۆ ئیمپریالیزم.

هه‌روه‌ها زاراوه‌که‌ به‌شێوه‌یه‌کی گه‌شتی به‌ پێی به‌کار هینانی لینین به‌مانای بالا ده‌ستی ئابوری ده‌وله‌ته‌ ئیمپریالییه‌ پێشوه‌کان به‌سه‌ر کۆلۆنی یه‌ پێشوه‌کان و وولاته‌ ده‌وله‌مه‌نده‌کان به‌سه‌ر ئه‌و وولاتانه‌ی که‌ له‌و هه‌ژارتان به‌کار دێت. ته‌نانه‌ت له‌و بارانه‌ش دا که‌ ده‌ستپه‌ردانی سه‌ربازی و پامیاریی راسته‌وخۆ ڕوو نادات، به‌زۆریش نه‌ک به‌مه‌میشه‌یی هه‌ر دوو زاراوه‌ی (کۆلۆنیالیزمی نوێ) و (ئیمپریالیزم نوێ) له‌م باره‌یه‌وه‌ به‌کار دێن.

**See also : Citizen ; colonialism ; depen-
Dency theory ; sovereignty.**

پله پلهیی (التدریجیة) Incrementalism

شیوازیئکه له دانانی پامیارییه کان که بریتیه له بایه خ دان به نامانجه بواری بچوکه کان و چاره سهری کیشه هه نوکه بیه کان و بایه خدانی تاییهت به سودی پامیاریی چاره سهره کان له بهر پووشنایی پامیاریی ئیستاداو هه لوئیسته ستراتیژییه کانی کومه له کارتی کراوه کان.

گۆپانکاریش له شیوهی کاردانه وهی پهرش و بلاوه وه ده بیت و له سهر چه ند ئه رکیکی دیاری کراو پوو ده دات هه بریاریکیش هه ندیک گۆپانی بچوک له بواری بریاره ناینده بیه کاندئا دروست ده کات له بهر ئه وه هاوبه شیبه کی پوو له زیاد بوو له گۆپانی که نه که بوودا دینیتته ئاراه.

هه ر کرده بیه کی له م بابه ته ش چونکه له ژیر پکیفی ریکخستنی نیزامیدا نییه و نوینه رایه تی بریاره کانی کومه ئیکی دیاری کراو و جیکیری به هاکان ناکات ئه وا شیوازی دانانی پامیارییه کان پیی ده وتریت (پله به پله یی لیک هه ئوه شاو **Disjointed incrementalism**).

له وانیه به وه رگرتنی بریاره (ئه قلائی) به کان به راورد بکریت واته هه لژاردنی ئه و پامیارییه ی که له لیستیکی گشتگیری به ئه لته رناتیفه کاندئا به ها ره هاکان مه زن ده کات، په نگه له گه ل (Satisficing) یشدا به راورد بکریت واته پشکنینی جیگره وه کان تا گه یشتنی به جیگره وه بیه ک که ئاستیکی په سه ندی قایل کردن ده خاته پوو.

See also : Decision ; policy ; policy Analysis

Index Numbers (ژماره‌گانی نیشاندهر) (ارقام المؤش)

بریتیه له پیوانی بریی گۆپان له گۆپاویکدا وهک پێژهی هه‌لئاوسان یا سه‌رجه‌م به‌ره‌می نه‌ته‌وه‌یی یا پشکی حیزبیک له ده‌نگه‌کانه‌ زنجیره‌یه‌ک هه‌لبژاردندا و به‌هۆیه‌وه‌ باری گۆپاوه‌ که پیشان ده‌دریت وهک له خالیکه‌ یه‌که‌می کاتدا به‌های سه‌د ده‌پێوریت، گۆپانکارییه‌ پاشینه‌کان ده‌رده‌بریت وهک زیاد بوون یا دابه‌زین له‌پێژهی سه‌دیدا له‌سه‌ر نه‌م ریتسایه‌ (بۆنموونه‌ زیادکردنی 40% له‌میژووی بنه‌په‌تی وا گۆزارشتی لیده‌کریت که 140ه) ده‌یشکریت که پیوانه‌ی ماده‌کان پیتش میژووی ریتساکه‌ و پاشیشی وه‌ریگیریت. هه‌روه‌ها ده‌کریت که ژماره‌گانی نیشانده‌ر بۆ به‌راوردی گۆپانه‌گانی دوو گۆپاوی زیاتر به‌کار به‌یتریت له‌ماوه‌یه‌کی زه‌مه‌نی دا به‌ خستنه‌ پالی بۆ باره‌که‌ی یا لای میژووی بنه‌په‌تی وه‌ریپینی گۆپانه‌کان وهک پێژهی سه‌دی، ده‌ریاره‌ی قه‌باره‌ی دانیشتون و داها‌تی نه‌ته‌وه‌یی یا پێژه‌گانی بی‌کاری له‌ دوو پیتسه‌ی جیاوازا و ده‌کریت که نه‌م به‌راوردانه‌ له‌ نیتوان باره‌گانی گۆپاوه‌که‌ خۆیشیدا نه‌نجام بدریت له‌ دوو ولاتی جیاوازا یا زیاتردا.

See also: Misery index.

Indirect Election (هه‌لبژاردنی ناراسته‌خۆ) (الانتخاب غیر المباش)

پروسه‌یه‌کی هه‌لبژاردنه‌ که تینیدا خاوه‌ن فرمانه‌گانه‌ له‌ناکومه‌تیک ده‌نگده‌راندا هه‌لده‌بژیرین (له‌نموونه‌ی ده‌سته‌ی هه‌لبژاردنی له‌هه‌لبژاردنی سه‌رۆک و جیگری سه‌رۆکدا له‌ولاته‌ یه‌کگرتوه‌کاندا) که راسته‌وخۆ خۆیان هه‌لده‌بژیرین، به‌و شیوه‌یه‌ ده‌کریت بلێین نه‌وانه‌ی که له‌پایه‌کاندا به‌شیوه‌یه‌کی ناراسته‌وخۆ له‌بازنه‌یه‌کی هه‌لبژاردنی فراوانتردا هه‌لده‌بژیرین (له‌هه‌موو ده‌نگده‌راندا له‌ولاته‌ یه‌کگرتوه‌کاندا).

See also: Electoral college.

Individualism (الفردية) تاکه رایي

ئەو بیروباوەرپەیه که دەئیت ئامانجی کۆمەلگە پێویستە رازیکردنی ئامانجە خێراکان بێت ئەک بپێرێکە یەک لەبارە (بەرژەوهندی گشتییەو) یان (گرنگیی پیدانی هاوبەش)، که ناکریت دابەزینریت بۆخەزمەتکردنی بەرژەوهندییە تاکیهکان، یا بپوا بوون بەوێ که بەرژەوهندییە هاوبەشەکان یان ئامانجە تاکیهکان یا هەر دوویانە دەکریت بەباشترین شێو بەجێ بهینریت لەرێگە سەرپشکردنی تاکي نەبەستراووە بەپیی توانا بەوەرگرتنی بپیارە هاوبەشەکان یا کۆنترۆلی دەوڵەت.

See also: Electoral college.

Industrial Society (الاجتمع الصناعي) کۆمەلگای پیشەسازی

کۆمەلگەیه که که شتوازی دەزگا کۆمەلایەتی و رامیاری و ئابوری و یاساییەکانی تیاپەو شێوێکانی بەشێوێیهکی بنه پەتی کاری تێدەکریت بەپیی مەلەبەندی بالا دەستی بەرەمەهێتانی پیشەسازی ناو سیستمی ئابوری. لە و جۆرە کۆمەلگایەدا کشتوکال داپماوە و وەک سەرچاوەیهکی کرێکاری داپماوە. فراوان بوونی شاریش لە ئەنجامی چڕ بوونەوێ ژمارە زۆرەکانی کرێکاران لە نزیک کارگەکان و شوێنەکانی تری کاردا هاتووەتە کایەو. پەیکەرە خێزانی و چینایەتی و بەشە پیشەیهکان پەنگدانەوێ دەسەلاتی بەرەم هێتانی پیشەسازین.

کۆمەلگای پیشەسازی لەوانەپە دیموکراسی یان نا دیموکراسی بێت لە لایەنی رامیارییهو بەلام بوونی چپری فراوان بوونی دانیشتوان ئەو دەگەیهنیت که جەماوەر

دەبىتتە ھۆكۈمكارلىقى رامىيىرى گىرنگ. رامىيارىش بەگىشتى بەنگدانە ۋەى كارىگەرىى سەندىكا كرىكارى و پىشەسازىيەكان و فراوان كىردنى مافى دەنگدان و پىنكەئىنانى حىزىيە جەماۋەرىيەكانە. ھەمە جۆرى كۆمەلگائى پىشەسازىش دەبىتتە ھۆى سەر ھەئدانى بەرژەۋەندى رامىيارى نۆد كە لەوانە يە بەحىزىيە رامىيارىيەكان و كۆمەلەكانى نىشار و بەرژەۋەندى (لەدەۋلەتە يەك حىزىيەكاندا) يا كۆپرە نارەسىيەكان نۆئىنەرايەتى بىكرىت.

لەدەيەى شەستەكانەۋە وادەركەوت كە وولاتە سەرمایەدارىيە ھەرە پىشكەوتوۋەكان پەرەى بەروالەتى وا داۋە كە ئو پروالەتە ئىدەپەرىنى كە پەيوەندن بە كۆمەلگائى پىشەسازىيەۋە. چەمكى (كۆمەلگائى پاش پىشەسازىيە) پەرەى پىندراۋە ۋەك ھەئدانىكىبۇ ۋەسفىجۆرەكانى ئو بارودۆخە و گۆرانانەى كە ھەن يا ھەرەشەى پوودان دەكەن لەو كۆمەلگائىدە. پروالەتە سەرەكىەكانىش ئەمانە لەخۆ دەگىرت: (دوركەوتنەۋە لەدروستكردن و چون بەرەو پىشەسازىيە خىزمەتگوزارىيەكان گىرنگى پوو لەزىاد بوون زانەن و دەست بەسەردا گىرتنى تەكنىكى و دەركەوتنى بەھائى وا كە نۆد بەربىلۆۋە باۋەرى پى ھىتراۋە لەجۆرەك كە خەزى بەدەست خىستى نىە. واتە گۆرانكارى لە پەيكەرى كۆمەلەيەتى و چىنايەتيدا كە گۆرانىكى دور لە رامىيارى چىنايەتى تەقلىدىيە دىئىتە ئاراۋە.

See also : Capitalism ;convergence
Thesis ; dealignment ;mass society;
Post-materialism ; modenization ;polit-
Ical development ; social class ; statesocialism.

Influence دەستپىشخەرى (البادرە)

ئو پىشنىيازەنەيە كە بۇ خىستەنە پووى ياسايەك يا ھەئوەشانەنەۋەى يا گۆرىنى دەستورەك كە لە دەنگدەرانەۋە دەرچوۋە نەۋەك لەياسادانەران يا دەسەلاتى

جیبه‌جیکردنه‌وه. به‌کار هینانی ده‌ست پیشخ‌ریش هه‌میشه مه‌رجداره به‌ده‌ست خستنی لانی که‌می ژماره‌ی ئیمزای ده‌نگه‌ران یا به‌شیک‌ی دیاریکراو لیتیان و پتویسته پاش ئه‌مه که زۆرینه‌یه‌ک ده‌نگ بدات- له‌وانیه زۆرینه‌یه‌کی تایبه‌تیش بیت- له‌ده‌نگه‌ران هاوشان له‌گه‌ل نه‌نجامدانی راپرسی تا پیشنیازه‌که وه‌ریگیریت. به‌م شیوه‌یه ده‌ست پیشخ‌ریی بریتیه له‌شیوه‌یه‌ک له‌دیموکراسیه‌تی راسته‌وخۆ ئه‌مه‌یش بق نمونه له‌نمساو ئیتالیاو هه‌ندیک ده‌ولت و ناوچه‌کانی حوکمی خۆجیبی له‌ئه‌مه‌ریکا و له‌کانتۆنه‌کانی سوئیسرادا به‌کار دیت.

See also : Direct democracy ; refern-
Dum.

Institution (دامه‌زراوه / المؤسسة)

تۆرتکه له‌په‌یکه‌ره‌و ریکارو به‌های هاویه‌شی له‌سیستمیکی کۆمه‌لایه‌تیدا که ماوه‌یه‌ک به‌رده‌وام ده‌بیت و بایه‌خ به‌فرمانیکی کۆمه‌لایه‌تی یا کۆمه‌لیک فرمان ده‌دات: دادگای بالاله‌ئه‌مه‌ریکا (فرمانه‌کانی یه‌کلای کردنه‌وه‌ی مملانیکان و لیکدانه‌وه‌ی په‌سه‌می ده‌ستور)، و په‌رله‌مانی به‌ریتانی (فرمانه‌کانی دانانی پرسیاکی ده‌ست گرتن به‌سه‌ر ده‌سه‌لاتی جیبه‌جیکردندا) و سیستمه هه‌لبژاردنییه‌کانی پۆتیه دیموکراسیه‌کان (فرمانه‌کانی دانانه‌رامیاره‌کان و تاقیکردنه‌وه‌ی بق وه‌رگرتنی پله‌و پایه‌کانی ده‌سه‌لات).

Insurrection (یاخی بوون / التمرد)

به‌رگری چه‌کدارانه له‌دژی ده‌سه‌لاتی حکومت و کارمه‌نده جیبه‌کاره‌کانی بق چه‌ند مه‌به‌ستیک له‌وانه به‌رهم‌ستی کردنی کۆته یاساییه‌کان و لاپردنی حکومت یا لاوازکردنی ده‌سه‌لاتی.

See also : Coup d'etat ; putch ; rebel-
Lion ; revolution.
Integration : Political integration

Interest Group (مجموعه المصالح) کۆمه‌لی به‌رژوه‌ندیی

کۆمه‌لیکی پټیکخراوه یه کټیک له ئامانجه سه‌ره‌که‌کانی بریتیه له پیاده‌کردنی ده‌سه‌لات به‌سه‌ر ده‌زگا پامیاریه‌کاندا به‌مه‌به‌ستی زامن کردنی ئه‌وپرپارانیه‌ی که گونجاون بۆ ئه‌و به‌رژوه‌ه‌ندییه‌ی که کۆمه‌له‌که ده‌پنۆینن یا بۆ پوچه‌لکردنه‌وه‌ی ئه‌و برپارانیه‌ی که ناگونجین له‌گه‌ڵ به‌رژوه‌ه‌ندییه‌ی که‌کاندا. به‌به‌راورد له‌گه‌ڵ حیزبی پامیاریدا ئه‌وا پووله‌ ته‌ سه‌ره‌کییه‌ جیاکه‌ره‌وه‌کانی کۆمه‌لی به‌رژوه‌ه‌ندییه‌کان ئه‌مانه‌ن: مه‌ودای سنورداری ئه‌و پامیارییه‌یه‌ی که بایه‌خی پټی ئه‌دات به‌به‌راورد له‌گه‌ڵ مه‌ودای گشتگیری بایه‌خه‌کانی حیزیدا، ده‌گه‌می به‌شداریکردنی کۆمه‌لی به‌رژوه‌ه‌ندییه‌کان له‌هه‌لبژاردنه‌ گشتیه‌ی که‌کاندا به‌ناوی تابه‌تی خۆیه‌وه‌ هه‌روه‌ک چۆن به‌شداری تیا ناکات ته‌نها وه‌ک پټیکه‌ نه‌بیت بۆ پیاده‌کردنی ده‌سه‌لاتی پامیاریی. ئامانجی کۆمه‌له‌که بریتیه له فشار به‌کاره‌یتان له‌کاتی‌کدا حیزب هه‌ولی پیاده‌کردنی ده‌سه‌لاتی پامیاریی ئه‌دات، به‌لام هه‌ندیک پټیکخراوه له‌په‌راویزدا ده‌بیت وپووله‌ ته‌کانی حیزبی پامیاریی و کۆمه‌لی به‌رژوه‌ه‌ندییه‌کان پټیکه‌وه له‌خۆ ده‌گریت.

کۆمه‌لی به‌رژوه‌ه‌ندی که هه‌ندیک جاریش پټی ده‌وتریت (کۆمه‌لی فشار) له‌سه‌ر هه‌رمانگه‌ حکومه‌یه‌کان له‌ کۆمه‌لی فشار (lobby) جیاوازه که ته‌نها مه‌به‌ستی بریتیه له کارکردنه‌ سه‌ر یاسادانان یا چټه‌جئ‌کردنی پامیارییه‌کان به‌لام کۆمه‌لی به‌رژوه‌ه‌ندی مه‌به‌ستی تریشی هه‌یه وه‌ک پټیکه‌وتنی خزمه‌تگوزاری و هه‌واله‌کان بۆ ئه‌ندامه‌کانی. کۆمه‌لی به‌رژوه‌ه‌ندی جیاوازه له‌و کۆمه‌لانه‌ی وه‌ک به‌کاربه‌رو خانه‌نشینه به‌سالچوه‌کان و دایکه ته‌نهاکان چونکه ئه‌و ریکخراوه له‌کاتی‌کدا ئه‌و کۆمه‌لانه

رېڅخراونښ. به لامل تا ئیستا له رووی رامیارییه وه کاریگره ریبان هه یه.

نامانجه کانی چالاکیی کۆمه لى به رژه وه ندى به پىسى سیستمى رامیاریى په یوه ندىدار جیاواز ده بىت. کاتیکیش هیزى یاسادانان به هیز ده بىت له په یوه ندىدا له گه ل دهسه لاتی جی به جی نکردن دا نه و توشى چه ندىن جور له دهسه لاتی گه وره تر و جوراوجورتر ده بىت لى له و وولاتانه دا که بالا دهستیه کی جی به جی نکردن به هیزى تیا به (بق نمونه، به راوردى نیوان نه نجومه نى پیرانى نه مریکا و نه نجومه نى گشتى به ریتانیا بکه). هه روه ها راده ی دیسپلینى حیزى له نه نجومه نى یاساداناندا هۆکارنکی گرنگه چونکه دیسپلینى حیزى به هیز ده رفته ی پیاده کردنى دهسه لاتی کۆمه له کانی به رژه وه ندى به سه ر یاسادانه ره کاندایه شپوه به کی سه رکه وتوو که م ده کاته وه.

له وانه یه دهسه لاتی دادوه ریش هه ندىک جار بىته نامانجى کۆمه لى به رژه وه ندى به تیا به تى کاتیک که لیکدانه وه ی دادوه رى یا پىداچونه وه ی دادوه رى گرنگیه کی رامیاریى ده بىت. نمونه ش له سه ر نه مه هه له مه تى مافه مه ده نییه کانه که به شپوه به کی به شى له رىگه ی دادگا نه مرکیه کانه وه کۆمه له کانی وه که نه نجومه نى نیشتمانى پایه دارکردنى ره نگاو ره نگه کان جی به جی ده که ن. له رژه مه ئۆتۆکراسیه کاندایه کۆمه له کانی به رژه وه ندى لاوازه یا بوونى نه چونکه چالاکیى رامیاریى له ده ره وه ی حیزب قه ده غه یه به لامل نه م رى له هه ندىک کۆمه لى دیاریکراو (وه که سه ر یازیه کان) ناگریت که دهسه لاتی خۆیان پیاده بکه ن.

هه روه ها رىگه کانی چالاکیى کۆمه له کانی به رژه وه ندى جیاواز ده ین به پىى نه و ده رفه تانه ی که ده دریت بق په یوه ندىکردن به وه رگرى برپاره کانه وه. له و رىگایانه ش که له زور وولاته پيشه سازیه کاندایه هه ی سازدانى کۆبوونه وه و خۆپيشاندانه کان، نه و نامه که سىبیانه یه که ئاراسته ی رامیاره کان و رژه نامه کان ده کریت و دانوستانى لیژنه کان، و عه ریزه کان، و ناردى نوینه ران بق فه رمانگه حکومیه کان و هه لپژاردنى پالئۆراوه هاوسۆزه کان یا بژارکردنى یاسا دانه ره کانی ئیستا و هاوکارى کردن له گه ل

دهزگا ره سميپه كاندا له به رامبه ر له به رچا وگرتنی نه مه له لايه ن نه وانه وه و شيزه جياوازه كانی به شداریکردن له هلمه ته كانی هه لئژاردندا.

See also : Interests ;lobby.

Interests *به رژه وه نديپه كان (المصالح)*

به رژه وه نديپه تاكيه كان و كومه له كان و چينه كان ده ورتكي گرنگ ده بينن له شيكردنه وهی رامياريدا . به رژه وه ندي بریتيه له سوډيک يا قازانچيک له کارتک يا نه نجاميک به ده ست ديت. ووتنی نه وهی که شتيک له پيناوی که سيکدا جياوازه ده بيت له پتويستيبه كانی نه و که سه يان نارزه زوهه كانی : ده مه وی بچم بۆ سينه ما نه مشه و له گه ل نه وه شدا که به رژه وه نديم له نوسینی ووتاریکدايه. ليره دا شتيک ده چيته ناو بيرکردنه وهی نه قلانی يا بايه خدان به نامانجه دوره مه وداکان به رژه وه ندي هه لده سه ننگيتت به لام رهنگ دور له هه ستي نارزه زوهه بيت. له وانه که هه نديک کهس وا بزائن که به رژه وه نديپان له به دی هينانی نامانچيک دايه سه ره پای نه وهی ناتوانن له ره فتارياندا بيخه ينه پوو جياوازيپه کی له م جوره ش لای زور شيکه ره وه په سه نده ده بيت له گه ل نه وه شدا که هه نديک وای ده بينن که به رژه وه نديپه كان ده بيت چاره سه ر بکريئن به و پيپه ی به باشی زانینی پيرۆزن، که خوی له ره فتاريکی کرداريدا خوی ده نويني، پيرۆکه يه کی تریش هه يه که زياتر ماهه ی مشت و مړه نه ويش پيرۆکه ی به رژه وه نديپه باب ته يپه كان يا راسته قينه كانه. به پيچه وانهی نه و نمونه يه ی که له سه ره وه خراوته پوو هيچ که سيک هوشياری به و به رژه وه نديپانه نيه يا به توندي دژی بيت. له وانه يه هه نديک وای بينن که نه ندامی كومه له يه کی پيشه یی ياچينيک هاويه شی له به رژه وه نديپه كانی نه و كومه له دا ده كات له هه ولدا بۆ به دی هينانی نامانجه سه رجه ميه كان به بی ره چا وکردنی پتويستی و به رژه وه نديپه بينراوه كان.

شیکردنه وه له پوی بهرزه وه ندییه راسته قینه کانه وه به و رایه پالپشت ده کړت که تاکه کان نه و جزره بهرزه وه ندیانه یانه نه ندیشه ده که ن نه گه ر نه ندیشه کانیان تووشی چه وساندنه وه نه بوو له وانی تره وه یا نه وان له کاتیکدا له ناپنده دا دهرک به و بهرزه وه ندیانه ده که ن یا تاییه تمه ندییه بابه تیه کان نه که نه ندیشه ی خوئییه کان چه مکی به سودتن بقی بنیات نانی شیکردنه وه ی رامیاری له سهریان. ژماره یه که بهرزه له سستی جیاواز له درزی نه م پایانه وروژنراوه: قسه کردن دهریاره ی بهرزه وه ندییه کان به م جزره له باشترین باردا سیمای خوازوای هه یه چونکه ژوری ی تاییه تمه ندییه کردارییه کانی تاکه کان فهاومش ده کړت یا دور ده خریته وه. نه و کارهش که زیاتر دله پراوکی ده وروژننی نه وه یه که بیرۆکه ی بهرزه وه ندییه راسته قینه کان وا دیاره بهر وه ستمی سه رکړده ی حیزبه کان یا سه پاندنی ژوره ملییی به هاگان ده چیت له شیکه ره وه رامیارییه کانه وه یا هر دور جزره که له هر یه کیکیشیاندا ناره زوو بهرزه وه ندییه نه ندیشه کراوه کانی تاک و کومه له کان دور ده خریته وه له پیناوی بهرزه وه ندی حوکمیکي تر به سه ر نه وه ی که باشه.

له کاتیکدا له وانیه نه وه بسه لمیتریت که هه تدیک تاک نه ندیشه ی جیاواز له بهرزه وه ندییه کانیان هه بیت له بارودوخیکدا که جیاوازه له نه زمونه کردارییه که یان، زه حمه ته که پاساوی یه که کومه ل له بارودوخی جیگره وه بدریته وه که ده کړت بوتريت نه وه بهر وه نه ندیشه کان له باره ی بهرزه وه ندییه راسته قینه کانه وه ده پوات.

له کورتایدا بیره کانی نه و چینه ی که درا بووه پال بهرزه وه ندییه بابه تیه کان تووشی هژرشیکي توند بوو. کاتیکیش نه م جزره بهرزه وه ندیانه له پوی په فتاری کردارییه وه نانویتریت نه و هه ندیک وای دانننن که په یوه ندی به هیه شیکردنه وه یه کی جیهانی رامیاری راسته قینه وه نه.

له وانیه بهرزه وه ندییه نه ندیشه کراوه کان بنکه یه کی داوا له سه ر کار پیک بهیتریت له سیستمی رامیاریدا یا په نکه که بهرزه وه ندییه هاویه شه کان کومه لی ریکخراو دروست بکات که داوی هاویه شی پیش که ش ده کات له سه ر بابه ته تاییه ته کان (هه لمه تی

جەك دامالینی ناوکی بۆ نمونە) یا نوپنەرایەتی بەرژەوہندییە ھاوبەشەکانی کۆمەلەکان دەکات لە پانتایییەکی فراواندا (کۆمەلە پیشەییەکان وەك کۆمەلە پزیشکی بەریتانی) .

قەسەکردن بلاوہ دەربارە ی کۆمەلە پیکخواوہکان وەك بریکارەکانی کۆکرنەوہی بەرژەوہندیەکان و دیاریکردنیان بەوردی . بیرو سەرچاوہ جیاوازەکانی تاکەکان کۆدەکاتوہ لە پەیی پیکخستنی کۆمەلەکانوہ لە شێوہی داوای کاری پتەودا دایاندەچۆرینیت کە هەندیک جار پەیی دەوتریت (مەسەلەکان) .

See also : Behaviouralism ; interest Group ; issue ; power ; structuralism. Internal colonialism See : Colonial-Ism.

International politics **رەمباریی نیو دەولەتی (السیاسة الدولية)**

بریتییە لە لایەنە رەمبارییەکانی پەيوەندییەکانی نیوان دەولەتەکان وەك ئەو دەزگاو پڕۆسە نیو دەولەتیانە ی کە لە رینگە یوہ ئەم جۆرە پەيوەندییە ھاوکارانە یا رکا بەرانە پیادە دەکریت .

چەندین پەپرەو ی جیاواز پەرە پندراوہ بۆ لیکۆلینەوہی رەمباریی نیو دەولەتی . لەوانە ی پەپرەو ی هینز پەپرەوہکانی مەملانی و شیکردنەوہی سیستم پەپرەوہ دەزگاییەکان و شیکردنەوہی رەمبارییەکان و پەپرەوہکانی پەيوەندییەکان و جێبەجێکردنی نمونە شێوہییەکان وەك ئەو نمونانە ی کە لە تیۆری یارییەکاندا بەکار هاتوہ . هەر وەك چۆن یارییەکان و لاسا پیکردنەوہ رینگەکانی لیکۆلینەوہی یاریەکان بەکار هاتوون وەك ئامراز یاریدەدەر لە لیکۆلینەوہی ئەو گریمانانە ی کە سەبارەت بە رەمباریی نیو دەولەتی و تاقیکردنەوہ یانن .

ئەو بابەتەنەش كە جىبى بايەخن لە لىنكۆلېنەوھى راميارى نىو دەولەتيدا دانانى راميارىيە دەرەكپەكان و ئەو دەزگابانەپە كە لەرتيانەوھ جىبەجىئەدەكرتېن (كەنالە دىپلۆماسىيە پەسمىيەكان و ئامرازەكانى پروپاگەندەو ئاژانسە نىو دەولەتپىيەكان) وپەيوەندىيەكانى نىوان راميارىيە دىپلۆماسى و سەربازىيى - ستراتىجىيەكانزىھتد) . و كارى سىستىمى راميارىيى نىو دەولەتى و سىستىمە لقييە جياوازهكانى ناوى (ھاوپەيمانىتتىيەكان وەك پەيمانى ئەتلەسى و ناوچەكانى وەك ئەمريكاي لاتىنى و پۆژھەلاتى ناوھراست) و شەپو خۆلەشەپ لادان و شوپىن كەوتنى راميارىيى و پىكەوتنە كۆتايىيەكان و پەيوەندىيەكانى ھىزى دەسەلات لەنىوان دەولەتەكاندا (وەك دابەشكردنەكانى ھىزى دوو جەمسەر يا فرە جەمسەر و رىنكخستنى دەزگە راميارىيە نىو دەولەتپەكان و چۆنىيەتى كارىيان و كۆمەلە راميارىيە فرە دەولەتەكان (وەك بازارى ئەوروپى ھاوبەش) دەگرىتەوھ .

See also :Alliance ; bloc ; case-study
Method ; communications approach ;
Conflict approach ; game theory ; gam-
ing ; international relations ; simula-
tion systems analysis.

پەيوەندىيە نىو دەولەتپەكان (العلاقات الدولية) International Relations

برىتتە لەو پەيوەندىيانەى كە لەنىوان دەولەت و گەلەكانيدا ھەيە و بايەخ بەو راميارىيانە دەدات كە لەبەرامبەر يەكترىدا پەپرەوى دەكات و تايبەتن بەپەرزەوھەندىيە نىشتىمانى و پىنگەكانى پەيوەندى كردنى بەكار ھاتوو (وەك شەپو سزا ئابورىيەكان و پروپاگەندە) . ھتد و كارى دەزگە نىو دەولەتپىيەكان و بەستنى ھاوپەيمانىتتى و دەستەكان و پەرەپىندانى ياساى نىو دەولەتى و دىيارىكردنى نەرىتە ئابورى

و کۆمه لایه تی و پامیارییه کان و کرده وه ئاسایییه باوه کان.

بریتیه له بواریکی لیکۆلینه وه ی فره لق که به تایه تی زانستی پامیاری و میژوو یاسا و ئابوری و ده روون ناسی کۆمه لایه تی و کۆمه ئناسی له خۆ ده گریت، لیکۆلینه وه ی پامیاری نیو ده وله تیش به شیککی سه ره کیی لیکۆلینه وه ی په یوه ندییه نیوده وله تیبیه کانه.

See also :International politics.

Interpellation *پرسین (الاستفسار)*

ئامرازیکه که له هه ندیک نه نجومه نه نوینه رایه تیه کاندایه به کار دیت بۆ مه به سستی ده سه و تنی زانیاری له وه زیریک له پێگه ی پرسیاریکی نوسراوه وه که سه به ارت به هه ندیک لایه نی پامیاری یا به پێوه بردنی حکومییه که وه زیر لییان به پرسیاره .
نه مه ییش له پرسیاریکی زا ره کی یا نوسراو (له کاتی پرسیاره کاندایه) که پێکشستنیکی له م جۆره ی تیا به نیزامی ترو گرنگتره . به گشتی پێویسته که پرسیاره که پێش چه ند پۆژیک ئارسته ی وه زیر بکریت و له وانه یه مه رجی تریش له ئارادا بیت وه ک لانی که می نه و ئیمزایانه ی که لایه نگری نه ندامانی نه نجومه نی یاسادانان. پێنماییه کانی نه نجومه نی یاسادانان نه وه پوون ده که نه وه که ئایا مشتومر یا ده نگدان به دوا ی وه لایه ی پارسیه که دا دیت و ئایا مه رجه کانی نه وه چین.
نه م ئامرازه له کۆماری فه ره نسبی پێنجه مدا به کار هاتوو وه تا ئیستاش له هه ر دوو نه نجومه نی نوینه رانی ئیثالی و سوسریدا به کار دیت هه ره ها له شیوه ی (پرسیاریکی گرنگدا) له نه نجومه نی نوینه رانی نه لمانیشدا به کار دی.

Interventionism (دهست تئومردان) (التدخلية)

بریتیه له پامیاری و پیاده کردنی ریکخستنی حکومی و دهست گرتن به سه کاروباره ئابورییه کاندایاتر له وهی که پئویسته بۆ هیشتنه وهی چوارچیوهی بازار و کۆکردنه وهی ده رامة ته کان. له وانه دهست تئومردان له نئوان کۆمه ل و دهست گرتن به سه نرخه کاندای خۆمالی کردندا بیته و یا ئاراسته ی به ره م هینانی ناو خۆیی یا بازگانیی ده ره کی بکریته. هه ندیک جاریش ئه و ده برینه فره نسبییه

((Dirijisme)) بۆ وه سفکردنی ئه م جۆره پامیارییه به کار دیت، هه روه ک چۆن زاراو ه ی (Stitism) واته حوکمی ده ولته تی به زۆر به کار دیت یا ئه و زاراو ه فره نسبییه ی تر (Etitisme) ئه مه له گکاتیکدا که ئه وه بریتیه له چه سپاندنیکی فراوانتر له سه ر پۆلی ده ولته له گۆرانی کۆمه لایه تیدا.

هه روه ها زاراو ه که بۆ وه سفکردنی ئه و پامیارییه ده ره کیه ش به کار دیت که به شداری چالاکیی له خۆ گرتووه، به تاییه تی سه ریازی له کاروباره ناو خۆیی یا نئو ده ولته تیبه کانی ده ولته کانی تر دا، کاتیک که به رزه وه ندیی راسته و خۆی ده ولته ته ده ستیوه ر دراوه که راسته و خۆ کاری تی ناکریته.

**See also : Corporatism (b) : Ideal type ;
Free trade ; isolationism ; liberalism ;
Nationalization ; new right ; privatisa-
Tion ; state capitalism.**

یاسای که مینه‌ی ناسنین (قانون الاقلية الحديدية) Iron Law of Oligarchy

گریمانه‌یه که پۆبورت میکلیز دایناوه له سالی 1912 که کورته‌کی نه‌مه‌یه: (ئه‌وه‌ی قسه له رینکخستن ده‌کات له حوکمی که مینه ده‌کات)، واته هیزه‌کانی کار له کومه‌له رینکخراوه‌کاندا ده‌بیته هژی ده‌ست به‌سه‌راگرتنی ده‌سته بژی‌ر به‌سه‌ر ئه‌و کومه‌له‌دا. له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا که مه‌به‌ست له‌مه بریتیه له جیبه‌جیکردنی یاسا به‌سه‌ر هه‌موو رینکخستنه‌که‌دا به‌لام زۆر له‌تیۆره‌که له‌پشت یاساوه له‌شیکردنه‌وه‌ی مایکلز بۆ حیزبه رامیارییه‌کانه‌وه وهرده‌گریت: حیزبه‌کان شوین نامانجی ئالۆز ده‌که‌ون بۆیه شاره‌زایی هونه‌ری و سه‌رکرده‌یه‌تی دووشتی بنه‌ره‌تین، وده‌ست به‌سه‌راگرتنی سه‌رچاوه رینکخراوه‌یه‌کان مه‌لّه‌بندی سه‌رکرده‌کان پته‌و ده‌کات له‌پایه‌که‌یدا ئه‌وانه‌ی که ئاوا له‌ژی‌ر رکیفی نه‌ندامه‌کان به‌رپرسیاریه‌تی به‌رامبه‌ریان قوتار ده‌بن، حیزبه‌کان پتیوستان به‌ پالپشتینکی جه‌ماوه‌ری و اه‌یه که بیته هژی خاوکردنه‌وه‌ی نایدۆلۆژیا، سه‌رکرده‌کانیش وایان لێ دیت که له‌رووی نایدۆلۆژی مادیه‌وه له‌ نه‌ندامه ناساییه‌کانی حیزب داده‌برین، و گوی پته‌نه‌دانی رامیاری و مل که‌چ بوونی زۆریه‌ی نه‌ندامانی حیزب و ده‌نگه‌رانی بۆی ئه‌م مه‌یلانه زیاتر ده‌چه‌سپینن بۆ دورکه‌وتنه‌وه له‌ نامانجه ره‌سه‌نه‌کانی حیزب به‌ره‌و ئه‌و نامانجانه‌ی که پایه‌ی سه‌رکرده‌کان پته‌وتر ده‌کات.

See also : Elite ; embourgeoisement ; Oligarchy.

Isolationism (الانعزالية) دوره‌په‌ریزی

بریتیه له‌لایه‌نگیری کردن و پیاده‌کردنی رامیارییه‌کی ده‌ره‌کی که له‌سه‌ر بناغی کشانه‌وه له رامیاری نیو ده‌وله‌تی و بی لایه‌نی له‌ ناکۆکیه نیو ده‌وله‌تییه‌کاندا

دامه زراوه، به لایه‌نی که موه ماده‌م نه‌مه کار ناکات سه‌ر هیچ به‌رژه‌وه‌ندی‌کی هه‌نووک‌یی یا گرنگی نه‌و نه‌توه‌یه.

دوره پ‌ریزی کاریکه که چ‌ندین جار له رامیاری نه‌م‌ریکیدا ده‌رکه‌وتوه‌و بووه‌ته هوی به‌ره‌لستکاری‌کی به‌هیز بق رامیاری‌کی س‌رۆک دیدرۆ ویلسن پاش شه‌ری جیهانی یه‌که‌م. دوره پ‌ریزی وه‌ک نایدۆ لۆژیایه‌کی جینه‌جیکراو په‌یوه‌نده به رامیاری نه‌م‌ریکاوه که ریپازی مؤنرۆ کورتی کردوه‌توه له‌سالی 1823 آداو دواتریش به‌شیوه‌یه‌کی پچ‌ر پچ‌ر دوباره بووه‌ته‌وه. نه‌م ریپازه دوره په‌ریزانه بووه له‌مانایه‌کی سنوردادا چونکه به‌چه‌سه‌پاندنی مافه‌کانی نه‌م‌ریکاوه به‌رپرسیاری‌یه‌کانییه‌وه په‌یوه‌ند بووه که ه‌ردوو کیشوهری نه‌م‌ریکاوه ده‌گرته‌وه و دورخستنه‌وه‌ی ده‌ستپوه‌ردانی نه‌روپوی له‌و ناوچه‌یه‌دا سه‌رباری خۆ به‌دورگرتنی نه‌م‌ریکا له تیوه‌گلان له مملاتی رامیاری جیهانیدا.

See also :Interventionism.

Issues *(مه‌سه‌له‌کان (القضايا)*

بریتیه له‌و مه‌سه‌لانه‌ی که دوو کۆمه‌لی جیاواز یا زیاتر له به‌رامبه‌ریدا یه‌ک ده‌گرن له‌ه‌لۆیسته‌کان که له‌وانه‌یه کیشه‌یه‌ک بورۆژینی، سروشتیشه که ته‌نها که‌مینه‌یه‌ک له‌ه‌لۆیسته جیاوازه‌کان مملاتییه‌کی کرداری ده‌ورۆژینن و ته‌نها که‌مینه‌یه‌کیش له‌و ه‌لۆیستانه نه‌و مملاتییه ده‌رده‌خن که ده‌گوازیته‌وه بق ناو سیستمی رامیاری و پ‌یی یه‌کلای ده‌کرته‌وه.

بۆیه شه‌یوازی پیتاسه‌کردنی (مه‌سه‌له رامیاریه‌کان) و دیاریکردنیان له‌شیکردنه‌وه‌ی رامیاریدا بابه‌تیکه که مایه‌ی ناکۆکییه. له‌لیکۆلینه‌وه‌کانی هیز رامیاریدا بق نمونه، ره‌وشی نه‌وانه‌ی که بانگه‌شه‌ی فره‌یی ده‌که‌ن بق په‌یره‌وکردنی

رئبازنكى ره فتارىي چركراوه له مه سه له رامياريه سنورداره كاندا له رنگه ي ممللانتبه كى
ئاشكراوه كه جيبى بايه خى ره گه زه گرنگه كانى ناو سىستى رامياريه . وا دياره
ئه مه ش بق خوئى ريسايه كى ته سكى ليكولينه وه كانه چونكه گرفتى هه لوئىست و
پتويستى و به رزو ه ندييه كان ... هتد پشت گوى ده خات.

(ده ننگه ران له سه ر مه سه له كان) ده رپرېنېكه كه هه نديك جار بق وه سفكردى
هه لېژادنى ئه و ده ننگدانه به كاردتت كه به ديار كردنى ئه و رامياريه ديارى كراوانه برپارى
له سه ر ده رتت كه حيزبه ركباه ره كان په پره ويى ده كه ن به پېچه وانه ي ئه و ده ننگدانه ي
به وه لاي حيزبى بوون ديارى ده كرتن (مه سه له كانى هه لوئىسته كان) برتبه له وانه ي
كه حيزبه ركباه ره كان هه لوئىستى راميارى جياواز له به رامبه رياندا وه رده گرن و
(مه سه له كانى هاو هيزيش) برتت له و مه سه لانه ي كه ناكوكى ئايدؤلوقى به رجه سته
ناكات له نتيوان حيزبه كاندا كه هه لېژاردنى ده ننگداني ده بيته هوكميك له سه ر توانستى
به رزىا شتوازى په سه ندى حيزبى هه لېژارده .

**See also : Agend setting ; behavioural-
Ism ; cleavage ; dealignment ; non-
Decision ; party identification ; plural-
Ism ; realignment.**

J

ياسادانانی دادپهرومی (التشريع القضائي) Judicial Legislation

بریتیه له و ریتساو پروون کردنه وه حوکمانه‌ی که ئەندامانی دهسه‌لاتی دادوه‌ریی ده‌ری ده‌که‌ن و کاریگه‌ریی خستنه سه‌ری هه‌یه بۆ ناوه‌رۆکی یاسا یا گۆرینی. له‌وانه‌یه ئەمه له‌ئەنجامی په‌نهانییه‌کی پیشووه‌وه بیت که له بۆ پزیمتیک ماوه‌ته‌وه و له‌ریی دادوه‌رییه‌وه به‌کلایی ده‌کریته‌وه. یاسادانانی دادوه‌ریی به‌تایبه‌تی په‌یوه‌نده به‌لایه‌نه‌کانی چالاک‌ی دادوه‌رییه‌وه: مه‌یلی هه‌ندیک له‌ دادوه‌ره‌کان بۆ زیاتردور پویشتن له‌ ته‌نها راگه‌یاندن‌ی سیستمیک یا بریاریکی حکومی ناده‌ستوری و پیشنیارکردنی ئەو سنورانه‌ی که ده‌ستکاری کراوه‌کانی سیستمه‌کان یا بریاره‌کان تیایدا په‌سه‌ندن. نمونه‌ی ئەمه‌ش ئەو زنجیره‌ بریارانه‌ی دادگای ده‌ستوریی کۆماری ئەلمانای فیدرالیه له‌ساله‌کانی 1958 و 1966 و 1968 سه‌باره‌ت به‌شێوه و ئاسته‌گونج‌اوه‌کانی کۆمه‌که حکومیه‌کان بۆ حیزبه‌ رامیاریه‌کان.

See also :Judicial review ;judiciary ;
Law (b) : stipulative law.

پیاچوونه‌وه‌ی دادوه‌ریی (المراجعة القضائية) Judicial Review

پرزۆسه‌یه‌که که دادگایه‌ک یا ئەنجومه‌نیک‌ی دادوه‌ریی که پیک هاتوه له ئەندامانی ده‌سته‌ی دادوه‌ری ده‌ستوری ئەو یاساو ریتساو ری و په‌سم و کاره‌کانی هه‌ر دوو لقی

ياسادانان و جيبه جيڪرڏني تيايدا بريار نه دريت.

به م شيوهه به نهه به ڪيڪه له ڀنگه ڪاني به ڪلاڪرڏنهوهي نهو ناڪوڪيپانهي ڪه سه بهاره به ليڪڏانهوهي دهستوري نوسراو يا نه نوسراون، به لام نهه لهه موو دهوله ته ڪاندا نيه چونڪه به نده به په سه نڪرڏني باري سه بهه خوي دهه لائي دادوهه ريهو ريزگرتن له برياره ڪاني. له به ريتانيادا رپياري بالادهه ستي په رله ماني پئ له ده رڪه ورتني نه م جوڙه ناڪوڪيپانه ده گريت ڪه سه بهاره به ليڪڏانهوهن (له گه ل نهوه شدا ڪه دهه لائي دادوهه ريه له وانه ناچار بيت حوڪم بدات، به سهه راسستي و دروستي برياره وهزاريه په يوهه نديداره ڪان به ياساداناني په رله ماني يا ياساي گشتيه وهن (له دهوله ته به ڪه حيزيه ڪاندا به ڪلاڪرڏنهوهي ناڪوڪيپه ڪان به فه رمانه حيزيه، له وهوله تانه شدا ڪه حڪومي نائينان تيدايه پياواني نائيني خويان به تاقه ليڪده رهوهي گونجاوي ياسا داده نين پاشان دهستوريه تيش. پياچوونهوهي دادوهه ريه به تايه تي له دهوله ته فيدراليه ڪاندا هه به ڪه بق به ڪلاڪرڏنهوهي ناڪوڪيپه دهستوريه ڪان به ڪار ديت سه بهاره به دابه شڪرڏني دهه لاته مه ليه ندي و خوجيبه ڪان. به م شيوهه به نهه گرنه له نهه مريڪادا (ڪه له وي دادگاي بالا دهه لائي پياچوونهوهي وه رگرتوه له وه برياره گرنهه ي داوي (مار بره) له دڙي ماديسن له سالي 1803 ادا). له نه لمانيا شدا ڪه دهق ياساي بنه پرتي (مادهه ي 93) پئ له سهه دامه زانڏني دادگايه ڪي دهستوري داده گريت بق پياچوونهوهي دهستوري حيزيه رامياريه ڪان هه روهه له نوستراليا وهيندو ڪوماري نيزلندا و ڪومه لهي نه ورپيشدا. له وانه به نهو دادگايانه ي ڪه پياچوونهوهي دادوهه ريه نهه نجام نهه دن دادگاي دهستوري بن ڪه ته نهه بايه خ بهه سهه له ڪاني ياساي دهستوري دهه دات (وهه نه لمانيا يا دادگا بالا ڪان وهه نهه مريڪا ڪه وهه دهه زگايه ڪي بالائر له دادگاي نهه ستناف ڪار دهه کات له بهاره نادهه ستوريه ڪاندا.

See also : Constitution ; constitutional Law ; judicial legislation ; judiciary.

دهسه لاتی دادوهری نو لقی حکومته که بهر پرسپاره له لیکدانه وهی ره سمی نهو یاسایانهی که نه دجومه نی یاسادانان دایده نی و لقی جیبه جیکردن جیبه جیبی دهکات یا به پپی رنکه و تنامه په کی نیو ده ولتی و درده گیریت (وهک له ده ولته نه دنامه کانی ناو کز مه له نه وروپی) داو له و باراندا که ناکوکی به مانای نه م یاسایانه یان شه رعیه تیان و به زاندانیان سره ه لته دهن. هه روه ها دهسه لاتی جیبه جیکردن بهر پرسپاره له وه رگرتنی نه و برپارانیهی که سه بارهت به نه دجامی نه مجوره ناکوکیانه و هک سه پاندنی سزاگان (غهرامه و حوکمه کانی زیندانی کردن و نه له قه و زیان بژاردن) . له زلده بی ده ولته پیشکه تووه کاندایه پووی پیشه بیه وه یا له هه ندیک باردا به ره م هینراوه، نه گه چی هه ندیک سیستمی دادوهری باوه پی به وه هه یه که که سانی ناسایی له دهسته ی دادگادا بن و هه لسه نگاندن له نه ستق بگرن. له راستیدا هه لبرژاردنی داوه ره کان و په یوه ندییه کان به پرپوسه ی پامیارییه وه جی دهسته ی برپاره کانیان له یاسادا و نه و هژکارانه ی که کار له برپاره دادوهریه کان ده که ن به موویان بابهت گه لیک بیون که بایه خی توپزه ره وه کانی زانستی پامیارییان وروژاندوه .

See also : Adminstrative law; adminis-
Trative tribunal ;judicial review ;law (b) :
Stipulative law ; legislature ; separation of pow-
Ers.

ياسا

Law (a) :

Scientific Law

(۱) ياساى زانستى (القانون العلمى)

(پونکردنه و په که وه سفى ئو په يوه ندييانه ده کات که ناگورين و گشتگرڼ يان له وانه يه پووو بدن له ناو ئو جوړانه ي ديارده په سهند کراوه کاندا وه ک شتيکى راسته قينه له سر بناغهي بووني به لگه .

ياسا گشتگره کان هم موو باره کاني جوړى ديارده کان بى بايه خ دان به کات و شوين وه سف ده کات بۆ نمونه، (هر کاتيک يان له هر کوييه ک که (س) پوو بدات (ص) يش پو ده دات)، ئو ياسيانه ي که له وانه يه پوو بدن ديارى ده کات (يا نامارين) پوودانى په يوه ندييه کان دووباره ده کاته وه مرجى (س) له گه ل باري ص داله 95% باره کاندا، زور جاريش ووتته ناماريه کان زور وه ک ياسا مامه له يان له گه لدا ده کريت نه گه ر چى دارپشتنيان که متر ورد بيت، وه ک (په رسه ندى ديموکراسيه ت بنده به بزوتنه وه کاني چوون به ره و کشتوکالى بازرگانيه وه)، ياسا کانيش ده بنه به شيکى بنه پرتى زديبه ي شيوه کاني لنگدانه وه و زنجيره کاني ياسا کان که به شيوه يه کى پيک و پيک کز ده کړنه وه و بناغهي تيوره که پيک ده هينن.

له وانه يه ياسا کاني سروشت له زانباريه شيکردنه وه ييه کان جيا بکرتيه وه که برتية له زانبارى پوونکردنه وه ي راست به پيناس کردن نه وه ک به سروشتى جيهان (هه موو حکومه ته کان ده سه لاني رامبارى پياده ده ک ن) .. هه روه ها ياسا زانستيه ييه کان به گشتى کردنى نه زمون و گروته کان جيا ده کريتنه وه، (هه موو سه روکه کاني نه ماريکا پياون) له وانه يه نه م جوړه جيا کردنه وانه به پوالت ماقول بن

به لام له راستیدا زور گیر گرفت ده وروژتینن له پیناسه کردن و دیاریکردنی یاسای زانستیدا.

لهوانه به تاییه تی جیاکردنه وهی نیوان یاسا نامارییه کان و پوونکردنه وه نامارییه لاوه کیه کان زور زه حمه تی بیت.

زانستی رامیاری گریمانه ی زور که می به ره م هیناوه که پیویسته شیوه ییه کانی یاسایه کی کرداری به پوونی به جی بینی و به شیوه یه ک چه سپاو بیت که به سه ندیی هه مووان به ده ست بیئیت.

**See also : Explanation ; falsification-
Ism :hypothesis ; theory ; verification**

(Law (b:

Stipulative Law

یاسای مهردار (القانون الاشراطی)

بریتیه له و ریسا په پیره وکراوانه یا گریمانانه ی ناو سیستمیکی رامیاری که په رفتاری هه موو کومه لگا دیاری ده کات یا به شیکی دیاریکراویش وه ک شتیکی ریپدراو دانی پیندا نه نیئیت. نه و یاسایانه ی که له م جوړه ن و هه ندیک جار به یاسا پوزه تیغه کان ناو ده بریت، وه سفی ناکا (به اوردیکه) **Law (a) : scientific law** به لکوفه رمان نه دا و به سزا زوره ملیتیه کان پالپشتی ده کا وه ک زیندانیکردن یا له ده ست دانی شمه ک وه ک نه وهی که ده سه لاته دادوه رییه کان ده یسه پینن. لهوانه یه یاسا له ویستی پاشاوه یا نه نجومه نیکی یاسا دانان یا داب و نهریته کانی کومه لگاوه سه رچاوه بگریت.

**See also : Authority ; coercion ; cus-
Tom;judiciary ; legislature ; legitima-
Cy; positivism ; rule of law ; sovereign-
Ty.**

یاسای (ج) : Law (c)

یاسای سروشتی

(القانون الطبيعي)

Natural Law

سیتمیکه بق بنه ما ره وشتیه کان که له سر هموو مرؤف پیویسته پابه ند بیت پییه وه به بی ره چاوکردنی یاساو نه ریته کانی کۆمه لگا دیاریکراوه کان، له رینگه ی به کارهینانی نه قله وه که له سر ناستی جیهان دانیان پیدانراوه. تیۆره کانی یاسای سروشتی له تیۆره کانی گریکی کۆنه وه تا تیۆره کانی ئیستا بق پیشکه ش کردنی پیوه ره دهره کییه کان به کارهاتوه تا شه رعیته ی یاسا پۆزه تیغه کانی پی هه لیسه نگیتریت. له سه رده می نویشدا زۆر جار تیۆره کانی یاسای سروشتی به بیره کانی مافه سروشتیه کان و په ره سه ندنی ته وژی ئازاده وه (لیبرالیزم) په یوه ند بووه.

See also :Civil rights ; legitimacy ;lib-
Eralism.

Leadership (القیاده) سه رکردایه تی

سه رکردایه تی جوړیکه له ره فتار که مه به سستی ریکه ستنی هه وله کانی کۆمه لیکه به ره و ئامانجه ویستراوه کان و ئاراسته کردنیان. ئه گه ره ئه و ئامانجه ویستراوانه ش رامیاری بوون ئه و سه رکردایه تییه کی رامیاری ده بیت. ئه مه ش ره فتاریکی بارودۆخییه، چونکه سه رکردایه تی پشت به شیوه دیاریکراوه کانی سه ر ده ک و لایه نگره کان و ئامانجه کان و رینگه کانی به دی هینانی

نامانجه كان له ژینگه يه كې دياريزگړو دا ده به ستې. په سه ندر كړنې سه ركردايه تيش له لايه ن لايه نگرانه وه بېنده به ييزگړتنيان له شهريه تي نه وه سه ركرديه له گڼ لټوه شاوه يې چاوه پوانكړ او له سه ركرديه، له وانه يه نه وه شهريه تش به ند بيت به وه رگړتنې ده سلات له لايه ن سه ركردوه به شتوه يه كې په سمې. نه خشه ي ويي ري پولي نك ري جوره نمونه ييه كاني سه ركردايه تي پي له سه ر جياوازيه كان له بڼه ماكاني په سه ندر كړنې سه ركردايه تي داده گړت.

ويي ر نه وه سه ركردايه تيه به هره داره جيا ده كاته وه كاتي ك كه سه ركردوه كان گوټرپه ليان ده كړت چونكه خاوه نې تاييه تمه ندې ناوازه يا سيحرين له گڼ نه وه سه ركردايه تيه ناسايي به ي كه تيايدا سه ركردوه كان گوټرپه ليان بكرت چونكه پايه يه كيان هيه له كومه لگادا كه مافي نه وه يان پي نه دات كه گوټرپه ليان بكرت. بؤ نمونه به هؤي له دايك بوونه وه له بڼه ماله يه ك يا چيني كي فرمانر په وادا، وه سه ركردايه تي ياسايي نه قلاني كه له سه ر بڼاغې ده سه لاتي ك دامه زراوه و له كومه ليك وه سه رچاوه ي گرتوه كه به شتوه يه كې نه قلاني كه له بڼه ماو پي و شويته كانه وه چه سپنراوه.

سه رباري بڼكې ده سه لاتي سه ركردايه تي نه واشتوازه كاني سه ركردايه تيش جؤواو جؤرن. هه نديك له سه ركردوه كان نامرازه كاني قه ناعه ت پي كړن به كار دپنن و هه نديكي تر نامرازه كاني سه پاننن و هه نديكي تريشيان نامرازه كاني ليك گه يشتن په پره و ده كڼ، ليكولينه وه ي نه م جوره شتوازه جياوازانه يه كي كه له بواره كاني ده رون ناسي پامباري. وا دياره پاده ي پتويست بېنده به بووني يه كي كه له و شتوازانه وه نه وه ك به تواناي هه لپزاردني نه وه شتوازانه و گونجانديان له چوارچتوه ي نه وه نرك و نامرازانه ي كه له بهر ده ست دان و پواله تي لايه نگره كان. جياوازيه كاني نيوان (تروټسكي و ستالين و چه رچل و نه تلي و پوزفه لت و تروامن و برانت و كؤل) يش نه وه جوره جياوازانه ي شتوازي سه ركردايه تي و ناسته كاني سه ركه وتني سه ركردايه تي له ده ولته نوي كاند ا پوون ده كاته وه، ده ستخستني سه ركردوه پامباريه كان له ريگا

جیاوازه کانی پۆشنیبرییه پامیارییه جیاوازه کانه وه دابین ده کزیت .

شیتوازه کانی فیکردن و جیاوازییه کانی نیتوان چینه کومه لایه تییه کان و جوره کانی مه لیه ندی سه رکرده ییو نه و کۆت و به ندانه ی که به سه ر پالتیوراوه کاندای سه پیتنراوه (له ژنان و نه دمانانی که مینه ره گه زیی یا تاییینییه کان و نه و خه لکانه ی که له ته مه نینکی دیاریکراودا نین) هه موو نه مانه کار ده کن سه ر په ییدا بوونی سه رکرده کان.

بیجگه له مه ییش له و مه سه له گزنگانه ی که ده بیتت تیبینی بکزیت نه وه یه که پرۆسه ی نیزامی و نانیزامیه کان کار ده که نه سه ر هه لێژاردنی سه رکرده کان، هه روه ها رنگه کیتشه یه که له ئارادا هه یه ببیتته هۆی سه ره له دانی سه رکرده یه کی چاوه پروان نه کراو که بیت و نه و پۆسته وه ریگزیت، هیتلر و چرچل و دیگول.

See also: Authority; dictatorialship;
Elite; ideal type: legitimacy; political
Psychology; ruling class.

Legislature *(المجلس التشريعي)* نه نجومه نی یاسادانان

نه و دامه زراوه حکومییه یه که ده سه لاتی دانان و ریکسازیی و هه ولوه شانندنه وه ی یاساکانی کومه لگا هه یه .

ده کزیت نه نجومه نه که ییش هه لێژتراو بیت یا بۆی مابیتته وه له پیکهاتنیدا یا ئاویته یه که بیت لیبی: رنگه له یه که نه نجومه ن یا کومه له نه نجومه نیک پیک بیت: له زۆرییه ی ده ولته کاندای شیوه ی دوانیه تی یان پی باشه له نه نجومه نی یاساداناندا. بۆ ریزگرتن له بنه مای جیاکردنه وه له نیتوان ده سه لاته کاندای زۆرنیک له ده ولته کان دامه زراوه ی سه رۆکی جۆراو جۆر بۆ یاسادانان و کارگه یی له خۆ ده گرن. به لām له لایه نی پامیارییه وه نه وای قورسه بتوانریت جیاکردنه وه یه کی ره ها له وه زیفه دا بکزیت و زۆر جار ییش ده سه لاته یاسادانانه پیتدراوه کان ده دریتنه ده ست جیبه جیکه ره کان.

See also : Biocameral ; delegated ;

Legislation ; executive ; separation of

Powers.

Legitimacy (شروعیت)

پروالہ تیک بڑ پیداہ کردنی دہسہ لاتی رامیاریبی کاتیک کہ بزائرت ئو دہسہ لاتہ بہ پی پی پٹیازو پیداہ کردنیکی دیاریکراو دہ پروات بہ پڑوہ. لہ وانہ یہ زاراوہ کہ وہ ک پٹیوانہ بی یا پڑوہ تیغی یا وہ سفی بہ کار بیت: پی پی دہ وترت پٹیوانہ بی لہ و کاتہ دا کہ حوکم بہ سہر دہسہ لاتیکدا دہ درت بہ وہی کہ شاپہ نی پەسہ ندکردنہ بہ پی پی کومہ لیکتی پتہ وی پٹیوہرہ کان یان حق و داد، وہ ک پڑوہ تیغیش کاتیک کہ دہسہ لات لہ چوار چیوہی ئو کۆت و بہ ندانہ دا پیداہ دہ کرت کہ یاساو دہستور لہ لاین کہ سہ کانہ وہو بہ پی پی پڑ و شوینہ دیاریکراوہ کان دایدہ نینن وہ ک وہ سفیش ئو کاتیک بہ کار دی کہ دہسہ لات بہ گشتی پەسہ ندہ لہ لاین ئو وانہ ی کہ لہ گہ لیاندا پیداہ دہ کری بہ پی پی ئو پٹیازانہ ی کہ ہلیدہ گرن. زانستی رامیاری بہ تابیہ تی باہخ بہ و نایدو لوزیاو مومارہ سانہ دہ دات کہ بہ راستی لہ سیستیمیکدا ہن بڑیہ (شروعیت) لہ مانای وہ سفیدابہ کار دینی. سروشتی وردی ئو پٹیازو پیداہ کردنہ نیش کہ شروعیت دہ بہ خشن لہ کومہ لگاہ کہ وہ بڑ بہ کیکی تر دہ گورپی و بہ تپہ پ بھونی کات : لہ و نمونہ باوانہ ش دہسہ لاتی خودا و ہندی و یاسای سروشتی و پیک کردنی دہستوری و حوکمی یاساو ہر پارہ دیموکراتیہ کان یاہ لیزاردنہ کان یا بڑ ماوہ.

لہ راستیدا شروعیت گرنکہ لہ کاری حکومت و مانہ وہی سستمی رامیاریدا. ہہ موو حوکمہ کہ ش بہ تہ واری پشت بہ حقی خڑی دہ بہ ستی لہ پیداہ کردنی دہسہ لاتدا ہتا ئہ گہر ئو باوہرہ کومہ لیش نہ بی و ہندی جار بہ ند بی بہ چہ ند پہ گہ زنیکی سہرہ کیی دہ زگای دہ ولت لہ بہر ئوہ حکومتہ کان ہہ ولی ئوہ دہ دہن کہ پاساوی شیوہی حوکمہ کہ یان و ناوہ پڑکہ کہ ی بہ گہر انہ وہ بڑ ئو بنہ مایانہ ی

که زیاتر قایلکه ر دیاره بهیننه وه. به ره م هینانی ئایدۆلۆژیا گونجاوه کان، چ له ینگه ی دروست کردنی هۆشیارانه لای کۆمه له فرمانزه واکانه وه بیت یا به پرۆسه کۆمه لایه تیه نا نه نقسه کان به (چه سپاندنی شه ریعت) وه سف ده کړیت.

چه سپاندنی شه ریعتیش به شیوه یه کی کۆتایی به دی نایه ت و ده بیت پرۆسه یه کی به رده وام بیت و به شیوه یه کی به رده وامیش پړک بکړیت تا له گه ل گۆرانه نوییه کان بۆ ژبانی رامیاری و گۆرانی بارو دۆخدا به مینتته وه. نه مه ش چه ندین کیشه دروست ده کات : له وانیه پړتیه که شه ریعتی خۆی بۆ نمونه له چه سپاندنی پابه ند بوون به پربازنکی ئایدۆلۆژییه وه وه ربگړیت، که په یوه سته به و په یوه ندییه گونجاوه ی نتوان حکومه ت و ده زگا کۆمه لایه تیه کانه وه، به لام له یوو به یوو بوونه وه ی سه ختییه کۆمه لایه تیه کان.

له وانیه هه ره شه له و پړتو شوینانه بکات که قایلکه رن به پپچه وانیه ئه وه وه شه ریعتی پړتیه که : کاتیک که حکومه ته دیموکراسییه ئازاده کان رامیاری ده ستیوه رده رانه په پیره و ده کن یا کاتیک که حکومه ته کۆمۆنیستییه کان هه ول ده دن که نابوری ئازاد بکن. نه گه ر نه م جۆره رامیاریانه ی جیبه جیکرد ئه و شه ریعت لاواز ده کات و نایه کسانیه و چه وساندنه وه مه یلی حکومه ت به لای به باشتر زانینی هه ندیک به رژه وه ندیدا زیاتر ئاشکرا ده کات. له هه ندیک باری ده گمه نیشدا (قه برانی چه سپاندنی شه ریعت) ده وروژینی که هه ره شه له بنکه ی سستمی حکوم ده کات. وه کو خودی شه ریعتیش ئه و پرۆسه ی سه لماندنی شه ریعت خۆی له پیاده کردنی ده سه لاتی رامیاریدا ده ببینتته وه به لکو کۆت و به ندیش به سه ر پیاده کردنیدا ده سه پینتی.

See also : Authority ;constitution;
Contradiction;hegemony ; ideology ;
Law (b) : stipulative law ; law (c) : nat-
Tion ; power ; state.
See : bolshevism

په پیره ویکه له بیرې رامیاریدا له بهای نازادی تاکه کهسی و په یوه نډیبه به دولته توه و چر ده بیته توه. ده وتړتیت که تاکه کان نه و مافانه یان هه په که زورجار (مافی سروشتین) و بوونیان سره به خویه له حکومت و ته نانه ت له کومه لگاش و ه بنکه ی کۆت و به نده ده ستوریبه کان پتک ده هین له سر ده سلائی ری پندراوی حکومت. نه م جوره مافانه بریتین له چیژ و هرگرتنی نارام له زیان و نازادیی و خاوه ندراری نازادی قسه کردن و چوونه ناو کومه له کانه وه. نه رکی حکومتیش بریتیه له ریژگرتن له مافانه و پاراستنیان و ریژگه دان به تاکه کان بق هه ول دان له پیناوی به دی هینانی نامانجه هه لېژ تراوه کانیان له گه ل ریژگرتن له مافه کانی نه وانی تر.

گه وه ری لیبرالیزمی کلاسیکی ده توانریت که له دواوایی سده ی هه فده وه دیاری بکرتیت به تاییه تی له نینگلته را له نویسینه کانی جۆن لۆک دا، په ره سهدنی سنورداری حکومت هاو تریبه له گه ل لابرندی کۆت و به نده کانی دولته له سر به ره م و بازگانی. لیبرالیزم له م مانایه دا به شتیوه یه کی پته و به لانی که می ده سلائی حکومته توه په یوه سته، چونکه حکومت ته نها بریتیه له نامرازیک بق هیشتنه وه ی جوار چیوه ی کومه لایه تی و رامیاری پنیویست بق کاری تاکه کهسی نازاد.

هر جۆنیک بیت لیبرالیزم له به شی دووه می سده ی نۆزده دا دیدگایه کی زور پۆزه تیغی په پیره و کردوه به وه ی که حکومت ده بیت ری به به شداری دیموکراسی بدات و نه و مافانه نه ی که په یوه ندن به تندرستی و چاودیری و خویندن فراوان بکات به مه بهستی هاندانی نه و هاو لاتیبه تاکه ی که ده توانریت نامانجه گونجاوه کان به شتیوه یه کی نه قلانی هه لېژ تریت.

نه م گورپانه له مانای لیبرالیزمدا سروشتی بهر فراوان و په نهانی نه م په پیره وه پوون ده کاته وه، لیبرالیزم بق و هرگرتنی ناراسته که ی بای داوه به لای نه و بیرو گرفتانه دا که په ره یان پیداوه له نه وروپای کیشوه ریدا. بق نمونه لیبرالیزم به

نه ته و بیه و په یوه ند بووه چونکه نه م په یوه ند بوونه پشت به بوونی هیزه به ره لستکاره کانی بزگاری و چه وساندنه وه ی نیشتمانی ده به ستیت زیاتر له هر په یوه ندییه کی پټویستی تری نیوان نه م دوو په یوه وه له وانه یه جیا کردنه وه ی لبرالیزمی ثابوری له لبرالیزمی پامیاری شتیکی به سود بیت چونکه پامیاری جهخت ده کاته سر لایه نه جیاوازه کانی چالاکي و مافه کانی تاك، له گه ل نه وه شدا که له تیورو پراکتیکدا به گشتی پټکه وه گری دراوه . حکومت (بټنمونه چیلی له هر دوو ده یه ی حه فتاکان و هه شتاکانی سه ده ی بیستا) له وانه یه هه ول بدات که پارټزگاری له چوار چټوه ی بازارپي کراوه بکات له گزږه پانی ثابوریدا به لام له هه مان کاتدا نازادی پامیاری کټ ده کات.

See also ; Citizen ; conservatism ; contract theory ; ideology law (c) : natural law ; nationalism ; new right ; pluralism ; radicalism ; social social contract ; Utilitarianism ; welfare stste.

List System سیستمی لیسته گان (نظام القوائم)

سیستمی هه لټاردنه که به پیی نوینه رایه تی کردنی ریژه یی حیزب و کومه له لیه ک چووه گان به ریژه ده چی که هر یه که یان لیستی پالټوراوه کانی خوی پټشک ش ده کات و پاشان ده نگدهر ده نگی خوی ده داته یه کټک له و لیستانه نه جا به شټیوه یه کی ناسایی هه لټاردنی پالوراوه گان راده گه یه نری به پیی ریژه ندیبیان له لیسه که دا. له هه ندی سیستمدا ده نگدهر ده توانی که ناوه پټکی لیسته که یان ریژه ندییه کی بگزیټ (یا هر دوکیان بکات) . ده کرټ که زږ ریگه ی جیاواز به کار به ټیترټ بټ حساب کردنی ده نگه گان و گه یشتن به نه نجامه که له پوی نامه ده کردنی کورسیه کانه وه وه ک ریگه ی هارا-نمیایر که نیستا له نلمانیا به کار دیت

و رنگی دؤنت. رنگی لیسته‌کان، له سیستمه هه‌لێژاردنیه‌کانی به‌لیجیکاو فیله‌نداو سوئیسرا به‌کار دیت.

See also : Cumulative vote; d, Hondt method ;
Electoral system ; Hare-
Niemeyer Method ; proportional representation.

Lobby (کۆمه‌لی فشار (مجموعه الضغط)

ئهم زاراوه‌یه چه‌ندین مانای پێکه‌وه گری‌ دراوی هه‌یه. فرمانی (to lobby) (فشار پیاده ده‌کا) به‌مانای پیاده‌کردنی ده‌سه‌لات به‌کار دیت به‌شیوه‌یه‌کی ناپاسته‌وخۆ له‌سه‌ر یاسادانه‌ره‌کان به‌مه‌به‌ستی قایل‌کردنیان یا ناچار کردنیان به‌وه‌رگرتنی بریارێک له‌به‌رژه‌وه‌ندی فشار پیاده‌کارانه.

له‌چوار چێوه‌ی پیاده‌کردنه‌ په‌رله‌مانیبه‌کانی به‌ریتانیه‌کانیشدا زاراوه‌ی (lobbs) ئاماژه‌یه به‌و ناوچه‌یه له‌هۆله‌کانی په‌رله‌ماندا به‌لام له‌هۆله‌ یاسادانانیبه‌کاندا نا که‌له‌وانه‌یه له‌وی ئه‌ندامانی په‌رله‌مان و لۆرده‌کان به‌و پۆژنامه‌وانانه‌ بگه‌نکه‌ باری جیاکه‌ره‌وه‌یان پێ‌به‌خشراره‌ (په‌یامنی‌ری کاریگه‌ری) که‌ پێشان ده‌وتریت کۆمه‌لی فشار).

له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا که‌ هه‌ندیک ده‌سه‌لات به‌کار هێنانی به‌رفره‌وانتری ئهم زاراوه‌یه به‌باشتر ده‌زانن به‌شیوه‌یه‌ک که‌ هاو‌وا‌ای کۆمه‌له‌کانی به‌رژه‌وه‌ندی بیت (وه‌ک :

See S-E. Finer: Anonymous
Eupier: A study of the (obby in Great Britain.
Pall mall press, 1958, esp (chapter;
(what is the lobby)))

به‌لام هه‌ندیکی تر پێناسه‌یه‌کی ئالۆژتریان پێ‌ باشته‌، ئهم پێنایه‌ش کۆمه‌لی فشار (A lobby) له‌ کۆمه‌له‌کانی به‌رژه‌وه‌ندی جیاکه‌ره‌وه‌ به‌به‌کارهێنانی

زاراوه که بؤ وه سفی کۆمه له پښخراویه کان به تاییه تی به مه به سستی کارکردنه سه ر یاسادانه ره کان له گه ل نه وه شدا که نه م جوړه کۆمه لانه له وانه یه له کۆمه لی تره وه دروست بڼ که بؤ نازناوی کۆمه لی به رژه وه ندی ئاماده یه چونکه چالاکیه کانی ته نها به ند نیه به و جوړه هه ولانه بؤ کارکردنه سه ر یاسادانه ره کان. نمونه ی کۆمه له کانی فشاریش بریتین له و کۆمه لانه ی که بؤ پشتگیری و به رگری له به کاره یانی ته له فزیونی بازگانی له به ریتانیا پی هاتوون و کۆمه لی فشاری پشتگیری کردنی گواستنه وه به پښکاگان له به ریتانیا دا، کۆمه لی فشار له پیناوی نمایشی په سمی گواستنه وه به پښکاگان له نه لمانیا و کۆمه لی پشتگیری حوزه کانی په روه رده ی ماسی له نه رویج، و کۆمه له ی جه نگاهه ره پیشینه کان له نه مریگا و کۆمه لی به ره مهینه رانی مه ی له هه ره نسا.

نه ندامی کۆمه لی فشار (Lobbyist) یا بریکاری کۆمه له که که سیکه به شپوه یه کی ناراسته وخو نوینه رایه تی به یروپای کۆمه لی فشار ده کات لای یاسادانه ره کان: بؤ نمونه له نه مریکا که سانیکی زود هه ن که کره و هه رده گرن بؤ پیاده کردنی نه م نه رکه و به پیی یاسای فیدرالی بؤ پښخستن پیاده کردنی فشاری سالی 1946 تو مارکراون. له به ریتانیا شدا حوکمی له م جوړه نیه له گه ل نه وه شدا که لیزانه کانی فشار و کۆمه پانیا کانی فشار هه ن و هه ندیک جار پتیا ن ده لئین (راویژکاره په ره مانیه کان) .

See also : Interestgroup ;intersts.

Local Government (حوکم الخلی)

حوکمی خوجی نه و پرۆسه یه به که فه رمان و خزمه تگوزاری گشتی دیاربرکرای پی جی به جی ده کریت له کۆمه لیکدا له و به که هه رتیمانه ی که به که لقبیه کارگری و رامیاریه کانی ده ولت پیک دین.

مه ودای نه و فه رمانه خزمه تگوزاریانه ش له ده ولتیکه وه بؤ ده ولتتیک تر

به تڙپه پر بوونی کات جیاواز ده بښت به لام به گشتی له پیاډه کورنی نه و دهسه لاته پندراوانه و په پټک دیت که پالپشت کراوه به باش هه لسه نگاندنیک که ده بیه خشیته دهسه لاته خوجیبه کانی ده ولت به پپی ده ستورو حوکمه یاسادانا نیه کانی تر . پتیوسته که تیبینی نه وه ش بکریت که نازانسی مهیدانی سر به ده ولت له وانه یه که فرمانی خوجیبه تی تر جی به جی بکات له باتی فرمانگه کانی دهسه لاتی حوکمی خوجیپی .

نور گورپوی گرنگ له حوکمی خوجیبه تیدا هه یه وه که په یکه ری پټکخواوه یی دهسه لاته خوجیبه کان و کایه ی نه و فرمانانای که به م دهسه لاتانه وه په یوه نندن (به تایبه تی له نیوان دهسه لاته فره مه به سته کان و دهسه لاته تاک مه به سته کان که مامه له له گه ل فرمانیکی دیاریکراودا دهکات وه که دهسه لاته تندرسته هه ریمیه کان له به ریتانیا یا نه جو مه نه کانی به پټوه بردنی قوتا بخانه کان له نه مریکا) ، و هه لټاردنی نه ندامانی دهسه لاته خوجیبه کان یادانانیا ن له کاتی هه لټاردنی شټوه ی هه لټاردن و دوویاره بوونه وه ی و شټوه کانی کومه کی حوکمی خوجیپی و سرچاوه کانی و په یکه ری له یکه ی حوکمی خوجییدا ، له سیستمه فیدرالټیبه کاندایه لوانه یه نه م جوره گورپاوانه جیاوازیست بق نمونه له نیوان پارټیزگایه ک و یه کټکی تردا وه که له ویلایه ته کانی نه مریکا و نه لمانیادا) . هه روه ها پتیوسته که نه و پټکخواوه ی حوکمه خوجیپی که تیدا یه که خوجیبه کان هیچ دهسه لاتیکی پټیدراوی سره یه خویان له حکومه تی ناوه نندیدا نیه جیا بکریته وه له سیستمه فیدرالټیانه ی که یه که فیدرالټیبه کان تیا یاندا ، نه م دهسه لاته سره یه خویه بیان هه یه .

See also :Devolution ; federation.

سازشی په رله مانی (المساومة البرلمانية) Lag-rolling

پروسه یه کی سازشی توله سندنه وه یه له نیوان نه ندامانی دهسته ی یاساداناندا (بق نمونه کونگریسی نه مریکی و لیژنه کانی) به وه ی یه کټک له یاسادانه ره کان به لټین

دهدا كه دهنگ بداته پرۆژه يهك -ياسايهك يا تايبه تكردنيك كه ياسادانه رنكي تر لايه نگريني دهكاو وا چاره پي دهكا كه له بهرامبهردا پشتگيري نه و لاي دهست بكه وي له كاتيكي تر له ناينده دا.

نه ميش زاراو هيه كه دهكرت جيبه جي بكرت به تايبه تي له نه مريكا به لام ديارده كه سنوردار كراوه له هر دهسته يه كي ياساداناندا كه توزيك نازاديني هه لباردني دهنگه راني تيدا بيت بوياسادانه ره كان (نهك راده يه كي به رزي ديسپليني حيزي) و دهنگي تومار كراوي تيدا به (نهك دهنگداني نهيني) بو زامن كردني پابه ندبون به جي به جي كردني گري به سه ته كانوه، رهنگه زاراو هيه كه به دهنگه ش بوتريت كه سه باره ت به تايبه تكردني پرۆژه كاني دابه ش كردن و به (pork-barrel) ناسراون.

See also : pork-barrel.

ليكولينه وه كاني باري دريژي (الدراسات الطولية) Longitudinal Studies

بريتيه له ليكولينه وه كاني به رده وامي و گوران له باريك يا به هايه كي دياردا له ماوه يهك به دواي يه كه كاندا بيروپاي دهنگه ران و هه لوسته كانيان له كاتي هه لمه تي هه لباردندا يا به هوي زنجيره يهك هه لباردن وه له ريگه ي ليكولينه وه يه كه وه كه دهسته ي راويژكاران پيي هه لده سن.

See also : Cross-sectional analysis ;
Panel study.

M

Machine politics (سیاسة الجهاز الحزبي) رامیاری دهزگای حیزبی

بریتیه له و باره رامیاریانهی که تیایدا دهسه لاتی په بکه رنکی حیزبی ناوختوی پزکخستن بهرز پیاده ده کرت که له ژنر پکنفی سه رکرده په کدایه که - په نکه له پرتیه په کی پر گه نده لی و به یارمه تی توندوتیزی له سه ر دانان که حزب و هه لمه ته هه لبار دنیه کان و پالفته کردنی پالتوراوه کان و خشته ی کاره رامیارییه کان چاودیری بکه ن هه روه ک چون نه مه کار ده کاته سه ر کاروباره ناوختوییه کانیش، دهزگای حیزبیش له خزمه تی بهرزه وه ندییه رامیارییه کانی کرپاره ناوختوی و هاوکاره کانیدا کار ده کات نه وه ک بهرزه وه ندییه کانی حیزب یا جه ماوهر یا ریکراوی نیشتمانی حیزب.

رامیاری دهزگای حیزبی به تایبه تی په یوه نده به رامیاری شارستانییه وه له نه مه ریکادا، به لام زاراوه که له وانیه هه ندیک جارو به شتیوه په کی گونجاو به و ژبانه رامیارییه ناوختوییه ش بووترتیت له زؤد وولاتی تردا که تیایدا دهسه لاتی دهسته بژنریکی بچوک له پری حیزبیکی ناوختوییه وه به رده وومی به خوی ده دات.

See also :Clientelism.

Macro-sociology

See :political history.

Majority (الأكثرية، الاغلیبة) زؤرینه

دهكرټ كه هم زاروايه بۆ وسفى نوو بهشهى كۆمهټك بهكار بهټنرټ كه زياتر له نيوه پټك دټنټ، ههروها لهوانهيه كه زارواكه بپوهسفى (ٲۆرينهيهكى پټزهيهي) يا ٲۆرينهيهك بهكار بهټنرټ بۆ نمونه گهوهرتين ژماره لهدهنگهكان يا دهنگدهرهكان كاتټك ههلبژاردن له نيوان دوو جيگروهه دا يا زياتر دهبيټ (بۆنمونه پالٲوراوهكانى ههلبژاردن) بهلام ژمارهكه له 50% ى كۆي دهنگهكان كه متر دهبيټ.. وهنديك لهپټو شوٲنهكان پٲويستيان به (ٲۆرينهيهكى رهها) ههيه واته 50% نهوانهيه كه مافى دهنگدانيان ههيه لهمهسهلهيهكى ههلبژاردندا جا نهگر ههمويان دهنگ بدهن يان نا.

ٲۆرينهيه تايبهتهكانيش نوو ٲۆرينانهن كه پٲويستيان بهپټزهيهكى بهرتر له 50% + ههيه: ٲۆرينهيه دوو له سٲى يا ٲۆرينهيه سٲى چارهك دوو نمونه ي باون (وهك پٲۆسهيه گۆپيني دهستور له نهامريكا) .

نهجمههني ئاسايشى سهربهتهوه يهكگرتوهكان و نهجمههني وهزيرانى كۆمهلهيه ئهروپيى دوو دهزگان كه مارجى شٲوهيه ديارىكراوى ٲۆرينهيهيان داناهه سهبارهت به ههنديك جۆرى مهسهلهكان.

زارواكه ههنديك بهكارهينانى تريشى ههيه: وهك وسفكردى جياوازييه برييهكان له دهنگهكاندا له نيوان پالٲوراوى براوه له ههلبژاردنهكاندا و نوو پالٲوراوانهيه لهپاش هم دٲٲ يا لهنيوان نهوانهيه كه لايهنگيرى له پٲيشنيارىكى ياسادانان دهكهن له پههلهماندا يا بهرهههستى دهكهن يا بۆ وسفكردى نوو كۆمهلهيه يا هاوپهيمانييه يا حيزيهيه كه زياتر له نيوهيه نهنامهكانى نهجمههني ياسادانان يا دهستهيه هاوشٲوهيه تر پٲك دٲنن.

See also :Minority ;plurality.

Mandate (التفویض) - مانتیت - دهسالات پیدان

بریتیه له و دهسه لاتی هی که سه بارهت به و رامیارییهی که له دهنگ دهره کانه وه به خشراره ته نه نجومه نی یاسادانان یا پرۆزه یه ک یا نه و دهسه لاتی هی که حکومه تیک لانی پیوه لی دده دات به هوی سرکه وتنیه وه له هه لباردندا له سه ر بناغهی به رنامه یه ک یا روونکردنه وه یه کی راگه یه نراو. بوونی نه م جۆره دهسه لات پیدانهش زهحمته که له پری ریوشوینه هه لباردنیه ئاساییه کانه وه دابمه ززیت که تیایدا نه ندامانی نه نجومه نه یاسادانه کان له ژیر ناوی حیزبه کان و له سه ر بناغهی به یاننامه ئالۆزو فره رامیارییه کان هه لده بژیرین. کاری هه ره شه رعیش به کارهینانی زاواوه که یه له مانای نیگه تیفدا بۆ نه فیکردنی بوونی دهسه لات پیدان بۆ جیبه جیکردنی رامیارییه کی نافه رامۆش کراو له به رنامه ی هه لباردندا که هیچ پیویسته کی به په له ی بۆ دروست نه بووه.

زارواهی دهسه لات پیدان به کارهینانیکی تری هه یه که بۆ وه سفکردنی نه و مه راسیمانه ی که له لایه ن کۆمه له ی نه ته وه کانه وه دهرچوه بۆ هه ندیک دوله تی نه ندام پاش شه پری جیهانی یه که م و له سه ر داواوی خویان و له باتی کۆمه له بۆ به پرتوبردنی هه ندیک هه ریمی دیاریکراو که له وه وه به ر کۆلۆنییه ک بووه یا وولاتیک بووه که له وه شه ردها تیک شکینراوه، له سه ر بناغهی یه کی کاتی و به پری هه ندیکی مه رجی دیاریکراو.

See also :Referendum ; representiton.

Manifesto (البیان) - مانفیست - روونکردنه وه

پوونکردنه وه یه کی بلاوکراوه یه که سه بارهت به بیروپا پامیاریه کان و نه و پامیارییه که له تاکیکه وه درده چن یا وه ک ئیستا زیاتر باوه له حیزبیکه پامیاریی یا بزوتنه وه یه کی پامیاریه وه . له وانیه نامانج له درکردنی پوونکردنه وه یه که به کارهینانی بیت وه کو به لگه یه کی بنه پرتی بۆ بزوتنه وه یه ک یا کۆمه لیک سه بارهت به نامانجه کانیا (مانفیسستی کۆمونیستی که مارکس و ئینگلز دهریان کردوه، وه ک نمونه) یا وه ک درخستنی نیازه کان که دهنگدهران له سهر بناغه یان ده توانن که نه و هیزه هه لیزترین که حه ز ده که ن دهنگی بۆ بدهن: پوونکردنه وه کانی حیزبه به ریتانیه کان له هه لیزاردنه گشتیه کاندا و هس حیزبه ئه مریکه کان له هه لیزاردنی سه روکایه تیه دا وه ک نمونه .

See also : platform.

Market socialism See: Socialism.

Martial Law

حاله تیکه که تیایدا نه و پینمای و مه راسیمانه ی که له لایه ن سه ر یازییه کانه وه درده چیت شوینی حوکمی مه دهنی ده گرتیه وه کاتیک که ده سه لاتی مه دهنی حکومهت ده سه لاتی حوکم کردن ده به خشیته سه ر یازییه کانی و به مهش حوکمی مه دهنی و یاسا ئاساییه کان و پری و شوینه کانی دادگاگان هه لده واسریت یا سه ر یازییه کان له پیکه ی کوده تابه کی چه کردارییه وه **putsch** (ده سه لات ده گرنه ده ست، یابه هوی شوپشه وه یاسای سه ر یازی له وانیه بریتی بیت له بارکی حوکمی سه ر یازی له و ولاته دا که سه ر یازییه کان سه ربه ون (یونان له 1967-1974) بۆ

نمونه) یا وەرگرتنی حوکمی دهوله تیک له لایه ن سه ریازیه کانی دهوله تیکی تره وه (ئه له مانیا راسته وخق پاش شه ری جیهانی دووه م) ره نگه ده ستور پی له سه ر یاسایه کی سه ریازیی دابگریت تا له باری نا ئاساییدا ده ریکریت.

See also :putsch ;revolution.

Marxism (مارکسیزم /المارکسیه)

په بیره ویکى تیورییه که دراوه ته پان دانراوه کانی کارل مارکسه وه (1883-1818) . مارکسیزم له کاریگرییه سه ره کیه کان بووه له ره وتی په ره سه ندنی سۆسیالیزم له ئه وروپادا له سه ده ی نۆزده دا ههروه ک چۆن سه رچاوه ی تیوری سه ره کیی بزوتنه وه یه کی کۆمۆنیستی ئاشکراش بووه، پاشان مارکسیزم (یا مارکسیزم لیبینیزم) وه ک لینین په ره ی پیدا بووه ئایدۆلۆژیای سه ره کی بژیمه کۆمۆنیسته کان له سالی 1917 سه ره پای ئه وه ش که ئه مه ریگه ی له زۆر کیشه و ململانی نه گرتوه له لیکدانه وه دا.

لایه نه هه ره گرنگه کانی دانراوه کانی مارکس ئه وانن که لیبیانه وه ئه و په بیره وه په ره ی سه ندوه وه بیروپایانه له خق ده گرت که سه رجه م به مه ته ریالیزمی میژوویی ناو ده بریت: سروشتی مرۆفایه تی له کۆمه لیک تواناو پێویستی پیک دیت به تایبه تی توانای گورپینی جیهانی سروشتی که خۆی له شتیوه جیاوازه کاندان ده نوینیت له ریگه ی کۆمه له جیاوازه کانی په یوه ندیبه کۆمه لایه تیه کانه وه.

ده رفته ی جیبه جیکردن ته وای توانا مرۆفایه تیه کان و ده سه ته به رکردنی سه رجه م پێویسته مرۆفایه تیه کان ناره خسینیت ته نها ئه و کاته نه بییت که دامالزان تیک ده شکینریت و دابه ش بوونی چینایه تی تی ده په رینریت له ریگه ی هه لوه شانندنه وه ی خاوه نداری تایبه تییه وه (ئه م ره وشه به ئاسانی له دانراوه پێشیننه کانی مارکسدا

دست نیشان ده کړت. ناکوکه په کیش له نارادایه سه بارهت به بډه وام بوونی نه م
ه لویسته (مرفایه تی) یانه له نویسه کانی دواتری مارکسدا به لام گرنگی پای زانستی
نیستا به لای جیگریدا دایده شکینیت.

- دروستکراوی کومه لایه تی هوشیاری دیاری ده کات نه ک به پیچه وانه وه:

واته پیوه رو به هاگان و تیغه یشتنت لای خه لک به شاره زایان له کومه لیکي
دیاریکراوه له په یوه ندیبه کومه لایه تیه کانی ناو کومه لگادا ده سازتیریت: شتیه ی
هوشیاری (یا نایدولوزی) ی باو له هر کومه لگایه کدا که بۆ چینه کان دابه ش بووه
نه و شتیه په پیک دینیت که پاساوه بۆ به رزه وه ندیبه کانی چینى بالا دست و
له خزمه تی نه و دایه.

- گرنگترین جیاوازیبه کانی نیوان کومه لگاگان ده کړت که تیان بگه بن به گه پانه وه
بۆ په یکه ره چینایه تیه کانین که نه میس له شتیه ی پیکختنی نابوری ده ره به گی
یا سه رمایه داری یا سوسالیستیبه وه سه رچاوه ده کړت، وه ک نمونه.

- به م شتیه په ده بیت که لیکدانه وه ی هره گرنگی چالاکي کومه لایه تی و
پامیاریه کان وه سفی نه و شتیه چینایه تیان به کاتو ململانی نیوان به رزه وه ندیبه
چینایه تیه کان که ناتوانریت به ک بخرین بیته لیکدانه وه ی سه ره کی ململانی
کومه لایه تی و پامیاری.

- کار سه رچاوه ی به های شمه که و سوودو که له که بوونی سامان ده بیت که
ده رهنانی (زنده بای) له کار له خوبگرن بویه ده بیت که نه و په یوه ندیبه
کومه لایه تیان ی که پى به رشیدانی نه م پرۆسه یه ده دن چه وساندنه وه ی بن.

- هر سیستمی که به ره م هیتان نه و هیتانه ی به ره م هیتان په ره پی نه دات که
له گه ل په یوه ندیبه کانی به ره م هیتاندا ململانی ده کات (سیستمی خاوه نداری و
دست گرتن به سه ر به ره م هیتاندا) نه م ململانیبه ش له کورتاییدا ده بیته هوی
پووخاندنی سیستمی به ره م هیتان و بالا دست بوون سیستمی تر .

به م شتیه په سه رمایه داری وه که ه موو پزیمه پیشووه کانی تر، حوکمی نه وه ی

به سهرا دراوه كه دژايه تيبه كانى ناوخوى تىكى بشكىنيت (زياده پويى له بهرهم هيناندا كه م بوونه وهى به كاربردن و دابه زينى پيژهى قازانچ و هه ژاركردنى پروليتاريا و جه مسه رگرتنى مملائينى چينايه تى).

جياوازيى گرنكى نتيوان پوخاندنى سهرا ميه دارى و نهو پريژمانه ي پيشى نهويه كه چينى نويى بالاده ست (پروليتاريا) به رژه وه نديى له وه دايه كه جياوازييه چينايه تيبه كان هه ليوه شينيتته وه نه وهك به شيوه يه كى نوي بره ويان پيهدات.

- به رژه وه ندييه چينايه تيبه كان له كۆمه لگاي كۆمونيستيدا به رهو نه مان ده چيت و له گه ليشيدا مملائينى چينايه تى نامينيت نه مه ش ده بيتته هوى (پوكانه وهى) ده ولت وهك هيزنكى رنكخستنى زۆره ملييى په يوه نديه كۆمه لايه تيبه چه وسانه زه ييه كان.

بهرپوراكانى ماركسى سهرا چاوهى نايدولۆزياى بزوتنه وهى كۆمونيستى بوون و وهك ريبازنكى شىكردنه وهى تاييهت له بوارى ميژوو و كۆمه لئاسيدا ته به نى كرا. بانگه دارانى ماركسىزم په يوه ندى له نتيوان نه م دوانه دا به باشى داده نين و پي له سهرا به كيتيى هه وله كانى تيگه يشتن له جيهان و گورپينى داده گرن، به لام دژه كانيان نه مه به خراپه دا ده نين و پتيان وايه پابه نديبوونى پاميارى ده كريت كه به كسان بيت به هه ول بۆ نهو تيگه يشتنه.

كارىگه رى ماركسىزم له سهرا زانسته ميژوويى و كۆمه لايه تيه كان قول بووه. سهرا پاي بوونى جياوازييه كى ئاشكراش له نتيوان په بیره وه ماركسى و ناماركسييه كاندا به لام هه نديك له سهرا سه خترين دژه كانى ماركسىزميش دانيان به وه دا ناوه كه ماركسىزم وهك نايدولۆزيايه ك (له زۆر لايه ندا نيمه نيتستا هه موومان ماركسين) به واتايه كى تر ناره زووى گه پان به دواى نهو ليكدانه وانه دا له پويى به رژه وه نديه نابوريه دژه كانى كۆمه لگا چينايه تيبه كانه وه و سه يركردنى سهرا ده مه ميژووييه كان له پويى شيوه ي به ره مه پنهاننى بالا ده ستيه وه. به لائى كه مه وه به شيكه له و ريبازهى زۆر ناماركسييه كانيش په بیره ويان كردوه. له شىكردنه وهى پامياريشدا سروشتي

چيكا ره وهی مارکسیزم له و پایه دایه که په یوه نډیبه کانی به رهم هټان و په یوه نډیبه چینایه تیه په یوه نډیبه اره کان پلے یه که می دهر دیتی له لیکدانه وهی په یوه نډیبه رامیاریه کاندایه تاییه تی له کاتی لیکدانه وهی سروشتی ده ولت و چالاکیه کاندایه. به لام هر وه کچون مارکسیزم کاری له په یوه کانی تری لیکولینه وه کردوه خویشی له گوران به دهر نه بووه. له ده یه کانی سه ره تایی م سده یه دا مارکسیزم به گشتی لیکدانه وه کانی مه تریالیزی له خوگرتوه بق په ره سندنی میژویی که به گشتی سروشتیکی توندو چه تمییان هیه و همو نه و بیروا جیاوازانے پیوه به ستراوه که سه باره ت به رولی سه نډیکاکانی کرنکاران و حیزبه رامیاریه کرنکاریه کان بوون له مملانی سهر له نوی بونیادنانه وهی کومه لگه ی سؤسیالیستییدا. یه که مین نه و لیکدانه وه رور پیویستی به په ره پیدان و لیکدانه وه هه بوو، به لای هه نډیکیشه وه شتواندنې بیره کانی مارکس هه بووه له لاین فردیک ټینکلزی هاوپی و هاوپی هشی مارکس خوی، لیکدانه وهی دووه مییش به پایه کانی لینن و بیره کانی ره خنه گره کانی وه په یوه ند بووه وه کچوزا لوگسمیورک و کارل لیکنشت و کارل کاوتسکی. له گه ل مانه وهی بایه خدان به م سه لانه وه که به شیک له گه وهری مارکسیزم به لام مارکسیزم له و قوناغه دا رور وهرچه خانی به خووه دیوه. هه لویستی ستالینی له به رامبر روری حیزبه کومونیسته کان و رهفتاری یه کیتی سؤقیه ت سه باره ت به وولاتانی نه وروپای روره لاتی ناو خولگه که ی بوونی نوسینه کانی سه ره تایی مارکس بونه ته هوی سهر له نوی بیرکردنه وه له رهگ و پیشه ی فلهسه فیو ره وشتیه کانی مارکسیزم و گه شه کردنی کومه لیک تیور که به ناوی (مارکسیزمی مروفانه) ناسراوه. به هاتنی ده یه ی په نجاکانی سه ده ی بیسته م مارکسیزمی نه وروپی بایه خی به م سه له کانی نایدولوزیاو هوشیاری چینایه تیدا به قه دهر بایه خی به په یوه نډیبه راسته خوکانی نیوان گه شه پیدانی نابوری و رامیاریه کانیس. گرتنی م هیله ی لیکولینه وهش، سه ریاری هکاری تریش، بووه هوی دورکه وتنه وهی هه نډیک نووسر له و ریبازه مادیی و زانستییه ی مارکسیزم به شینوه یه کی کلاسیکی

پټیوه په یوه نډ بو له ده یی شسته کان و حفتا کانی شدا مارکسیزمی نه وروپی وه که به شیک له پهرچه کرداره کان به مارکسیزمی مرویسی و ستالینی، کاریگره به جه ماتوره یه تی بو نیا دگری به تاییه تی له ږنگه ی دانراوه کانی لويس نه اتوسیر وه، له برامهر نه مه شدا، له گال به ره لستی زور له مارکسیه کانی شدا بق تاکگری پیازی نیستا لقیکی که شه کردوی مارکسیزم هه په که ږنگه کانی هه لباردنې نه قلانی به کار دینی.

رهنگه مارکسیزم هه همیشه پاده یه که له زیاده روپی له خو گرتبیت له بواری حتمیه ت و شیکردنه وه بق په گزه کان له ستراتژییه تی لیکدانه وه بییدا، نه مه یس وینه یه کی ساخته یی مارکسیزمی پوزناوایی بووه بق ماوه یه کز به لام نیستا و له ږنگه ی په پیره وی مارکسییه وه زور زه حمه ته که لیکولینه وه یه که بدوزریته وه که چالاکیه کانی ده وله تی نوی له خو بگریت وه کو نه وه ی که به شتوه یه کی توند به رژه وه نډیه کانی چینیتی هه ژموندار دیاری ده کات یا دوزینه وه ی وهرچه رخانیکی میژووی که به شتوه یه کی توند شوین جورکی دیاریکراو و پهره سندن ده که وی. نه گه رو گرنگی هه ندیک به رواری دیاریکراوی هژکاره کانی و شوینییه کان وسه ره خوی پیژیه ده وله تی نوی هه مویان به گشتی په سه ندبوون. به و پهره سندنانه له مارکسیزمدا که باوه پ وایه نه وانه دورکه وتنه وه یه کی پشه یی نین له نایدولوزیای مارکسیی په سن (ده وترت مارکسیزمی نوی). له لیکولینه وه ی نه کادیمیشدا چند جیاوازیه که هه په له نیوان هه ردو زاروه ی (marxiam) (marxist) دا چونکه په کم وه سلفی لیکولینه وه کانی مارکس خوی ده کات له کاتیکدا دووم وه سلفی نه و نایدولوزیا فراوانه ده کات که له لیکولینه وه کانی وه پهره یان سه ندوه .

See also : Alienation ; bolshevism ; Capitalism ; communism; contradiction ; determinism; exploitation ; ideology ; industrial society ; rational choice-Analysis ; reductionist theories ; revo-

Lution ;social class ;socialism ; state;
Structuralism.

هۆیه‌کانی راگه‌یاندنی جه‌ماوهریی (وسائل الاعلام الجماهیری) Mass Media

ئه‌وه‌یانه‌ی راگه‌یاندنن که ئاراسته‌ی جه‌ماوهرییکی فراوان و جۆراوجۆر کراون که په‌یامی یه‌کخراو په‌خش ده‌کن به‌شیوه‌یک که له‌رینگه‌ له‌پاستکردنه‌وه‌ی که‌سی ده‌گرت له‌کاتی په‌خشکردنیدا له‌نێره‌ره‌وه‌ یا له‌وه‌رگه‌ره‌وه‌) به‌پینچه‌وانه‌ی قسه‌کردنی ته‌له‌فۆنی یا هیللی پامیاری له‌به‌رده‌م جه‌ماوهرییکی بچوکدا). به‌م شیوه‌یه‌ هۆیه‌کانی راگه‌یاندنی جه‌ماوهریی له‌کۆمه‌لگا پيشه‌سازییه‌کاندا بریتین له‌په‌خشی ئیزگه‌یی و ته‌له‌فزیۆنی و تۆماره‌ ده‌نگی و فیدوییه‌کان به‌بریکێ ژۆر، هه‌روه‌ها سینه‌ماو پۆسته‌رو بلاوکراوه‌کان و ده‌رکردنی پۆژنامه‌و بلاوکردنه‌وه‌ی کتیبه‌کان. له‌نه‌نجامی ئاراسته‌کردنی په‌یامه‌کان به‌ره‌و جه‌ماوهرییکی فراوان و جۆراو جۆر ئه‌وا به‌ره‌م هیتانی ئه‌مه‌ جۆره‌ په‌یامانه‌ به‌ به‌کاره‌یتانی راگه‌یاندنی جه‌ماوهریی ژۆری تی ناچیت له‌چاو قه‌باره‌ی جه‌ماوهری گریمانه‌کراودا.

See also : mass society ; political communication propaganda.

کۆمه‌لگای جه‌ماوهریی (المجتمع الجماهیری) Mass Society

کۆمه‌لگایه‌که‌ که‌ تاکه‌کان تیايدا په‌یوه‌ستیی به‌ها به‌رزیان نیه‌ به‌کۆمه‌له‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کانه‌وه‌ یا به‌پتوره‌ ته‌قلیدییه‌کانه‌وه‌. ده‌رگا سه‌ره‌کییه‌کانیش پۆسه‌و جۆره‌کانی په‌یوه‌ندی‌کردن له‌گه‌ل دانیشتواندا وه‌ک کۆمه‌لکی گشتیی هه‌مه‌ جۆر

مامه له ده‌گن. ده‌سه‌لات مه‌لېه‌ندييه و حه‌ز به سه‌ره‌خوځي هه‌رئمي يا ناوخوځي ناکات.

ئهم ېرواله‌تانه له‌شیکردنه‌وه‌ی رامیاری ه‌ا‌و‌چه‌رخدا به‌ئاستی‌کی به‌رز له‌شارستانی و دابه‌شکردنی کارو پيشه‌سازي‌و چړي دانیشن‌توانه‌وه په‌يوه‌ندبوون له‌سايه‌ی ئهم بارو د‌و‌خانه‌دا دانیشن‌توان حه‌ز ده‌گن که زور ب‌جولئین و ده‌رفه‌تی تا پ‌اده‌یه‌ک که‌میان هه‌یه ب‌و په‌ره‌پيدانی ئهو په‌يوه‌ندييه ک‌و‌مه‌ل‌ایه‌تیا‌نه‌ی که‌سروش‌تی‌کی زياد له‌کاتیبان هه‌یه . به‌شداري کردنی رامیاری له‌رنگی ر‌یک‌خستنی خو‌به‌خشه‌وه لاوازه، ه‌و‌ی ئه‌مه‌ش به‌شيوه‌یه‌کی هه‌نده‌کی ده‌گه‌ر‌یت‌ه‌وه ب‌و ئه‌وه‌ی که ده‌رفه‌ته‌کانی ده‌سه‌لاتی رامیاری که‌م دياره و ه‌و‌ه‌که‌ی تریش بریتیه له‌زه‌حه‌مه‌تی په‌ره‌ی پيدانی ر‌یک‌خستنی رامیاری خو‌به‌خش له‌ک‌و‌مه‌ل‌گایه‌ک‌دا که‌تا‌که‌کانی زور ده‌جولئین .ه‌و‌یه‌کانی پاگه‌یاندن ب‌و جه‌ماوه‌رئکی نیشن‌تیمانی هه‌مه‌ جوړ ر‌یک‌خراوه‌که‌په‌وه‌ندييه‌کانی پشت به‌م جه‌ماوه‌ره ده‌به‌ستی.

جه‌م‌کی جه‌ماوه‌ر له‌سه‌ده‌ی ن‌و‌زده‌دا تیورئکی خه‌م‌و‌ک و ره‌ش‌بی‌نی به‌رجه‌سته‌کردوه به‌گشتی. زار‌اوه‌که به‌مانایه‌کی لا‌قرتیبانه به‌کار دئ : هه‌ندیک جار سه‌بارت به‌ ئاسانی هه‌ل‌خه‌له‌تانندی جه‌ماوه‌ر و ک‌و‌ن‌تر‌و‌ل‌کردنی له‌ لایه‌ن سه‌ر‌کرده توند‌په‌وه‌کان یا ده‌سته ب‌ژیره پار‌یز‌گار‌ه‌کانه‌وه، هه‌ندیک جاری تر وه‌ک به‌شیک له‌رایه‌ک له‌باره‌ی دار‌پ‌مانی ر‌و‌شن‌بیری و به‌ها شارستانی‌ه‌کان له‌ک‌و‌مه‌ل‌گه‌ی نویدا. چه‌م‌که که به‌گشتی ئاماژه‌یه به‌ نه‌بوونی به‌شداري دیم‌و‌گرافیانه و چوون به‌ره‌و هوکمی ز‌ق‌رداری.

ئاشکرایه که ک‌و‌مه‌ل‌گا نوییه‌کان له‌هه‌ندیک له‌ېرواله‌ته‌کانی ک‌و‌مه‌ل‌گای جه‌ماوه‌ری ده‌رده‌خه‌ن، به‌لام زار‌اوه‌که ر‌وانینئکی ره‌ش‌بی‌نانه له‌خو ده‌گرئ سه‌بارت به‌ هه‌ندیک ئار‌پ‌استه له‌ک‌و‌مه‌ل‌گای نویدا به‌پ‌ی‌چه‌وانه‌ی ئهو ر‌وانینه‌وه که هه‌ندیک پ‌و‌مان‌ت‌کیه‌تی هه‌یه ب‌و شيوه پ‌ت‌شینه‌کان له‌بری وه‌س‌ف‌کردنی ب‌ی لایه‌نانه‌ی باری ک‌و‌مه‌ل‌ایه‌تی نوئ.

See also : Alienation ; anamomie ; industrial society ; mass media ; pluralism ; totalitarianism.
Methodological holism See : Reductionist theories.

See: reductionist theories

Methodological individualism Methodology — میتودولوژی — المنهجية

بریتیه له لیکۆلینه وهی رینگه کانی توێژینه وه له لفتیک یابواریکی لیکۆلینه وه دا. ههروهک چۆن زاراوه که بۆ وهسف کردنی ئه و رینگه تاییه تییانه به کاردی که توێژه وه ده یگریته به ریا له ریبازیکدا به کاردی که گشتیه تی زیاتر پتوه دیاره به م شتویه زاراوه ی (په پیره و گه رای ماریکسی) په رنگه وه سفی لیکۆلینه وه و مشتومپی ئه و رینگه گونجاوانه بکات له شیکردنه وه ی ماریکسیدا و ئه و رینگایاله ی که ماریکسیه کان به گشتی به کاری دینن.

په پیره و گه رای له شیکردنه وه ی رامیاریدا بایه خ ده دا به گشت لایه نه کانی توێژینه وه له نایدۆلۆژیای تیورییه وه سه باره ت به باشترین نامرازیک بۆ وینا کردنی ماده ی بابه تی بریار درا و توێژینه وه ی تا ته له کردن و هه لبژاردنی نامرازه کانی کۆکردنه وه ی زانیارییه کان و شیکردنه وه یان، مه به سستی ئه م جۆره مشتومره هه لسه نگاندنی سود دروستی رینگه کان و دیارکردنی کۆت و سازدانییه تی.

See also : political analysis ; scientific method.

نئیتیلافی براوه به که مترین کورسی (الائتلاف الفائز باقل المقاعد) - Minimal-winning Coalition

ئو نئیتیلافی به که زۆرینه یه کی براوه ی دهنگه کانی نابیت ئه گهر هر حزبیکی ناوی پاشه کشیی کرد، نمونه ی ئه جۆره نئیتیلافهش له مه پتک دی:

حزبی (ا) = 30% کورسیه په ره مانیه کان و حزبی (ب) = 15% و حزبی (ج) = 8% ئه گهر ئو نئیتیلافه هر حزبیکی تر له خۆ بگریت (بۆ نمونه (د) = 6% کورسیه کان) ئه و به براوه ی لانی که م دانانری چونکه یه ک حزب له لانی که مدا ده توانری که پاشه کشی بکات به بی بی به شکردنی نئیتیلافه که له زۆرینه ی کورسیه کانی (له م نمونه به شدا حزبی (ج) یا حزبی (د) .

See also : Coalition ; minimum winning Coalition.

نئیتیلافی براوه به لانی که می کورسیه کان
(الائتلاف الفائز بالحد الادنى من المقاعد)

Minimum-winning Coalition

نئیتیلافی که له حزبه کان پتک هاتوو که بچوگترین نئیتیلافه که مومکین بیی (له یووی ژماره ی کورسیه کان له ئه نجومه نییاسا داناندا) له گه ل ئه وه شدا 50% تی ده په پینی. ئه گهر ئه نجومه نی یاسا دانان له پینج حزب پتک هاتی: (ا) = 35% کورسیه کان و (ب) = 28% و (ج) = 17% و (د) = 12% و (ه) = 8% ئه و نئیتیلافی براوه به لانی که م پتک هاتوو له هر دوو حزبی (ا) و (ج) (52%) به لام نئیتیلافی حزبه کانی (ب) و (ج) و (ه) (55% یا (ا) و (ب) (63%) براوه ی لانی که م نابن. به گریمانه ی ئه وه ی که حزبه کان به پپی ره هندی پامیاری پتک

خراون (واته په هندیچه پ- پاست) له پریزکردنی نه بجه دیدا له حیزبی (ا) وه له لایه ک
نه و نه و نیئتیلافانه ی سهره وه (کراوه) دهن بېجگه له (ا) و (ب) که نیئتیلافیکی
داخراو پیک ده هینن.

See also : Coalition ; colsed coalition ;
Minimal-winning ; opencoalition.
Tion.

Minority (که مینه / الاقلية)

کومه لیکه که متر له نیوه ی کوی نه ندامانی کومه لیکي گوره تر له خوی ده گری.
له دهنگاندا که مینه بریتیه له دهنگده ره کان یا نه و دهنگانه ی که که مترن له 50٪
نه و دهنگانه ی که ده درین. له کومه لگادا زار او که وه سفی کومه لیکي په گزی یا
هریمی یا نایینی یا هر تر ده کات که ناسنامه یه کی دیاری هه یه و زور به سهریدا زاله
له ژماره دا به نرخیدانیشتون (وه که مینه ی کاسولیکي له نیرله ندای باکورو که مینه ی
دانیمارکی له شلزو یک- هؤلشتاین) .

See also : Majority.

Misery Index (نیشاندهری کلولی / مؤشر البؤس)

پنوه ریکه پیک دی له کوی تیکرایی ریژه ی سدی هه لئاوسان و تیکرایی ریژه ی
سدی بی کاری، به کاردی (بقو نمونه)، بقو مه به سته کانی به راوردی باری
کومه لایه تی- ثابوری بقو ده وله ته کان یا یه که ده ولت به تیپه ر بوونی کات.

See also : Index numbers.

Mobilization (التعبئة) سازدان

پروسه په که وا له کومه ټيکي رامیاری ده کات که به شداریه کی راسته و خو بکه ن کاروباری رامیاریدا، په کیک له شتوه کانش بریتیه له به شداری خوه خشانه له ژیا نی رامیاریدا له پنگه ی چوونه ناو حیزب و بزوتنه وه کان یا کومه له کانی به رژه ونه دی و ده نگدان له ه لېژار دنه کان و هاوبه ش له مشتومپی رامیاری وچالاکی هاوشیوه به لام له و کومه لگایانه ی که حوکمی زوره ملتیان تیا به یا نا دیموکراتین (جه ماوهرین) له وانه یه سازدان شتوه کانی به شداری به زور له خو بگریت له خو پیشاندانه کان و کوبونه وه کان و هه لمه ته رامیاری به کاندایا ناماده بوون بق ده نگدان له ه لېژار دنه کان ه لېژار دن تیا باندایا بوونی نیه و ناما بوونی و چوونه ناوی به زوره بق پیکخواوه رامیاریه کان (بق نمونه کومه له پیشه ییبه حیزبیه کان و پاریزه ره کان له نه لمانیا ی نازیدا) .

به کار هینانیکی تر هیه که په یوه ندیداره به زار اوه که وه له چوار چتوه ی خو ناماده کردن بق مللانییه کی سه ربازی که بریتیه له سازدانی هیزه چه کداره کان و هیزه یه ده که کان به نامانجی به شداری پی کردن له باری ناماده بوون بق شهرو جولاندنی به ره و پنگه کانی هیرش یا به رگری و سپاردنی به م جوره کاره سه ربازییه .

**See also : Participation
Mobilization of bias See :Non-
Decision.**

Model — مؤدیله — (النموزج)

لیکدانه وه په که بق تیوریک بق پیشکه شکردنی نواندنیک یا پوونکردنه وه په ک بوپه یوه ندیبه کان که به شتوه په کی تیوری ده رپاوه . له شیکردنه وی رامیاریشدا زور

چار نمونه‌کان له شیوهی وینه‌ی پوونکردنه‌وه یا دانانی هاوشیوه‌یی له نیتوان رامیاری وپروسه‌کانی تردا پیشکەش ده‌کری که زیاتر ناشنان یا به‌شیوه‌یه‌کی باشتر لیتیان تئ‌ده‌گەین. له‌م بارانه‌دا مه‌به‌ستی سه‌ره‌کی بریتیه له‌پیشکەشکردنی هیلکارییه‌ک که‌ناسان ویتنا ده‌کری بۆ نه‌و پروسه‌یه‌ی که تیوری ده‌ریپاوه.

له‌وانه‌یه هه‌روه‌ها زاراوه‌که بۆ وه‌سفکردنی تیۆریک به‌کار بی و دانانری که ره‌گه‌زه‌کانی هاو جووتن به‌شیوه‌یه‌کی ورد له‌گه‌ل دیارده رامیارییه کردارییه‌کاندا، به‌لام نه‌مه لیکدانه‌وه‌یکی ساده‌کراو یا ویتناکراو به‌شیوه‌یه‌کی نمونه‌یی بۆ پروسه په‌یوه‌ندی داره‌کان پیشکەش ده‌کا.

**See also : Analog ; ideal type ; metho-
Dology ; similiton.**

Modernization (نوینکردنه‌وه (التحلیث)

زاراوه‌که زۆر جار وه‌ک هاومانایه‌کی نزیکسی زاراوه‌ی (گه‌شه‌پیدان) (Development) به‌کارده‌ی به‌لام زیاتر له‌زاراوه‌ی دووه‌م به‌باشتر ده‌زانری، چونکه سه‌رنج به‌شیوه‌یه‌کی ساکارتر راده‌کیشی بۆ سروشتی گشتیی گۆپانی کومه‌لایه‌تی و خۆی به‌دور له‌و گریمانه پیشینانه ده‌گری که په‌یوه‌ستن به‌باش بوون یا را ته‌کنیکیه‌کان له‌ پروسه‌ی نوینکردنه‌وه‌دا که زۆر جار په‌یوه‌ستن به‌چه‌مه‌که‌کانی گه‌شه‌پیدانه‌وه .

ده‌گری نوینکردنه‌وه وا پیناسه بکری که بریتیه له‌و پروسه‌یه‌ی گۆپانی کومه‌لایه‌تییه‌ی که پیشکەوتنی ئابوری له‌خۆ ده‌گری تو پۆله رامیارییه‌کان تاییه‌ت ده‌کا وه‌و‌ل‌دان بۆ به‌دی هینانی‌ماقولی له‌ دارپشتنی رامیارییه‌کانداو په‌ره‌پیدانی ته‌کنۆلۆژی و گۆپانه بنه‌ره‌تییه‌کانی نه‌و شیوه کومه‌لایه‌تیانه‌ی که شارستانی بوون و

توانای گواستنەوێ کۆمەلایەتی و جوگرافی و گەشەپێدانی پەروەردەیی و بێکەپێنانی کۆمەلگا دووھەمیەکانیان ھەبێ.

ھەموو ئەمانەیش کۆمەلگایەکی دەگۆڕێ کە پشستی بەستوو بە بەھاو دەزگا تەقلیدیەکان بۆ کۆمەلگایەکی کە دەتوانێ تاییەتەندیەکانی کۆمەلگا پەرسەندووھەکان یا نوێکان و ھەریگۆ (واتە ئەو کۆمەلگایانە کە سیستەمی ئابوری تاییەتەندو ئالۆژی بەرزێ ھەبێ و ئەو دەزگا رامیاریانە کە پۆلەتی بێرۆکراسی و تەکنیکە پێش کەوتووھەکانی ھەبێ... ھتد) بەھۆی سروشتی پڕۆسەیی نوێکردنەوھە ئەو لیکۆلینەوھە و شیکردنەوھە ھەلسەنگاندنێکی ھەستیار لەخۆدەگۆڕێ بۆ ئەو لایەنانە کە پەيوەندیان بە پۆشنبیریەکانی ئەو کۆمەلگایە کە ھەستاو بەنوێ کردنەوھە و زانیکی جووتکراو بەچەمک و تیۆر و شیوازەکانی ئەچەندین زانستی کۆمەلایەتی و رەفتاری و ھۆشیاری بە پەيوەندیە ئالۆگۆرکراو ئالۆزانە لەنیوان ھاکتەرە کۆمەلایەتی و ئابوری و رامیاری و دەرونی و پۆشنبیریانە کە گۆرانی کۆمەلایەتی لەخۆدەگۆڕێ.

See also: Political development ; Third World.

پاشایەتی — مۆنارش — (الملکیت) Monarchy

بریتییە لەھوکی سەرۆکی یەک دەوڵەت کە نازناوی پاشا (باشا) یا ھاوواتاکە پەندەگۆڕی پەیی سەرۆکی دەوڵەتی ھەبێ بەبۆماوھیبی لەگەڵ ئەوھەدا کە ھەندیک پاشایەتی (وھە پۆلەندا) بەھەتێژاردن بوو. باوھ و باوھ کە پاشا گرنگییەکی پەرمزی ئایینی یاتەقلیدی ھەبێ بۆدەوڵەت و دەزگاکە.

پاشایەتی بەند بوو بەتاییەتی بەچاخە دەرەبەگی ناوھەندەکانەو لەمێژوودا و ئەمۆر و دانانێ کە گرنگییەکی رامیاری ھەبێ تەنھا لەھەندیک دەوڵەتی کە مەدا نەبێ

بەتایبەتی لە ئەفریقا و ئاسیادا. زنجیرە یەک شۆرش لە شەری سەر بە خۆی ئەمەریکا و شۆرشی فەرەنسادا. سستمە پاشایی و دیکتاتۆرییە زۆردارانەکانی گۆپیو. یا وەک بەریتانیا و هۆلەندا بوو. ئە پاشایەتیەکی دەستوری، لەم جۆرە سیستمەدا پاشا وەک سەرۆکی دەوڵەت کار دەکات، بەلام نازادیی پەفتاریی پامیاری نیو پابەند دەبێ بە پیریاریکانی پامیاریی کە حکومەت بەرپر سيارتییان لە ئەستۆ دەگریت .

ئیسپانیای پاش مردنی (فرانکۆ) ش یەکیکە لە نموونە نوێیە دەگمەنانەکی کە تیایدا پادشا دەگرتەو بە وەرگرتنەوێ سەرۆکایەتی دەوڵەت.

See also : Head of State.

بزووتنەو (الحركة) Movement

پێکھاتەیکە هەول دەدات لە پرسی ئامرازە ناشتیەکانەو گۆرانگاری گرنگ لە پامیاریی و دەزگا کۆمەلایەتیەکاندا بەدی بینن یا لە بزووتنەو شۆرشیگێرەکاندا وەک بزووتنەو جودایی خوازەکان کە دەیانەوێ سیستمیکی پامیاریی تەواو نوێ بیننە کایەو. پەنگە بزووتنەوکان پشنگیریەکی جەماوەری فراوان بۆ خۆیان پابکیشن یا ژمارەیکە کەمی لایەنگیریان هەبیت. دەکرێ کە لە کۆمەلەکانی بەرژەوێندی جیا بکێرنەو بە هۆی سروشتی بنەپەتی ئامانجەکانی و نەبوونی پشت بەستن بە یەک بێکی پێکخستن و بایەخ نەدانی بە شێوازی پامیاریی لێزانەکان. بزووتنەوکان جیاواز دەبن لە حیزبە پامیارییەکان چونکە هەولی پیا دەکردنی ئەرکەکانی حکومەت ناداو پێکخستنیکە یە کخراوی نیو بەلام لەوانە یە کە پشنگیری پالتیوراوێکان بکات لە هەلبژاردنەکاندا بۆ وەرگرتنی پایەیکە گشتی. لە گەڵ ئەوێشدا بزووتنەو بەر دەوامە زیاتر لە تەنھا کۆکردنەوێک بە توانا تر لە کۆمەلەیکە بەرژەوێندی پێکنەخراو.

لە پوالتە گرنگەکانی بزووتنەو ئەو یە کە ئامانجیکی هاو بەشی زۆر بنەپەتی

هه‌یه یا تەنانه ت ئایدۆلۆژیایەك که هەستیکی بەهێز دروست دەکات بە ناسنامەیی کۆمەڵێک و لەوانەشە که هانی دەرکەوتنی پێشواوایەتیکی بەهەرەداریش بدات. دەشیت که بزوتنەوێ ئێ و جیاوازیانەش تێپەرێتی که لەچینی کۆمەڵایەتی و ئایین و سەر بەحیزب بوون و تەنانه نەتەویشدا هەن. نموونەیی ئێ و بزوتنەوانەش:

بزوتنەوێ بانگەواز بۆ بەخشینی مافی دەنگدان بە شافەرەت، و بزوتنەوێ چینی کارگەر، و بزوتنەوێ مافە مەدەنییەکان لەئەمریکا و بزوتنەوێ لایەنگرانی پاراستنی ژینگە و بزوتنەوێ ناشتی.

لەوانەشە که بزوتنەوێ بەگۆڕی. بەحیزبێکی پامیاری یا حیزبێکی پامیاری دەستی بەسەردا بگریت (وەك بزوتنەوێ میلی ئێمەریکا) یا حیزبێکی پامیاری ئێ دەکەوێتەوێ وەك پێکخراویکی (پێشەنگ) بەبێ وونکردنی سروشتی خۆی وەك بزوتنەوێ (وەك حیزبە سەوزەکان که لەئەلمانیا و بەریتانیا و دەولەتانی تری ئێ وروپادا پەرەیان سەندوو). یا لەوانەییە بزوتنەوێ بەبیتە پێکخراویک وەك کۆمەڵێکی بەرژەوێندی پونتر و پامیاری توند تر و ئالۆز تر دەگرێتەبەر.

See also : Environmentalism ; femi-
Nism ; interest group ; pacifism ; party ;
Zionism.

Mulii-party System (النظام متعدد الأحزاب) سیستمی فرە حیزبی

سیستمێکی حیزبەکانە که تیایدا زیاتر لەدوو حیزب پکابەری بەکتر دەکەن.

Satori: (حیزبەکان و پەیره‌وی حیزبەکان) (حیزبەکان بەناوینیشانی سارتوریدا که بەناوینیشانی

(parties and party

systems: Cambridge; Cambridgy
University press; 1976)

جیاکردنەوێ یەکی گەرگ هەیه لەنیوان زاراوەکان لەسیستمی فرە حیزبە (میانرەوێکان) و سیستمی فرە حیزبە (جەمسەرگێرەکان polarized) یان

(توندېره وه کان **Entreme**) دا وه کو ناماژه بق ئه مه ده کریت که سستمی دووه م شهس حیزی هیه و کومه لیک رواله تی تر که په یوه ستن پییه وه وه کو بوونی حیزه به ره له ستکاره کانی پښم و نه یاری دوو لایه نی و نابهرسیاریتی و مه یلی ده نگده ره کان بق وازه یتان له حیزیه ناوه نده کان و چوونه ناو.....
 .کوماری فایما- له ئه لمانیا له نیوان هر دوو جه نکه جیهانیه که دا داده نریت به باریکی ته قلیدی بق پښمیکی فره حیزی جه مسه رگریی سه سپای نه وه ی که کوماری فره نسی چواره م و ئیتالیا پاش جه نگی جیهانی دووه م ده کریت له ناو ئه م گروهه دا پیز به ند بکریت.

هه ندیک له تویره ره و انیش هه ولیان داوه جیاوازی بکه ن له نیوان سستمی فره حیزی (راسته قینه دا) و سستمی حیزی و نیو حیزیدا، بق ئه مه یش ده لئین به ریتانیا و کوماری نه لمانیای یه کگرتوو، نه گهر چی به ریگی جیاوازیس بیت، سستمی دوو حیزی و نیوه حیزیان بینوه.

**See also: opposition; party sysytem;
 Tow- paty system.**

Nation (نەتەۋە (الامة)

برىتتە لە و كۆمەلە خەلكەى كە ھاوبەشەن لە تەقلیدىكى مېژوۋىيە و پۇشنىبىرىدا كەپە يۈەندە بە ناۋچە يەكى جوگرافىيە دىيارىكراۋە ۋە كە ناسنامە يەك دەبەخشىتە ئە و كۆمەلە لە بەرامبەر كۆمەلە كانى تىردا. بىرۆكەى (نەتەۋە) ش ھانى مافى رېنكخستنى رامىيارى ھاوبەشى ئە و كۆمەلە دەدات ئە گەر ئە ۋە خۆى نەبوۋىيە، ۋە بەھىزىكى پىنكە ۋە گىردان دادەنرئ ئە گەر نەتەۋە رېنكخراۋە حكومىيە تايبەت بەخۆكەى ھەبىت. ھىزى بىرۆكەى (نەتەۋە) زۆر جار بەسە بۆ مانەۋە لەدزى داگىر كىردن و دابەش كىردن و پەرت بوۋى دانىشتوانى نەتەۋە و پىنكە ۋە گىردانى خەلك لە دەۋلەتتىكى فېدرال يا ئىمپراتورىيە تىكداۋ و پىششە سازىۋ ئە و گۇرپانكارىيانەى تر كەپە يۈەندەن بەنۋى كىردنەۋە.

نمۇنەى ئە و نەتەۋانەى كە لە و جۆرە بارودۇخانە دا ماۋنەتەۋە پۇلەندىبە كان و لىتۋانىيە كانو نىرلەندىبە كان و باسكىيە كان و ئەلمانە كان.

پىناسە يەكى تىرىش ھەبە كە بەندە بە كۆمەلەك پىتۈەرى خۆبى تىرەۋە كەپبى ۋايە ھەر نەتەۋە يەك يا ھەر كۆمەلەك لە خەلك (كە بە شىۋە يەكى راست يان ھەلە) باۋە رىيان ۋايە كە ئەۋان تەقلیدىكى مېژوۋىيە يا پۇشنىبىرى ھاوبەشيان ھەبە. ئەمەش لە ھەندى دەۋلەتى ئەفرىقىدا ھەبە كە پىشت دەبەستەن بە دروست كىردن و پتەۋ كىردنى ھەست كىردن بە بارى نەتەۋە بۆ پاراستنى پىنكە ۋە گىردانى رامىيارى.

See also : Nationalism ; politicalinte-
Gration ; state.

Nationalism (نەتەۋە گەرايى (القومية)

ئابدۇلئۆزبايە كە پىي ۋايە دەۋلەتە كان دەبى بىنكەى رەگەزى رېنك بىخەن ۋە ھەر نەتەۋە يەكى دىيارىكراۋىش كە ھىشتا بارى دەۋلەتى بەدى نەھىتارە يا بە شىۋە يەكى تەۋاۋەك پىتۈىست بەدى نەھىتارە. ئەم پەيۋەندىبەش بەبارى دەۋلەتى ناتەۋاۋە ۋە

نه ته وه گه رایى له نیشتمان گه رایى و بڼ له بڼگانه بوون ... همد جیاده کاته وه .
 نه ته وه گه رایى نوئ له لایه نی میژوویبیه وه پښه ی له هر دوو سده ی هه ژده و
 نژده دا هیه و هه روه ها کاریگر بوو به تایبته تی به شوپښی فره نسو داگر کاریبه
 ناپلیونییه کان و بزوتنه وه نه ته وه گه راییه کانی له نیوه ی یه که می سده ی نژده دا .
 ریکسازیه کان پاش شه ری جیهانی یه که م سالی 1918 و 1919 که (مافى
 برپاردانی چاره نووسی نه ته وه یی) چه سپاندوه و ناراسته ی دژ به کولونیالیزم له و
 قوناعه ی که له دواى شه ری جیهانی دووه مه وه هاتوون کاریگر ریان له سر هاندانی
 بزوتنه وه نه ته وه گه راییه کان هه بووه به تایبته تی نه و ناوچانه ی جیهان که
 نوی کردنه و بیان به خوره دیوه وه که نه فهریقاو رڼه لاتی ناوه راست . ده کرئ که
 په یوه ندیى دوست بکرئ له نیوان نه ته وه گه رایى و نایدولژیاکانی تردا وه که کۆکونیزم
 (له نژر ده ولته تی جیهانی سبیه مدا) و دیموکراسی (له هر دوو ده ولته تی نه لمانیاو
 نیالیادا پیش یه که خستن) ومیلی سهریازی (له پروسیا) و نایدولژیا ناینیه کان (له
 نژرله ندای باکور) .

نه ته وه گه رایى پشت ده به سته ی به هوکارى وه که زمانى هاوبه ش و میژووی هاوبه ش
 و دراوسیه تی هه ری می و لیک چوونی ره گه زى و پښ شنبیری هاوبه ش
 له به رهنکاربوونه وه ی پیتاسه که له سر بناغه ی نه و پینکاتانه ی که ده کریت پیتاس
 بکرئن به شتیه یه کی بابه تی وردو به پشت به ستن به باوه رینکی خوئی که سه ر به
 نه وه یه کی هاوبه ش بوون زیاتر له هه لېژارده بابه تیه کانی نه ته وه .

See also : Nation ;xenophobia.

خومالیکردن (الناسیه) Nitionalization

بریتیه له پروسه ی به خاوه ن بوونی ده ولته بڼ پرڼه یه کی بازرگانی و ده ست
 به سه را گرتنی دواى نه وه ی که هی که رتی تایبته بووه و له ژیر پکینی نه واندا بووه .
 پاشان پرڼه که به شتیه یه کی راسته وخو له لایه ن فرمانگه یه کی حکومیه وه ده خرته
 کار یا ناراسته وخو له رپی کومپانیا یه کی حکومیه وه .

خۆمالیکردن په یوه نده به و نایدۆلۆژیا رامیاریانەى که له جۆرى سۆسیالیستی یا ههروهه زین، نهگه ر چى حکومه ته پارێزگاره کانیش نۆر جار جیبه جیان کردوه له بهریتانیا و حیزبه کانی راستیش له هه ندىک جیى ئه وروپای پۆژشاداوا پشتنگیری خۆمالیکردنیا ن کردوه. خۆمالیکردن سه ره تا رهنگه ئا راسته ی ده زگا گشتیه کان بکریت (وهک پرۆژه کانی پیدانی ئاوو کاره با و غازو کۆمپانیاکانی گواستنه وه) به لام له وانه شه هه ر جۆره چالاکیه کی ئابوری بگریته وه.

**See also : Collectivism ; communica-
Tion ; privatization ; socialism.**

Neutrality (نیهیاد)

بارێکی ئاساییه له په یوه ندیبه نیۆ دهوله تیه کاندایا که تیایدا دهوله تیک نیازی خۆی پاده گه یه نی که نه بیته لایه ن له هه ر مملانییه کدا به کرده وه ی دژیه یه کیک له لایه نی به شه ر هاتوو به ده ر له لایه نه که ی تر.

له به رامبه ریشدا دهوله تانی بی لایه ن وا چاوه پروان ده کات که زه ویه کانی زه وت نه کری و پێ له بازرگانی و چالاکیه کانی تری نه گریت به پیی توانا به هۆی کرده وه ی دهوله ته به شه ر هاتوووه کانه وه، ده کری که ئه م بیلایه نییه له پێشدا رابگه یه نری، سه باره ت به مملانییه کی چاوه پروانکراو له نیوان چه ند لایه نیکی دیاریکراودا یا هه ر مملانییه کی ده ره کی. له وانه یه بیلایه نی وهک مه رجی به ستنی ریکه وتنامه یه ک به سه ر دهوله تیکدا به سه پینری بۆ نمونه. زاراوه ی (بی لایه نکردن Neutralization) یش به م پرۆسه یه ده وتریت. نه مسا نمونه ی دهوله تی بیلایه نه پاش شه پی جیهانی دووه م و ریکه وتنی چوار دهوله ته که له سالی 1955 دا سه باره ت به باری ئاینده یی نه مسا.

O

حوکمی که مینه-نؤلیگاریشی (حکم الاقلیة - الاولیغاریکیة) Oligarchy

شئوه یه که له حوکمی کۆمه لئیکی دهسته بژئیری بچوک که به پیی بهرزه وه ندیسه کانی نوینه رایه تی نه کراوه به تایبته تی له رووی کۆکردنه وه ی سامان و سود. یه کئیکه له و شئوه بنه ره تیبا نه ی حوکم که نه رستق دیار یکر دووه، زاروا که هه ندیک جار به شئوه یه کی زیاتر به کاردی وه ک هاو مانایه ک بۆ هه ر دهسته بژئیرکی فه رمانزه وا.

See also : Aristocracy ; iron law of oligarchy ; plutocracy ; political elites.

خواهونی سته ملیکراوان (صاحب الظالم) Ombudsman

بنه چه ی وشه که به مانای فه رمانئیکی نه سکه ندیناق دیت که بریتیه له داواکاری گشتی، نقد وولاتی جیاوازی تر له ده ره وه ی نه سکه ندینافیا نه م ده زگایه یان په یره و کردوه له گه ل گۆرینی ناوه که یدا به گشتی. له بهریتانیا بریتیه له پایه ی پئیندراوی په رله مانی بۆ کارگنرپی و خزمه تگوزاریه ته ندروسته یه کان و کارگنرپی خۆجیبی. له نیوزله نداشت هه ر پئیندراوی په رله مانی بۆ کاروباری سه ربازی له نیسپانیای پاش سه رده می فرانکز پایه ی (به رگریکه ره له گه له) له کاتیکدا ورده کارییه کانی تایبته به ده سه لاتی ده زگاگان و مافه کانی ره فتارکردن که هه یه تی له ویلایه تیکه وه بۆ یه کئیکی تر ده گۆرپی، به لام نه رکی گشتیی بریتیه له وه رگرتنی سکالای هاوولاتیان و نه وانیه

تووشی ستم هاتوون بههۆی بریارێك یا کاری یهكێك له فه زمانبهره حكومه كانه وه و نه مانه كه ناله ئاساییه كانی دادی داوه ریی له بهره میاندا ئاوه لانیه . (چونكه رهنگه نه و بریاره یان نه و كاره كه سكالای ئی ده كری یاسایی نه بیته) نه گه ر بۆ یه كه م سات نه وه سه لمینرا كه بارێكی (خراب به كارهی نانی ده سه لات) هه یه (واته به كارهی نانی ناپاستی ده سه لات یا جیبه جینكردنی پتوه ری نه گونجاو له سه ر وه رگرتنی بریار یا لیكدانه وه یه كی هه له ی یاسا) ئه و خواوه نی ستم لیكراوان و كارمه ندانی فه زمانگه كی له و مه سه له یه ده كۆلنه وه و راپۆرتێك داده نین كه نه و نه جمانه له خۆی ده گری كه پیی ده گن و ده یه نه نه نجومه نی نوینه ران، له وانه شه كه خواوه نی ستم لیكراوان له هه ندیک وولاتدا بۆ خۆی هه ندیک ری و شوینی یاسایی بگرتنه به ر نه گه ر به شیاری بزانی.

رهنگه زاراوه كه له چوارچۆیه ی نا حكومیدا، بۆ وه سف كردنی نه و به ر پرسیانه یا نه و ده زگا په یوه ندی دارانه به كاری به كه سه باره ت به سكالای جه ماوه رن له پیره وی یاسایی یا بانقی یا دلناییدا.

له هه ندیک وولاتیشدا خواوه نی ستم لیكراوان له پیری سیستمیک له دادگا كارگیزیه كانه وه كاری جی به جی ده كریته، به لام نه مه به پینچه وانه ی خواوه نی ستم لیكراوانه وه) بریکاری پاشكۆی نه نجومه نی نوینه ران نیه .

See also :Administrative law ; admin-
Istrative tribunal.

سیستمی تاک حیزبی (نظام الحزب الواحد) One-party System

سیستمیکه كه ته نها یه ك حیزبی تێدایه، له وانه یه كه ته نها حیزبێكیش بیته كه په یوه ندی دار بیته به هۆی حوكمه یاساییه كان یا ده ستورییه كانه وه یا چونكه توندو تیزی و هه ره شه به به كارهی نانی توندو تیزی باری ده ست به سه ردا گرتنی را ده گری (وهك پژیعی سه ربازیی)، یا له هه ندیک باری ده گمه ندا، كاتیك كه هه ست و سۆزه

خومه لایه تیه کان یا خیلکیه کان یا نیشتمانیه کان له رینگه ی به ک حیزبه وه ناراسته ده کرت له کاتی مملانی له پیناوی سه ربه خویدا یا له دوا ی نه مه . پیویسته که سستمی تاک حیزی جیا بکریته وه له وه ی که جیوفانی سارتوری له کتیه که پیدا که به ناوی (حیزبه کان و سیستمی حیزبه کان) که له چاپخانه ی زانکوی کامبریج ده رچوه له سالی 1976 دا، باسی کردوه و وای داناوه که بریتیه له سیستمی حیزبه (بالادهسته کان) یا (دهسه لاتداره کان) چونکه حیزی تری په یوه نیدار هیه، سه ره پای نه وه ی که سیستمی حیزی (بالادسته) که حیزبه کانی تر به ته وای پشت به م ده به ستن (وه ک کوماری نه لمانیای دیموکراتی هه تا سالی 1989) زورجیاواز نابیت له راستیدا له سیستمی تاک حیزی.

See also : Hegemony ; partysystem ;
Totalitarianism.

Open Coalition (الأئتلاف المفتوح) کراوه ئینتیلاقی

کاتیک که حیزبه نوینه رایه تی کراوه کانی ناو نه نجومه نی نوینه ران به پیی ره هندی رامیاری په یوه نیدار ریک ده خرین (وه ک ره هندی چه پ- راست) وکاتیک که لانی که م به ک حیزب نه ندام نابی له ئینتیلاقی فه رمانه وادا له سه ر نه م ره هنده ی نیوان دوو حیزی ناو ئینتیلافه که دا، نه واپی ده وتری ئینتیلاقی (کراوه) .

See also : Closed coalition ; coalition.

وهرگیرانی کردهیی چه مکه کان (الترجمة العملياتية للمفاهيم)

Operationalization

بریتیه له پړوسه ی وه رگیزانی چه مکه کان به مه به سستی په ره پیدانی نه و گریمانه نه زموونیا نه ی که ده کړی چاودیزی بکرین و تاقی بکرینه وه و هندیگ جاریش بیپورین. بۆ نمونه ده کړی که هیژیکي رامیاری یوا دابنری که بریتیه له (توانای چینیکی دیاریکراو بۆ به دی هینانی به رژه وه ندیبه نامانجیبه کانی) .

نه گه ر بویستری باره کرداریبه کان دیاری بکرین له هیژی رامیاریدا یا نه و یاساو تیوران په پنبدرین که هیژی رامیاریبیان له خو گرتووه، ده بیت که (چین) و (جیبه جیکردن) و (به رژه وه ندیبه نامانجیبه کان) په یوه نندیدار بن به نیشانه کانی بوودانی له جیهانی رامیاری کرداریدا، و ده بیت که نامرازی پتوان به بیژکه ی (توانا) وه بیه ستریتوه. ژوریه ی شیکه ره وه کان وای ده بینن که پتویست ناکا هه موو چه مکه کان وه رگیزدین به م شتویه ماده م توانای کردی به سه بۆ به ره م هینانی هه ندیک گریمانه ی نه زموونی. ریوشوتنه کانی وه رگیزانی کرده بیش بۆ تیژیکي دیاریکراو هه ندیک جار پبی ده وتریت رتسا کانی هاو جوتوبون یا لیکدانه وه.

See also : Concept ; theory

Operational Research (بجوښ العمليات) توپژینه وه کانی کرده کان

زاراوه په که که بنه چه که ی له به کارهینانی شیوازه ناماریبه کان و زانسته کانی تره وه هاتوه له شیکردنه وه ی مه سه له نالوزه کان ویه کلاکردنه وه یان له شه پری جیهانی دووه مدا. نیستا توپژینه وه کانی کرده کان بریتیه له جیبه جیکردنی شیوازه بریبه کان له سر بناغه یه کی فره لقی یا به ناو لقه کاند له گرفته بریاریبه کان یا فره مانیه کانی هه ر پیکراو یکتدا له وانه ش حکومت.

Opinion Leader (قائد الاراء) سه رگرده ی پاگان

که سیکه که کاریگریسی له سەر کۆمه لگه یه ک یا کۆمه لئیکى تر هه یه له پینکھیتنانى
 راي ئه وانى تر دا چونکه به سه رچاوه یه کى بر وا پینکرا و یاپشت پین به س ترا و داد نه رى بۆ
 زانیاریى یا ئامۆزگاریى، زۆر جار ئه وانى تر له و کۆمه له کۆمه لایه تیدا راکانى وه ک
 نمونه یه ک په یرو ده که ن. پینویستیش نیه که سه رکرده ی راکان پایه یه ک یا
 ده سه لائیکى نیزامیى هه بى یا ده سه لات بگرى به سه ر سه رچاوه کانى په یوه ندی کردندا
 له گه ل ئه وه شدا که ئه مه له وانه یه په یوه ندیدار بى به پینکھیتنانى ناوو ناوبانگى
 سه رکرده ی راکانه وه .

بیرۆکەى سه رکرده کانى را له نئو ئه و تیۆره دوو هه نگاوه دایه له لیشاوى
 زانیارییه کان که پى وایه زۆریه ی خه لک زانیارییه کانیا ن له ناژانسی ساکاره کانى وه ک
 سه رکرده کانى راوه وه رده گرین و رایه کانیا ن پینک دینن ده رباره ی مه سه له
 کۆمه لایه تیه کان نه وه ک به شتیه یه کى راسته وخۆ له خزمه تگوزارییه هه والیه کان یا
 سه رچاوه کانى تری زانیارییه راسته وخۆکانه وه .

See also ;Political communication.

بهره ئستکاری (المعارضه) Opposition

زاراوه ی (بهره ئستکاری) له رامیاریدا و له به کار هینانى هه ره گشتیدا بریتیه
 له هه ر کۆمه لئیک یا کۆمه له تاکیک که جیاوازیان هه یه له گه ل حکومه تدا له سه ر
 بناغه یه کى جینگرو درتژ خایه ن، ئه گه رچى ده کریت که به ره ئستکاری تاییه ت
 به مه سه له کان له چوار چتیه ی به ک یاسا یاپیتش نیازنکی رامیاریدا وه سف بکریت.
 زاراوه که به شتیه یه کى دیاریکراو تر به سه ر ئه و حیزبانه دا ده چه سپى که له
 ئه نجومه نى نوینه راندان و جیاوازیان له گه ل حکومه تدا هه یه و ده یانه وى که جییا ن
 بگرته وه .

لهه نديك نه نجومه نه كاني نوينه رايه تي و نمونه ي شم جوره به ره له سنكاريه به ره له ماني و نيزامي و ده زگايي ده بيت: له به ريتانيا و نه مه ريكاو نه لمانيدا، هه نديك حوكم هه به كه تايبه ته به پيشكه شكردني دارايي حكوميه كان و باريكي رامباري دياريكراو بۆ به ره له سنكاران سه رباري مافي وه لامدان هوي شو به يانه گشتي يانه ي كه له حومه ته وه درده چن و مافي راويژكاري له هه ندي مه سه له ي دياريكراو ادا كه تايبه ته به دوو حيز به كه وه وه كاته كاني ژوان و پي و شوينه ياساييه كان و راگه ياندي شهرو، پيخسته كاني شاهنگه په سمبييه كاني ده ولت. له هه ندي ده ولت ي تردا (وهك به ريتانيا پيش نيوي سه ده ي نوزده) له وانه به به ره له سنكاري به (دهسته) يهك دابنريت و به نياري حكومت دابنريت سه ره پاي شووي كه نياري شو حومه ته يه به كه شو جوره ده سه لانه ده گريته ده ست، به تايبه تي له وه ده ولتانه ي كه يهك حيزب حوكمي ده كات، شم جوره به ره له سنكاريه به ناپاك دادانري. هه روهك چون به ره له سنكاري له ده ره هوي به ره له مان گرنگه له هه نديك ده ولتدا به تايبه تي له كاتي نه بووني به ره له سنكاريه كي به ره له مانيدا يا بوونيكي ناگاريگه ردا. ده كرئت كه زاواوه كه وه سفي شو كومه لانه ش بكات كه له ناو حيز به كان يا نه و پيخكراوانه ي تر دان و به شيويه كي پيكت و پيكت له گه ل سه ركردايه تي ي شو پيخكراوه دا جياوازيان له راده دا هه به .

See also : Faction

Organization (المنظمة) ريكراو

كومه ليكي كومه لايه تيه سنوريكي هه به كه قابيلي جياكردنه ويه وه روه ها پو شنيريه كي لقي هاوبه شي هه به كه به نه نقه ست دامه زاوه به مه به ستي هه ولدان بۆ جيبه جيكردني نامانچيكت له ريگه ي كوششي هاوبه شي نه ندانه كانيه وه. له بهر نه مه

پنځراوی رامیاری کومه لیکه که دامه زراوه بق کارکردن له سره جیبه جیکردنی نامانجه رامیاریه کان.

See also : Movement ;organization theory.

تیوری پنځراو (نظریة التنظيم) Organization Theory

چوار چپوهه به کی چه مکه کانه بق لیکولینه وهی پنځراوه کان و تایبه تمه ندی و رهفتارو نه ندامتیبیان بایه چه سره کیبه کانی تیور داپنژهرانی پیکهستن بریبتین له: کارلیک کردنی نیوان نه ندامانی پنځراوه که به دهره کانیشیان و جوره هره مهیه کان و په یوه ندیکردنی نالوگورکراو. همد و شیوازه کانی په یکه ری پنځراوه یی و جوره کانی سه رکردایه تی، و پیوه ره کانی پنځراوه کان و پوشنبرییان، و وه رگرتنی بریار تیایاندو په کلایکردنه وهی مملاندیکان و په یوه ندیبه کانی نیوان په یکه ره نیزامی و نانیزامیه کانی ناو پنځراوه کان و کارلیکی نیوان پنځراوه کان، لیکولینه وه که بریتیه له به کارهتانی نه و چه مکه و پنگه یانه ی که له چه ندین لقه وه و هرگیرون وه که تیوری یاریه کان و تیوری کومه له بچوکه که و دهروازه کانی تیوری سیستمه کان.

تیوری پنځراو له زانستی رامیارییدا به کار هاتوه به تایبه تی به مانای لیکولینه وهی لیژنه کان و کومه له بچوکه کانی ترو حیزب و دهسته یاسادانه ره کان.

See also : organization.

نهرکی زیاد له نه نندازه (العجب المضرط)

(1) نهرکی حکومی زیاد له نه نندازه (العجب الحكومي المضرط)

(Overload (a:
Government
Overload

نهم زاراوه به وهسلی نه و باره دهکات که تیایدا حکومه ته کان که وتونه ته ژیر باری

قورسی داواکارییه زۆره کانی گه له وه بۆ به کلا بیکردنه وهی گرتنه کان یا پیشکه شکرندی سودی پامیاری سه رباری زیاد بوونی ئالۆزی ژینگه ی ته کنیکی و ئابوری و کۆمه لایه تی و هی تر که تیایدا سیستمی پامیاری کار ده کات. نه رکی زیاد له نه ندازه به پاساوێک دانراوه بۆ سه رنه که وتنی حکومه ته کان له چاره سه ری فه یراندا و هۆیه ک بۆ گه شه ی چالاکیه پامیاریه (جیگره وه کان) وه ک (بزو تنه وه کۆمه لایه تی ه نوێیه کان) ی تابه ته به ته وژمی پاراستنی ژینگه یا بانگه واز بۆ پاراستنی مافه کانی ئافره ت، کۆمه له کانی ده سته پیشخه ربیه کانی ها ولاتیان و په یوه ندییه نا رامیاریه کانی ها ولاتیان وه ک کاردانه وه یه که له سه ر بناغه ی متمانه نه بوونه به توانای حکومه ت له حه تبه جیکردنی به ئینه کاندایه تابه تی له و ده وله تانه ی که وه ک نه لمانیا و نه مه ربکا و سوید و هوله ندان .

Overload (b)

نهرکی زیاد له نه ندازه (العیب المفراط)

Government overload

(ب) نهرکی په یوه ندی کردنی زیاد له نه ندازه

زاراوه یه که په بیره وی په یوه ندی کردنه کان له شیکردنه وه ی پامیاریدا به کار دیتن و بریتیه له باری که ناله کانی په یوه ندی کردن له کاتیکدا که به کار دئ بۆ گه یاندنی نامرازه کان به ریزه یه کی گه وهر تر له ئه و په ری توانای. نه گه ر نه م نه رکه زیاد له نه ندازه یه به رده وام بوو ئه و له وانیه ببیته هزی سه رنه که وتنی که ناله که و شیواندنی نامه کان و هه تا راده ی هه ره س هتانی سیستمی په یوه ندی کردنه کان. نه مه ش ناماژه یه که بۆ په ره پیدانی که نالی زانیاری نوێ یا هی تر یا که م کردنه وه ی نه رک له سه ر که ناله کانی ئیستا.

See also : political communication.

پاشتیگه رایي (السلامیة) pocifism

باوه پر بوونه به وهی که توندو تیژی، ته نانهت له شه پشدا، ناکریت به نامانجه ویستراوه کان یا به دی هاتووه کان پاساو بدریته وه. له گه ل زیاد بوونی توانی کاولکاری و واقعی شه ری نویدا ناشتیگه رایي پو لیکسی گه وره تری وه رگرتووه له بزوتنه وه جیاوازه کانی ناشتیدا له ناو حیزبه رمیارییه کان و کومه له کانی فشاردا. نم جوړه پیرو باوه پانه به چند پتگه یه کی تر کاری کردووه سهر چالاکیی پامیاری: به شیک له جوړه به رهو شیوه جیاوازه کانی پو لیکسی دادووه رسی نیو ده ولته تی به کومه له تی نه ته وه کان و نه ته وه به کگرتووه کان و دادگای دادی نیو ده ولته تی شه وه، له پتگه ی پیوه ندبوون به بهرنامه کانی بهرگری نیگه تیغه وه وه ک نه و بزوتنه وه یه که گاندی سه رکردایه تی کرد له هیند و له ناوه پو که کانی پو ملکه چبوونی رامیاری کاتیک نه وانه ی ویژدانیان نازاریان ده دا پیوه ست نابن به فرمانه سه ربازییه کان یا بهر ه لستی خوسازدان پو شه پر ده ک ن.

په یمان (حلف) Poct

پتگه و تیکه له نیوان چند که سیک یا کومه لیک یا ده ولته تیک سه بارهت به به لاین دان به کاری هاوبهش یا ناماده بوون پو نه نجام دانی نه وه له هه ندیک بارودوخی دیاریکراودا. په یمان که متر نیزامییه و زیاتر پابه نده به ناوه پو کی به لاین نامه که وه سه ره پای نه وهش که هه ندیک له و به لاین نامه پی ده وتریت (په یمان) (وه ک نه و به لاین نامه یی

که مؤلوتۆڧ و رېبنتۆڧ ئېمزايان كړدوه به ناوې په كېتې سؤفېت و ئه لمانايى نازېبه وه له سالى 1939 دا). له رامپارى به رېتانياشدا، وهك ئه وړېكه و تننامه بهى نېوان حكومهتى كړنكارى به سر كوابهتى كا لاهان و نوښه رانى حېزى ئازادېخوازان به سر كړدابهتى دايفيد ستيل له سالى 1977 كه حكومهتى كړنكارى له ده سه لاتدا هېشته وه، سه ره پاي نه بوونى زؤرېنهى بهك حېزى كه نا و نراوه (په يعانى ئازادېخوازان - كړنكاران).

Palace Revolution *شۆرشى كۆشك (شؤرة القصر)*

برېتېه له گؤزېنى فرمانېه و اېهك له رېنگهى هه رېه شه وه به به كار هېنانى هېزه وه يا به راستى به كار هېنانى له لايه ن ده سته و تا قمى فرمانېه و يا ئه و رامپارانى كه په يوه ندى راسته و خويان به فرمانېه و او وه هيه. كه له زؤر بهى كاتدا رېه گه زى كتوپړى تيا به له گه ل به كار هېنانى لانى كه مى توندوتېژى و كه مېك وروژاندى هه ر وهك چؤن ئه م شؤرش به جؤرېك له كوده تاى سه ربازى داده نرېت.

See also: Coupdetat; revdution

لېكۆلېنه وهى پانېل *(دراسة اليهنة)*

جؤرېكه له لېكۆلېنه وهى درېژى كه شېوازى چاوپېكه و تنه دو باره بووه كان به كار دېنى يا رېنگهى تريبؤ ده ست خستنى زانپارى (وهك ئه و يادا شتانهى كه به شداره كان پېرى ده كه نه وه) زؤر جارېش نمونه بهك له دانېشتوان و هر ده گرى كه هېوا و ايه به بى گؤران بېنېتېه وه ئه گه رچى له گه ل ئه و ماوه بهى لېكۆلېنه وهى پانېله كه كه مېوونه وه بهك به خؤيه وه ده بېنى يا په يدا بوونى كؤمه لېكى بچو كتر له هه ر به كار هېنانىكى دواترى پانېله كه دا سه پاندى برېتېه له لېكده انه وهى ئه و گؤرانكارى به نه له هه لؤسته كانى به شدار بووان و بېرو پاو رېه فتارىان — پاشانېش رېه فتارى ئه و دانېشتوانهى كه نمونه كه نوښه رايه تيان دهكات و بېرو پايان و رېه فتارىان) له ماوه بهكى ديارى كړاودا. ئه م رېنگه به له سؤسؤلؤزى او ساېكؤلؤزى كؤمه لايه تى و

تویژینه وه کان و بازاردا به کار هاتووہ .

له زانستی پامیاریشدا باشترین جی تبه جی نکردنه ناسراوه کانی له لیکولینه وه کانی دهنگدان له هه لئبژاردنه گشتییبه کاندای بووه یا دۆزینه وه ی گۆرانکارییه کان له نیازه کانی دهنگدان و به ستنه وه ی ئەم گۆرانکاریییانه له گەل رواله ته کانی تری پیشنیازکه ردا . وه ک گۆرانکاری له بیینی بانه شه ی هه لئبژاردن یا گۆرانکاری له پیشه یا جیگه ی له ره وشی خیزانیدا .

See also: Longitudinal

Studies: Psephology : sample; survey.

نموونه ی (ا) : به کارهینانی گشتی

(النموذج (1) الاستعمال العام)

Paradigm (a) :
general usage

باریکی بووت یا پیشکه وتویی ریژه یی بۆ دیارده یه ک که له ژیر لیکولینه وه دایه و به شیوه یه کی بوون نوینه رایه تی هه ندیک رواله تی گرنگی دیاریکراو یا په یوه ندیدار ده کات له بهر نه وه به سووده وه ک جۆریک له شیکردنه وه بۆ باره کانی تر .
نموونه که به هه مان ریگه به کار دی وه ک جۆریکی نموونه یی به لام جیاوازه له و چه مکه ی که ئەم باریکی راسته قینه پیک دیننیت . له وانه یه که په ره سه ندنی پامیاریی به ریتانی وه ک نموونه یه ک به کار بیت بۆ په ره سه ندنی ئازادی دیموکراسی، هه ره وه ک چۆن ئەمه ریکا ده کۆرت به نموونه یه کی فیدرالیزم دابنریت، زۆره ملییی جهسته یی وه ک جۆریک له پیاده کردنی هتیز پیشکه ش ده کۆرت .

See also : Ideal type.

نموونه‌ی (ب) به‌کاره‌ینانی کون

(النموذج (ب) استعمال کون) paradigm (b) Kuhnian usagy

مانایه‌کی زیاتر پایه‌نده بق زاراه‌ی نموونه‌ی (ا) توماس کوون به‌کاری هیناوه له‌شیکردنه‌وه‌ی پوره‌سه‌ندنی زانستدا . به‌پیتی کوون توئینه‌وه‌ی زانستی له‌هر بواریکدا به‌و جیا ده‌کرتته‌وه که دوا یه‌که له‌نیوان ماوه‌کانی زانستی (ناسایی) و زانستی (شورگیچی) دا. به‌سه‌ر زانستی ناسایدا یه‌ک پووانین زاله له‌جوری نه‌و تیوره‌ی پوره‌ی پینه‌دا، وه‌جوره‌کانی نه‌و نه‌زموونه‌ی که جیبه‌جی ده‌کری تو ری‌و شوینه‌کانی پیوان و هی تر، کومه‌له‌ی زانستی مه‌یدانی توئینه‌وه‌ی خوی نادوژیتته‌وه ته‌نھا له‌و چوار چپوه‌یه‌دا نه‌بیٔت، هیچ تیرومانیکی جیدی نیه له‌هیچ جیگره‌وه‌یه‌کدا. به‌لام گونجایی نه‌م نموونه به‌سه‌ندکراوه زوو یا دره‌نگ پووه‌پوی گومان ده‌کرتته‌وه و ماوه‌یه‌کی شورشگیچرانه‌ی به‌دوا دیت که تیایدا جه‌ده‌لیکی بنه‌رته‌ی پوو ده‌دات و کومه‌لیکی جوراو جور جیگره‌وه پیش نیاز ده‌کرتت تا جیبی نموونه کونه‌که بگریته‌وه . ناکری که ریئسای جیگیری حوکم به‌سه‌ر جیگره‌وه مملانی کاره‌کاندا جی به‌جی بکرتت، به‌لام را له‌کرتتاییدا له‌سه‌ر یه‌ک پالئوراو چر ده‌بیٔته‌وه، نه‌مه‌ش ده‌بیٔته‌ی رای سه‌رکه‌وتووی نموونه‌ی زال بوو له‌ماوه‌یه‌کی تردا له‌زانستی ناساییدا.

بیرۆکه‌ی زانست به‌و پبیه‌ی شوین که‌وتنی نمونه‌کانه کومه‌له پرسسیارک له‌باره‌ی سروشتی پیشکه‌وتنی زانستیه‌وه ده‌ووژینیتت. نه‌گه‌ر شورشه‌کانیش خولی زانست به‌رت بکات و جارتیکی تر پیناسه‌و وه‌چه‌رخانی تیروانینه‌کانی بق جیهان و شیوازه گونجاوه‌کان له و پیوره‌کانی دیاریکردنی گرفته‌گرنه‌کان بکاته‌وه، نه‌وا زانست ناکرتت له‌هر مانایه‌کی ساده‌دا، له‌پروسه‌یه‌کی به‌رده‌وامی که‌له‌که بوونی مه‌عریفی پیک بیٔت.

له‌حاله‌تی نااماده‌یی یه‌ک تیروانینی تیوری هه‌ژمونداردا نه‌وا ده‌بیٔت

زاراوه په که له زانستی نایورییو وه وهرگپراوه بریتیه له تاییه تکرډنی دهرامه ته کان به شپوه په که که ناکریت سر له نوی تاییه تکرډنیکي تری هم دهرامه تانه سوډی بڼو هیچ په کیک هه بیت بی زیان که یانډنی به وی دی. هه روه ها بیړوکه که به کار دی له هه لسه نگانډنی توانای دابه شکرډنی سیستمه کان و دیاریکړډنی هه لویسته کانی هاوسه نگی له سازشدا. زه همتی سره کیش له دیاریکړډنی سنوری سر له نوی هه لسه نگانډنه کاندایه که نیمه زیاتر وه ک بریارنکی هه پرهمه کی دهرده که ویت.

See also: Bargaining theory;
equilibrium.

Participont observation (ملاحظه مشارک)

رینګه په که له توپړینه وه ی زانسته کومه لایه تیه کاندایه که تیایدا نه نډامی کومه لیک یا رینګخراویک یا به شدارنک له چالاکیه کدا وه ک کوده تایه کی چه کداری له هه مان کاتدا ده بیته چاودیر و زانیارییه په یوه نډیداره کان تومار ده کات یا ده یگوپړتیه وه که ده رباره ی په فتاری کومه له که یا پړه وی پروداوه کانه یا که سیکي دهره کی ده بیته نه نډام له و کومه له یا رینګخراوه دا بڼو هه مان مه به ست.

ده کریت که چه نډین سوډ له تیبینی به شدار وهریگریت نه وه که له تیبینی دهره کی یا شپوازه به رامبه ره کان. ده شیت که کاریګه ری باره که له ژیر پکیفی تیبینیدا به توپړینه وه که متر بیت نه که نه نډمانی کومه له که نه زانن که نه وان له ژیر تیبینیدان یا که متر نه و راستیه بزائن که نه وان له ژیر تیبینیدان. چاودیر ده توانیت بیړوکه په کی هه ستیار به ده ست بهینیت له کومه له که و چالاکیه کاندایه به به شداریکړډن زیاتر له مانه وه له نورییو وه. به لام نه مه گرفتی په وشتی و کرداری ده وپوژنیریت سه باره ت به هه ر شاردنه وه په که بڼو پوولی دور سره ی چاودیری به شدار.

حیزی پامیاری بریتیه له کۆمهڵنکی پێکخراو که پیل هاتوو له و نه ندامانهی که کۆمهڵنکی هاوبهشی له به هاو پامیاریه کان هه لده گرن و نامانجی سه ره کیان وه رگرتنی ده سه لاتی پامیاری و پله و پایه گشتیه کان به مه به سستی جیبه جیکردنی پامیاریه کان. حیزب هه ول ددهات که ئه م ده سه لاتی ده سه که ویت به پینگه ده ستوریه کان به تابه تی به پیشچرکی له هه لئزاردنه گشتیه کاندا سه ره پای نه وهی که حیزبه شوپشگیره کان یا به ره له سته کاری پزیم له وانیه چالاکی پامیاری له ده ره وهی ده ستور پیاده بکات بۆ به دیهینانی نامانجه کانی.

حیزب جیاواز ده بیت له کۆمه له کانی فشار یا کۆمه له کانی به رژه وه ندی چونکه نه مانه پایه ده دن به به کارکردنه سه ر بریاره حکومه کان یا پیشنیازه یاساییه کان له باریکی دیاریکراودا یا له مه ودایه کی دیاریکراوی باره کاندای، له کاتیکدا حیزب هه ولده دات که به شداری بکات له حوکمدا پاشانیش جیبه جیکردنی پامیاریه کانی به لانی که مه وه، له مه ودای ته وای کاروباره گشتیه کاندا، هه روه ها حیزب جیاوازه له بزوتنه وهش به هۆی په یکه ره پێکخراوه ییه که یه وه که زیاتر نیرامیه و له گه ل سروشتی زیاتر دیاریکردنی نامانجه کانی.

پیاده کردنی ده سه لاتی حکومی ته نها کاریکه که حیزی پامیاری هه ولی جیبه جیکردنی ددهات. نه و بریتیه له ئازانسیک بۆ هه موو لایه نگره پامیاریه کان و نامرازیک بۆ پێکخستنی پامیاری کۆمه لگاو که نالیک بۆ په یوه ندی پامیاری... هه د له پوهی سیستمی پامیاریه وه فه رمانی هه یه (چاودیریدا بینکردنی خزمه تگوزاریه گشتیه کان Gate-keeping) لیک به سستی به رژه وه ندیه کان و گه یاندنی داواکاریه کانی نه وانیه که نوینه رایه تیان ده کاو دارشتنی نه و داواکارییه نه له شیوه ی پیشنیازی پته ودا بۆ وه رگرتنی رێوشوینی پیویست ده ریاره یان له لایه ن ده سه لاته کانه وه.

حیزبه کان له ده وله ته یه ک حیزبه کاندا هه مان نه و نامانجه بنه په تیه یان هه یه که

تایبته به دست به ساراگرتنی دهسه لاتی حکومی وه ک حیزبه کانی ناو سیستمی حیزبه پکابه ره کان. پهنه گه سه چاوه کانی پکابه ریی رمیاری جیاوازی هه بیت (بۆ نمونه وه چین و یه کیتی سوڤیه ت له پاردوودا پکابه ریی له نئوان سه ربازیبه کان یا بیرۆکراتیه تدا دهیی).

حیزبه تایبته نده کان و حیزبه بچوکه کان که هیوایه کی گه وره یان نیه له به شداریکردن له دهسه لاتدا باریکی په راویزیین له م پیناسه یه دا که لیره دا خراوه ته پو، له وانیه باشتهر وایی که وه سفی هه ندیکیان وا بکری که برییتیه له کومه له کانی به رژه وه ندی که هه لمه ته کانی هه لباردن بۆ ستراتیژییه تی دهسه لات به کار دینی:

حیزی په نابهران له نه لمانیای پوژئاوادا له دهیه ی په نجاکاندا بۆ نمونه، شهویش رهنگه وا وه سف بکری که برییتیه له (حیزبه کانی یه ک مهسه له) وه ک حیزبه (سه وزه کان) له قوناغی یه که می بوونیدا.

زانا کانی رامیاری چر بوونه ته وه له لیکولینه وه ی حیزبه کاندا به تایبته تی له لایه نه کانی په یکه ری ریکخستنیه و سه رکردایه تی ورنگه کانی خستنه پوی لایه نگره کان و رامیارییه کان و پوژه کانی دانانی رامیارییه کان و پیشینه کومه لایه تی و په فتاری رامیاری نه ندانم و لایه نگره کان. هه ر وه ک چون گه لیک لیکولینه وه ش له لایه نه کانی سیستمی حیزبه کاندا دائراوه.

See also: Faction; interest group;
Interests; iron law of oligarchy; lobby;
Movement; political system.

Party Identification (الانتماء الحزبی)

بریتیه له ههستی نینتیمای بوون بۆ حیزبیکی رامیاری دیاریکراو، شه ههسته ش به ره و شه وه ده پروات که به رده وام بیت له ریگه ی به ره مه پینانی بۆ روانگه یه کی حیزبیا ته به ره و رووداوه رامیارییه کان و دیاریکردنی هه لویستی ده نگه دران له پیشدا

له‌خه‌یاری هه‌لبژاردندا. په‌نگه‌ تا‌که‌کان هه‌ست به‌ ئینتیمای بۆ‌ حیزبێک ب‌که‌ن هه‌تا نه‌گه‌ر درێژه‌ی رامیاریه‌کانی ئینتیمای نه‌و حیزبه‌ نه‌زانن.

ناسنامه‌ی حیزبێ، له‌ توێژینه‌وه‌ نه‌زموونیه‌کاندا به‌ و‌ پرسیاره‌ دیاری ده‌کری که‌ ئایا تا‌که‌کان به‌گه‌شتی خۆیان به‌ لایه‌نگری حیزبێ پارێزگاران یان کرێکاران یا حیزبێ دیموکراتی لیب‌رال... هه‌ند ده‌زانن.. نه‌م جوړه‌ پرسیارانه‌ هه‌ول نه‌ده‌ن که‌ بوونی نه‌و هه‌لوێستانه‌ دیاری ب‌که‌ن که‌ هاو‌ جووت ده‌بێ له‌ گه‌ل په‌فتاری هه‌لبژاردنی کرداریدا یاجیاوازه‌ لیب‌. بۆ‌ نمونه‌، له‌وانه‌یه‌ ده‌نگه‌رتک له‌ نه‌مه‌ریکا‌دا سۆزی هه‌بێ له‌ گه‌ل حیزبێ دیموکراتیدا به‌لام به‌دلسۆز نامینتیه‌وه‌ بۆ‌ نه‌و حیزبه‌ کاتیک که‌ که‌سه‌تی پالیئورای سه‌رکایه‌تی کۆماریه‌ی کانی زۆر پێ‌ باشه‌ یا شتواری و‌ تواناکانی به‌ده‌. توێژینه‌وه‌ نه‌زموونیه‌کان له‌وه‌دا چ‌ر ده‌بنه‌وه‌ که‌ ده‌ریاره‌ی سه‌ره‌لدانی په‌یوه‌ندی و‌ توندیه‌که‌ی و‌ په‌یوه‌ستیی به‌ په‌فتاری هه‌لبژاردنی و‌ ناوه‌رۆکی جیاوازه‌کان له‌سه‌ر هه‌لدانی په‌یوه‌ندی و‌ توندیه‌که‌ی به‌ تته‌په‌ر بوونی کات یا له‌نیوان سیستمه‌ جیاوازه‌کاندا له‌سه‌رچاوه‌ کۆمه‌لایه‌تی و‌ ده‌رونییه‌کانیدا.

(نموونه‌ی ئینتیمای حیزبێ) وای دا ده‌نی که‌ په‌فتاری هه‌لبژاردنی له‌ریگه‌ی ریکه‌ستنی کۆمه‌لایه‌تیه‌وه‌ به‌تایبه‌تی له‌خه‌یزان خۆیدا، زۆریه‌ی ده‌نگه‌ران ده‌بنه‌ لایه‌نگری حیزبێک یا زیاتر له‌ حیزبه‌ سه‌ره‌که‌کان و‌ نه‌م په‌یوه‌ستییانه‌ش جیگری ده‌به‌خشنه‌ رژی می رامیاری نه‌وه‌ دوا‌ی نه‌وه‌.

(ئینتیمای حیزبێ) لیک‌دانه‌وه‌یه‌کی جیاوازه‌ لده‌گری له‌نموونه‌کانی هه‌لبژاردنی نه‌قلانیدا وه‌ک نامرازیک مامه‌له‌ی له‌گه‌ل ده‌کری که‌ ده‌نگه‌ران له‌په‌شدا پتوه‌ی په‌یوه‌ست ده‌بن به‌هه‌لبژاردنی حیزبێک به‌په‌ی گونجانی ئایدۆلۆژی گه‌شتی له‌گه‌ل رابو‌ب‌چونه‌کانیاندا به‌مه‌ش خۆیان له‌ و‌ پرۆسه‌ گران تیچوونه‌ لا ده‌ده‌ن به‌کۆکردنه‌وه‌ی زانیارییه‌ درێژه‌کانی تایبه‌ت به‌په‌ش‌نیا‌زه‌ رامیاریه‌کان و‌ جیه‌جی‌کردنه‌کانی له‌هه‌ر هه‌لبژاردنیک‌دا.

See also : Attitudes: dealignment:
Electral volatility ; ideology: issues;

Party; political socialization; rational choice
Analysis:realignment; values.

Party system (نظام الاحزاب) سیستمی حیزبه‌کان

بریتیه له و په یوه نډییه نالوگور کراوه نالوژیه نیتوان حیزبه پامیاریه‌کان له یه کیک له ده‌وله ته‌کاندا یا له ریک‌خستنیکي پامیاریی تردا (وهك حوکمی خوجیبی و په‌رله‌مانی نه‌روپی) هه‌ول‌دانه‌کان له‌وه‌دا چر بوونه‌ته‌وه که سیستمیکي پۆلینتی دروست بگن. بۆ جیاکاری له‌نیتوان جوړه‌کانی سیستمی حیزبه‌کان به‌شپوه‌یه‌کی ته‌قلیدی له‌نیتوان ژماره‌ی حیزبه‌کان له‌سیستمی حیزبه‌کاندا (وهك کتیبی دؤفرگر به‌ناوی حیزبه پامیاریه‌کان و: ریک‌خستن و چالاکیه‌کانیان له‌ده‌وله‌تی نویدا که خانه‌ی په‌خشی ماپوین له‌لنده‌ن ده‌ریکردوه له‌سالی 1954دا). که‌مترخه‌می شیکاری نه‌م پتوره‌ه گشتیه‌ش بووه‌ته هژی هه‌ول‌دان بۆ په‌ره‌پیدانی سیستمیکي ناوانی وردتر و نالوژتر به‌ده‌سه‌لاترینیان نه‌و سیستمیه‌که ساتوری دایناوه له‌و کتیبه‌دا که له‌چاپخانه‌ی زانکزی کامبریدج ده‌رچوه له‌سالی 1976 دا.

به‌ده‌ست پیکردنیش به‌دابه‌شکردن له‌نیتوانی ده‌وله‌ته‌کانی یه‌ک حیزبی و فره حیزبیدا دوو خالی گرنگ ده‌خاته روو: یه‌که‌م بریتیه له‌گرنگی بوونی (ری‌ساکانی ژمیریاری) پوون به‌مه‌به‌ستی جیگر کردنی ژماره‌ی حیزبه‌کان به‌به‌کار هینانی خاله‌کانی هیزی هه‌لبژاردن و یاسایی حیزبه‌کان بۆ په‌ره‌پیدانی چه‌مکی حیزبه (په‌یوه‌نډیاره‌کان) سه‌باره‌ت به‌پیک هینانی حکومت‌ه‌کان (نه‌م په‌یوه‌نډییه‌ته‌وه - له‌پووی نه‌زمونیوه‌وه جیاواز ده‌بی به‌پیی کایه‌ی پامیاری). خالی دووه‌میش بریتیه له (کردنه‌وه **unpacking**) ده‌سته‌ساده‌کانی یه‌ک حیزب بۆ جیاکاری له‌نیتوان نه‌وه‌ی که کومه‌له‌ی حوت جوړه له‌سیستمی حیزبه‌کان سی جوړه‌کانی له‌بنه‌ره‌ته‌وه نارکابه‌رانه‌یه (یه‌ک حیزبی بالاده‌ست و زال) چوار جوړی نا رکابه‌ریش (سیستمی دوو حیزبی ته‌قلیدی و فره‌یی سنوردار و فره‌یی جه‌مسره‌یی و

سیستمی پەرت کراو) . بەکۆکردنەوێ نێوان ھۆکارەکانی قەبارە ی پێژەیی و رەھەندی ئایدۆلۆژی لەگەڵ تاییەتەندییەکی بنەپەتی ژمارەیی حیزبەکاندا، سیستمیکی ھیمای ھەستیار دیتە کایەوہ کہ بەسودە بۆ سیستمی حیزبەکان . سارتۆری پێ لەسەر دوو ھۆکاری گرنگ تر دادەگرێ: یەکەم ئەو یە کہ لەمانایەکی زۆر گرنگدا، لۆژیکی نیە کہ قسە بکری لەسەر (سیستمی یەک حیزبی) چونکہ زاراوہی (سستم) کارلێک لەنێوان دوو پەگەز یا زیاتر لەخۆ دەگرێ. بەلام باری یەک حیزبی باریکی سنوردارو زۆر بەسودە لەجیھانی سیستمی حیزبەکاندا بەشیوہ یەک کہ زاراوہی (سیستمی یەک حیزبی) دەگرێ ھەر بەکار بیئت و بمینتەوہ . دووہمیش ئەو یە کہ سیستمی حیزبەکان جیگەر نیە و پێرەوہەکانی گۆران لەسیستمی یەکەم حیزبەوہ بۆ سیستمیکی تر بابەتیکە بۆ شیکردنەوہ یە کہ جیی بایەخە . وا دەر دەکەوێ کہ بووداوەکان لە ئەوروپای پۆژھەلات و ئەمریکای لاتینی لە دوایبەکانی دەیی ھەشتاکاندا بەرەنگاری ئەو گریمانە دەبیئتەوہ بەوہی کہ گۆرانی ناشۆر شگرتی لەجۆرەکانی حیزبە ناریکابەرەکانەوہ بۆ سیستمی حیزبە ریکابەرەکان دەکریت بیئت بەشیوہ یەکی بۆماوہ .

See also: Cleavage: multi-party System; party; two-party system.

Patronage *سەرپەرشتی (الرعاية)*

بریتییە لە پیاوێ کردنی دەسەلات بۆ دانانی کەسەکان لەفەرمانەکان یا پالوتنیان بۆ وەرگرتنی خەڵاتەکانی ریز لێتان لەسەر بناغەیی رای ئەو دەسەلاتەیی کہ سەرپەرشتی مومارسە دەکات (وہک سەرەک وەزیران یا سەرۆک یا ئەندامی ئەنجومەنی پیران) . لەوانە یە ھیزی سەرپەرشتییەکی لەم شێوہ یە کۆتدار بکرت بەداب و نەریت یا داواکارییە یاساییەکان یاپیویستی جیگەر کردنی پالوتنەکان لەدەزگایەکی دەرەکییەوہ وەک پاشا یا ئەنجومەنی پیرانی ئەمریکی .

به لأم بنه رتهی سه ره رشتی بریتیه له هه لَبژاردن به پیبی نرخاندنێك كه له توانای دهسه لآندایه به پێچه وانهی پتویستی به دانان به پیبی چالاکییهك یا پتوه رێکی تر كه به شیوه یه کی دهره کی دیاریکراوه . له وانیه سه ره رشتی کار بکات ته نانه ت نه گهر مه رجیکی دیارکراویش هه بی به لانی که م (وهك هه بوونی ناماده یییه کی پیشه یی) .

زاراوه که به تاییه تی به و دانانه ده وترتت له پله و پایه ی رامیاری یا کارگێرییه کاندای وهك پایه ی وه زاری و نه ندامیتی نه نجومه نه کانی کارگێری گشتی یا پایه ی سه فیر. هه ره وهك چۆن له سیستی رامیاری به ریتانیدا دانان له پایه دادوه یی و فیرکارییه دیاریکراوه کانی له خۆ ده گری وهک راگری له هه ندیک کولێزه کانی هه ره دوو زانکۆی ئوکسفورد و کیمبریدج، هه ندیک پایه نایینه کان له کلێسای ئینگلته را وهك سه رۆکی نه سفوفه کان، و نه سفوفه کان سه ره باری به خشی نی نازناوه کان و پله ی وه جاززاده و پله کانی سوار چاکی له سیسته می رامیاری نه مه ریکیدا سه ره رشتی له سه ره ناستی فیدرال و ولایه ت و ناستی ناوخۆدا سه رۆک و نه ندامه کانی نه نجومه نی پیران و نه ندامه کانی نه نجومه نی نوێنه ران و حاکه کانی ویلایه ته کان و راگره کان ... هتد بلآوه ده سه لآتی سه ره رشتیان هه یه . له م دوا ییه پیدا زیادکردن له رێژه ی پایه کاندای (نه وانهی سه ره رشتی نین) له خزه تی مه ده نی فیدرالیدا بوون پایه کان سه ره رشتی له حکومه تی فیدرالیدا که مکروه ته وه زاراوه ی (سه ره رشتی) بۆ خۆی نه و به کاره یانان له خۆ ناگری که له سه ره بناغه ی به رتیل و گه نده لیه بۆ ده سه لآته کانی دانان له گه ل نه وه شدا که له هه ندیک بواری له وانیه بوونی پالنه ره نادروسته کان خۆیان مه لآس دایت له هه لَبژاردنی نه م وشه یه دا.

See also: Clientelism; momenklatura.

گۆمه لی هاوشیوه کان (مجموعه الاقران) Peer Group

گۆمه لێکه که هۆکاریکی هاوبه ش له نیتوانیدا هه یه وهك ته مه ن یا پله ی خۆیندن یا

باری کۆمه‌لایه‌تی که باوه‌ر وایه په‌یوه‌ندیداره به به‌هاکانی نه‌ندامانی کۆمه‌له‌که و په‌یوه‌ندیی ئالوگۆرکراوه‌کانیان .

له‌وانه‌یه نه‌ندامیتی کۆمه‌له‌ی هاوشیوه‌کان بۆ نمونه کاریگه‌ر بیته له‌دروس‌تکردنی هه‌لویتسه رامیارییه‌کان و دیاریکردنی ئاستی به‌شداری رامیاریی تاک یا په‌سه‌ندکردنی شیوه جیاوازه‌کانی ده‌سه‌لات .

See also: Primary group.

Pesonation (التحال الشخصية) وهرگرتنی که‌سیتی

بریتیه له هه‌ولدان بۆ وه‌رگرتنی که‌سیتییه‌کی تر به‌ریگاکانی خه‌له‌تانندن. له‌رامیاریشدا وه‌رگرتنی که‌سیتی بریتیه له هه‌ولدانیکی ته‌له‌که بازانه بۆ ده‌نگدان له‌باتی که‌سیتی تر.

See also: Manifesto.

Platform plurality په‌په‌روه‌ی رامیاریی (المنهاج السياسي)

بریتیه له زنجیره‌یه‌ک پێشنیازی رامیارییه‌کان به‌ناوی پالتیوراوه‌یک یا حیزبیک یا که‌رتیک بۆ هه‌لمه‌تیک هه‌لبژاردنی داها‌توو پێشکه‌ش ده‌کریت. له‌وانه‌یه وشه‌که به‌مانای هه‌موو پێشنیازه‌کانی یه‌ک حیزب بیته (وه‌ک په‌یره‌وی حیزبی پارێزگاران، یان به‌شیک له‌و پێشنیازانه (وه‌ک په‌یره‌وی تابیته به‌ پارستنی ژینگه‌ی حیزبی کۆماری) یه‌ک پێشنیازی نه‌م په‌یره‌وه‌ش هه‌ندی جار پێی ده‌وتریت پلان (Plank) واته یه‌کێک له‌ بنه‌ماکانی په‌یره‌و.

See also:Manifesto.

Plebiscite ریفراڤلۆمی میلی (الاستفتاء الشعبي)

ده‌نگدانیکه که تیایدا ده‌نگده‌ره‌کان حوکمی خۆیان ده‌به‌خشنه گۆرانکارییه‌کی پیشنیا زکراو له‌سستمی حوکمدا یا نه‌و جۆره گۆرانه ده‌چه‌سپینن نه‌گه‌ر به‌راستی رووی دابی. به‌م شیوه‌یه له‌و ریفراندۆمه جیاوازه که بریتیه له‌ده‌نگدان له‌سه‌ر مه‌سه‌له‌یه‌کی رامیاریی.

نمونه‌ی ریفراندۆمی میلییش وه‌ک نه‌و ریفراندۆمانه‌ی که باری قونسولی به‌دریژایی ژیان ده‌به‌خشن سالی 1802 و پایه‌ی نیم‌راتۆر له‌سالی 1804 دا بۆ ناپلیۆن و جیا‌بونه‌وه‌ی نه‌رویج له‌سوید له‌سالی 1905 دا، نه‌و ریفراندۆمانه‌ی هه‌رتیمی (سار) له‌سالی 1935 و 1955 دا سه‌باره‌ت به‌گیزانه‌وه‌ی هه‌رتیمی سار بۆ ئه‌لمانیا. له‌وانه‌یه ریفراندۆمه‌که رواله‌ته‌کانی ریفراندۆمی میلیی راسته‌قینه وه‌ریگرت نه‌گه‌ر حاکم یا گه‌ل بیه‌ستیته‌وه به‌مه‌سه‌له‌کانی گۆرینی سیستمی حوکمه‌که‌وه : دیگۆل ریفراندۆمی له‌ده‌ستۆری فه‌ره‌نسیدا داناوه پیش ده‌نگدان و وازی له‌ پایه‌ی سه‌رۆکایه‌تی هه‌ناوه کانتیک که پیشنیا زه‌کان شکستیان هه‌نا.

روشه‌که له‌و زاراوه لاتینییه‌وه دانا‌شراوه که وه‌سفی ده‌نگدانی ناوه‌جاخزاده‌کانی کردووه له‌هاولاتیانی پۆمای کۆندا (Plebs).

See also: Referendum.

فره‌یی – پلۆرالیزم – (الته‌دیة)

زاراوه‌که هه‌ندیک جار به‌کار دیت بۆ وه‌سفی کۆمه‌لگایه که له‌کۆمه‌لی جیاواز پیکهاتوو (په‌گه‌زی یا ئایینی... هتد) زاراوه‌که مانای وردتری له‌زانستی رامیارییدا وه‌رگرتوو. زاراوه‌که زۆر جار به‌کار دیت له‌جۆری پێوانه‌ی یا بریاردارویدا. فره‌بیش که‌سیکه باوه‌ری وایه که ده‌بی ده‌سه‌لات هاوبه‌ش بیت له‌نیوان کۆمه‌ل و

به‌رژه‌وه‌ندییه جیاوازه‌کاندا له‌کۆمه‌لگادا وه‌ده‌بیت بریاره پامیاریه‌کانی نوینه‌رایه‌تی
 ئه‌و سازشه بگن که به شتیوه‌یه‌که‌ی نازادانه ده‌ژده‌په‌ری وه‌ له‌گه‌ن گونجاندنه‌کان
 له‌نێوان ئه‌م جۆره کۆمه‌لانه‌دا. بۆیه ده‌بیت ده‌ولت خۆشی بریارنک بیت له‌م جۆره
 پرۆسانه‌داو هه‌روه‌ها وه‌ک حکومێک یا دابره‌که‌ریکی بیلایه‌ن کار بکات نه‌وه‌ک رکه‌به‌ری
 بیت به‌رژه‌وه‌ندییه دیاریکراوه‌کانی خۆی هه‌بیت.

به‌لام هه‌لوێستیکی تارا‌ده‌یه‌ک لێکچوو هه‌یه به‌بێ ئه‌و رێسا پێوانه‌یییه‌ی که پێشتر
 ناماژه‌ی پێدراوه. هه‌ندیک له‌شیکه‌ره‌وه‌کان ئه‌ویان پونکرده‌وته‌وه که به‌بێ ره‌چاو
 کردنی هیچ به‌باشتر زانینیکی ره‌وشتی بۆ کۆمه‌لگایه‌کی فره‌یی ئه‌وا ئه‌م لایه‌نه‌یه
 له‌کۆمه‌لگا نوێکاندا که رێسایه‌کی زیاتر به‌سود پێشکەش ده‌کات بۆ شیکارکردنی
 پامیاریی. جۆراو جۆر بوونی به‌هاو به‌رژه‌وه‌ندی و پاو به‌باش زانینه‌ کردارییه‌کان
 سه‌رباری شتیوه‌ی تێه‌لکێشکردنی کۆمه‌لایه‌تیان و به‌داوا چوونیان له‌لایه‌ن
 کۆمه‌له‌کانه‌وه‌یه که ماده‌ بنه‌رته‌یه‌کان ده‌داته شیکردنه‌وه. جارنکی‌تر ده‌ولت
 به‌هۆکارنک داده‌نریت له‌م پرۆسه‌یه‌دا له‌گه‌ن گرتنه‌ به‌ری پا جیاوازه‌کان
 له‌شیکردنه‌وه‌ی فره‌یه جیاوازه‌کاندا سه‌باره‌ت به‌ سروشتی ووردی به‌شداری ده‌ولت.
 وه‌ به‌هۆی پێداگرتنه‌وه له‌سه‌ر سروشتی به‌شکراوی بۆ کۆمه‌لگاو ژیانی پامیارییه‌وه،
 فره‌یه‌کان تاوینار کران که په‌یره‌وی رێبازنکی لایه‌نگرانه ده‌کن به‌ره‌و ئه‌و
 دهره‌نجامه‌ی که ده‌سه‌لاتی پامیارییه شتیوه‌یه‌کی فره‌یی داتاشراره‌وه.

Plurality (الاکثرية) زۆرینه

بریتیه له‌پێژه‌ی ئه‌و ده‌نگانه‌ی که پالیئوراویک به‌ده‌ستی ده‌هیننیت که (أ) زیاتره له‌و
 پێژه‌یه‌ی که هه‌ر پالیئوراویکی رکه‌به‌ر به‌ده‌ست ده‌هیننیت و (ب) که‌متره له‌ زۆرینه‌ی
 ئه‌و ده‌نگانه‌ی که دهرنق واته‌ رێژه‌یه‌ک که‌متره له $1 + 50\%$ ده‌نگ.

See also: Majority.

حوکمی دوله‌م‌نده‌کان (حکم‌الاعنیام) Plutocracy

ووشه‌یه‌که له زمانی یونانییه‌وه داتاشراوه به‌مانای ده‌ستوریک دیت که پشتی به‌ستوه به تواناکانی خاوه‌نداری و تیایدا دوله‌م‌نده‌کان حوکم ده‌کن و هه‌زاره‌کان هیچ پشکیکیان نییه تیدا. ئەم جیبه‌جیکردنه‌یش دورتر له‌داواکارییه ده‌ستورییه پوونه‌کان ده‌روات تا ئەو سسته‌مانه‌یش ده‌گرتیه‌وه که خه‌رجی به‌رز پتیویسته له‌راستیدا بۆ وه‌رگرتنی پایه‌یه‌ک بۆ نمونه له‌دیموکراسیه‌ته نوییه‌کاندا وه‌ک (ئه‌مه‌ریکا) که هه‌لمه‌تیکی هه‌لبژاردنی سه‌رکه‌وتوو پتیویستی به‌ بڕه‌ پاره‌ی تاییه‌ت و گه‌وره‌ هه‌یه. زاراوه‌که زۆر به‌کار نایه‌ت له‌شیکردنه‌وه‌ی رامیارییی نویدا له‌گه‌ژ ئەوه‌شدا که سامان زۆر جار وه‌ک به‌کێک له‌و هۆکارنه‌ داده‌نریت که پالپشتی حوکمی ده‌سته‌بژێرو دوله‌م‌نده‌کان ده‌کات.

See also: Aristocracy; elite; oligarchy.

جهمسه‌رگیری (الاستقطاب) polarizaion

بریتیه له‌ کۆبوونه‌وه‌ی په‌گه‌زه‌کان به‌ده‌وری خالیک یا دوو خال یاچه‌ند خالیک له‌یه‌ک پزێمدا. له‌رامیارییی نیو دوله‌تیدا بۆ نمونه، له‌وانه‌یه زاراوه‌که ناماژه‌ بیت به‌ پیکه‌تانی هاره‌په‌مانیه‌تیه‌کان به‌ده‌وری دوو هیزی گه‌وره‌دا (جهمسه‌رگیری فره‌یی) له‌زانستی دانی ده‌نگه‌ هه‌لبژاردنییه‌کاندا — به‌شێوه‌یه‌کی نا‌ورده‌کاریانه به‌کار دیت — بۆ وه‌سفکردنی مه‌یل بۆ به‌خشینی ده‌نگه‌کان به‌ دوو حیزیه‌ سه‌ره‌کییه‌ پکابه‌ره‌کان نه‌وه‌ک به‌و حیزیانه‌ی که ده‌کونه‌ نیتوانینه‌وه، په‌نگه‌ بۆ وه‌سفکردنی مه‌یلی گشتیش به‌کار بیت به‌ره‌و پشتگیریکردنی حیزیه‌ توندپه‌وه‌کان نه‌وه‌ک

See also : Bipolarity

پامیاری (السیاسه) Policy

بریتیه له کۆمه لێک بریار که ره گه زێکی پامیاری یا کۆمه لێکی پامیاری وه ریده گرتیت سه بارهت به هه لێژاردنی ئه و نامانجانیه که ده رباره ی باریکی دیاریکراو و پێگاکانی به ده ست هینانین. ده بێت ئه م بریارانه ش له پێگه ی پره نسپه وه له کایه ی توانای دانهری رامیارییه کان بێت بۆ جێبه جێکردن .

له وانه یه رامیارییه که ساده بێت — بۆ نموونه له یه ک بریار پێک بێت — یا کۆمه لێکی ئالۆز له نه خشه کانی بریاری نااسایی یا بریارێک بێت به دواخستنی بریارێک (پامیاری چاوه پێکردن و تێبینی کردن) یا که مێک واقیعی ده بێت (وه ک بریاری که مکردنه وه ی باجه راسته و خۆکان و زیاد کردنی باجه نا راسته و خۆکان) یا که مێک دابراو (وه ک پامیاری ده ستیوه رنه دان له کاروباری ده وله ته کانی تردا) .
چوار په گه ز له م پێناسه یه ی رامیاریدا بایه خێکی تایبه تی ده خوازن.

(هه لێژاردنی نامانجه کان) ئه وه له خۆ ده گری که دانهری پامیارییه کان سیستمیکی پوونی به ها کانی هه یه و زنجیره به ندیه که بۆ به ها کان. له وانه یه ئه م جوړه نامانجان ه پۆزه تیف بن. (وه ک گه شه ی ئابوری) بان نینگه تیف (وه ک ئازادی له دوژمنکاری) . یا له وانه یه ئاستی دیاریکردنی جیاوازی هه بێ (وه ک پامیاری خۆمالیکردن به گشتی و پامیاری خۆمالی کردنی دامه زراوه گشتیه کان و پامیاری خۆمالی کردنی پیشه سازی و ووزی کاره با) . ده بێت که (پێگه کانی) به دیه پنانی نامانجه کان، لانی که م به شیوه یه کی به شی، کارگێرپیه کی نامانجدار له خۆ بگری بۆ ره فتاری مرفانه و به م شیوه یه ش پامیاری له و ته کنیکه جیا ده کړتته وه که ده ست به سه راگرتنی شته نازیندوه کان و مامه له کردنیان له خۆ ده گری. (دوخی دیاریکراو)

واته کارلیک کردن له نټوان پرؤسه‌ی دانانی پامیاریه‌کان و ژینگه کومه‌لایه‌تی و سروشتییه‌کاندا و نه‌میش شه و کارلیک‌کردنه‌یه که کؤت و به‌ند ده‌سه‌پټننن به‌سه‌ر به‌دیپټنانی نامانجه‌کاندا. په‌نگه په‌گه‌زی (ده‌سه‌ت به‌سه‌راگرتن) له‌لایه‌نی دانه‌ری پامیاریه‌کانه‌وه له‌ریگه‌ی ده‌سه‌لات یا قابل کردن یا زؤره‌وه بیت، به‌لام شه‌گر نه‌بوو، لانی که‌م له‌پووی په‌نسیپه‌وه، شه‌وا گونجاو نیه زاراه‌وی (پامیاری) به‌کار بیت چونکه هه‌لټزاردنی نامانجه‌کان ته‌نجا به‌یانکردنیکه بؤ باش زانین یا نیازنیک.

**See also : Decision; incrementalism;
Non-decision; policy analysis.**

شیکردنه‌وه‌ی پامیاریه‌کان (تحلیل السياسات) Policy Analysis

بریتیه له لیکولینه‌وه و جټبه‌جیکردن و هه‌لسه‌نگاندنی پامیاریه‌گشتییه‌کان و به‌هاکانی دانه‌رانی پامیاریه‌کان و ژینگه‌ی سیستمی پامیاریه‌کان و تیچوونه‌کانی چنگره‌وه‌کانی پامیاریه‌کان (به‌به‌کاره‌یتنانی پټوانه‌یی به‌رنامه‌ریژی و هاوسه‌نگکردننو نابوری پټوانه‌یی و تیؤری یاریه‌کان) و لیکولینه‌وه‌ی پامیاریه‌کان له‌پټناوی چالاکردنی په‌وشه پامیاریه‌کاندا.

شیکردنه‌وه‌ی پامیاریه‌کان له‌زؤر له‌په‌یره‌وه‌کانی زانسته پامیاریه‌کان و ریگه‌کانیان و درده‌گیرئ وه‌ک دروازه‌ی تیؤری سیستم و په‌یره‌وه‌کانی وه‌رگرتنی برپاره‌کان و لایه‌نه‌کانی لیکولینه‌وه‌ی په‌فتاری پامیاریه‌کان به‌لام له‌وانه‌شه که چه‌مک و په‌یره‌وه‌کان له‌لقه‌کانی تریش وه‌ریگرئ وه‌ک زانسته نابوری و تیؤری کارگیرئ و زانسته‌درونی.

له‌به‌کاره‌یتنانی دووه‌میشدا په‌نگه شیکردنه‌وه‌ی پامیاریه‌کان زاراه‌ویه‌ک به‌کار بیتنن بؤ وه‌سف پشکنینی درټی پامیاریه‌کی دیاریکراو یاسیستمی دانانی پامیاریه‌کان.

See also: policy.

Policy community See also : policy network.

Policy Network (تۆرى راميارىيە كان (شبكة السياسات)

برىتتبه له كۆمه لئىك ھۆكارى راميارىي، حكومى يان ناحكومى، كه به شدارى ده كا له بايه خدان به مه سه له يه كى راميارىي و ده سه لائىك پياده ده كات له برياره كاندا سه باره ت به نه نجامه كانى په يوه ست به و راميارىي، نه مه يش هه ندىك جار له رىنگه ي خستنه يووى راميارىي نو يكانه وه ده بىت. نو ينه رايه تى كردنى نه م جۆره تۆره بۆ نه وه ي داخراو بىت له يووى قه له مپه وه ي جه ماوه ر يا نه نجومه نى ياسادانان، يا تۆره كانى راميارىيە كانى تردا. له وان ه يه تۆرى راميارىيە نموونه ييه كان كارمه ندى چه ندين وه زاره ت له خۆ بگرى له گه ل نو ينه رانى كومه له كانى به رژه وه ندى كارلئىكراو له هه ندى وولاتيشدا وه ك نه مريكا و نه لمانيا و نه دامانى ليژنه كانى ياسادانانى تايبه ت به بوارى راميارىيە په يوه ندى داره كان. له باره كانى به رده وام بوونى نه م جۆره تۆرانه به تىپه ر بوونى كات و په ره پىدانى به پىي ھۆشيارىيان به به رژه وه ندىيە كانيان له بوارى راميارىيدا نه وا به كۆمه لگاكانى راميارىيە كان وه سه ف ده كرىتتبه .

See also: Interest group;

Policy.

Political Analysis (شيكردنه وه ي راميارىي (التحليل السياسى)

زارلوه يه كه له وان ه يه له ماناى هه ره گشتيدا به كار بى بۆ وه سفى هه ر تو يژىنه وه يه كى ورد له مه سه له راميارىيە كاندا... هتد به مانايه كى ورد ترىش برىتتبه له و به شه ي تو يژىنه وه ي راميارىي كه ديارده كان و گرفته راميارىيە كان شى ده كاته وه

. هتد بق ره گزه پى هينره كانى كه به شيوه يه كى دابراو ده رپراوه بق مه به سته كانى پيناسه كردن و پولين كردن و ليكدانه وه شيوه جياوازه كانى شيكردنه وه برتبه له مانه: شى كردنه وه لايه نيك له پرؤسه ي راميارى (وهك شيكردنه وه ي راميارى به كان و شيكردنه وه ي هلبژاردنى) و شيكردنه وه لايه نيكى پرؤسه ي توئينه وه (وهك شيكردنه وه ي چه مكى و په بره وگه رايى) يا شيكردنه وه به به كار هينانى په بره ويك يا ريگه يه ك يا شيوازيكى ديارىكراو (وهك شيكردنه وه ي به راورد كارى و شيكردنه وه ي هلبژاردنى نه قلانى) .

See also: concept; methodology ;
policy ;political science; rational choice analysis ;
systems analysis.

زانتسى مروئى راميارى (علم الانسان السياسى) Political Anthropology

(نه نترؤپؤلؤزيا) چهند لايه نيك له لق و بوارى زؤرى توئينه وه ي تر له خؤ ده گرى له بايلؤزيا و په ره سه ندنى مروئايه تيه وه (كه زؤريه ي كات شيوازه كانى شوينه وار ناسى له خؤ ده گريت) له ريگه ي زانسته رؤشنبريى و كؤمه لايه تى و ميژويى و ليكؤلينه وه فهلسه فيه كانى سروشتى مروئايه تيه وه. له وانه يه كه نه نترؤپؤلؤزياى كؤمه لايه تى له ناو نه م كايه يه دا ده ركه ويئ به وه ي كه له گه ن سؤسؤلؤزيا دا تيكه ن ده بى، به لام نه نترؤپؤلؤزياى كؤمه لايه تى (Political Communication) زؤر له بايه خى خؤى ناراسته كردووه به ره و كؤمه له خيئه كييه سه ره تاييه دابراوه كان (به ريژه يى) و به ره و نه و كؤمه لانه ي كه داب و نه ريت و نه فسانه و تاييه تمه ندييه نانه قلانى به كانى ترى تيدا باوه، وهك ده رده كه ويئ نه نترؤپؤلؤزياى راميارى برتبه له ليكؤلينه وه ي په يوه ندييه راميارى به كان له م جؤره كؤمه لانه دا و هه رده م هه ولن نه دات كه گرنكى راميارى بق روشنبريى و هيماكمان و رافه ي شيوازه كانى به جيگه ياندى فه رمانه

رأامیاریه هاوبه شه کان له نئیوان هه موو کۆمه له کاندا ده ربخات له کاتی نا ناماده یی په بیکه ره رأامیاریه نیزامیه کاندا.

See also : Custom ; functional explanation ; hermeneutics ; political culture ; politics; structural-functional analysis.

Political Asylum

په نابهری رأامیاری (اللاجوء السیاسی)

بریتیه له دانی مافی په نابهری و پاراستن بو دانیشتونانی وولاتی بیگانه کاتیک که بیروباوه پو کاره رأامیاریه کانیا ن تووشی سزا یا شوین که وتنیان ده کات و کاتیکیش که حکومه ته کان بریاری به خشینی مافی په نابهری ده دهن، نه واهول نه دهن که جیاوازی بکن له نئیوان نه و جیا بووانه و نه وانه ی که (په نابهری نابورین) و له بر نه بووونی مادی رایان کردوه. شوینی په نابهریش بریتیه له هه مان وولاتی خانه خوئی به لام له وانه په مافی په نا بهری له نارچه ی تریش بدرئ که تیایدا ده وله تی خانه خوئی ده سه لاتی رأامیاری خوئی پیاده بکات وه ک بالئیویزخانه یا که شتی.

Political Behaviour

رهفتاری رأامیاری (السلوک السیاسی)

بوریک لیکنولینه وه یه له ناو زانستی رأامیاریدا که بایه خ ده دات به و لایه نانه ی رهفتاری مرؤفابه تی ده دات که له چوار چیویه کی رأامیاریدا پوو ده داو چه قی بایه خدانیش که سیکه - وه ک ده نگده ریک و سه رکرده یه ک و شورشگپرک و نه ندامی حیزیک... هتد وه کۆمه له که یا سیستمی رأامیاری یا ده رگا یا په بیکه، فه لسه فه و زانسته کۆمه لایه تیه کان زا راهی (رهفتار) به کار دینن تا به شیویه کی وورد نه و لایه نه چالاکه ی وه سف بکات که ده کریت تیبینی بکرئ نه مه ش مه یلی تاکه

مه به سته كان و باره ناوه كيبه كانيان ناگريته وه . رهفتار، له م مانايه دا دابراوه له بېروباوه ره كانی تاك و نياز ه كانی . به لام ليكولینه وه كانی رهفتاری پامیاری به شتوه به یكی مه لېه ندی بریتیه له پینگه باندنی كومه لایه تی پامیاری و پوښنبریی و بېروباوه ره كان و هه لوښت و پاكان له گه ل په یوه ندیبه كانی نیوان تاكه كان و كومه له كان و كوته كانی سیستم له سه ر ده رفه ته كانی تاك له كارد او پینگه كانی په یوه ندی پامیاری كه تاكه كان به كاری دینن . بویه هم جوره ليكولینه وان ته نها بایه خ به رهفتار نادات له مانای بهر ته سكیدا به لكو به شتوه به یكی گشتی تر به چالاکي تاكيو په یوه ندی به هوکاره كانی تریشه وه .

به م شتوه به (ليكولینه وه ی رهفتاری پامیاری) له وانیه له رهفتارگه رایي جیا بکریته وه . رهفتاری پامیاری بایه خي به كه می به گه پان له رهفتاری تاكي پامیار نادات له گه ل پینگه دان به كومه ليكي به رفراوان له چه مك و شتوازه كان به كارتینكردن له م جوره مه سه لانه دا . له ناو زار او هی دووه میشدا ده توانزی مه و دایه کی زور فراوانتر له باب ته كان زور باب ته و ه ریگری به لام پینگه كانی شیکردنه وه و به لگه كان به شتوه به یكی ته سكر دیاری ده کرین .

بینگومان هم جیا کردنه وه یش ليكولینه وه ی رهفتاری پامیاری له پیی رهفتارگه راییه وه به لاره نانی .

**See also : Behaviouralism ;
group theory ; political culture ;
political psycholorg ; political socialization ; political
system.**

Political (الاتصال السياسي)
Communication

بریتیه له و زانیارییه پامیاریانهی که پهخش دهکرین و وهردهگیرین یا پرۆسهی پهخشی شه م زانیاریانه و وهرگرتنیان له لایه ن په گزه جیاوازه کانی سیستمیکی پامیارییه وه له وانه یه زانیارییه پامیارییه کان یه نامازه به ناوه پوک و کاریگریی و یستروایان یا وه بهر هینانی له لایه ن وه گره وه ناماده بکری.

چه مکه که ش تنها سنوردار نیه به ه ولدان بق قابل کردنی پامیاریی و پۆشنبیرکردن و بانگه شه وه، په ننگه زانیارییه کان له و جۆره بن که له پیی هر نامرازنگه وه پهخش ده کرین: وه ک پاپۆرتیه نامارییه کان و پوونکردنه وه کانی پیرفاندۆمه کانی پاو پاپۆرتیه کانی پریاره کان و داپۆشینیه هه والی و فیزکردن... هتد.

ده کریت له چه ندین پیگه ی جیاوازه وه له په یوه نندیکردنی پامیاریی بکۆلریتیه وه و ناوه پوکه که ی شیبیکریتیه وه، له وانه یه زالی شپوه جیاوازه کانی په یوه نندیکردن له سیستمی پامیارییه کانداینکه ی شیکردنه وه ی به راوورد کاری پیک بهینن. هه روه ها ده کریت که له په یوه نندی نیتوان سیستمه کانی په یوه نندیکردنی لقی و سیستمه پامیارییه کان به گشتی بکۆلریتیه وه. هه ندیک نمونه ی شیکردنه وه ی سیستمه کانیش له کورترکردنه وه ی بپوکه ی سیستمی پامیاریی نریک ده بنه وه بق نمونه یه کی په یوه نندیکردن.

زۆر لیکۆلینه وه ش سه رنجیان بق پیگه ی که مکردنه وه ی شپوازی داپۆشینیه پراگه یانندی نو ی پراکیشاوه، به تاییه تی داپۆشینیه نریگه یی و ته له فزیۆنی بق پامیاری هه لیزاردنی، نامه پامیارییه که بق چه ند پارچه یه کی که م له قسه و وینه وه له م زانیاریه که مانه ی شه وه سروشتی گشتی پامیار و پامیاریی داده تاشریت.

See also : Content analysis ;
feed back ; mass media ;
political socialization ; propaganda ; rhetoric ;
systems analysis.

Political Culture (رۆشنیبری پامیاریی) (الثقافة السياسية)

بریتیه له نمونهی گشتگیری ئه و ئاراسته و به هاو هه لوتیست و بیروباهه رانهی که تاکه کانی کۆمه لگه به کی پامیاری پهیره وی ده که ن. مه زنده له بیرۆکه ی (پۆشنبیری به کی پامیاری) ئه وه په که جۆره پۆشنبیری به کان سیستمی پامیاری دوست ده که ن و کۆت و به ندی ده که ن چه ند جۆریکی دیاریکراو له پا به شتیوه به کی به هیز به جۆره هاو جوتیه کانی پامیاری به وه په یوه ند ده بن له گه ل ناوه پۆکه کانی بۆجیگیر بوونی ناینده یی و پۆکه وتن له پاو په ره سه ندندا.

لایه نه کانی پۆشنبیری پامیاری که گزنگیه به کی ناینده یی هه به ئه مانه ن: هۆکاره کانی پۆکه یاندنه کۆمه لایه تیبه پامیاری به کان و شتیوازه کانی، و هه لوتیسته کان له به رامه بر سه رکردایه تی و ده سه لات و چاوگی ناسنامه ی تاک و کۆمه له کان.

له کاتیکدا په نگه که له هه موو سیستمه پامیاری به کانداهه ندیک پتیوه ری به نه ره تی هاو به شی هه بیۆ به شتیوه به کی فراوان نه گه ر گشتگیر نه بی ئه و راهه ی هاو شتیوه بوونی پۆشنبیری پامیاری جیاواز ده بیت جیاوازی به کی گه وه له ننیوان سستمه کانداهو به تپیه رپوونی کات... پۆشنبیری پامیاری به گشتی پۆشنبیری لقی به له خۆ ده گری که جیا ده کرتیه وه و دراونه ته پال نایین و هه ریم و په گه زو باری کۆمه لایه تی... هتد ئه م پۆشنبیری به لقیانه له هه لوتیست و به ها پامیاری به کان پۆکه دی جیا به له هه لوتیست و به ها پامیاری به کانی پۆشنبیری پامیاری گشتی. پۆشنبیری به لقی به به هیزو زۆر پووته کان له وانه به جوت بوونی پامیاری کۆمه لگا لاواز بکا یا هه ره شه ی تیکدانای بکات. نمونه ی پۆشنبیری به لقی به نه ته وه یه کانی ش له نیر له ندیه ی باکو رو به کیتی سه رقیه تی پتی شوو و پۆشنبیری به لقی به زمانیه کان له به لچیکا.

زۆر له توژی نه وه کانی پتی شوو له باره ی پۆشنبیری پامیاری به وه له ده به ی هه فتا کانداهو جی گومانه. وا باو بووه که له ده به ی په نجاو شه سه ته کانداهو پۆشنبیری پامیاری ئینگلیزی و ببینی نه وه که وای داده نی ئه و ته نها پۆشنبیری به گزنگه له شان شینی په کگرتوودا و سروشتی هاو شتیوه ئه م پۆشنبیری به به کار هیتراوه بی لیکدانه وه ی جیگیری سیستمی پامیاری له شان شینی په کگرتوودا و نه رمی و سه رکه وتنی ریژه یی و

مامه له كړدني كلتوره رامياريه ه كان بؤ كومه له نائينگليزيه كان به و پيښه ي كه بریتين له جياوازي چټوه ي (دور له چه ق) و كاريان نه كړدوه ته سر نه نجامي نوې هه نديك هم جؤره چاره سه ركړدنه يان به ه له داناره له پووي ميژووييه وه له مه يليدا بؤ ره تكړدنه وه ي به شداري كړدن له پره سه ندي راميار ي به ريتانيدا چونكه بریتيه له پيويستي بؤگونجاندن له نيوان پؤشنبريه جياوازه كاندا و پاش هه لچوني ته وژمي نه ته وه گ رايش له سكوتله نده ويلزو نيزله ندي باكوور هم جؤره چاره سه رانه وا ده رده كه وتن كه وينه يه ك پيشكه ش ده كن به ئيستا كه خراپي و قايل كړدني پټوه دياره .

به كار هښاني چه مكي پؤشنبري راميار ي به شټوه يه كي به رفراوان، هيرش ده كړي ته ساري وه ك ليكدا نه وه يه كي ساخته كه ناوه پؤكي پؤشنبري له په فتاري راميار ييه وه هه لده هينجيني و واش داده ني كه نه و په فتاره به گه رانه وه بؤ پؤشنبري ناوه كي ليك ده داته وه . له كاتي كدا له وانه يه هم په خنه يه راست بيت بؤ هه نديك تويژينه وه له م بواره دا به لام ليكولينه وه ي تاوانبار نه كراويش به م بازنه پوونه هه يه كه گريمانه ي واي به ره م هيناوه له كاتي نه نجامداني شي كړدنه وه ي به راوورد كاري دا شا يه ني تويژينه وه و مشتمر ي زياترن .

يه كيك له گرنگترين ليكولينه وه كاني پؤشنبري راميار ي كتيبي پؤشنبري مه دهنبيه (The Civic Culture) له داناني ج . نه لمؤند و س . فريبا كه چاپخانه ي زانكوي برنستن يالي 1963 ده ريكردوه، كه ده رباره ي پينج سيستمي راميار ي ديموكراتييه . هم ليكولينه وه يه ش هه رده م جسي بايه خي پخنه يي ده بيت له گه ل نه و كتيبي كه به ناوي (گه رانه وه بؤ پؤشنبري مه دهنبيه))) The Civic Culture Revisited كه هر نه وان نوسويوانه و له خانه ي ليتل براون له بوستن سالي 1980 ده رچوه .

**See also :Attitudes ;norm ;
political integration ;
political socialization ;post- materialism ;values.**

پەرەپېندانى رامىيارىي (التطوير السياسى) Political Development

برىتتية له پېرۆسه كانى گۆرپانى رامىيارىي خېرا كه له كۆمه لگا ته قلىدييه كاندا پوو ده دات، به هاوبه شى له گه ل پېرۆسه كانى تى نوئىكر دنه وه دا كه ده بېته هۆى سىستىمىكى رامىيارىي ئالوتىرو جۆراو جۆرتىر و كۆمه لگايه كى رامىيارىي جوتىكر اوى دىارىكر اوتىر. نىم زاراوه كه به تاييه تى به و ده وله تانه ي جيهانى سى ده وتىرئ كه كۆلۇنىي پاشىكۆى ده وله ته ئىوروپيه كان بوون بۆيه نۆدر جار په يوه ندى به پېرۆسه كانى له ناوبردى كۆلۇنىيالىزم و به ده ست هېنانى سى به خۆى رامىيارىيه وه هه يه .

گرفتىكى چه مكى گه وره دروست ده بى به هۆى به كار هېنانى زاراوه ي (پەرەپېندانە وه Development) چونكه هه ليه وا دابىرئىت كه هه موو ده وله ته كان هه مان ئى و پېرۆه وى په ره سه ندى رامىيارىي ده گرنه به ر كه ده وله ته كانى ئىورپاي پۆژئاوا يا ده وله ته كۆمۆنىستىه ئىوروپىيه كان گرتوويانه ته به ر. له لايه كى تروه زانايانى رامىيارىي پىيان وابوو كه ده كرى هه ندىك ئاراسته ي به كخراو دىارى بكرى كه وا دىاره په يوه نده به پېرۆسه كانى په ره سه ندى رامىيارىيه وه له زۆرىه ي باره كاندا ئى گه ر نه لئىن هه موويان وه ك زياد بوونى ئالۆزى كۆمه لايه تى و رامىيارىي و تاييه ته مندبوونى پۆله كان و ده زگا كۆمه لايه تيه كان و فراوان بوونى ده سته بژىرى رامىيارىي پۆشنبىر، و پىگه ياندى دانىشتووان له پووى رامىيارىيه وه (له پى حىزبه جه ماوه ره به كانه وه بۆ نمونه) و زياد بوونى سه ره لدانى هه له سه نىشتىمانيه كان وه ك هه سه له رامىيارىيه به ر ته سكه كان و په يوه ندىيى ئالۆگۆپ كراوه پوو له زياد بوونه كان له نئىوان بواره رامىيارىي و كۆمه لايه تى و ئابورىه كاندا.

See also : Modernization ;Third Woeld

Political Economy (اقتصاد السياسي) نابوری پامیاری

له بنچه دا بریتیه له زانستی سامانی نه ته وه کان یا زانستی نابوری پامیاری. زارواکه به تاییه تی په یوه نده به و دانراوانه ی که له سه ده ی هژده و نوزده دا درچون و تاییه تن به نابوری نیشتمانی وژیانی خه لک و درامه ته کانی حکومت. نویتین به کار هیتانیش له شیکردنه وه ی پامیاریدا به لیکولینه وه ی پامیاری نابوری ده وتری و په یوه ندی له نیتوان هؤکاره پامیاری و نابوری به کان له پامیاری گشتیداو له نابوری شدا به و بایه خه په خنیه ده وتری که له چوار چپوه کومه لایه تی و پامیاری به جیاوازه کاندای سیستمه نابوری به کان له ناویدا کار ده که ن.

See also : Economic theories of politics.

Political Geography (الجغرافیه السياسيّه) جوگرافیای پامیاری

بریتیه له لیکولینه وه ی په یوه ندی له نیتوان ناوچه یا بواری ده زکا یا پروسه پامیاری به کان و ژینگه سروشتیه کانیا، و ده کریت که شوین بنه چه کانی بکه ویت هه تا پامانی نوئ سه باره ت به که ش هه وا له پو شنبیری و داب و نهریته کاندای. هه روه ها بواریه کانی بایه خی نویتین و کاریگه ریبه جوگرافیه کان له دروست بوونی ده وله ته کان و گه شه ی پامیاری به کان، و سروشتی سنوره کان و په یوه ندیه کانی نیتوان چه ق و چپوه له ده وله ته کاندای له سیستمه نیتو ده وله تیه کاندای و په یکه ری توپره کانی په یوه ندی و دابه شکردنی درامه ته سروشتیه کان ده گریته وه.

See also : Apportionment ; geopolitics.

Political History (التاریخ السياسي) میژووی پامیاری

زاراوه‌یه‌که بریتیه له و لیکۆلینه‌وه میژووویه که‌پێ داده‌گرێ له‌سه‌ر به‌رده‌وامی و گویان له‌حکومه‌ته و حاکمه‌کان و ده‌ستوور و شیوه‌کانی ده‌وله‌تدا ... هتد ئه‌م جۆره توێژینه‌وانه‌ش زۆربه‌ی نوسینه میژووویه‌کان له‌خۆ ده‌گرێ که پێش سه‌ره‌لدانی میژووی ئابوری و کۆمه‌لایه‌تین. نوێترین نمونه‌ش له‌م بواره‌دا وه‌ک ژیا‌ننامه‌ی پامیاریه‌کان و وه‌سفکردنی ماوه‌کانی حوکم یا په‌ره‌سه‌ندنی حیزیه پامیاریه‌کان ... هتد برێکی گه‌وره له‌و توێژینه‌وانه‌ی که به‌زانستی پامیاری داده‌نرێن، بینگومان ماده میژووویه‌کان به‌کار دێنن، ئه‌مه‌ش په‌رسیار ده‌رووژنێ سه‌باره‌ت به‌پوونی جۆری (میژووی پامیاری) و په‌یوه‌ندیی زۆر گشتی نێوان میژوو زانسته کۆمه‌لایه‌تیه‌کان.

ده‌توانرێت که‌رای ته‌قلیدی له‌جیاوازی نێوان لیکۆلینه‌وه‌ی میژوو و زانسته کۆمه‌لایه‌تیه‌کان به‌م شیوه‌یه ده‌رده‌ریه‌بێت: له‌کاتێکدا که له‌وانه‌یه میژوونوس یان زانای کۆمه‌لناسی بایه‌خ به‌پووداوی شۆرشێ فه‌ره‌نسی بده‌ن ئه‌وا بایه‌خی سه‌ره‌کیی میژوونوس به‌و پووداوه پووداوه‌ خۆیا‌نه واته به‌کانگه‌رییان راستیه‌ک ده‌خاته روو که ئه‌مانه وه‌ک پووداوی ئالۆزو په‌یوه‌ند به‌یه‌که‌وه پوویان داوه، زانای کۆمه‌لناسیش بایه‌خ به‌و پووداوانه ده‌دات وه‌ک پودانێکی گشتیی دیاره‌یه‌ک یا شۆرشێک واته دیاره‌یه‌ک که ده‌گرێ لیکۆلینه‌وه‌یه‌کی تیۆری بۆ بکری.

دیاریکردنی سنور له‌م بواره‌دا زه‌حمه‌ت‌تر ده‌بێ و زۆربه‌ی توێژه‌ره‌وه‌کان له‌کردنی دوو دل ده‌بن. زۆر توێژینه‌وه‌ی نوێ پێکه‌وه گه‌ردانێکیان تیا‌یه له‌نێوان بایه‌خه تیۆریه ئاشکراکانی زانسته کۆمه‌لایه‌تیه‌کان له‌گه‌ڵ چ‌پرکردنه‌وه‌و شیوازی میژوویدا. نمونه نوێیه‌کان وه‌ک کتیی بانه‌گه‌ن به‌ناوی (بانه‌چه کۆمه‌لایه‌تیه‌کانی دیکتاتۆریه‌ت و دیموکراسیه‌ت) که له‌چاپخانه‌ی بیکن له‌بۆستن ساڵی 1966 ده‌رچووه و کتیی فیدا سکوسبول به‌ناوینیشانی (ده‌وله‌ت و شۆرشه کۆمه‌لایه‌تیه‌کان) که له‌ چاپخانه‌ی زانکۆی کیم‌برج ساڵی 1979 ده‌رچووه‌و، و کتیی دوگلاس ا. ئاشفۆرد به‌ناوی (سه‌ره‌لدانی ده‌وله‌ته‌کانی سه‌ره‌رشته‌ی) له‌خانه‌ی بازل بلاکویل ساڵی 1987

زۆربەى ئەم توۋىئىنەۋە (پاميارىي) يە چونكە چىر دەبىتتەۋە لەشئىۋەكانى دەۋلەتدا بەلام زاراۋەكانى ۋەك (زانستە كۆمەلايەتتە مېژوۋىيەكان **Historical political science**) بەگشتى بەكار نايەن . ئەۋ توۋىئىنەۋەئەش كە ھەۋل دەدەن كە تىۋىرتكى گشتى دابىرتىن لەپوۋى ھىزە ئابوۋىي ۋە كۆمەلايەتتەكانەۋە، بەرەۋ ئەۋە دەچن كە بەناۋى (سۆسۆلۇۋى مېژوۋىي) بناسرىن يا (ماكرۇسۆسۆلۇۋىا — سۆسۆلۇۋىاي گشتى) (ۋەك كىتئىي مۇرسكۇكبۇل) كاتىك مېژوۋىيەك بەۋە ۋەسەف دەكرى كە (مېژوۋىيەكى پاميارىيە) ۋەك كىتئىي ئاشلفۇرد، ئەۋا ئەنجامى ناسراۋ ئەۋەيە كە بايەختكى دىرتۇر دەداتە پوۋداۋەكان لەسەر ئاستى دەزگا پاميارىيەكان ۋە پۇرسە پاميارىيەكان، ئەم جۇرە جىاۋازىيانە پەنگە كەمىك ھەپەمەكى بن ۋە ھەردەم قاىلى مشتومر بن.

See also : Comparative analysis ; ex-Palantion science ; political Thought ; theory.

تېنەلگىش - جۈۋتكردى پاميارىي (الدمج السياسي) Political Integration

بىرتتە لەۋ بارە يەكانگىرىيەي كە لەكۆمەلگاي پاميارىدا ھەيە (ۋەك دەۋلەت يا ھەرىم يايەكىتئىي فېدرالى) ھەر ۋەك چۇن ئەمە پادەيەكى بەرزى كارلىكى پاميارىي ئالۋگۇركراۋ پىشان ئەدەن لەنئىۋان ئەندامانى ئەۋ كۆمەلگايەدا، تاكەكانى ۋە كۆمەلەكانى، كە بىرتتە لە كارلىكىك لەسەر بناغەي پەسەندكردن ئەۋەك نۇر لىكردن . لەكاتىكدا جۈۋتكردى پاميارىي دەكرىت جىا بكرىتتەۋە لەلايەنەكانى جۈۋتكردى كۆمەلايەتى (ۋەك جۈۋتكردى ئابوۋىي يا پۇشنىبىرىي) بەھۇي ئەم پىداكرتتەۋە لەسەر كارلىكى پاميارىي بەۋ پىتتەي دەرىپىنكە بۇي ئەۋا بەشئىۋەيەكى پوۋن

په یوه ننده به شپوه کانی تر له م بابه ته .

پاده ی جووتکردنی رامیاری بنده به چه ندين هؤکاره وه له وانه دهست به سه راگرتنی پؤشنبرییی رامیاری کومه لگای رامیاری گشتی به سه ره ر پؤشنبرییی کی لقی دیار تیایدا، و توانای ده زگا و پړوسه رامیارییه کان له به جئگه یاندنی چاره پروانکراوه کان و ناسانی په یوه نديکردنی رامیاری له نیوان نه ندامانی کومه لگای رامیارییه و دوو باره بوونه وه . . . همد جووتکردنی نه گونجاویش کاتیک پړو ددات که بواری به ها رامیارییه هاو به شه کان که م ده بیته وه و زور داری به شپوه یه کی روو له زیاد بوو ده بیته شتیکی پیویست بؤ دابینکردنی ملکه چی بق یاسا و چه ندين که رتی کومه لگای رامیاری داواکاری جیابوونه وه پیش که ش ده که ن . ده بیت شم فشارانه که م بگرینه وه که ده بنه هوی لاوازکردنی جووتکردنی رامیاری له ریگه ی کاردانه وه گونجاوه کانی ده سه لاته رامیارییه کانه وه به پیچه وانه ی نه مه وه سیسته مه که به ره و نه وه ده چی که به رت بیی یا به ته واوی دارمی .

په ننگه شم چوره فشارانه له گورانی کومه لگا یامه ترسیی دهره کی یا سه رنه که تن له لابردي سه رچاوه کانی داپر بوونی کومه لایه تیو که مکړدنه وه یوه سه رچاوه بگرن، یا به هوی نه توانینی قایل کردنی نه ندامانی پؤشنبرییی کی لقی دیار یا که م دهرامه تیوه . . . همد، نمونه ی فشاره کانی جووتکردنی نه گونجاو له میژووی نزدیکدا سه ره لډانی ته وژمی نه ته وه که رای سکو تله ندی و تیرله ندی له رامیاری به ریتانیداو داخوازییه کانی (هیزی رهش) له نه مه ریکاو جووتکردنی نه گونجاوی ده زگای رامیاری په گز په رستی له باشووری نه فریقاو داواکارییه کانی دانیشته وانه فه رنسی زمانه کانی کیویک و گرفته کانی نه ته وه کان له یه کیتی سؤقیه تی پیشوو ته وژمی جیاوازی تامیلی له سه رلانکا ده گرتیه وه هه ندیک توپزه ره وه نامه زیان بؤ نه وه کردوه که تپیه کانی ده سه ته بژیره جه ماوهری دانیشته وانه کرفتی سه ره کی جووتکردنی نه گونجاون به لام هه ندیک توپزه ره وه ی تر نامه زیان به و سه رنه که وتنانه داوه که له گه یشتن به رتیکه و تن له پادا له ده سه ته بژیره کاندای که په ننگه به شپوه یه کی

به کسان بینه هوی جووتکردنی نهگونجاو. له گهژ نه وه شدا که جووتکردنی رامیاری گرفتیکسی ته نها تایبته به دهوله ته نویکه ره وه کان نیه به لام مهسه له یه کی باوه له پرۆسه کانی نویکردنه وه دا، کۆمه له ی نه وروپیش باریکی تایبته بسوه له شیکردنه وه ی جووتکردنی رامیاریدا که تیایدا جووتکردنی دهوله ته نه ندانه کان سه ربیاری به شه کانی دانیشتوانه که ی گرفتیکسی مه له بندی پیک دینن.

**See also : Cleavage ; consensus ;
Political culture ; political system ; secession
Political party See : party.**

فهلسه فه ی رامیاری (الفلسفه السیاسیه) Political Philosophy

بریتیه له شیکردنه وه ی نیزامی و هه لسه نگاندنی ره خضه یی، له سه ر ئاستیکسی به رز له نه بسترکت، بۆ لایه نه پێوانه یی و میتافیزیکه کانی رامیاری و توێژینه وه ی رامیاری . له و وولاتانه ی که به ئینگلیزی ده دۆین به شی گه وه ی فه لسه فه ی رامیاری بایه خ ده دات به شیکردنه وه ی نه و تیۆرو چه مکانه ی که به کار دین له دیالۆگی پێوانه یی و توێژینه وه ی نه زمونیدا له وانیه که چه مکه جیاوازه کانی دادپه روه یی و اشیبکرتته وه که بۆ دۆزینه وه ی په یوه ندیی به چه مکه کانی ترو مه سه له کانی راستی و جۆری نه و حوکه پێوانه یی یانه ی که پێ پێته داو ریکه وتنی له گه ژ به هاو پێوه رکانی تری حوکه دا و هۆیه گشتیه یی کانی پابه ندبوون به چه مکیکسی دیاریکراو بێ له وانێ تر، هه ره ک چۆن چه مکه کانی (هینز) یش له وانیه له پووی ناوه پۆکه پێوانه ییه کانه وه شیبکرتته وه یا له پووی هه ستیاری بۆ وه رگێترانی کرده یی چه مکه کان و به کار هینانی له توێژینه وه ی نه زمونیدا.

فهلسه فه ی رامیاری هه روه ها بایه خ ده دات به مه سه له کانی تایبته به میتافیزیک و فه لسه فه ی میژوو: سروشتی ده وله ت و کۆمه لگای مه ده نی، سروشتی ژبانی رامیاری،

گريمانه پېښينه بڼه په تېبیه کانی شاراوه له پښت بېره وه سه باره ته به میژوو و کومه لگا به شپږه په کی گشتگر یا له قونایگی دیاریکراودا. بڼو نمونه هیگل نه وهی درخستوه که و له دوله تېبگه یڼ وه که به شیک له پروسه ی به دی هاتنی (هزی) یا (گیان) نه مه ش پڼوا بوونیکه که نه وه که پڼسایه کی په وشتی و نه وه که گریمانه په کی نه زمونی دیاره .

See also :Concept ; normative theory ;
Political science ; political theory ; po-
Litical thought ; theory.

Political Psychology *(علم النفس السياسي)*

بریتیه له توپښه وهیه که زانا کانی رامیاری و دهر ووناسی نه جامی ده دن له په یوه ندی نیوان رفتاری رامیاری و باره دراوه هزییه هوشیارانه و نه هوشیارانه کان.

له به شی یه که می سه ده ی بیسته مدا ه و له دراوه بڼو هیشته وهی لیکدانه وه کانی رامیاری له سهر بناغه په کی میکانیکی له سروشتی مرقانته ی تاکدا یا نه جام دانی توپښه وهی په رفتاری له هاندر و وه لآمدانه وه دا . له ده یه ی په نجاو شهسته کاند توپښه وه کان چر بوونه ته وه له په یوه ندیه کانی نیوان هؤکاره که سیه کان و رفتاری رامیاری و پو لیکر دنی هه لو یسته رامیاریه کان وریزکردنیان و پروسه ی ریکخستنی کومه لایه تی ورتسا دهر وونیه کانی شینوازه کانی سهر کردایه تی.

لیکولینه وه هره نویه کانیش به ره و دهر ووناسی کومه له کان رویشته وه له گه ل نمونه نیدراکیه کان بڼو وه رگرتنی بریاره کان، و (دینامیکه ته دهر وونی) بڼو وه رچه رخانی کومه لایه تی، و دروستکردنی بیروباوه ری کومه لایه تی، و کاره کانی

توژینه وهی ئهوانه ی که بیرۆکه ی یه ک رنگه ی زانستی رهت ده که نه وه یا هر
لاساگردنه وه یه ک بق رنگه کانی زانسته سروشتیه کان سه رباری ئهوانه ش بوایان به و
جوړه بپرو رنگایانه هه یه.

See also :Explanation; government
(b) :Study area ;political anaanalysis;po-
litical philosphy ; political theory ;
political ; thought ;politics;scientific
metod ; theory.

پینگه یانندنی کومه لایه تی رامیاری (التنشنة الاجتماعية السياسية) Political Socialization

پینگه یانندنی کومه لایه تی رامیاری پرۆسه یه که که تاک له رنگه یه وه، له لایه ک ئه و
زنیاری و هه لۆیست و ئاراستانه ی ده ست ده که وئ که سه باره ت به دیارده رامیاریه کانن
و له لایه کی تره وه کومه لگا ده گویندینه وه بق پنه وه رو بپروباوهره رامیاریه کان
له نه وه یه که وه بق یه کینکی تر و بق کۆچکه ره نوییه کان. له وانیه ئه م دوو لایه نه که م
بکن چونکه تاک وه ک ده رده که وئ که هه لۆیست و ئاراسته ی لاده ریش وه رده گری.

پرۆسه ی پینگه یانندنی کومه لایه تی و رامیاری به ره و ئه وه ده چی که له ناو باروودۆخه
مادییه کانداسی و، له دریزبوونه وه ی منالی زوه وه بق قوناعی پینگه یشتن و
وه له کاتیدا.

وا دیاره که هه لۆیسته رامیاریه بته پیه کان له پیشدا وه رده گیرین: ملکه چ بوون
بق کومه لگا (یا ده ولت یا ره گه ز یا نه ته وه... هتد) و دان نان به ده سه لات و
هه لۆیسته پتیشینه کان به ره و بوونیان. ئه نجا ئه وه هه لۆیستانه دین که زیاتر دیاریکراون
وه ک هه ستی په یوه ند بوونی گشتی به حیزبیکسی رامیاریه وه و شوین که وتنی ئه و
هه لۆیستانه به ره و مه سه له رامیاریه کان و هه لۆیست له به رنامه رامیاریه کان....
له کاتیکدا ئه م پرۆسه یه له زنجیره یه کدا بوو ده دات له ژبانی تاکدا ئه و گۆرانه

كۆمەلگە يېيە سەرەككەيە كان يا چوونە ناوہوہى تاك بۆكۆمەلگە يەكى نوئى (لە رنگەى كۆچەوہ، بۆ نمونە) رەنگە پىرسە يەكى پىنگە ياندنى كۆمەلە يەتى راميارى نوئى لەخۇ بگرئى لە تەمە نىكى تا رادە يەك دواكە وتودا.

لەوانە يە پىنگە ياندنى كۆمەلە يەتى راميارى لە رنگەى پىرسە راستە وخۇ يا ناراستە وخۇ كانەوہ بئى. ھەروہا پىرسە راستە خۇ كانى جۆرۈ رۆشنى بىر كىردنى راميارى نىزامى لەخۇ دەگىن (لەگەل ئەو ھەشدا كە ھەندىك پىناسە پىنگە ياندنى كۆمەلە يەتى راميارى لە ھۆشيار كىردنەوہى راميارى ئاشكرا جىا دەكاتەوہ) سەربارى بەشدارى راميارى كەسى. پىرسە ناراستە وخۇ كانىش فراوان كىردنى پىنگە ياندنى كۆمەلە يەتى ناراميارى لەخۇ دەگىن بۆ بارە راميارى يە كان (وہك وەرگرتنى ھەلۈيستە كۆمەلە يەتتە گىشتى يە كان وەك ھىزى كۆمەلە يەتى بۆ كارىگەرى) و بەشدارى كىردن لەو بارە ناراميارى نە كە لەوانە يە سازشى وەرگرتنى بىر بارە كان يا پىدادە كىردنى دەسەلات و تەقلىدىيان تىدا بىت.

ئاژانسە كانى پىنگە ياندنى كۆمەلە يەتى راميارى بىر تىن لەخۇزان و كۆمەلە نىزىك لە يەكە كان و دەزگا فىركارى و رىكخراوہ راميارى كانى (وہك حىزب) و ناراميارى (وہك كلىسا و يانە كۆمەلە يەتە كان).

ھەلۈيستە كانى ئەم ئاژانسە جىاوازانە و بەھاكانى لەناوہ پۆك و ناراستە دا دەگۆپئى بەتتە پىبونى كات كە لەوانە يە لىك نەچن بە بەراورد كىردن لە نىوانىندا.

بەم شىوہە رەنگە تاك بەرە و پىوى گىرغە كانى گونجاندن لە نىوان پىرسە جىاوازانە كانى پىنگە ياندنى كۆمەلە يەتى بىتتەوہ: بۆ نمونە دەرچوى زانكۆيەك لەچىنى كىركار و دانىشتوانە گوندن شىنە كان لە كۆمەلگا نوئىكراوہ كاندا. كاتىك كە لەشاردا دادە نىشن و ئەو كۆچكەرانەى كە لەروشن بىرى يەكى تەقلىدى يەوہ دەگوزنەوہ بۆ كۆمەلگە يەكى پىشە سازى.

See also : political culture ;
political integ ration.

Political Sociology (علم الاجتماع السياسي) سۆسۆلۇژىيە رامىيىسى

برىتتە لەئىكۆلىنەۋە پەيوەندىيەكانى نىۋان كۆمەلگاو رامىيىسى :لەنىۋان لايەنە كۆمەلايەتى و رامىيىيەكانى پەيكەرە دەزگاكان و پەفتاردا، ھەرۋەھا بوارەكانى بايەخىش ئەمانە دەگىرتەۋە، بنكەي كۆمەلايەتى و شوپىنەۋارەكانى گۇرپانى كۆمەلانى لەدەزگاكان و رامىيىيە رامىيىيەكان، و رۇشنىبىرى كۆمەلايەتى و جووتكرىنى رامىيىيە ھۆيە كۆمەلايەتتەكانى رىكەۋتنى ۋاۋ مەملانى و شىكىردنەۋەي دەستەبۇزەكان و پەيوەندى نىۋان پەيكەرى كۆمەلايەتى و ھىزى رامىيىسى . بەم شىۋەيە سۆسۆلۇژىيە رامىيىسى لەنىۋان توپۇزىنەۋەي ھەندەكى لەھەلۇپتە كۆمەلايەتتە پەيوەند بە پەفتارى رامىيىسى تاكىيەۋەۋە لەنىۋان توپۇزىنەۋەي گىشتى لەپەيوەندىيەكانى نىۋان دەۋلەت و كۆمەلگادا دىت و دەچىت .

ناكرىت كە ھەر ئاستىكى دىارىكرىۋى توپۇزىنەۋەكان بەراستى ۋەسەف بكرىت ۋەك نمونەيەكى سۆسۆلۇژىيە رامىيىسى زاراۋەكەش ھىچ گىرمانەيەكى تايبەتى ناگەيەنى كە سەبارەت بە پىششىنەي ھۆكارەكى ھۆكارە كۆمەلايەتتەكان بىت بەسەر رامىيىيەكاندا .

See also : political analysis ;political History ; political science ; politics ; Society; state.

Political System (النظام السياسي) سىستىمى رامىيىسى

زاراۋەكە زۇر جار بۇ ۋەسەفى ئەۋ رىكخستىنە رامىيىيەكانى كۆمەلگايەك بەكار دىت بەمەش خەرىكە كە ھاومانى ۋەشەي (دەۋلەت)بىت بەلام ئەۋ دەلالەتە ياسايى و نەلسەفياپانە ھەلئانگىر كە ۋەشەي (دەۋلەت) ھەلئىدەگىر، ھەر چۇنئىك بىت ئەۋا ئەۋ كۆمەلگايەكانى كە پەيكەرى دەۋلەتتەبىيان نىيە دەكرىت دابنرئىن كە سىستىمى رامىيىيان

هه. به شپوه یه کی دیاریکراو تریش زاراو که له زانستی رامیارییدا زاراو که بریتیه له کۆمه لیک په پیکرو پروسه و ده زگا که له نتوان خۆباندنا کارلیک ده که ن و له رینی سنوره کانی سیستمه که به ژینگه وه (بۆ تاییه تکردنی به هاکان به شپوه یه کی به کلاکه ره وه بۆ کۆمه لگایه ک) به گشتیش نه و فه زمانانه نه نجام دده دات وه ک به کلایکردنه وه ی مملانیکان و دانانه رامیارییه کان له پله و پایه کانی ده سه لاتدا که په رنگه به رامیاری بناسریت. سستمی رامیاری خۆیشی سیستمیکی لقییه بۆ سیستمیکی کۆمه لایه تی فراوانتر لیبی جا ئیتر نه گهر سیستمی کۆمه لایه تی ده ولت بیت یا کۆمه لگایه کی ناو خۆیی یا خیلێک یا ده زگایه کی وه ک زانکۆ یا خه سه خانه یا زیندان بیت.

به شپوه یه کی ناسایش وا لیبی تیده گه یه ن که بریتیه له سیستمیکی کراوه ی هاو به ش که له ئالوگوردایه له گه ل ژینگه که بیو سیستمیکی خو گونجاندنه که ده توانیت وه لامی بارودتوخه گزراوه کان بداته وه به که تاییه تیه کانی خۆی و پیک ده خات و کاردانه وه ی بۆ فشاره کانی هه یه و له ریگی میکانیزمه کانی گزراوه وه شه وه ده رچوه کانی به پیبی بارودتوخی چوه ناوه کان ده گونجینی. له ده روازه ی تیوری سیستمه کانی دایفید نایستن و کارل دویتچدا به شپوه یه کی گشتگیر تر شیکراوه ته وه . له بهر نه وه ی زاراو که به فه زمانه کانی وه ده ناسریت نه وا ده کریت که نامازه بکات به و رنکخسته رامیاریانه ی ده ولت و ناده وله تیش.

See also : Feedbak society ;state ;
Systems analysis

تیۆری رامیاری (النظرية السياسية) Political Theory

زاراو که هه ندیک جار به شپوه یه کی گشتی به کار دیت تا لیکۆلینه وه ی هه مور لایه نه گشتی و داپراوه کانی رامیاری و شیکردنه وه ی رامیاری بگریته وه : له به شینکی زانکۆی زانستی رامیارییدا، له وانیه نه و لیکۆلینه وانه ش بگریته وه که به ناوینیشانیکی گشتی پیتشکه ش کراون که نه مه ییش (تیۆری رامیارییه) که لیکۆلینه وه ن له باره ی

فەلسەفەى رامىيارىي و مېژووى بىرى رامىيارىيدا. بەلام زاراوگە بەكارىش دىت بەشيوه يەكى بەر تەسكتەر بۆ وەسفى تىۆرە ھۆيى و لىنگدانە وەيىەكانى زانستى رامىيارىي.

تىۆرىي رامىيارىي لەم مانا بەدا، بىك دىت لە تىۆرە بىكە ئەزمونىيەكان بىكەكان سەبارەت بە سىستەمەكان و پىرۆسە رامىيارىيەكان و رەفتارىي رامىيارىي.

See also: political analysis ;political
Poilosophy ; political science ;political
Thought.

Political Thought (الفكر السياسي)

زاراوە يەكى زۆر گشتىيە بۆ چەندىن جۆر لە تىۆرە فەلسەفە و نايدۆلۆژيا و پىرۆسە مەزىيەكانى تايبەت بە رامىيارىي... ھتد و دەرپىنيان، لەم مانا فراوانەدا بىرى رامىيارىي فەلسەفەى رامىيارىي و تىۆرىي و نايدۆلۆژياى رامىيارىي لەخۆ دەگرىت، ئەمە لەكاتىنگدا كە زاراوگە لەبوارىكى تەسكدا پووبەپووى مېژووى فيكرى رامىيارىي دەبىتە وە. لىزەشدا بايەخى سەرەكى برىتيە لە شوپىن كەوتنى سەرچاوە و پەرەسەندن و كارىگەرىي بىرە رامىيارىيەكان و شيوەكانى دىالىكتىك بەدرىژاىي مېژوو يا شىكاركردىي ھىماكانى ماناى چەند بىرىكى ديارىكرائ و شيوەكانى دىالىكتىك لەناو پەوتە مېژووىي و رامىيارىيە راستە و خۆكەيدا. ناكۆكيە كىش ھەيە سەبارەت بە وەي كە ئايا ئەم دوو ھەوالە ھەر يەكەيان ئەوى تر بەلا دەنى كە ئەمەش بەباش دەزانىي جا ئەگەر ھەر يەكىيان بكرى و بەو شيوەيە .. بەلام بايەخى مېژوونوسى بىر لە ھەر يەكەك لەو دووبارەدا برىتيە لە بايەخى فەيلەسوف ياخودى تىۆردارپىژى رامىيارىي. مېژوونوسى بىر بەتايبەتى بايەخ نادا بەراستگوىي بىرەكان يان جىنگىرى يا سودەكانى، بەلكو لەمانا و پەيوەندىدا بەبىرەكان يا كارەكانى تىرى پەيوەند لەپووى مېژوويە وە.

بەلام لىنگۆلىنە وەي زانگۆبىيە يەكەمىيەكان كە ناوئىشانى وەك (مېژووى بىرى

رامیاری) هه‌ده‌گرن هه‌ر چاره‌سه‌ریکی میژوویی بووت تی ده‌په‌پیننی له‌وه‌دا که‌وا له‌مه‌سه‌له‌ فله‌سه‌فیه‌کان ده‌کات که کار له‌ماده‌ی لی‌تکۆلینه‌وه‌که بکات.

See also : Hermeneutics ; ideology ;
Political philosophy ; political theory.

Politics (رامیاری) (السیاسة)

زاراوه‌که له‌ووشه‌ی (polis) ی‌گریکێه‌که‌وه وه‌رگه‌راوه‌که‌به‌مانای کۆمه‌لگایه‌کی رامیاریی نه‌ه‌اولاتیانه‌ دئی که په‌یوه‌ندن به‌ده‌وله‌تی — شارێکی وه‌ک نه‌سینا یا نه‌سپارته، ووشه‌ی (politics) له‌به‌کاره‌یتانی نویدا به‌مانای چالاکی دئی له‌سیستمی کۆمه‌لایه‌تیدا، جانه‌وه‌ سیستمی کۆمه‌لایه‌تی ده‌وله‌ت بی یا کۆمه‌لگاو ده‌زگاکانی تر، که تیایدا ئامانجه‌کانی سیستم هه‌ده‌بژیری و ریک ده‌خری به‌پیی نه‌وله‌ویه‌ت (کات و تایبه‌تکردنی ده‌راته‌کانه‌وه) و جیبه‌جی ده‌کریت. به‌م شیوه‌یه ریکه‌کانی هه‌لبژاردنی ده‌سه‌لآته رامیارییه‌کان و گورپنیان و سیستمی به‌هاکانی کۆمه‌له به‌شداره‌کان له‌رامیارییدا وه‌کو بزوتنه‌وه‌کان و کۆمه‌له‌کانی به‌رژه‌وه‌ندی بزوتنه‌وه‌کان و په‌فتاری تاکه‌کان وه‌ک به‌شدارییان له‌رامیاریی و هه‌لبژاردنه‌کانیان و ریکخستنی نه‌و ئامیره‌ی ده‌سه‌لآت که به‌هۆیه‌وه‌ بریاره رامیارییه‌کان جی‌به‌جی ده‌کری، ده‌گریته‌وه.

رامیاریی وه‌ک پنیویستی بریتیه له‌بوونی مملاتی و ریکه‌وتن له‌پادا: به‌بی مملانیش هه‌چ پنیویست به‌رامیاریی ناکات بی ریکه‌وتن له‌پاده‌دا سه‌باره‌ت به‌پیه‌رو ری‌وشوینه رامیارییه‌کان، نه‌وا پرۆسه‌ی رامیاریی ناتوانی که کار بکاو ریکه‌ی تر شوینی ده‌گریته‌وه‌ بۆ گه‌یشتن به‌نه‌جامه‌کان وه‌ک توندو تیژی و زور. راماریی به‌وه له‌پرۆسه کۆمه‌لایه‌تیه‌کانی تر جیا ده‌کریته‌وه‌ که بایه‌خ ده‌دا به‌ ئامانجه (گشتیه‌کان) ی کۆمه‌لگا، واته‌ نه‌و ئامانجه‌یه‌ی که مه‌به‌ست وایه لی‌یان که بایه‌خیکی گشتییان هه‌بی

(دیپارہ کانی سہ بارہت بہ یاسای تہ لاق بۆ نعوونہ، بہ لام بریاریک نیہ سہ بارہت بہ مہ سہ لہ ی تہ لاق لہ ہیچ ہاوسہ ریہہ کی دیاریکراوا)، لہ کاتیکدا لہ وانہ یہ ٹابوری، باہخ بدات بہ تابیہ تکردنہ تابیہ تہ کان یا حکومیہ کانی شمعک و خزمہ تگوزاریہ کان و یاساش باہخ بدا بہ جیبہ جیکردنی کۆمہ لئیک بریار بہ پیی دەستورتیک یا یاساہہ کی دانراو بہ م شتوہ یہ ئەمانہ ئەو بریارانہ ن کہ لہ پرۆسہ یہ کی رامیاریی پیشوہ وہ وہ رگیرون.

ناکۆکیہک ہہ یہ سہ بارہت بہ پیتناسہ کانی رامیاریی لہ زانستی رامیارییدا، ہہ ندیک رامیاریی وا دادہ نین وەک چۆن تہنہا بہ پیی دەولت پیتناسہ کراوہ سہ بارہت بہ و داخوایہ سہرہ کییانہ ی کہ تہنہا دەولت دەتوانی وای لیبکات کہ زۆر ناشکرابی و لایہ نیک ی زۆر گرنگی رامیاریی بیت تاوا لہ بہ کارہیتانی زاواہی (politics) بکات بۆ وہ سفکردنی ہەر چالاکیہ کی ریکخراوہ کانی تر جگہ لہ دەولت راست نہ بی. ہہ ندیکی تر چر دەبنہ وہ لہ پرۆسہ ی رامیارییدا کہ وەک فەرمانیک بیت بہر لہ ہہ موو شتیک، وەک فەرمانیک کہ دەکریت دیاری بکریت کہ ہہ یہ، ئەگەر چی بہ شتوہ یہ کی پوونیش نہ بی، لہ ہەر کۆمہ لگاہیک یا ریکخراویکدا، ہہ ندیکی تر پیتناسہ کانیان لہ ہیتدا چر دەکەنہ وہ و ئەوانی ترلہ وەرگرتنی بریارہ کاند، بہ لام کہ سانیکی تر لہ مملانی و یہ کلایکردنہ وہ ی مملانی کانی ناخی پرۆسہ ی رامیارییدا قول دەبنہ وہ.

See also : Government (a) : The inisitu-
Tion ; society ; sovereignty ; satte.

کۆمہ لگاہی ریکخراو لہ پرووی رامیارییہ وہ (الجمعیۃ المنظم سیاسیا) Polity

کۆمہ لگاہیک ی ریکخراوہ لہ پرووی رامیارییہ وہ بہ چاوپۆشین لہ شتوہ ی حوکم، ووشہ کہ بہ مانای ریکخراوی مەدەنی دەولتیک دی بە لام دەکرێ کہ بۆ وہ سفکردنی ئیمپراتۆریہ تیک یا کۆمہ لگاہیک ی رامیاریی نیو دەولتہ ی یا شارۆچکە یەکمتد بہ کار بی.

See also : politics ;society ;satte.

Pol (رأپرسی (الاستفساء

رئوشونئیکه بق دهستخستنی گوزارشتهکان لهراډا، لهوانهیه نه مه لهپیی دهنگدانئیکی نیزامیه وه بی (ههلبژاردن یا رأپرسی) یا لهپئی پوو پیوانئیکی به پالپشتی زانیاریی وه رگرتن و چاوپئیکه وتن که هه ندیک جار پیی دهوترئ (زانیاریی وه رگرتن له سر یا) (رأپرسی نارپه سمی Strew poll) هه لبژاردنئیکی نانیزامیه بق را له مه سه لهیه کدا که سه بارهت به پیشنیازئیکه هئیشتا کاتیبه.

مانایه کی ترهیه که لهووشه ی (poll) وه رگراوه وه ک ئه و چئیکه یه ی که دهنگدانی تئیدا ده کرئ له و بوارانه ی وه ک (نیوه ی دهنگده ره کان ده چن بق چئیکه کانی دهنگدان پیش نیوه بق).

See also : Election ;plebiscite ;referendum ;voting.

Polyarchy (حوکمی زورینه (حکم الکثیرین

زاراوه که پراو پر به مانای (حوکمی زوربه) دئ و ده لاله ئیکی وردتری وه رگرتن وه له زانستی رامیارییدا رهنگه هه ندیک وای بیینی که ده سه لات له دیموکراسیه نوئینراوه نوئیکاندا راسته وخو گل پیاده ی ناکا به لکو ده سه ته بژیره کان. به لام نه م ده سه ته بژیرانه ش رهنگه له ناو خو یاندا پیشپرکی بکن له سر ده سه لات به دواندنئ ئیئتلافه گورپاوه کانی ئه و به رزه وه ندیانه ی که هیه له ده نگده ره کاندان. نه گه ر ئه و پیشپرکییه کراوه بی و هیچ به رزه وه ندیه کی به کومه ل به ته وای فه راموش نه کات ئه و زوربه ده سه لات پیاده ده کهن به شئیه یه کی ناراسته وخو و ده کرئت بوترئت که حوکمی زورینه هیه.

See also: Democracy; elite:
Pluralism .

Populism (میللیگه رایی) (الشعبية)

یه کیک له به کار هیئانه کانی ناماژه ده کا به و بیره پامیاریینه ی که سر به های په یوه ندیی راسته و خوق له گه ل (گه ل) و به شداری پامیاریان یان دامه زراندن تیشیدا دامه زرانندی ده زگا دیموکراسیه راسته و خوقانی وه که دستپیشخه ریی چه پ یا راست و پاپرسی و وازهینان. به م شیوه یه ده کرئ که بیه ستریته وه به هر نایدولوزیایه کی پامیاری چه پ یا راست یا ته و ژمی نه ته وه ککه رایی یا بزوتنه وه نایینی و په گه زی یا زمانیه کانه وه... همد زور بزوتنه وه و پیکخراوی پامیاری هاوچه رخ (وه که حیزبه سه و زه کان و بزوتنه وه کانی قوتابیان پی له سر نه م جوره پئو شوین و نامانجه میللیانه داده گرن. پامیاری میلی نه و که سه یه که بانگه وازه راسته و خوقان بۆ گه ل وه که نامرازیکی پامیاری به کار دینی به لام به بی دانانی نامانج وریگه میللیه کان بۆ به شداری پامیاری وه کو پیویست. له م مانایه شدا ده کریت که گوبلزو هیتلر و دیگول و بیردن و نه ندای نه نجومه نی پیران جوزیف ماکارتی و قه زافی و کاسترو ه موویان به میلی دابترین. به کارهینانیکی زیاتر دیاریکراوتر ناماژه ده کات به و بزوتنه وه و حیزبانه ی که ه ولی ریکخستنی (گه لی هاویه ش) ده دات (به جووتیارانیشه وه که ه ندی جار پیتان له سر داده گیری) وه که هیزکی دژی هیزه پامیاریه جیهانیه زورانه کان یا گه نده لکان وه که دره ده کوه ی وه که دره به گه کان و که مینه په گه زبیه سامانداره کانو پاره دره کان (له نه مریکا) و دربار (له پوسیای قه یسه ریی) په نگه نه وانه به به شداریش بژمیردرین له پیلانیکدا له دژی (گه ل) . له نه مریکادا حیزبکی میلی (حیزبی گه ل) دامه زریئراوه له سالی 1891 داو وه که هیزکی پامیاری ه ریمی و نیشتمانی ماوه ته وه تا له گه ل دیموکراتیه کاندا یه کی گرتوه بۆ پشتگیری کردنی

پالوتنى وليم جنگنز برايان بۆ سەرۆكايه تى له سالى 1896 دا.

ئەو پرۆژە حكومىيەى كه قازا نجى گەورەى بۇ لايەنگران دەپى

Pork –barrel (الشروع الحكومى الذي يعود على الانصار بمكاسب كبيرة)

زاراۋەيەكە بەكار دى بەتايبەتى لەراميارى ئەمريكادا بۆ ۋەسەفكردى تايبەتكردنى پرۆژە حكومىيەكانى ۋەك دەزگا سەربازىيەكان و پەرەپىندانى بەندەرەكان و پىنگەكانى نوسىنگە كىلگەيەكانى ئازانسە حكومىيە فیدرالئىيەكان و كارە كشتىيەكانى تر كە ياسادانەرەكان ھەول دەدەن جىگەكانيان ديارى بكنە لەولايەتەكانياندا يا لەبازنەى ھەلبۇاردنئاندا. ئەگەر ياسادانەرەكان سەرکەوتوۋ بون ئەوا ناۋ ناۋبانگىكى كەسىي باشيان دەست دەكەۋى كەسۋدى ھەيە لەھەلى دووبارەكردنەۋەى ھەلبۇاردن و بازنە ھەلبۇاردنئەكان سەرچاۋەى نوييان دەست دەكەۋى بۆ دەرامەتەكانى باج و كار. لەگەل ئەۋەشدا كەزاراۋەكە خۆى بەكار نايە لەدەرەۋەى چوار چۆۋەى ئەمريكيدا بەلام ئەو دياردەيەى كەۋەسفى دەكا لەدەۋلەتى ترىشدا ھەيە سەتايبەتى فیدرالئەكان - ۋەك ئەلمانيا و كەنەداۋ بەرازىل و مەكسىك.

See also : Log –opling

Positivism (پۆزەتيفيزم (الاجبيائية)

زاراۋەيەكە بەكۆمەلئەك ھەلۋىست دەۋتئى لەبەرامبەر مەسەلەكانى پىنگەۋ مەعريفەى زانستىۋ پىشكەۋتنى زانستىۋ پەيوەندىيەكانى نئوان لقا جياۋازەكانى ناۋ توۋزىنەۋەى زانستىۋ بۆلى مەعريفەى زانستى لەپەرەسەندنى كۆمەلئەتى و راميارىيدا. ئەو دوو كۆمەلە بىرەى كەزىياتر لەجارتك ئاھاژەيان پى دەكرى بريتىن لەبىرەكانى كلنت و بازنەى بەندبوۋنى مەعريفە ھەموۋى لەسەر راستىيە ياساىيەكان بۆ

ئەو ھەي بۆلۈنۈپ بەيوردى پېشېنبىنى بىرىۋ دەست بەسەر گىرتى مۇقايەتى بەسەر جېھانى سىروشت و كۆمەلەيە تىدا يىتە دى. زانست خۇيشى بەسۈدە بۆ ۋەسفى شىۋانى رۇدانى شتەكان، بەلام گوى نادانە ھۆى رۇدانە كەى (ۋاتە بەسۈشتى راستە قىنەى ياگە ۋەھرىى) . بۆ نەمۇنە ستايشى نىوتن دەكا چۈنكە پەيۋەندىيە پىرىيە راستە قىنەكانى جۆلەۋ كېشكردى سەلماندۈرە بەيى ھەۋلدان بۆ لىكدانەۋى ھۆى بالادەستى ئەم پەيۋەندىانە .

لەسەرە تاكانى سەدەى بىستەمدا بازنەى ئىنەنا راپەكى پەرەپىداۋە كە بە پۆزە تىفېزىمى لۆزىكى ناسراۋە . بەپىى ئەم راپەش ئەۋا ماناى ھەموو گىرمانەكان ھىچ نىە جگە لەۋ رىۋ شۆينەى كەدەكرىت پەپىرە ۋە بىكرىت بۆ سەلماندى گىرمانەكە لەپىى ويناكردى تاقىكراۋەى جېھانەۋە .

ئەۋ گىرمانانەش كە ناكىرت بەم رېگەيە بسەلمىنرىت ئەۋا پىۋىستە دۈر بخرىتەۋە چۈنكە بىمانان .

دەسەلاتى ئەم پىۋەرانەۋ ھەۋلى جىبە جىكردىن ان لەزانستى راميارىيدا بەشېۋەيەكى ئاشكرا بەسترانەۋى پىۋە دىارە . زىاترىش بايەخ بەۋ راستىانە دەدرى كەدەكرى تىبىنى بىكرىن ھەر پەپىرەۋىكى فراۋانتر رەت دەكاتەۋە ۋەك تەنھا تىرامانىكى تىۋرى يا ھەلۋىستىكى رەۋشتى .

لەزانستى راميارىيدا زاراۋەى (پۆزە تىفېزىم) دەبىنن كەئىستا بەشېۋەيەكى زۆر باۋ بەكار دىۋ ۋەك ئىدانەيەكى رەخنەى بۆ ئەۋ شىكرىدەۋە راميارىيەى كە بەشېۋەيەكى بەر تەسك بايەخ بەكۆكرىدەۋەى ئەۋ راستىانە دەدات دەدەكرىت رستەۋخۇ تىبىنى بىكرىن سەبارەت بەراميارىىۋ ئاراستە كىردى تىۋرى نىە، لەزانستى راميارىيدا ئىستا پۆزە تىفېزىم دەبىننەۋەكە زۆر بەكار دىت بەۋ پىيەى سەرزەنشىتىكى رەخنەيىە بۆ شىكارى راميارىى كە لەبۋارىكى تەسكدا گىنگى دەدات بەكۆكرىدەۋەى ھەقىقەتەكان كەدەكرىت راستەۋخۇ تىبىنى بىكرىت سەبارەت بەراميارىى و ئاراستە كىردى تىۋرى نىە . ئەمە لەكاتىكدا بەھۆى لەخۆكرىنى بۆ كۆمەلەنى ھەمە

جۆرى يا جياوازه كان له ژماره يه ك مه سه له سه ره بخوكاندا نه وا به كار هيتاننى مه رجدارى زارواه كه نامانگه به نيته هيچ مانايه كى وورد.

نۆر جار زارواهى ليكچوو به شيويه يه كى يووكه ش به كار دئ كه (پۆزه تيفيزمى ياساييه **Legal positivism**) و وه سفى په يره ويك ده كات له ياساو سيستمه ياساييه كاندا. نه وه ك گه پان به دواى پاساويكى نمونه يى ياسه ره خو يى ياسادا. بايه خ له ياساكاندا چر ده كرتيه وه وه ك سيستمىكى ته وارى نه و فرمانانه ي كه ده سه لاتيكي بالاده ست دايدنه ئى وسزاكان پشتنگيرى ده كات.

**See also : Authority ; behaviouralism ;
Empiricism ; falsificationism; law (b) :
Stipulative law ; operationalization ; re-
Alism (a) :Scientific realism ; sove-
Post-industrial society See : Industri-
Al society.**

پاش ماتهرىاليزم (پۆست ماتهرىاليزم) ما بعد الماديه

Post - materialism

زارواه يه كى گشتيه بؤنه وه لوئيست و به هايانه ئى كه وا دياره له هه نديك به شى كۆمه لگاكانى پاش مه ترياليزمدا په ره ده سينن. نه و نه واننه ئى كه دواى شه پرى جيهانى دووم له دايك بوون و پينگه يشتنى كۆمه لايه تى و پاميارى يان ده سته كتوه و توه له سايه ئى ناشتى و گه شه سه ندنى پوو له زياد بووو ده رفه ته كانى فيربوون و له ريگه ئى به ركه وتنى نامرازه كانى پراگه ياندنى جه ماوه رى نيو ده وله تيه وه، بايه خيكي لاواز تر نه ده ن به مه سه له ته قليديه كانى تايهت به خو شگوزه رانىي مادى تاكى و ناسايشى نيشتمانى نه و تاكانه زياتر بايه خ به مه سه ژينگه يى و (جۆرى ژيان) نه ده ن. له وانه شه كه هه ول بده نكه ناواته كانيان له ريبيشيوه ناته قليديه كانى به شدارى پاميارى و ناره زايى ده بپرين و كارى راسته خووه به دى بيخن .زارواه كه گشتيتى و به رده وامى

ده به خشیتته نه و دیاردانهی که په ننگه ناوځویو کاتیږن، به لام شم هه لویستانه
به رده وام بوون وه کو دهرده که وی نه گه ر چی له شیوه یه کی سوکیشدا بیت له پرووی
گومانه نابوریه کانه وه له دواپیبه کانی ده یه ی حه فتاکان و سهره تایی ده یه
هه شتاکاندا.

ووتراوه که دهرکه وتنی شم به ها وهرنه گراوانه گرفتی نه رکی سیستمی رامیاریږن،
چونکه هاو دژن له گه ل داخوازیی نابوریه کان و په یکه ری رامیاری کومه لگای نویدا
هر وه ک نیستا پیک هاتوه.

**See also : Dealignment ; environmental-
Ism ; industrial society ; political cul-
Ture; political socialization; realignee
Ment.**

هیز (القوة) powar

چه مکئی زور مه لبه ندیبه له سؤسؤ لوزیادا که پوله کی به پؤلی ووزه به راوورد
کراوه له فیزیا دا. پیناسه ی هره گشتی هیز نه وه یه که بریتیه له توانای که سیک یا
کومه لیک بق کارکردن یا به دی هینانی شتیک : له وانه یه که سیک توانای قسه کردن و
هیزی به دی هینانی هه ندیک نامانجی دیاریکراوی هه بی به به کارهینانی قسه .
شیکردنه وه ی رامیاریش چر ده بیته وه له توانای که سه کان یا کومه له کانداه کارکردن یا
به دی هینانی نامانجه کان له پری زامنکردنی ملکه چی بوون نه وانی تره وه . شیکه ره وه
رامیارییه کان چه مکئی هیزیان بق سئ نه رکی سه ره کی به کار هیناوه : وه سفی
دابه شکردنی گشتی هیز له سیستمی رامیارییدا و هه لسه نگانندی توانا ریژه بییه کانی
کومه له کانی به ره لستی له هه ندیک مملانیسی دیاریکراودا، و دیاریکردنی سروشت و
کوتی هیزی به رده سستی کومه له کان یا کاره ده زگاییه کان.

زور چه مک پيشنيازکراوه بق هیز و له شیکردنه وه دا به کار هاتوه، ناکوکيه کيش

هه به له باشتريڼ ريگه دا بؤ نه خشه كيشاني جياوازيبه كاني نتيوان هيزو نه و چه مكانه ي كه زؤر پتوه ي په يوه نندن. هيز به گشتي وهك نه و چه تره مامه له ي له گه ل ده كړي كه له ژيريده ده سلات و چاره سهر و زؤر كو ده بنه وه... هتد، به و شتوه به هر يك له م دوانه وهك جوړيك له هيز مامه له ي له گه ل ده كړي كه سرچاوه به كي دياريكراو يا نامرازكي پياده كړدني هه به، به لام هيز خوښي زؤرجار وهك په يوه نديبه كي تايبه تي مامه له ي له گه ل ده كړي كه زياتردياره له ناو هه ندي له و چه مكانه داو تتهه لكتيشيان نه بووه. هيز، هه نديك جار جيا به له ده سلات چونكه هيز نامازه ده كات به دياريكردني كه ستيكي تريا ده ست به سه راگرتني، چه مكي دووه ميس كاريگه ريبه كي كه متر به كلاكه روه ي هه به. هه لژاردنه نمايش كراوه كان ليره دا كو تايان نايه ت، ووتراوه كه (ده سلات) به شتوه به كي باشتروه سفي په يوه نديي كاريگه ريبه به رده وام و دووباره بووه ده كات به لام هيز بريته له و ده رانه تانه ي كه په نكه به كه م جار له كار كړدنه سر نه واني ترده به پي نيراده ي په گه زه كه به كار بي.

ناكوځيه كي گرنگتر هه به سه باره ت به پواله ته سه ره كي به كاني پياده كړدني هيزو. نايا پتويسته هيز له سه سر مملاني بيك بيت نه كس هاترو ولامه كه نيچايي برو وه نايا نه م مملانيه له نتيوان پتويستي و به رزه وه نديبه وينا كراوه كان و به رزه وه نديبه راسته قينه كاندايه؟ نايا ده بي كه پياده كړدني هيز به دي هينساني نياز به شتوه به كي سه ره كه وتوو له خو بگري يا هيز ناكري پياده بكري ته نها كاتيک نه بيت نه گه نه نجامي نه ويستراو هاته كايه وه؟ نايا هيز پياده ناكري ته نها له ربي كاره كانه وه نه بي يا هيز ناكري پيا بكري ته نها نه گه نه نجامي نه ويستراوه هاته كايه وه؟ نايا هيز پياده ناكري ته نها له ربي كاره كانه وه نه بي يا هيز به بي كاريش موماره سه ده كرت؟

وهلامه جياوازه كاني نه م پرسياړه چه مكيا نه ده بيته هزي كومه ليك بيري جياواز له وه تيزدا كه به رولي خزي كومه ليك ويته ي جياواز بؤ جيهاني رامياړي به ره م دينن. مشتمره كاني پيشو له و جياوازيبانه دا چر بوونه ته وه كه نامازه ده كنه به پواله ته

خۆبیه‌کانی تاکه‌کان: نیاز و بایه‌خ ... هتد به‌لام هه‌ندیک شیکه‌ره‌وه‌وه‌کان لیکدانه‌وه له‌م ئاسته‌دا به‌بووکه‌ش و نایارمه‌تی ده‌ر داده‌نین و لیکۆلینه‌وه له‌یواله‌ته‌کانی په‌یکه‌ری سیستمیک به‌باشتر ده‌زانن. لێره‌دا له‌وانه‌یه هیز به‌کار به‌ینری بۆ وه‌سفی ریکخستنی ره‌گه‌زو ده‌زگا رامیاریه‌کان به‌یسی په‌یکه‌ر یاتوانای به‌ره‌م هاتووی چینه‌کان بۆ به‌دی هینانی به‌رژه‌وه‌ندییه‌ بابه‌تییه‌کان.

ئاسته‌نگه‌کانی پیتاسه‌کردن زیاتر ده‌بێ کاتیک ئه‌وه ده‌زانری که‌زۆریه‌ی به‌کاره‌یتانه‌کانی چه‌مکی هیز پتویستی به‌رنگه‌یه‌ک بۆ پتوانه‌ یا به‌راوردی ژماره‌یه‌ک له‌سه‌رچاوه‌کانی هیزی هاو‌دژ هه‌یه. به‌گشتی رینگه‌یه‌کی په‌سه‌ند نیه. هه‌ندیک پینشکه‌وتن به‌ده‌ست هاتووه له‌په‌ره‌پیدانی نیشانه‌کان بۆ به‌راوردکردنی هیزه‌کانی ره‌گه‌ز رامیاریه‌کان له‌وه‌رگرتنی بپیاره‌کان له‌رنگه‌ی سیستمه‌ جیاوازه‌کانی ده‌نگدانه‌وه. هه‌روه‌ها ده‌بیت که‌رۆبه‌رۆی هه‌ول‌ه‌کانی پتوانی هیز ببیته‌وه له‌و بارانه‌ی که‌ دیارییان ناکات وه‌ک تێچوونه‌کانی پیاده‌کردن و مه‌ودای ئه‌و به‌ره‌ه‌ستکارییه‌ی که‌ به‌سه‌ریدا زال ده‌بێ و به‌ده‌یتانی به‌رژه‌وه‌ندییه‌کان. ئه‌و ناکۆکیه‌ی که‌ ده‌وری ئه‌م جۆره مه‌سه‌له‌یه‌یان داوه بووته‌ هۆی ئه‌وه‌ی که‌ هه‌ندیک کتیب (هیز) وه‌ک نمونه‌یه‌کی سه‌ره‌کی چه‌مکی دیاری ده‌کن که‌ تووشی به‌ره‌ه‌ستییه‌کی گه‌وه‌ری ده‌بێ.

See also: Authority ; essentially con-
tested concepts ; interests ; issue ;
non- decisi ; recision ; reputational approach ;
struturalism.

پاساوه‌گه‌راییه‌ — پراگماتیزم — (النراعیة) Pragmatism

له‌رووی فه‌لسه‌فیه‌وه بریتیه له‌باوه‌رییون به‌وه‌ی که‌ مانای بپرو گریمانه‌کان و پاساوه‌کانیان و راستییان پتویسته هه‌لنه‌سه‌نگینری ته‌نها له‌به‌ر رۆشنایی ناواخه‌ کردارییه‌کانی مه‌سه‌له‌کانی جیسی بایه‌خی مرقفایه‌تیدا نه‌بیت. ئه‌م نایدۆلۆژیایه‌ش

دهسه لانتیکی فراوانی هه په له ولاته به کگرتوووه کاندایا به تاییه تی و به هاوشنوه ی نه زمونگه رایو پۆزه تیغیزم کاری کردوووه ته سه زانستی رامیاریی .
 زاواوه که ههروه ها به شیوه یه کی گشتی زۆر جار به کار دی بۆ وه سفی پیاده کردنی رامیارییو پیتاسه کردنی ئامادهیی بۆ گونجان له گه ل پیویستی و توانا تاییه تییه کانی کاتی ئیستا به بی بایه ختیکی به هیز به جیگیری تیۆری یان یا نایدۆلوژیی .

See also: Eempiriciism ;positivism; re-
 alism (b) :political realism.

پیشینه (السابقه) Precedent

بریار یا کاریکی پیشوه که وه که به لگه یه یا نمونه یه که بۆ بریارێک یا کاریکی ئیستا به کار دی ده کۆرت پیشینه یه کی سه پینراو بی، وه که له زۆر له کایه یاسایی و کارگیزییه کاندایا پیشینه یه کی راویژکارانه وه که له بواره جیاوازه کانی پیاده کردنی رامیارییدا، به م شیوه یه له وانه یه له یاسای ده ستورییدا مه سه له یه که وه ریگریی که پیشتر بریار دراوه به و پیه ی پیشینه یه که بۆ ئه م مه سه له یه ئیستا له خزمه تی مه ده نیشدا له وانه یه که بریارێک له را بووردودا پیشینه یه کی قایلکهری هه بی بۆ یه کلایکردنه وه ی مه سه له یه کی هاوشنوه، که جیگیر نه بوه تییدا، له نه نجومه نی یاسادانا نیشدا له وانه یه مه سه له ی رێنو شوینه کان به گه رانه وه بۆ نمونه یه کی را بووردوی لێک چوو یه کلایی بکریته وه وه که پیشینه یه کی رابه ر... هتد رواله تی گرنگی هه موو ئه م نمونه نانه هه موویان بریتیه له پله ی نزکی له یه که چوون له نیوان پیشینه و مه سه له که ی ئیستادا .

دهنگدانی به باشتر زانین (التصویت التفضیلی) Preferntial

Votion

سیستمیکه لهه لېږاردندا دهنگدەر په یوه سټ دهکا که ناوی پالټوراوه کان به پپی ریکخستنی به باشر زانین ریز بکا (1-2-3-...) هتد له بری هه لېږاردنی یه پالټوراوه ولانانی نه وانی تر به دانانی نیشانه ی لیکدان () له بردهم یه ک ناودا. سیستمی دهنگی جیگره وه و سستمی یه ک دهنگ که قابیلی گواستنه وه یه هر دووکیان به کار دین بؤ دهنگدانی به باشر زانین وه ک چون جوره جیاوازه نه رمه کانی سیستمی نواندنی ریژه یی لیسته یی نه مه دهکات.

See also: Alternative vote system; electoral system ; proportional representation ; single transferable vote system.

Prerogative (الامتيازگان)

بریتیه له کومه لیک دهسه لاتی عورفی که هندیگ جار له یاسادایه و حاکمیک هیه تی (پاشا یا سه رۆک) که ناچیته ژور ریکلی سه رکوتکردن یا سپنه وه یا چاودتیری دادگاگانه وه له گان نه وه شدا نه گر نه م دهسه لاتانه به شپوه یه کی په مه کی پیاده کران له ده وله تنکی ده ستورییدا نه وای بېگومان ده بیته هزی گرفته رامیارییه کان. ده کورت که دهسه لاته نیمتیا زیه کان له واقیعا بگوازیته وه بؤ که سانی تر، وه ک زور له دهسه لاته نیمتیا زیه کانی پاشای به ریتانیا که له راستیدا سه رۆک وه زیران نه نجامی ده دات. نیمتیا زه کان بریتین له مافی سه رۆکی نه مریکی بؤ دان پیدانان به ده وله ته بیانیه کاندا و مافی پاشای به ریتانی له ه لوه شانده وه ی په رله ماندا پیش کوتایی هاتنی نه و په ری ماوه که ی که پینج ساله .

See also; Monarchy.
Pressure group See Interest group.

Primary Election (الانتخابات الاولى)

شيوه يه كه له هه لېژاردنه به كه مينه كان به مه به سستی هه لېژاردنی پالټوراوی
 حيزيكي رامياریی تا نوينه ريك بۆ ئه و حيزيه پيشكه ش بكات له هه لېژاردنه كاندا بۆ
 پرکردنه وهی هه نديك پله و پایه ی گشتی. ئه م شيوازه ش جيا يه له هه لېژاردن
 له ليزنه ی هه لېژاردن له حيزيدا به وهی كه هه لېژاردنه به كه مينه كان كراوه ن له به رده م
 هه موو نه ندامانی حيزب وته نانه ت (لايه نگرانی) حيزيبش كه خویان ده پالټون له
 هه نديك باردا. له وانه يه حيزب هه مووه لېژاردنه به كه مينه كان ريك بخت- يا وه ك
 ئه مه ریکا - له وانه يه له ژير پكيفی ياسای گشتی دابی و تووشی كۆت و به ند بیی
 به هه مان ئه و شيوازه ی خۆيدا كه به پيسی هه لېژاردنه گشتيه كان ريكده خری. له وانه شه
 ئه و ريسا يانه ی كه حوكمی مافی ده نگدان له هه لېژاردنه به كه ميه كاندا ده كات
 مه سه له يه ك بخت كه حيزب بریاری له سه ريدات يا ياسای گشتی دیاری بكات.
 له به ريتانيدا ژماره به كی كه م له هه لېژاردنه به كه ميه نانيزاميه كان ريكخراوه كه حيزب
 ده سستی به سه ردا گرتوه. بی له مانه ش هه لېژاردنه به كه ميه كان به ته واوی په يوه نندن
 به هه لېژارده كانی وه رگرتنی پله و پایه ناوخوييه نيشتيما نيه كانه وه له ئه مه ريكادا.

See also : Election

كۆمه له ی سه ره تايی (الجموعه الاولیه) Primary Group

كۆمه لتيكى تا پاده يه ك قه باره بچووكه كه به پوا له تی په يوه نديی ئالوگۆر و كارلتيكى
 توندوتۆل ده ناسرته وه، و رۆبه ی جار پشت به په يوه نديی ريو به ريو ده به سستی كه
 تيايدا ئه ندامه كان ئينتيمای خویان بۆ كۆمه له كه درده بچن له ريو ی
 كه سيني ته واويانه وه. نه ك ته نها سه باره ت به رۆلتيكى تاييه تيكراو.
 خيزان و كۆمه له كانی هاوسه ره كان و تپه كانی كار و له هه ندي باردا ليژنه
 بچووكه كان **** نمونه ی كۆمه له سه ره تاييه كان.

See also : Perr gorup.
Prisoners dilemma See :Game theo-
Ry.

Privatization (تاییه تیکردن) (الخصخصة)

بریتیه له پروسه‌ی گواستننه‌وه‌ی خاوه‌نداریی پرۆژه و پشکی کۆمپانیاکان له‌خاوه‌نداریی ده‌ولت و ژیر ده‌سه‌لاتیه‌وه بق خاوه‌نداریی ده‌سه‌لاتی تاییه‌تی هه‌روهه بق نمونه، له‌پیشه‌سازییه‌کانی غاز و پۆلا و په‌یوه‌ندییه سیمی و بی سیمیه‌کان و پشکه‌کانی ده‌ولت له‌کۆمپانیا‌ی نه‌وتی به‌ریتانیدا پووی دا هه‌روهه‌ها گواستننه‌وه‌ی پشکه‌کانی کۆمپانیا‌ی فولکس‌واگن بق جه‌ماوه‌ر له‌ئه‌لمانیای پۆژئاواداو گواستننه‌وه‌ی خاوه‌نداریی زۆر پرۆژه له‌ئه‌لمانیای پۆژه‌لات له‌وکاته‌وه‌ی که‌یه‌کیتی نابوریی و دراوی له‌گه‌ل ئه‌لمانیای دیموکراتیدا ئه‌نجام دراوه له‌یه‌کی ته‌مموزی 1990. له‌وانه‌یه تاییه‌تیکردن هه‌ر یه‌ک له‌م شیوانه بگریته‌وه: ده‌رکردنی پشک بق جه‌ماوه‌ر و کرینی کارگریی کۆمپانیاو فرۆشتنی له‌ئه‌نجامی دانوستانی راسته‌وخۆوه به‌یه‌ک به‌ره‌مه‌ینه‌ری تاییه‌ت بیان زیاتر، وه‌ک پروسه‌ی فرۆشتنی خانوه‌کانی ده‌سه‌لاتی ناوخۆیی بق کریگرتنه‌کان له‌سه‌رده‌می حکومه‌ته پارێزکاره‌کاندا به‌سه‌رۆکایه‌تی تاتشه‌ر.

See also :Nationalization.

نه‌و گریمانه تیوریی و په‌یره‌وه‌یه سه‌ره‌کییانه‌ی

که‌توێژینه‌وه پشتی پی ده‌به‌ستی

(الافتراضات النظرية والمنهجية الاساسية التي يستند اليها البحث)

Problematic

زاراوه که به شیوه‌ی کی گشتی به رامبر به کیك له مانا کانی — نمونه‌ی —
(Paradigm)، نو گرمانه دیاری ده کات که کومه لیک نوسر دایده نین که له ناو
چوار چیوه‌ی کی هاوبه شدا کار ده کن. به م شیوه‌ی ره خنه گرتن له نمونه‌ی
شیکردنه‌ی رامباری له وانه‌ی که چر بیتوه له لاوازیه‌ی کی دیاریکراوی وا دانراودا له
(گرمانه مارکسیه‌ی کان) یا (گرمانه فره‌ییه‌ی کان) دا.

See also :Methodolog :paradigm (b) :
Kuhnian usage.

گۆزان به رهو ناستی پرؤلیتاریا (التحول الى مستوى الشفلیة)
Proletarianization

پرؤسه‌ی که تیایدا ره گه زه کان له چینیک یا چینه کان له چینه کان له چینی
ناوند یا جوتیاراندا، مه لبه ندیکی کومه لایه‌ی یا نابوری بق کرینکاران به ده ست دینئ
یا هه لویست و به هاکانی کرینکاران پیشان ده دا.
مارکسیه کان هه ندیک جار زاراوه که بق وه سفی لایه نیک له جه مسه رگیری چینایه‌ی
چاوه پوانکراو له ژیر سایه‌ی سه رمایه داریدا به کار دینن، نه وه ش که زور باوه نه وه‌ی
که مه ده بیته به شیک له لیکدانه وه کانی مارکسیزم بق فاشیزم کاتیک که بق رجوازیه‌ی
بچوک و ره گه زه کانی چینی جوتیاری که نه م پرؤسه‌ی گۆزانه له بارودوخ‌ی قه‌یرانی
نابوریدا هه ره شه‌ی لئ ده کا، دژی دیموکراسیه‌ت ده وه ستنه وه .

See also: Fascism ; Marxism ; social
Class.

Proletariat See: Social class.

propaganda پروپاگنده (الدمايية)

بریتیه له په یوه نډیکردنی قابلکړانه له ږیگی هه نامزایک که له بډه سستا بئ و
 ږیکخرابی تا به ناراسته دیاریکړاو له پیتشدا نه و رایانه بگورئ سه بډه ت به هندیك
 بابته دیاریکړاو که گوږگه کان هلی ده گرن بؤ نه و پروپاگنده یه به تاییه تی
 له ږیگی ناوه ږوکی سؤزداریی نه و نامه یه وه نه وه که بابته تی. هندیك تویژه ره وه
 له پیناسه کردنی پروپاگنده دا زامنئ نه و بیړوکه یه ده کن که پنیویسته به ره و هاندانی
 کار ناراسته بکړئ سه رباری پته وکردنی را یا گوږینی. ئیستا زاواوه که زیاتر بؤ لاهرتئ
 پیکردن به کار دئ نه ک وه سفکردن.

See also: political couunication ;
 Rhetoric.

نواندنی ږیژه یی (التمثیل النسبی) Peoportional Representation

سستمیکي ده نگدانه دروست کړاوه بؤ هیئانه کایه ی نه نجامیک که به ودرترین شیوه
 نوینه رایه تی پشتگیری ږیژه یی به خشراو به پرواله تیکي دیاریکړاو له پالئوراوان ده کات
 (نه م پرواله ته بریتیه له نینتیمای حیزی له ه لېژاردنه گشتیه کانداه).

سستمه کانی نواندنی ږیژه یی له ه لېژاردنه نیشتمانییه کانداه گشتی به بازنه
 ه لېژاردنیه فره نه دنامه کان پشت ده به سستیت وه له قه باره دا نیکه ی شه ش کورسییه
 بؤ بازنه یکی ه لېژاردن له چوار چپوه ی ولاتدا وه که له ئیسرائیل هیه. چه نده بازنه
 ه لېژاردنییه که ش گوره تر بیت له پووی ژماره ی کورسیه کانه وه، نه و هاوکیتشه که
 ودرتر ده بی له نئوان پشکی ده نگه کان و پشکی نه و کورسییانه ی که هر حیزیك
 به ده ستی دینی. نه و سیستمه ه لېژاردنیانه ی که پشت به ده نگدانی به باشتر زانین
 ده به ستن، وه که سیستمی به کده نگی قابیلی گواستنه وه له کوماری ئیرله نده ده، له وانه یه
 له راستیدا بیته هؤی نه نجام گه لیک له پووی نوینه رایه تی کردنی حیزب له نه تجوومه نی

ياساداناندا، كه زياتر ريژه ييه له سيستمه كاني زۆرينه به لام زۆره ي سيستمه به باشت زانينه كان وا دروست نه كراوه كه زامني هاوجوت بووني پته وي نيوان پشكي كورسيه كان و نه و دهنگانه بكن كه حيزه كان به دهستي ديتن.

ناكۆكيه كيشه يه سه باره ت به زياد كردني سيستمه كاني نواندني ريژه يي بو هه لېژاردني ژماره ي نه و حيزانه ي كه كورسيان به دست هيناوه له نه تجومه ني ياساداناندا، به م شيويه نه مه له هه ندئ وولاتدا به شداري ده كا له ناجيگريبووني حكوميدا (كۆماری فايمار له نه لمانيا پاش شهري جيهاني به كه م وئيتاليا و فره نسا) هر چۆنك بي نه و سيستمي هه لېژاردن ته نها يه ك هۆكاره له ناو نه و هۆكاره زۆرانه ي كه كار ده كاته سه ر ژماره ي نه و حيزانه ي كه قابيلي گه شه كردن له سيستمي رامياربيدا. بووني به ربه سته هه لېژاردنييه كان له زۆر وولاتدا كه سيستمه كاني نواندني ريژه يي جي به جي ده كه ن (وهك به ربه ستي پينج له سه دا له نه لمانيا) ژماره ي نه و حيزه بچوكانه كه م ده كاته وه كه ده تواني كورسي له نه تجومه ني ياساداناندا زامن بكات.

ده ولت نه وروپييه رۆژئاواييه كانيش بيچگه له به ريتانيا و كۆماری ئيرلندا و فره نسا چۆرئك له نواندني ريژه يي به كار ديتن له هه لېژاردنه نيشتيماناييه كاندا.

See also :d,Hondt Method ; droop Quota ;electoral quota ; electoral system ;Hare –Niemeyer Method ;list system ; preferential voting;single transferable votesystem.

Protectionism See ; Free trade.

پاريزراوگه (الحمية) Protectorate

هه ريمنيكه له ياساي نيو ده وله تيدا هه ندئك بواله تي ده وله تي سه ربه خۆيي هه به

بەلام لەلایەنەکانی ترهوه سەر بە (دەولەتی پارێزەرە)، ئەم پاشکۆیەتیەش تاییەتە بەپەيوەندییە دەرەکیەکیەکانی دەولەتە پارێزگاروگەکە. زۆر جاریش پەيوەندییە نێوان هەردووکیان لەپرسی پەیماننامەیکەوێ رێک دەخزێن بۆنوموونە، تونس هەتا سالی 1956 پارێزراوگەیکە فەرەنسا بوو.

See also :State treaty.

پروتۆکۆل (ا) مەراسیم

Protocol (a) المراسيم

Ceremonial

جۆرێکە لەپێنساکانی رێزکاریی کە لەسەری رێکەوتوون بۆمەبەستە حکومییەکان یا پەسمیەکانی دەولەت دانانی بالۆتیزخانەکانو سەردانە پەسمیەکان و شتیوێکانی دواندنی لێپرسراوانی دەولەت و خشتەکانی پێشینی (وەک لەکەژاوه پەسمیەکاندا).

See also : Convention (a) the institution.

پروتۆکۆل (ب)

Protocol (b) ; (ب) المعاهدة

Treaty

شتیوێکە لەرێکەوتن لەنێوان نوێنەری دەولەتەکاندا کە پێش دەریپینی هەرە پەسمی دەکەوێ. لەم جۆرە رێکەوتنە لەپەیماننامەیکەدا یا بڕگەکانی پەیماننامەکە خۆی پێک دێنێ یا دەبێتە پاشکۆیکە نەینێ لەپەیماننامەیکە بلاوکراویدا (وەک پرتۆتۆکۆلە

نهننیه کانی په یماننامه ی 1339 ی نیوان به کیتی سؤقیهت و نه لمانیا سه بارهت به ناینده ی پیشنیاز کراوی زهوییه پوله ندییه کان و دهوله ته کانی به تئیق... هتد).

See also :Pact;treaty.

Proxy (الوکیل) بریکار

که سیکه پاسپیزاوه که دهنگ بدات له باتی که سیکن تر به پیی نه وه لیزاردنه ی که پیشتر ده رپراوه بق که سه بزده که. ده کری که زارواوه که به سه ر نه وه دهنگه شدا جی به جی بکری که بریکاره که ده بدات.

لیکولینه وه ی دهنگدان و هه لیزاردنه کان (دراسة الاقتراع والانتخابات)

Psephology

لیکولینه وه ی دهنگدان وه لیزاردنه کان به تاییه تی سه بارهت به وه هؤکارانه ی که ده کریت پپورین له گه ل نه وه شدا که زارواوه که له به کارهیتانی فراوانه که بیدا به سه ر لایه نه یاسایی و کرده بییه کانی هه لیزاردنیشدا جی به جی ده بی. وه له پاره سه ندوتین بواره کانی زانستی پامیارییه به هؤی نه وه سروشته دیارو سهیره ی هه لیزادن و راپرسییه گشتیه کان به هؤی پاده ی به رزی بایه خی گشتی رۆژنامه کان به ده نگدان و هه لیزاردنه کان و هه روه ها به هؤی گونجانی دهنگدان و هه لیزاردنه کان بق شیکردنه وه ی به راوردی و شیکردنه وه ی ناماری له هه مانکاتا.

دوو سه رچاوه ی سه ره کیی زانیاری هه ن بق لیکولینه وه کانی ده نگدان و هه لیزاردنه کان سه رچاوه په سمییه بلاوکراوه کانیش گرنکن نه گه ر چی پاده ی ورده کارییه کان تیایاندا جیاوازه له ولاتیکه وه بق ولاتیکه تر. نه مریکا و نه لمانیا زانیارییه کان له سه ر ناستی گه ر که پیش که ش ده که ن، ده سه لاته نه لمانییه کان

له‌رێگه‌ی ئاماره نوێنراوه په‌سمیه‌كانه‌وه، ئامار به‌بیراره‌كانی ده‌نگدان ب‌لاو ده‌كات وه له‌وانه‌ش زانیاری وه‌رگرتن له‌سه‌ر نیازه‌كانی ده‌نگدان كه‌به‌پیی ته‌مه‌ن و توخم و ناین پۆلێن كراون. سه‌رچاوه‌ی سه‌ره‌كی تریش زانیاریه‌ ته‌ندروسته‌یه‌كانه له‌وانه‌ش زانیاری وه‌رگرتنه‌كانی نیازی ده‌نگدان و ده‌رخستنی ب‌یری ده‌نگدان (زانیاری وه‌رگرتن له‌ده‌ره‌وه‌ی مه‌لێه‌ندی ده‌نگدان به‌راسته‌وخۆ بۆ وه‌رگرتنی وه‌لامه‌كان كاتیك كه‌ده‌نگدانه‌كه هه‌شتا له‌یاده‌وه‌ری وه‌لامه‌ره‌وه‌كاندایه و پیی ده‌وتری (زانیاری وه‌رگرتنی به‌جی هه‌شتن). پاشان ژۆر شیوه‌ی جیاوازه‌كاردی له‌شیکردنه‌وه‌ی ئاماری بۆ ده‌ره‌ینانی زانیاری مانادار سه‌باره‌ت به‌هه‌لبژاردنی ده‌نگدانه‌كه بۆ نمونه به‌رواله‌ته‌ كۆمه‌لایه‌تی و نابوریه‌كانی ده‌نگده‌ران و داتاشینی پۆلێنكارییه‌كان و په‌ره‌پێدانی تیۆره‌كان.

See also: Election; panel study; survey; votion.

Public Administration (الادارة العامة) به‌رێوه‌بردنی گشتی

به‌رێوه‌بردنی گشتی ئه‌وه‌یه‌ كه‌ به‌و به‌شه‌ی توێژینه‌وه‌ی پامیاری ده‌وتری كه‌سه‌باره‌ت به‌په‌رۆسه‌ی رێكخستن و به‌رێوه‌بردنی به‌رده‌وام له‌وه‌زگایانه‌دا كه‌بیراره‌كان هه‌ر دوولق یاسادانان و دانوه‌ری له‌حكومه‌تدا جی‌به‌جی ده‌كات له‌گه‌ڵ په‌یوه‌ندیه‌كانی نیوان لقه‌ یاسادانانی و دانوه‌ری و كارگێڕیه‌كاندا. زاراوه‌كه‌ به‌گشتی وه‌سفی گۆره‌پانی لێكۆلینه‌وه‌ ده‌كات سه‌ره‌پای ئه‌وه‌ی له‌وانه‌یه‌ بۆ وه‌سفی چالاکی به‌رێوه‌بردنی حكومی خۆیشی به‌كاربه‌یتێت.

جیاكردنه‌وه‌ی (پامیاری) له‌ (به‌رێوه‌بردن) گونجانی تیۆرییه‌ نه‌وه‌ك پته‌وی په‌یوه‌ندی كرداری، چالاکی به‌رێوه‌بردنی گشتیش تێكه‌ڵ به‌پامیاری ده‌بی له‌ژۆریه‌ی قۆناغه‌كانیداو توند و تۆڵ به‌دانانی پامیاریه‌كانه‌وه‌ په‌یوه‌ند ده‌بی له‌داره‌شتی

ياسادانا نيدا سه بارهت به دهسه لاته ياسادانا نيه رتي پيدا رواه كان. به رتيوه بردني گشتي گه شه ي كردوه وه ك گزوه پانتيكي تويژينه وه ي ديار له روي ناوه وه، له دهه يه كاني ناوه پراستي سه ده ي بيستمداء. له به ريتا نيدا ته وژمي سه ره كي له ليكولينه وه راميا ريبه كان خزايانه وه هاتوه وه له بايه خي ورد بوونه وه ي دريژ له كاري ده زگا بيروكراتييه حكوميه كانه وه سه رچاره ي گرتوه. نم بايه خه له شه نجامي زياد بووني كايه و نالوز بووني حوكمي نويژه سه ري ه لداوه، به لام به تاييه تي له گه شه ي بايه خي ريگه ي خزمه تي مه ده نيبي كاركر به كاتيكي ته واوه دروست بووه وه له پتيويستي نه نديشه كراو بؤ په ره پيداني هانده ره كان و پتيوه ره كاني هه لسه نگاندي چوستي و به رپرسياريتي له كه رتي گشتيدا.

نم هوكارانه گرنه ده ركه وتوون به تاييه تي كاتيكي كه ده زگا نابوريبه تاييه ته كاني له وه و پيش (وه ك پيشه سازيبه كاني خه لوز و كاره با) خراونه ته ژنر چاوديري حكومه تي نيشتمانيه وه. گه شه ي ليكولينه وه ي به رتيوه بردني گشتي له شه مه ريكا دا به شيويه كي گه وره تريش پشتي به ستوه به ه ولدان بؤ په ره پيدانتيكي زانستي گشتيي بؤ به رتيوه بردني گشتي و نه و به رتيوه بردني كه ده كرى جي به جي بكرى به سه ر ريخستني گشتي و تاييه تدا. به هاتني ده يه ي شه سته كان چه قى بايه خي شيكرده وه له هر دوو چتيوه كه دا رولي بيروكراتيه ت له جيهاني گه شه سه ندودا له خق ده گري له په ره سه ننده كاني بوودا وه كان و جيبه جيكردي تيوري هه لباردي گشتي و شيكرده وه ماركسيه كان بؤ به رتيوه بردني گشتي له كايه ي هيزو كوته كومه لايه تيبه كاندا ده گرتيه وه. له و گرفته سه ره كي يانه ي كاليه ي ده كزوتيه وه: ريخستني خزمه تگوزاريبه كارگريبه كان و ده ست به سه را گرتنيان. داناني كارمه نده كان و مه شقپيكرديان و پله به رزكرده وه يان. داناني بوودجه و نه خشه ريژكردي تاييه تكردي ده رامه ته كان و په يره ندييه جي به جي كرتيه - ياسادانا نيه كان و گرفته كاني بيروكراتيه ت.

See also;Bureaucracy ;delegated leg-
Islation;executive ;nationalization;
Policy ; policy nntwork ;politicalde-
Velopment ; public choice theory.

تیوری هه لیبژاردنی گشتی (نظریة الاختیار العام) Public Choice Theory

بریتیه له جیبه جیکردنی زیگه کانی ئابوری کلاسیکی نوێ به سهه بریاره کانی نابازاردا به مه بهستی لیکدانه وهی دروست کردن و برده وامیی ره گزه بنه ره تیبه کانی ده ولت و کۆمه لگا (شپوه بیژکراتییه کان و سیستمه کانی مافه کانی خاوه نداری... هتد) له پریگه ی شیکردنه وهی هه لیبژاردنی نه قلانی بۆ به رژه وه ندیی کۆمه له کان.

شمه که گشتییه کان (السلع العامة) Public Goods

شمه کی گشتی سویدی که نه گه پشکه ش کرا ناکریت پابکیشریته وه له و تاکانه ی که هاوبه شی ناکه له دابینکردنیدا. هیزه کانی بازار ناتوانی که نه م جوړه شمه کانه پشکه ش بکات چونکه به کار به ره نازاده کان هیچ هانده ریک بۆ به ره مهینه کان پشکه ش ناکه ن نمونه ی شمه کی گشتی پووت بریتیه له (فه نار) چونکه که شتییه که زانیاریی ده ریاوانی گرنگی ده ست ده که وی له تیشکه که ی جا نه گه ر خاوه نانی که شتییه که به شدارییان کردب له دابین کردنیدا یان نا. به لام له وانیه که شمه کی گشتییی پووت زۆر نه بی (یا به تاییه ت پووت)، ده کریت که مه نگاری جیاواز بنری بۆ که مکردنه وهی سروشتی گشتییی فه نار. به لام نه م هه نگاوانه له وانیه تیچوونی زۆر بیت. نه گه ر نه کریت که شمه کیکی گشتی بکشینریته وه نه وا وا وه سف ده کرری که ناتوانریت وازی ل بهینریت. هه روه ک چۆن فه نار وا وه سف ده کرری که (قه ره بالغ

ناکری) چونکه به دهست هینانی سو ده کان له لایه ن که شتییه که وه نابیته هوی که مکردنه وهی نه و سو دانه ی که که مینه کانی تر هه یانه. شمه کی گشتی گرنگیه کی که وهی هه یه له شیکاری رامیاریدا، گرنگترین کاره کانی حکومه تیش وه ک (به رگری نیشتمانی) و چوار چیوهی نابوری، یاساو نیزام و سیستمی رامیاری خوی) هه موویان شمه کی گشتین. مشتو مری رامیاری له ده ره وهی نه مه سه باره ت به سروشتی نه و شتانه ی تره که ناتوانریت له لایه ن چالاکیی تاییه ته وه به شیوه یه کی گونجاو دابین بکری. به و ناسته ی که پیویسته دابینکردنی حکومه تی تیا دا بکری.

هه وه ک چۆن نه گری سود وه رگرتنی بی کۆت و به ند له شمه که گشتیه کان گه لیک پرسیاری بنه ره تیش ده و روژینی سه باره ت به سروشتی چالاکیی رامیاری. ماده م کاری کۆمه لی (له لایه ن حیزب و سه ندیکا و کۆمه له کانی فشارو... هتد) تیده کۆشیت بق کارکردنه سه ر دابینکردنی شمه که گشتیه کان نه و سو ده راسته و خق به ده ست هاتوه کان بق هه مووان فه راهم ده بیت. جا نه وه به پیشکه ش کردنی ده راهه ته کان بی بۆده زگا کان یان نه کردنی. له وانه یه نه مه نه بوونی کاری کۆمه لی لیک بداته وه له پیتناری به دیهیتانی هه ندیک به رژه وه ندیی دیاریکراودا. به لام تیشکیش ده خاته سه ر زۆر له و لیکدانه وه باوانه ی بق بوونی نه و ریکخراوانه ی که هه ول نه دن شمه کی گشتییان ده ست بکه ویت. وه بق سه بیرکردنی گفتوگۆیه کی سروشت ناینده بیانه ده کړت بگه رینه وه بق کتیبی م. تۆلسۆن به ناو نیشانی (لۆژیکی کاری کۆمه لی: شمه که

The Logic of Goods and the Theory of Groups (Collective Action: public)

که چاپخانه ی زانکۆی هارفارد له کامبردج (ماساشوستس) ده ر کردوه له سالی 1965 دا.

See also ;Externality ;game theory ; Public choice theory;rational choice analysis.

جولانده وکی پیلانگیزی، یا نهجومه نی یاسادانان یالیزنه یه ک بی، چونکه کاره کانیان با راکانیا ن به نو یستراو یا نا باکانه دانراوه له لایه ن هه مان کۆمه له وه یا له سه ر کرده کانیا نه وه یا کۆمه لئی لقی گرنگه وه. نه م ده رکردنه ش به وه پاساو ده دریته وه که پیویسته بۆ پاراستنی به هاکانی کۆمه له که یا بۆ پته ویی ریکخواه یی. له وانه یه پاکتاوکردن له ریگه ی به کارهینانی ریوشوینه کانی دادگاکانه وه بی یابه به کارهینانی ده رکردنی حوکه داده ریبه کان به سه ر کۆمه لئیدا یا به مه رسومیکی سه رۆکایه تی یا له سیداره دان یا به ریگه کانی تر.

له گه ل نه وه شدا که پاکتاوکردنه کان په یوه ندن به پامیارییی سیستمه تاکیهی کانوه به تایبه تی سته مکارانه کان، به لام به ته نها له م جۆره سیستمانه دا نیه پارتی کریکاران له به ریتانیا ناو به ناو پاکتاوکردنی پیاده کردوه له دژی نه و کۆمه لانه ی که به نه گونجاو دانراون له گه ل نامانجه کانی حیزب و بیروباوه ره کانیدا. نمونه کانی تریش بریتین له ری و شوینه کانی هیتله ر له دژی پۆلیسی نهینسی له سالی 1934 دا نه و پاکژکردنه جیاوازانیه ی که ستالین پیاده ی کردوون له یه کیتی سۆفیه تداو گۆرانکاریه کان له سه کردایه تی له هر دوو حیزبی کۆمونیستی هه نگاری و چیکوسلواکیدا پاش نه وه ی که یه کیتی سۆفیه ت هر دوو ولاته که ی داگیر کرد له سالی 1956 و 1968 دا.

هه ولی کوده تا (سه اوله انقلاب) Putsch

بریتیه له هه ولی ده ست گرتن به سه رده سه لاتی رامیارییدا به شیوازی توندوتیژو ناشه رعی. که زۆر جار په گه زه کانی هیتزه چه کداره کان به شداریی تیدا ده که ن له سه ریباغه ی پیلانگی نهینسی.

هه ولدانه سه رنه که وتوهه کان بریتین له هه ولی کوده تای کاب له نه لمانیا له سالی 1920 دا و هه ولی کوده تای هیتله ر- لودیندورف له بافاریا له سالی 1923 دا له گه ن چه ندین هه ولی کوده تای له فلیپین له ماوه ی سه رۆکایه تی خانم نه کیتۆدا. به لام

كودەتاي ئەفسەرە ميسرىيەكان لەسائى 1952 دا نمونەى كودەتايەكى
سەرکەوتووہ .

See also : Coup d'etat ; palace revolution ; revolution.

Q

Questionnaire (پاڤرسی (الاستطلاع

زنجیره‌یه ک پرسباری وورده بۆ به کارهینانی له پووپیژوه کانی نعوونه کان و لیکۆلینه وه کانی دهسته کان و چاوپیکه وتنه درتزه کان و شتیوه جیاوازه کانی توژینه وهی کۆمه لایه تی. له وانیه پرسباره کان له پاڤرسییه که دا (کۆتاییان کراوه بیت) واته دهرفته تی وه لایمی سه ربه ستیان تیایی به ته وای یا (کۆتاییان داخراو بیت) که ته نها رتگه به هه لیزاردنی وه لامیک نه دا له وه لامانه ی کبه سنوردارین و پیتشر دیاریکراون.

به گشتی پاڤرسی رتگه ده دات به تۆمارکردنی وه لامه کان (له وانیه تۆمارکردنه که به به کارهینانی نامیری تۆمارکه را یا نامرازکی تۆتوماتیکی یا به نووسین بیت) یاله لایه ن که سیکه وه بیت که چاوپیکه وتنه که نه نجام نه دات یا له ریی یاریده وهرتکه وه یا وه لام دهره وه که خزی له کاتی وه لام دانه وهی پاڤرسییه که دا بۆ خزی. نه لایه ن سه ره رای تۆمارکردنی وه لامه کانیش نه و پاڤرسی پتویستی به دهرخستنی هه ندیک ورده کاری هیه سه باره ت به وه لامده ره وه که وه ک ناو و ته مه ن و ناو نیشان و ره گه زی که سه که و پیتسه ... هتد و باری چاوپیکه وتنه که وه ک کاته که ی و مژوووه که ی و شوینه که ی.

دروستکردنی پاڤرسییه که هۆکارنکی یه کلاکه ره وه یه چونکه دروستکردنی خراپه له وانیه کار بکاته سه رپشت به ستن به نه نجامه به دهسته هاتوو ه کان. هه ره هادارپشتنی پرسباره کان (په نهانی و لایه نگیری) و به کارهینانی پرسباره کانی پشکنینی جیگیری ناوخویو له به رچاوگرتنی نه و په ری کاتی پتویست بۆ ماوه ی چاوپیکه وتنه که هه موو نه مانه گرتگه. پیتش په ییره وکردنی پاڤرسییه که هه ندیک جار

چاوپښک و تنه که همو نه مانه گرنګه. پټش په پره وکړدنی راپرسییه که هه ندیک جار له ګه ل ژماره یه کی که م له وه لآمده ره وه کاند ا تا قی کردنه وه ده کړیت به م پرؤسه یه ش ده وترئ (پوښوی پټشه نگ) که بؤ نه وه دروست کراوه نه و گرفتانه بدؤزیته وه که چاوه روانکراو نین وه ک پرسیا ره په نهانه کان یا راپرسییه زؤر درئزه کان.

See also: Survey

نیساب (النصاب) Quorum

ژماره یه کی دیار کراوه به لانی که می نه ند امانی ده سته یه کی پامیاریی (وه ک نه نجومه نی یاسادانان) که به پټویست داده نرئ که ناماده بن تا کؤبونه وه ی نه و ده سته یه دروست بیټ. له کاتیکدا که به رهنګاریه ک هه یی پټویسته که ژماره ی ناماده بیوان بزمیردرئ تا بزانی که نایا نیساب به ده سته اتوره یان نا.

له هه ندیک باردا له وانه یه کؤبونه وه که به رده وام بی به بیونی ژماره یه کی که متر له ناماده بیوان نه ګر نیسابه که توشی به رهنګاریه ک نه بوو یاده سته که له مشتمری خوی به رده وام ده بی به لام برپاره کان وه رناګرئ و ده نگ نادات له کاتیکدا که نیساب بیونی نه بیټ. له نه نجومه نی نوینه راندا له نه مریکا نیساب به زؤرینه ی ساده ی نه ند امانه کان که نه ویش چل نوینه ره له نه نجومه نی گشتی و سی نه ند امانه له نه نجومه نی لؤرده کان.

R

رەگەز (العرق) Race

كۆمەلنىڭ لەخەلك و دادەنرى كە لەرەچەلەكى ھاوبەشدا بەشدارى دەكەن و بەگشتى بىنەچەپەكى جوگرافى تا رادەيەك ھاوبەشى لىكچوويان لەپوالەتى سروسشى و مېژوو كلتورو زمانى ھاوبەشدا مەيە. ئەم كۆمەلە پوالەتەنە بواری ديارىكردى (رەگەز) دەرەخسىنى لەگەل مەودايەكى فراوانى جۆرى كۆمەلەكاندا لەيەك خىزان بۇ ھەموو مەوقايەيتى.

لەبەكارهينانى باودا ماناي مەبەست بەزەحمەت جيا دەكرتتەو لەباوهرى (رەگەز پەرسى) بەوئى كە جياوازيبە كلتوربەكان زۆر كارتىكراو دەبن بە ھۆكارە بۇ ماوھىبەكان زاراوھەكە ھەندىك جار بەكار دى بۇ شىكرىدەوئى رامبارى بۇ جياكرىدەوئى كۆمەلەكان بە بەكارهينانى نىشانەدەرە گشتىبەكانى بىنەچە. لەبەرىتائىادا قۇرمەكانى سەر ژمىرىسى دانىشتوان ئەم جۆرانەى بەكار ھىتاوھ: سىپى، ئەفرىقى، عەرەبى، چىنى، ھىندى... بۇ نەوونە، زۆرىكىش لەتۆزەرەوھە و شىكەرەوھە رامبارىبەكان خويان لادەدەن لەبەكارهينانى ووشەى (رەگەز) و قسەكرىدەن لەسەر (كۆمەلە رەگەزىبەكان) بەباشترەدەزانن كە زاراوھەبەكى ھاو شىوھە بەماناي بىنەپەتى و جىبەجىكرىدەن بەلام بەگشتى ماناكەى برىتتە لەجياوازيى كلتورى بەبى نىشانەى ديارىكردى بۇماوھى.

زاراوھەكە بەگشتى نامازەبە بەو مەسەلە رامبارىنەى كە لەئەنجامى بوونى ژمارەبەك كۆمەل (رەگەزى) جياوازوھە سەر ھەلئەدەن لەكۆمەلگايەكدا دەستەواژەى (رامبارى رەگەز) ئەم مەسەلانەش پەيوەندىبە رەگەزىبەكان و جياكرىدەوئى رەگەز، پەرسى لەھەر دوو بواری گشتى و تايبەتى و رامبارى كۆچ و دانى مافى ھاوولائىتى بەكۆچبەرەكان و ناراستەكرىدەن بانگەوازە ھەلبۇاردىبەكان بەرەو ھەستە

هه ئېژاردىيىيە كان دەگىرتتە وە .

لەھەندى ئوولاتى تردا دەنگاي حكومى و رىكخراوى دامە زراون كەلەلايەن حكومەتە وە
كۆمەك دەكرى بۆ پالېشتى كردنى پەيوەندىيە رەگەزىيە گونجاوہە كان بۆ لىنكۆلئىنە وە
لەسكالاکانى جياكارىيى نامە شروع و لەبەرىتانىادا لىژنە يەك بۆ يەكسانىيە رەگەزىيە
ئەم ئەرکانە لەئەستۆ دەگىرتتە .

See also; Facism : nationalism ; political
Culutre ; political integration; ra-
Cism.

Racism (رەگەزىيە) = راسىزم = (المنصرية)

باوہر بويون بەوہى كە جياوازىيە نىوان كۆمەلە (رەگەزىيە كان) رىگە بەرەفتارى
جياكەرەوہى دەدات بۆ ئەو كۆمەلەنە ئەندامە كانىيان . ئەم جۆرە باوہر بويونەش
زىاترە لەھەلۆيىستىكى دوژمنكارانە لەدۆزى ھەر ناھاشنايىيەك و ھەمىشە بەھەندىك
فراوانكردنى گىرنگىيە جياوازىيە (رەگەزىيە كان) پالېشت دەگىرتتە .

دەگىرتتە كە ئەم كارانە نەمەيش بىكرىن : ئەم جۆرە جياوازىيەنە بە بۆماوہىيە
دىيارىكراون، و چەندىن ئاستى جۆراوجۆرى بەرەسەندىن ياخۆگونجاندىن لەگەل چەندىن
ژىنگەي سىروشتى جياوازىيە دەنوئىن، بويونىشان لەكۆمەلگايەكدا رىگە لەھەر جوت
بويونىكى رامىيارىيە گونجاو دەگىرتتە، جياوازىيە رەگەزىيە كانىش لەنىوان كۆمەلگاكاندا
رىگە لەپەرەسەندىن ھەر تىگەيشتىكى رامىيارىيە ھاوہىش دەگىرتتە . ھەندىك ھەولەيش
لەئارادايە بۆ زىاتر پالېشتكردنى ئەم جۆرە رايانە لەبىرە زانستىيە ساختەكاندا
كەمىژويان دەگەرتتە وە بۆ سەدەي نۆزدەھەم زاراوہى (Racialism) زۆر جار
بەكار دى وەك ھاومانە يەكى زاراوہى (Racism) كاتىكىش كەھەندىك جياكردنە وە
دەبىتتە لەنىوانىاندا ئەو زاراوہى يەكەم بەمانايە باوہر بەجياوازىيە رەگەزىيە دى

له کاتیکدا زاراوہی دووم وەسفی ئەو باوہرە دەکات کہ کاری جیاکاری لەپووی
 ڕەگەزییەوہ پاساودراوہ . بەلام زاراوہی (R acialism) ھەرۆھا بەکار دێ بۆ
 ناوانی ڕەفتاری جیاکەرۆھیی ڕەگەزی جا ئەوہ لەباوہر بوون بە ڕەگەز
 پەرستییەوہ ھاتبی یان نا . لیکدانەوہی ڕووالەتەکانیش لەنتوان توێژینەوہ
 دەروونییەکانی کەسیتی و شارەزایییەکانی فیزیوون بەناو وەسفە مێژووییەکانی
 کۆلۆنیالیژمدا دەپوات تا دەگاتە گریمانە فرمانییەکان لەپووی پیتیستی بەبوونی
 جۆری دیاریکرای کۆمەلە لقییەکان لەشیتوہ جیاوازیەکانی سیستمی
 کۆمەلایەتیوئابوریدا . لیکۆلینەوہ ئەزمونیەکان نامازە بەوہ دەکات کہ گزێ
 ڕەگەزیو چالاک جیاکاری لەماوہی قەیران و چوونەبەکی ئابوریدا زیاد
 دەکەن، بەتایبەتی لەو کۆمەلەدا کہ بارودۆخیان تووشی مەترسی دەبێت،
 ڕەگەزپەرستی، وەک ڕووالەتیک دیارو ئاشکرا لەپامیاریدا، بەگشتی پەيوەست دەبێت
 بەو سیستەم و دەزگایانە وەک ئەوہی ئەلمانای فاشیستیو ڕەگەزپەرستی باشوری
 ئەفریقا و ئەمەریکا (تا سەردەمیکی نزیک بەلایەنی کەمەوہ) . بەلام ڕەگەزپەرستی
 ڕووالەتیک ئاشکرای زۆر سیستمی پامیارییە لەکۆنترۆلەکانی کۆچی جیاکاری و
 بەرپەرستی دەزگاییەکان لەپووی یەکسانی لەبەشداریکردنی نیتوان کۆمەلە
 ڕەگەزییەکان، ھەرۆھا گرنگە لەبەھتێکردنی وەلامدانەوہکاندا نمونە بەرنامە
 پەيوەندییە ڕەگەزییەکان و یاساکانی دژایەتیکردنی جیاکاری .

See also; Ethnocentrism ;fascism ;
 Natinalism ; political ; political
 Integration ; race ; xenophobia.

Radicalism (الرادیکالیة)

زاراوه که له ووشه ی (Radix) ی لاتینییه وه داتاشراره که مانای رهگه و وه سفی هر بیروباوه ږنک دهکات که دژایه تیی دابو نه ریته باوه کانی نیستا دهکار هه ولی به دی هینانی بهرنامه یه که له گورینی بنه پرتی نه دات و کۆت و بهنده کانی پرسی نه و گورینه رت دهکاته وه. بهم شیوه یه دهکرتت که رهگه زپه رستی رواله تیک بیت بۆنایدیلوژیا راستره و یا چه پره و یا هه تا میانره وه کانی ش بیت به پیی سروشتی کومه لگا و سستی حوکم که هه وله کانی گوران تیایاندا ده دریت.

See also: Ethnocentrism ;fascism ;
 Natinalism ; political culture ;political
 Integration;race ;xenophobia.

شیکردنه وهی هه لێژاردنی نه قلانی

Choice Rational Analysis

(تعلیل الاختیار العقلانی)

بریتییه له لیکدانسه وهی بووداره کومه لایه تی و پامیاریبیه کان وه که نه نجامه کانی هه لێژاردنه نه قلانییه کانی تاکه کان یا به شیوه یه کی مشتومبو وروژینه رانه تر، بۆ نه و کومه لانهی وه که خیزان یا کۆمپانیاکان یا دهوله ته کان. که رواله ته کانی باریکی یه که می کورت دهکاته وه به شیوه یه که نه مانه له خۆده گرتت : نه و کۆت و بهنده (سروشتی و نابوری... هتد) یانهی که هه ن و سه ریه خۆن له وه لێژاردنانهی که نیستا له بهر دهستدان و به شیوه یه کی گونجاو بۆ تاکه کان و ویناکردنه کانی سه رچهم په یوه ندیداره کان ویناکردنه کانی نه و حاله ته و ریکخستنی نه و باشت راناننهی که تاکه کان هه لیده گرن سه باره ت به مه ودای نه نجامه کراوه کان. وا داده نرئ که تاکه کان هه لیده گرن سه باره ت به مه ودای نه نجامه کراوه کان. وا داده نرئ که تاکه کان نه و کارنهی هه لێژرین به مه یه سستی مه زنه کردنی به دی هینانی باشت راناننه که یان له و باره ویناکراوه دا، و نه نجامه که ش به ده رخستنی شیوانی سه ره لدانی له کارلیکی کاره

ههلبژاوهکان به شتیوهیهکی نهقلانی لهلایه ن تاکهکانهوه لیک دهدریتهوه. لهگه ن نهوهشدا که نهنجامی گشتی لهوانیه چاوهپوانکراو یا مه بهست یاویستراو نه بیته لهلایه ن نهو تاکانهوه.

لهوانیه نهو پوآله تانه، به گشتی ترین شتیوه، لهو وهسغه گێرانه وهییه ئاساییه زۆرانهی رامیاریدا و له زۆر له مشتومره پوژانه کانیشدا بیونی هه بیته. به لام ناوانانی (شیکردنهوی ههلبژاردنی نهقلانی) ته نهها بهنده بهو شیکردنهوییه که به شتیوهیهکی هوشیارانه و خوییانه لهو شتیوه لیکدانه وهیه دا چر ده بیته وهو بایه خ ده دا به جیبه جیکردنی شیوازه نیزامییه پووته کان. نهوانیه که به توندی دژی نه م پێبازنه بونیاتگه رهکان و ههروهها نهوانیه وای داده نین که نهقلانیتهی مرقوفایهی به ده گه ن پووبه پووی ده بینه وهو خه ریکه به هیچ شتیوهیه که نابیتته دیاریکه ری پووداوه رامیاریهییه کان. به گشتی چهن دین خه می هاوبه ش هه یه سه باره ت به باری لیکدانه وهی ههلبژاردنی نهقلانی. له زۆر جیبه جیکردنی نه م ریگه یه دا، بۆ نمونه، پوون نیه که ئایا نیازه که پێوانه یییه یا وهسفییه: ئایا نهوه مان پی دهوتری که پێویسته تاکه کان بیکه ن یا لیکدانه وهیه کیان دهخریته بهرده م بۆ نهوهی که به پراستی دهیکه ن له بهر نه م هویو (چه ن دین هوی تر) هه لسه نگان دنی ریگه که زه حمه ت ده بیته له بهر پووشنایی پێوه ره کانی وه ک توانای ساخته کردن. هه ندیک نوسه ر (ههلبژاردنی نهقلانی) و (ههلبژاردنی گشتی) و (ههلبژاردنی به کۆمه ل) و (تیوره ئابورییه کانی رامیاری) به کار دینن وه ک ناوانانی ئالوگۆرکراوی هه مان پێبازی گشتی له شیکردنهوی رامیاریدا. به لام ههلبژاردنی ناوانانیکی دیاریکراو وهسفی شتیکی پوون ده کات له گرفته مه لبه ندیهییه کاند یا له ئامرازه کانی رهفتارکردن له گه لیدا.

گۆڕینی په یوهندی (تغییر الواء) Realignment

پروژه‌ها که که تیايدا كۆمه‌له‌كانى ده‌نگده‌رانى په‌يوه‌ند به‌كۆمه‌لگايه‌كى كۆمه‌لايه‌تيايه‌وه (وه‌ك چينىكى كۆمه‌لايه‌تى يا كۆمه‌لنىكى ره‌گه‌زى بائايىنى باپه‌يوه‌نده‌كى هه‌رمى) پشتگه‌رى هه‌لبژاردنى درى‌خايه‌نى له‌حيزنىكى رامباريه‌وه ده‌گويزىته‌وه بۆ په‌كىكى تر له‌سه‌ر بنه‌مايه‌كى تا راده‌يه‌ك درى‌خايه‌ن، نه‌مه‌يش له‌نه‌نجامى سه‌ر هه‌لدانى لىك ترازانىكى كۆمه‌لايه‌تى تر. نمونه‌ى نه‌م كاره‌ش ده‌بىته هۆى په‌يوه‌نبيه‌كى هه‌زى جياواز له‌نيوان حيزه‌كان له‌سىستى حيزه‌كاندا (پروژه‌ى جىگرتنه‌وه‌ى پارتى كرتكاران بۆ پارتى نازادىخوازن به‌و پييه‌ى كه‌به‌ره‌له‌ستكارىكى سه‌ره‌كى پاريزگارانه‌ له‌هه‌لبژاردنه‌كانى به‌ريتانيادا پاش شه‌رى جيهانى به‌كه‌م).

See also :Critical election ;dealignment ; electoral volatility ;party identification

رياليزم (1) : رىياليزمى زانستى (الواقعية (أ) الواقعية العلمية)

**Realism
Scientific
realism**

بريتيه له‌وايه‌ى كه‌ده‌لى تيوژه زانستيه‌كان ده‌كرى‌و ده‌بى كه‌وا حوكمى به‌سه‌ردا بدريت به‌وه‌ى كه‌ نواندىن راست يا ساخته‌ى جيهانن نه‌وه‌ك ته‌نها نامرازى كارىگه‌رىن بۆ دانانى پيشنبينه‌كان. به‌توندىش دژايه‌تى هه‌لوئىستى واقيعى‌ده‌كات بۆ نمونه، نه‌وانه‌ى كه‌واى ده‌بينن هه‌چ هۆيه‌ك نيه‌ بۆ هه‌لئىنجانى راستى سىستمه تيوژيه‌كان له‌ورديه‌ پيشبنىكارانه‌يان ياگورپنى تيوژىكى زانستى پيش وه‌خت په‌سه‌نكراو به‌تيوژىكى تر كه‌ناكرىت به‌شيوه‌كى ماقول وه‌سف بكرىت كه‌بريتيه له‌زيادبوونىك له‌مه‌عريفه‌ى راسته‌قىنه‌دا. مشتومرى نيوان هه‌ردوو پاى رىياليسىتى و

پراگماتیکی له‌باره‌ی مه‌عریفه‌ی زانستیدا چر ده‌بیته‌وه. ئەمه له‌کاتیکدا ئەو ناوه‌یۆکی ره‌فتاری توێژینه‌وه‌ی زانستیشی هه‌یه. ریالیزم به‌چرکردنه‌وه‌ی توێژینه‌وه‌ له‌دیارده راسته‌وخۆ تییینیکراوه‌کانه‌وه ده‌گۆرێ بۆئه‌و میکانیزمه‌ شاراوانه‌ی که‌ئه‌م جۆره دیاردانه به‌ره‌م دێنن. ووتراوه‌ که‌رای ریالیستی گرنگه‌ له‌زانسته‌ رامیاری و کۆمه‌لایه‌تییه‌کاندا. سیسته‌ رامیارییه‌کان له‌کۆمه‌لێک میکانیزمی ئالۆزی جیی سه‌رنج پێکدێ به‌شێوه‌یه‌ک که‌هیچ گونجانیکی له‌نیوان دیارده‌ راسته‌وخۆ تییینی کراوه‌کاندا پێشان نادات. له‌به‌ر ئەمه‌ ئەوا کردنی ووردیی پێشبینیکارانه‌ به‌خالی سه‌ره‌کی له‌ توێژینه‌وه‌ی زانستیدا به‌پێچه‌وانه‌ی ویستراوه‌وه‌ دیت. گرفتی سه‌ره‌کی له‌م پایه‌دا ئەوه‌یه‌ که‌ده‌بیت نامراتیک دابین بکات بۆ دابڕکردنی میکانیزمه‌ شاراوه‌کان و دیاریکردنیان له‌کاتی نا‌ئاماده‌بوونی ده‌رفه‌تی تاقیکردنه‌وه‌ی ده‌ست به‌سه‌رداگیراوه‌.

See also: Behaviouralism ;falcia-
Tionism paradigm (b) : Kuhnian usage ;
Positivism; verification.

ریالیزم (ب) : ریالیزمی رامیاری

Realism (b) (الواقعية (ب) : الواقعية السياسية)

Political
Relaism

بریتیه‌ له‌و پایه‌ی که‌ده‌لێ رامیاری هێزو هه‌ول بۆ به‌دی هێنانی به‌رژه‌وه‌ندییه‌کان ده‌گرێته‌ خۆی نه‌ک یاسا و ماف و ئه‌ركه‌کان و شیکردنه‌وه‌ی رامیاری ده‌بێ به‌پیی ئەم ری ئی نیشاندهرانه‌ ئەنجام بدریت (ریالیزم) به‌گشتی له‌شیکردنه‌وه‌ی په‌یوه‌ندییه‌ نیو ده‌وله‌تیه‌کاناندا پوو به‌پوو ده‌بیته‌وه‌، چونکه‌ له‌وانه‌یه‌ نه‌بوونی سیسته‌میکێ نیو ده‌وله‌تی سه‌ریه‌خۆ ئامازه‌ به‌وه‌ بکات که‌هۆکاره‌ یاسایی و په‌وشتییه‌کان نابیت ته‌نها کاتیکی نه‌بیت که‌ده‌مامیکێک بۆ به‌رژه‌وه‌ندییه‌ خۆیه‌کان دابین بکات. ئەو ووشه‌

ئەلمانىيەش (Realpolitik) ھەندىك چار ھاوشىۋەى پۈالە تە گىشتىيە كانى
پىئالىزمى رامىيارىي دائە نرېت بە لام بە شىۋە يەكى ووردتر بە سەر بايەخى
پراگماتىستانە دا دە چە سېئە لە ھونەرى رامىيارىي كراۋە دا.

See also: pragmatism.

بەخشىن لە پاىيە (الاعضاء من المنصب) (Recall (a: The Institution

رېگە يەكە بە ھۆيە ۋە دەنگدەران دە توانن ماۋەى كارى فەرمانبەرىك كۆتايى پىئ بىئىن
پىئش مېئۋوى دىيارىكارۋى كۆتايى ھاتنى لە دەستور يا لە ياسادا. لە گەل رېگە كانى ترى
ۋەك پاپرسىۋ دەستپېشخەرى ياسادانانى ئە ۋا بەخشىن لە پاىيە رېگە يەكە بۆ
چە سپاندى دىموكراسى نوپنە رايە تى ناراستە ۋخۆ لە رېگەى نوپنە رە
ھەلېژىردراۋە كانە ۋە بە دانى دە سە لائى راستە ۋخۆى دىيارىكارۋ بە دەنگدە رە كان
بە گىشتى مەرج ۋايە كە پىئش بەخشىن لە پاىيە يەك داۋايەك لە لايەن لە ژمارە يەك خاۋەن
لائى كەم يا دەستە يەكى دىيارىكارۋ لە دەنگدە رە ئامادە كراۋە كان بخرىتە پوۋ
كە لە ماۋە يەكى دىيارىكارۋا پىئشكەش دە كرېت. ئە گەر ئەم مەرجە يەكە مېيە بەدى ھات
ئە ۋا ھەلېژاردنىك ئە نجام دە درېت بۆ دىيارىكردنى كۆتايى ھىئان بە كارى ئە ۋەى
كە پاىيە كەى ھەيە دىيارىكردنى ئە ۋەى كە جىي دە گرېتە ۋە. ئەمە رېگە يەكە
كە لە ھەندىك دەستورى ۋىلايەت ۋ دە سە لائە ناۋخۆيە زۆرە كانى ئەمريكادا ھەيە
لە ۋە ۋ پىئشېش بە شىۋەى جياۋاز ھە بوۋە لە سىستەمە رامىيارىيە لاتىنى ۋ پۇمانىيە
كۆنە كانداۋ لە ھەندىك كاننۆنە كانى سويسراداۋ مەسە لە كانى ھەلۋە شاندىنە ۋەى
ئەنجومەنى ياسادانان بە دەنگدان لە سەر ھەلۋە شاندىنە ۋەى.

See also: Direct democracy ; initiative.

بېرگە ۋ تەنھە ۋ (التذكر) Recall (b)

Remembrance

بریتیه له توانای بیرکوتنه وهی بووداوو ههلوئستهکانی رابوردو. به م شیوهیه، لهرامیاریدا، زاراوه که به کاردی به تاییه تی بق وه سفکردنی توانای وه لام دهره وه کان بق نه و پرسیارانهی که له و بوو پتوانه دا به کار دی که سه بارهت به را و ههلوئست و چالاکیه کانیا نه... هتد له کاتیکی پیشوودا (چون دهنگیان داوه له ههلبژاردنیکی گشتیی پیشوودا).

See also: Survey.

Recruitment *(الضم الى العضوية)*

بریتیه له پرۆسهی دهست خستنی کومه له رامیاریه کان بق نه داما ن وه ک خستنه سه رتک بق کومه له که یابو جیگره وهی نه داما ن تر. رهنگه نه م پرۆسهانی خستنه سه ری نه داما نیتی په یوه ندی کردنی که سی و قایل کردن و مه راسیمه کان خستنه سه رو تاقیکردنه وه نیزامیه کان و ههلبژاردن و دانان و به رزکردنه وه له خقو بگریت. پرۆسهکانی کردنه نه داما جیی گرنگیه له زانستی رامیاریدا به تاییه تی له وه دا که په یوه ندی به لیکۆلینه وهی دهسته بژیره کان و کومه له کانن سه رکردایه تی و ریخه راوه بیرۆکراتیه یه کان و حیزیه رامیاریه کان و کومه له کانن به رژه وه ندی..... هتد وه هه یه.

See also: party participation.

Redistribution See :Apportionment.

Redistricting See: Apportionment

تیۆرهکانی شیکردنه وه بو رهگهزه ساکارهکان

(نظریات التحليل الى عناصر بسيطة)

Reductionist Theories

ئەو تىئورانەيە كەھەولۇ ئەدات دياردە ئالۆزەكان بەگەپانەوہ بۆرەگەز سادەترەكان لىك بداتەوہ و پىسى واپە كە (زىاتر بنەپرەتىن) يا (زىاترپراستەقىنەن) باوترىن شىئوہكانى شىكىردنەوہ بۆ رەگەز سادەكان لەشىكىردنەوہى راميارىدا ھەولۇ ئەدات كە (قەوارە كۆمەلایەتییەكانى) ۋەك دەولەت يا كۆمەلە كۆمەلایەتییەكان ياكۆمەلگا خۆى بگۆپى بۆ كۆمەلە زانىارىيەك كەوہسفى كۆمەلەك كارى تاكى دەكات كەلىسى پىك دى. ئەم ھەولەش بەوہ پشتگىرىلى لئەدەكرى كەدەوترى ھىچ شىتىك وون نابى بەپروسى گۆپىن چۈنكە قەوارە كۆمەلایەتییەكان تەنھا كۆمەلەك كارى تاكىن ياقەوارە كۆمەلایەتییەكان بەپراستى بوونيان نىە چۈنكە ئاولئىنانىكى گونجاوہ بۆ ھەندىك لایەنى ديارىكراوى تاكەكان.

بەم شىئوہيە ئەوہى كەباوہرى بەتاكگەرايى پەپرەوى (**Methodological individualist**) ھەيە لەوانەيە بىيىنى كە مەسەلەى لەشكرەكان دەبىت كەبگۆپىت و بەشىئوہيەكى گونجاوہسەرىدا پابورنىت لەپووى ئەو تاكانەوہ كەلەشكرەكان دروست دەكەن.

رەنگە ئەوہش كەباوہرى بەو فەلسەفەيە ھەبىت كەگشت كەورەترە لەكۆى بەشەكان و ئەو تاكانە سەربازن و بىرۆكەى سەرباز ھىچ مانايەكى نىە بەبى تىگەيشتن لەبىرۆكەى لەشكر ھەروەك چۆن پىسى واپە كەشىكىردنەوہى ماركسى شىكىردنەوہ بۆ رەگەزە سادەكان لەخۇ دەگرتت چۈنكە بووداۋو پەيوەندىيە ئالۆزەكان وئىنە دەگرى گۆرەپانى راميارىداۋ لەپووى مەملانىي چىنايەتییەوہ.

See also ; Behaviouralism ; determinism ;
Explanation ; Marxism ; positivism ; social class ; theory.

Referndum (الاستفتاء)

بریتیه له ده‌نگدانی ده‌نگد ره‌کان له ده‌وله‌تیکدا یا له یه‌که‌یه‌کی رامیاری تردا له‌سه‌ر پتشنیاری رامیاریه‌کی دیاریکراو یا مؤرکردنی ده‌ستکاری ده‌ستور، وه‌ک نه‌وی که ده‌قی ده‌ستوری پتخنراوه رامیارییه‌دا هاتوه، سه‌باره‌ت به‌ه‌ندیک رامیاریش (وه‌ک زیاردکردنی قهرزی حکومی له‌پنگه‌ی ده‌رکردنی سه‌نه‌ده‌کانه‌وه‌و ده‌ستکاری‌کردنه‌کانی ده‌ستوره‌وه) له‌وانه‌یه وه‌رگرتنی بریاره‌که له‌پس نه‌نجامدانی ریفراوندۆمیکێ ته‌زیمیه‌وه بی. له‌ه‌ندیک باری تریشدا ره‌نگه ریفراوندۆم به‌ه‌لبژاردنی نه‌نجومه‌نی یاسادانان به‌کار بیت یا به‌داوایه‌کی ژماره‌یه‌کی دیاریکراو یاریزه‌یه‌کی دیاریکراو له‌ده‌نگد ره‌کان وه‌ک داخواییه‌کان ئاماژه‌به‌وه ده‌ک‌ن. ریفراوندۆم سه‌باره‌ت به‌مه‌سه‌له‌یه‌ک که‌تایبه‌ته به‌ رژیمی حوکم، یا ناسنامه و سنوره‌کانی کۆمه‌لگای رامیاری که‌زاراوه‌ی (Plebiscite) پی ده‌وتریت له‌گه‌ل نه‌وه‌شدا که‌هه‌میشه به‌م جیا‌کردنه‌وه له‌به‌کاره‌ینانداپه‌ندنابی. له‌وانه‌شه که‌نه‌نجامی ریفراوندۆمه‌که سه‌پینەر بی بۆ نه‌نجومه‌نی یاسادانان یا راویژکاران به‌پس بارودۆخ. هه‌ندیک نمونه‌هه‌یه سه‌باره‌ت به‌ریفراوندۆمه‌کان له‌ده‌ستوره‌کانی کۆماری فهره‌نسی پینجه‌م و نه‌مساو کۆماری ئیترله‌ندی و ژور له‌ ویلايه‌ته‌کانی ئه‌لمانیا.

See also; Direct democracy ; initiative;
Plebiscite ; recall (a) : the institution.

Regime (رژیمی حوکم) (نظام الحکم)

زاراوه‌یه‌که وه‌سفی شیوه‌یه‌کی دیاریکراوی حوکمکردن ده‌کات له‌ده‌وله‌تیکدا وه‌ک په‌رله‌مانی یا‌نایینی یا تاکێ یا‌کۆماری. به‌تایبه‌تیش وه‌سفی نه‌و پێ‌ئو شوینانه ده‌کات که‌سه‌باره‌ت به‌حکومت یا پتنگه‌ی ده‌سه‌لات یا شیوازی وه‌رگرتنی بریاره‌کانن. زاراوه‌که به‌کاردی بۆ جیا‌کردنه‌وه‌ی ئه‌م جۆرانه‌ی حوکمکردن له‌و ده‌سه‌لاتانه‌ی

که حکومت پیک دینن له هر کاتیکي دیاریکراودا، بهم شپویه له وانه به دهسه لاته کانه ریڼگه ی ناشتیانه بگوردرین به بی گورینی رژیمي حوکم (له ریڼگه ی هلبژاردن یا به جینشینی یا گورینی دیکتاتوریک به به کیکی تر)، به لام رژیمي حوکم ناگورې ته نها به شپویه که له کاری شورشگیزانه یا هره شه یا دهسستیوهردانی دهره کی نه بیټ. پۆلینکردنی رژیمه کانی حوکم به پپی پره نسپه جیاوازه کانه له دیر زه مانه وه نه رکیکي سره کی بووه له شیکردنه وه ی رامیاریدا. هر یه که له نه فلاتون و نه رستق و ماکیفایی له فله سوه کونه کانه و مارکس و لیبست و کریک له زانا نویه کانی رامیاری لیکولینه وه ی وایان پیشکش کردوه که پۆلینکاری له خورگرتوه که پشتی به پیوه ری وه ک ژماره ی نه نامه کاراکانه له حوکمی رامیاری، و جیکری رژیمي حوکم و سیستمی نابوری رژیمي حوکم و هلویتستی دهسه لاته کانه له یاساو رامیاریدا ده به سستیت. له به کارهینانی میللیشدا زارواکه بق وه سفی ماوه ی حوکم به کاردی (وه ک ماوه ی حوکمی تانشره Thatcher Regime) نه گه چی له م به کارهینانه شدا مه به سست له وه به که ماوه ی حوکم خیایه له حکومته کانی پیش خوی به بوونی جیاوازییبه کی گرنگ له شپوازی حوکمدا.

See also ; Constitution ; government

(a) : the insitution.

گورینی مه عقول بو ههست پیکراو (به رههست)

Reification (تعویل العقول الی المحسوس)

بریتیه له را دهریاره ی شتیک یا رهفتارکردنی وه ک شتیکي ههست پیکراو. به کارهینانی زارواکه پیش نقد جار نه وه له خورگرتی که را یارهفتارکردن خه لیتینه ره یا هه له یه. بهم شپویه یه که کس پیی وایه که (هین) بریتیه له په یوه ندیی نیوان نه وه که زانه ی که له وانه یه که سیکي تری پی تاوانبار بکری به وه ی که سرچاوه یه که بق

گۆرینی (هیز) بۆ شتیکی به رههست. زاروه که له زانستی رامیاریدا سه بارهت به و دیدگاهی مارکس به کار دی که پپی وایه په یوه ندیه کانی بازار به په یوه ندی له نئوان شته کاندادا ده نری (شمه که ئالوگۆرکراوه کان) نه وه که له نئوان که سه کاندادا.

See also: Ideology; Marxism

Reliability See: validation.

Replication *(له بهرگرتنه وه) (الاستنساخ)*

دووباره بوونه وهی کۆمه لیک پئ وشوین یا له بهرگرتنه وه یان، له زانستی کۆمه لئناسیشدا بریتیه له دووباره بوونه وهی تاقیکردنه وه یه کی پئشو به پپی توانا له هه مان باروئوخدا و له هه مان سنوردا وه ک رینگایه ک بۆ پشکنینی راده ی پشت به ستن به پئو شوین و نه نجامه کان یا هه ردوکیان.

See also : Exeriment ; validation.

Representation *(نۆینه رایه تکردن) (التمثیل)*

پروسه یه که بۆ یه ک که س یا کۆمه لیک که توانای چه سپیوی نیزامی هیه بۆ قسه کردن و په فتارکردن به ناوی ژماره یه کی زۆری که سانی تر یا کۆمه لانی تر وه له نه نجومه نی یاسادانان یا کۆنفراسی حیزب یا له دانوستانی له گه ل لیژنه یه کدا. له وانیه تاک و کۆمه له کانی نۆینه رایه تی بکرین به گه رانه وه بۆ هه ر لایه نیک یا پوآله تیکیان: وه ک پئگه ی جوگرافی، یا توخمی که سه که یا پیشه و په یوه ندی حیزبی... هتد ره نکه له شیوازی هه لپژاردنی نۆینه ره کان و په یوه ندیان به وانیه که نۆینه رایه تیان ده که ن جیاوازی گه وره هه بیت. یه کیک له و رینگه باوانانه ش بریتیه

لهه لېږاردن له لايه ن ئوانه ي كه نوينه رايه تي ده كرتين وه كه لهه لېږاردنه ياسادانا نيبه
ركابه ريبه كاندا يا لهه لېږاردني سرؤكي نه نجومه ني گشتي و نه نجومه ني نوينه راندا.
به لام پيگه ي هه لېږاردنه كه ش له وانه يه ده بپړني هه لېږاردن له خو نه گرت له لايه ن
نوينه رايه تي كراوه كانه وه .

ره نكه پرؤسه ي هه لېږاردنه كه راسته وخؤ نه بي. وه كه له باري هه لېږاردني سرؤكي
نه مه ريكادا كه له پيگه ي ده سته يه كي هه لېږاردن بيه وه ده بي. له وانه شه كه نوينه ركان
له لايه ن ده سه لانيكي بالاره دابنرين (وه كه پاشا يا حكومت) به هؤي تواناي
گرمانه كراويان بؤ قسه كردنيان له بري نه نوينه رانه پالوتني نه نداماني
نه نجومه نه كاني به پړوه بردني حكومي له به ريتانيا و نه مه ريكاه، سه رباري نه مه ش
پره نسبيي (نوينه رايه تي كرتي كرداري) ش نه وه ده گه به ني كه به شيك له كومه لگا
له وانه يه نوينه رايه تي بكرت مادهم به رژه وه نديبه كاني پسي نه دات جا نه گه ر
نوينه ريكي ناو نراوي تايبه تي هه بيت يان نا، نه م هؤيه به سه ر شاره پيشه سازيه
نويه كاندا جيبه جيكراره له نينگلته راي سه ده ي هه رژه دا كه هه نديكيان وه كه نوينه ري
په رله ماني هه لنه بژتاون له سه ر نه و بناغه يه ي كه هه نديك ناوچه ي پيشه سازي
نوينه رايه تي كراون له به ر نه وه به رژه وه نديبه پيشه سازيه كان ده نكيان هه بووه .
هه روه ها به سه ر نه و داخوازيانه به (نه داني باج بي نوينه رايه تي) شدا جيبه جيكراره
كه كؤلونييه نه مه ريكيه كان پيشكه شيان كردوه له و سالانه دا كه پيش سه ربه خويان
كه وتوه . هه روه كه چؤن زارواه كه له و سيميناراندا به كار هاتوه سه باره ت به پراده ي
گونجاوي مافي ده نگان. بؤ نمونه له و واپيشانه دا كه ژنان به راستي نوينه رايه تي
كراون به هؤي سرؤكي نيرينه ي خيزانه كانه وه و نه ندامه ته من كه متره كانش
له كومه لگادا به هؤي نه وانه وه نوينه رايه تي كراون كه له وان گوره ترين. له وانه يه نوينه ر
نآزاد بيت له پياده كردني حوكمه كان به سه ر به رژه وه نديبه كاني نه وانه ي
كه نوينه رايه تيان ده كات يا باشترين ريگه بيت بؤ چه سپاندني نه و به رژه وه نديبانه، به لام
حوكمه كه به پي قه ناعت له وانه يه كه پرؤسه ي بريكار يي يا ده سه لات پيدان دباري

بکات یا لایبهریت. نوینرهکان کانتیک که به تاک یا کۆمهڵ داده نۆین، ئەوا زۆریه ی کات به شداری ناکه ن له پواله ته کانی ئه و خه لکانه دا که نوینه رایه تیان ده که ن، کۆمه له نوینه رایه تییه کانیش وه که نه نجومه نی گشتی له به ریتانیا (نمونه یه کی نوینه رایه تی) ده نگه ران له خۆ ناگرێ به تایبه تی ئه وه ی که په یوه ندی به ره گزی که سه که و پێشینه ی ره گه زییه وه هه یه، به م مانایه ش ده توانریت بوتریت که ژنان و که مینه ره گه زییه کان به شیوه یه کی نا ته واو نوینه رایه تی کراون له په ره ماندا.

See also; Constituency ;delegation ;
 Democracy ;election ;electoral ;college;
 Manddate ;propotionalism rpresentation;
 Recall (a) :the institution ;sample ;votiong.

کۆمار (الجمهوریة) Republic

زاراوه که له ووشه لاتینییه وه دا تا شراوه (res-publica) که به مانای کارو باری گشتی دیت. ئیستا به مانای ئه و شیوه حوکمه دی که تیایدا سه رۆکی ده ولته له سه ر بناغه ی پۆ ماوه هه لئا بژیری به لکو داده نری یا هه لده بژیری، له زۆریه ی کاتدا به شیوه یه کی راسته وخۆ و یا ناراسته وخۆ له رتگی هه لئا بژارده کانی هاوولاتیانه وه یا نوینه ره کانییه وه ده بیته (پۆ نمونه، سه رۆکه کانی کۆماری پێنجه م له فه ره نساو سه رۆکه نه مه ریکه کان به م شیوه یه هه لئا بژیری) به لام مه رج نیه که شیوه ی کۆماری حوکمی دیموکراتی بیت . ته وژی کۆماریخوازی نایدۆلۆزیایه که که پبی باشه پزیمیکی پاشایی دیاریکراو هه لپوه شینه وه. نه گه ر چی که مانایه کی کۆنتر هه یه که به سه ره لۆیسته کانی ته وژی مۆلگه رایه مه ده نیدا ده چه سپی که پنی له سه ر بیونی حوکمه تیکی هاو سه نگ و بایه خدان به په یوه سستیبه مه ده نییه کان داده گریت.

رنگه‌یه که بۆ لیکۆلینه‌وی رژیمه پامیارییه‌کان که به‌گشتی له‌قوناغه یه‌که‌مییه‌کانی لیکۆلینه‌وی هیزدابه‌کار دئ. و هه‌ول ده‌درئ که‌رای ئه‌و به‌شدارانه به‌ده‌ست به‌یترئ که‌وا داده‌نریت ئاکیان له‌هه‌ر تاک و کۆمه‌لێک هه‌یه که‌هیزیکێ گرنگیان هه‌یه له‌ناو رژیمدا. ئه‌م په‌یره‌وه به‌وه په‌خه‌نی ئی ده‌گه‌یرئ که‌پشت به‌چه‌مکی نا وردو زانیاریی ناورد ده‌به‌ستی که‌له‌وانه‌یه به‌شداره‌کان له‌حوکه‌کانیادا به‌کاری بێنن.

See also :Power

Revisionism See: Social democracy

Revolution شۆرش (الثورة)

له‌زانستی پامیاریدا سێ مانا هه‌یه که‌ده‌کرئ له‌یه‌کتری جیا بکریته‌وه ئه‌گه‌رچی که‌ به‌توندو تۆلی به‌زاراوه‌ی شۆرشه‌وه گه‌رئ دراون.

بێناسه‌ی هه‌ره دیاریکه‌ری زاراوه‌که به‌کارهێنانی ده‌به‌سیتیه‌وه به‌وه‌سفی گۆرانیکی کتوپر تاراوه‌یه‌ک پێشه‌یی له‌سیستمی پامیاری و کۆمه‌لایه‌تیو نابورییه‌دا که‌ به‌گشتی توندو تیزی تیدا به‌کارده‌ی یا هه‌ره‌شه‌ی به‌ به‌کارهێنانی ده‌کرئ که‌ئهمه‌ش سه‌رچاوه‌ ده‌گرئ یا به‌توندی گه‌ردراوه به‌چه‌ندین به‌شی فراوانی دانیشتوانه‌وه. ئه‌م جۆه شۆرانه‌ش تا پاده‌یه‌ک ده‌گه‌ن، وه‌ک شۆرشێ فه‌ره‌نسی له‌سالی 1798 و شۆرشێ به‌له‌شهی له‌پوسیا له‌سالی 1917 دا و شۆرشێ چینی 1949 دا.

به‌کارهێنانی هه‌ره باو پارێزگاری له‌بیره‌کانی گۆرانی کتوپر و پێشه‌ییو توند له‌سیستمی پامیارییو به‌شداریی به‌شی گه‌وره‌ی دانیشتوان ده‌کات، به‌لام گۆرانه‌ پێشه‌یه‌ گه‌رئ دراوه‌کان له‌ناو سیستمی نابوری و کۆمه‌لایه‌تیدا وه‌ک مه‌رجی گرنگ

دانانی. به م شتویه نهم پیتاسه فراوانه شۆرشی نهمریکی (1781-01775) و شۆرشه کانی فهرانسا له سالانی 1870، 1848، 1871 و شۆرشه جیاوازه کانی نهمریکای لاتین ده گرتته وه .

ههردوو پیتاسه که ی سه ره وه شۆرش له شتویه کانی تری گۆرپینی توندو تیژی سیستمی رامیاری جیا ده که نه وه . چونکه جیاوازه له شه ری ناوخۆ که به شیککی گه وه ری دانیشتون له هه ر دوولا به شداری تیدا ده که ن نه گه ر چی له وانیه شۆرش هۆی کاریگه ری نهم شه ره ناوخۆیه بیت (وه که ههردوو شه ری نهمریکی و به لشه فی)، شۆرش به شتویه یه کی فراوانتر له کوده تای چه کدارانه . پشت به شتویه جیاوازه کانی (کوده تاو (Putsch) یان شۆرشی کۆشک ده به سستی، بۆ نموونه) که ده کړی بیته هۆی گۆرپینی کارمه نده کانی حکومت نه ک گۆران له سستمی حوکمدا یا له په یوه ندییه کۆمه لایه تییه کاندا نه گه ر چی ره نگه هه ندیك له ده سه لاته کان هه ر گۆرانیککی توندو تیژی حوکم به شۆرش دابنی -جا نه گه ر گۆرپینی سیستمی حوکم له خۆ بگری یان نا- به و پییه ی که شۆرشه .

پیتاسه ی سییه می شۆرش مه جازیه به لانی که مه وه . وه له به کارهیتانه کانی وه ک (شۆرشی پیشه سازی) و (شۆرشی کشتوکالی) و (شۆرشی پۆشنیجری) پی له سه ر گۆرانی کۆمه لایه تی و ته که نه لۆژی یا ئابوری کتوپردا (به شتویه یه کی پرتزه یی) ده گری که تیایدا که رتیککی فراوانی دانیشتون به شداری ده که ن . به لام گۆرانه که وه کو پتویست و له خۆیدا مه رج نیه به ره م هینه ری گۆرانی رامیاری هاوه لی بیت .

See also : Civil war; counter-
Revolution ;coup d'etat ; insurrection;
Palace revolution ;putsch.

Rhetoric (البلاغه) رهوانبیزی

هونکردنه وه یا هونه ری قایل کردن . لاینه ره وانبیزییه کانی په یوه ندی کردنی

پامیاری ههست و سۆزه کان ده دوینی نه وهك نه قل و خۆی له مانای گه به نراودا ده نوینی له شیوازی په یوه ندیگردندا نه وهك له ناوه پۆکی راسته قینه و تیویدا. په گهزه سه ره کیه کانی په وانبیژی بریتین له: به کارهینانی خواستن و هه ئیژاردنی و پیچواندن... هتد و به کار هینانی نه رم کردنی قسه و خستنه سه ر له نیوان دو واتای ته واو جیاوازی ووشه یا دهسته واژه کاند، خستنه بری گریمانته بنه په تیه کان، و به کار هینانی ناماژه کانی ده م و چاوپیک کردنی شیوازی قسه کردن. له پامیاری نویدا زۆر جار له چوار چیه وه یارکردندا ناماژه به پروانبیژی ده کړی واته راسته یو به رزه وه ندییه کانی جه ماوه به به رزه وه ندییه گوماناییه کانی ووتاریژی لا ده درئ. نه مهش پروانینیکی ساده کراوه چونکه په یوه ندیگردنی پامیاری هه مووی به شیکي ناوه پۆکی په وانبیژانه یه و له وانیه جه ماوه وه رگری به جۆش خود هۆشیاری بانگه وازه په وانبیژییه کان بیت له کۆبوونه وه پامیاری و کۆنفرانسه حیزیه کاند وهك نمونه. له وانیه شه که به کارهینانی په وانبیژی وهك به شیکي پیوستی په یوه ندی نیوان ووتار بیژوو گوینگران دابنریت. له سه رده مه کۆنه کان و سه ره تاکانی سه ده ی نوی دا په وانبیژی به شیکي گرنگی لیکۆلینه وه ی پامیاری پیک هیناوه. په ننگه له زانستی پامیاری نویدا فه رمۆش کراییت نه مه له کاتیکیدا که مه له په یوه ندیداره کان له ده رونفاسی پامیارییدا جییان هه بووه. له م دواییه شدا نه م بایه خه گه شاره ته وه له پتگی شیکردنه وه دیالۆگی نایدۆلۆژییه وه و به زیادکردنی بایه خدان به پۆلی بانگه شه ی پامیاری و داپۆشینی راگه یاندنی جه ماوه بق پامیاری.

**See also: Hermeneutics ; ideology ;
Political communication ; political psychology;
Propaganda.**

Role (ڕۆل)

شیوه کانی په فتارو کومه له کانی هه لۆیسته کانی هه لۆیستی چاوه پوانکراو له و

که سانهی که پایه یان هه به له په یکه ری کومه لایه تیدا. ژوربه ی کات (پۆل) له (بار) Status جیاده کرتیه وه به شتیه وه که زاراوه ی دووم وه سفی هه لویسته کومه لایه تیه ریژه بیه کان ده کات له کاتیکدا زاراوه ی یه که م وه سفی جزره کانی نه و کارانه ده کات که له هه ره لویستیکدا نه نجام ده دریت. تاکه کانیش زانینی پۆله کان و توانای نه نجام دانیان له ریگه ی پیکه یاندنی کومه لایه تیه وه به ده ست دین. به م شتیه وه پۆله رامیاریه کان بریتین له و ره فتار و هه لویستانه ی که په یوه ندن به هه لویسته رامیاریه کانه وه، وه ک پیتشه وای حیزب یاسه رۆکی کۆمارو پیاوی ده ولته تی به نه زمون و هانده ری رامیاری و نیوانگیری نیو ده ولته تی. نه م جزره پۆلانه به تایبه تی نه و پۆلانه ی که به شتیه وه کی به شی یاسا یا دابه ونه ریت... هتد دیارییان ده کات به لام وه ک پۆلیک به شتیه وه کی گشتی تر به پینوره ناوه کییه کان ده ناسریت.

See also : Attitudes ;norm ;
political behaviour
;status.

شیکردنه وه ی به سه رکردنه وه (تحلیل التفقد) Roll- call

Analysis

بریتیه له شیکردنه وه ی تۆماری ده نگه کانی یاسادانه ره کان و نه ندانه کانی لیژنه کان و قازییه کان... هتد نه گه ر چی بۆ لیکۆلینه وه ی راو هه لویسته تۆمارکراوه کانیش به کار دئ وه ک زانیاری تۆمارکردنی دادگای باله له نه مه ریکا. شیکردنه وه ی به سه رکردنه وه وه ک زانیاری تۆمارکراوه کانی ده نگدانی بریارده ره کان به کار دئ به مه به سستی چه سپاندن و پتوانی هۆکاره شاراوه کانی تایبه ت به بریاره کانی ده نگدان، ده کوریت که شیکردنه وه بۆ به راوردکردنی کومه له کانی وه ک بریارده ره کان به کار به یترئ (وه ک پیاوان و ژنان و کومه له هه ریمیه کان و کومه له کانی نه وه کان به پبی ته مه ن یا سالی هه لپژاردنی یه که م) .

See also :Attitudes

Rule of law (حکمی یاسا (حکم القانون)

بریتیه له حوکمکردن له پڼگه ی ریڼو شوینه یاسا دانانیه کانه وه به به راورد له گه ل
ویستی هه په مه کی فرمانداره کاند ا . نه گه ر چی که هیچ کۆتیکه ده ستوری نیه
که ناوه پڼکی یاسا دیاری بکات به لام پیویسته که حوکمه که له پڼگه ی یاسا سزا
زانراوه کانه وه بیت که سه پینه ره بڼ ها ولاتیه ئاساییه کان و کارمنده حکومیه کانیش
وه ک یه ک.

Srr also : Absolutism ;autocracy ; constitutionalsim ;
Due process ; judicial: review law (b) : Stipulative law.

Ruling Class (چینی فرمانروا (الطبقة الحاكمة)

چینیکه که پایه ی بالاده ستی هیه له پیاده کردنی هیزی پامیارییدا
جابه راسته وخۆی بیت له پڼگه ی وه رگرتنی نه ندانه کانی بۆ پله و پایه ی پامیارییه کان
یا به ناراسته وخۆی له پڼگه ی ده ستگرتن به سه ر نه وانه دا که له و پله و پایانه دان.
زاراوه که زۆر جار له شیکردنه وه ی مارکسی و تیۆری ده سته بزیردا به کار دئ.
له ده یه ی په نجا کانه وه زۆر له وانه ی که مارکسی نه بوون خۆیان له به کارهیتانی نه م
زاراوه یه لاداره چونکه پایان واپوو که (چین) په یوه ندییه کی توندوتۆلی هیه به
به رزه وه ندیبه ئابورییه کانی کومه لئیکه دیاریکراوه وه له پڼگه ی کاری پامیارییه وه
(حوکم) ده کات: به م شیوه یه له وانه یه زاراوه که به ئاسانی گریمانه ی په یوه ندییه کی
چینگیر بکات له نئوان سو دیارده داو سه ره خۆی مومکینی پامیارییه کان بشارته وه.
زۆر جاریش مارکسییه کان، نه وانه ی ده رک به گرفتیکه هاو شیوه ده که ن، جیاوازی
ده که ن له نئوان چینیکه مه ژمونداردا یان زال بوودا وه له نئوان چینیکه حکومی

فهرمانره وادا. له کاتیکیشدا که هه مان کۆمه له که زۆر جار نه و دوو ناوه نده داگیر ده که ن به لام هه ندی جار نه مه ناکات به رژه وه ندییه کانی چینیکی فهرمانره و خسته کاری رامیاری ده به ستیته وه له کاتیکدا له وانه یه که کاره کانی چینی فهرمانره و ورده کاریه کانی بریاره رامیارییه کانی ناو نه و کوتانه بخاته پوو.

**See also :Class ;elite ; hegemony ;
Hegemony ; Marxism ;pluralism ; state.**

Saliency *زہقبوونہ وہ (البروز)*

سیمای زہقبوونہ وہ ناشکرا ئہ وہ یہ کہ دہ شئی مہ سہ لہ یہ کی زہق لہ چوارچیتوہی مہ سہ لہ کاندہ و کارنامہ رامیاریبہ کاندہ ببیتہ مہ سہ لہ یہ کی دہرکہ وتوو تارادہ یہ کی زقور کہ رہنگہ بہ ہوی مہ لومہ رچی مہ نوو کہ بیہ وہ بیت۔ لہ تیوری مملانتیکان و سازشدا چارہ سہری زہق ئہ و چارہ سہرہ دہ بیت کہ بہ شیتوہ یہ کی پوون لہ چارہ سہرہ مومکینہ کانی دیکہ پہ یوہ نندیدار جیا بکرتتہ وہ سہرہ رای ئہ وہ ش کہ پتیویست ناکات بہ یہ کسانہ وہ پہ یوہ ست بیت (بؤ نمونہ دابہ شکردن بہ رتڑہی 50-50 و بوونی پویاریک کہ زہویبہ یک دابہ ش دہ کات کہ ناکوکی لہ سہرہ یان بوونی ہیٹی پانی بنہ مایہ ک بق سازدانی شہر پراگرتنیک ((ہدنه)))۔

See also; Bargaining Theory ; conflict Approach.

Sample *نمونہ (العینہ)*

بہ شیکہ لہ کومہ لیک کہ بہ دانیشتوان (population) دہناسریت و بہ شیتواریک مہ لٹڑتوہ بکرتتہ بہ وہ دابنریت کہ چہ ند تاییہ تمہ ندیہ کی دیاریکراو دہ نویتیت کہ خوانزون لہ کومہ لہ کدہ لہ ناوپلہ یہ کی پہ سہ ندی ئہ گہرہ کاندہ۔ قہ بارہی نمونہ کہ بہ ہرورد لہ گہ ل ئہ دانیشتوانہی کہ مہ بہ ستن کار لہ پلہی ئہ و ئہ گہرہ دہ کات کہ ئہ و بہ یانانہی دہ ست دہ خرین سہ بارہت بہ نمونہ کہ دہ کری و آفرز بکرتتہ کہ راست

و دروسته به نسبت دانیشتونوه . بریاردانی لیبیچینه وه کان (الاجراءات) ی
 هه لیبژاردنی نمونوه کان گرنگیه کی زقوی هه یه له م بواره دا. نمونوه خوازراوه کان
 له توژیینه وه پروپتیویه کاندئا (المسحیة) به شیوه یه کی فراوان به کار ده هیترین له بهر
 نه وه ی ده کریت به م ریبازه شیمانه که به شیوه یه کی ورد هه لیبسنگیتریت به وه ی نه و
 به یانانه ی که ده ستخراون نویتره ی دانیشتونان، ده شی وینه ی نه م نمونوانه راسته و خۆ
 له (دانیشتون) هوه به گشتی بخوازیین یان له چهند قوناغیکدا بخوازیین، له وینه ی
 نمونوه ی تیروپشکه کان له نمونوه یه کی هه په مه کی بازنه کانی هه لیبژاردنه وه ده رهینراون
 و گه په ک و بازنه کانی هه لیبژاردن له پووی نه گه ری بوونی به وه ی به گویره ی قه باره ی
 پالیئوراوه کان ده پیورین که نه مهش به هه لیبژاردنی نمونوه فره قوناغه کان ناوزه د
 ده کریت. وه رگرتنی نمونوه ی پشکه کان ریبازیکی تره بق ده ستخستنی نمونوه ی
 پیوان: (دانیشتون) به سه ر چهند گروپیکدا دابهش ده کرین که پیشه وخت دیاریکراون
 (ره گه زی که سه که وگروپی ته من) وه لآمده ره وه کان بق نه م نمونوه یه زیاد ده کرین
 به پیتی نه م گروپانه (بق نمونوه به په یوه ندیکردن به نه تدامانی جه ماوه ره وه له
 مه لبه ندیکی بازاریدا) هه تا گروپه که ته واو ده بیته و دوا ی نه وهش قسه له گه ل وه لآم
 ده ره وه کاندئا ناکریت له م گروپه دا. هه ر گروپیکش له نمونوه که دا (بق نمونوه پیوان
 له گروپی ته منی 40-60) دا قه باره یه کی نویتراویان له (دانیشتون) پی
 ده به خشریت.

See also; Survey.

Satisficing

See: Incrementalism.

رینازی زانستی (الطریقه العلمیه) Scientific

Method

کرمه له لیبیچینه وه و پره ننسپیکی بریار دراوه بق ئاسانکردنی معریفه و نه هیشتنی
 هه له کان. چهند لقیکی زقوی معریفهش هه یه که به (زانسته کان) ناوزه د ده کرین و

پرباز گەلئىكى نۆزىش ھەن كەپەيۈەستەن بەھەموو زانستىكەو ھەو چەند ناكۆكەكى زياترىش ھەيە سەبارەت بەرپىيازەكە بەلام لىپچىنەو ھە زەقەكان ئەمانە دەگرەو ھە : پەرەپىدانى تىۋرەكەو، داتاشىنى گرىمانەكان، و بىرپاردانى تاقىكرىدەو ھەكان و ھىبە ھىكرىدانى بىر چەخىكرىدەو ھە يان ھەئو ھەشاندەو ھە گرىمانەكان، و پەسەند كرىدى تىۋرەكەو پوختەكرىدى يا پەفرىكرىدى لەئىز تىشىكى ئەم تاقىكرىدەوانەدا.

پەنگە ئەم دوو زاراو ھەش بەدى بىكەن (Scientism) واتە (پراكتىكى رىبازى زانستى) و (Scientistic) واتە (زانستى) كە پابەندبوون بە بەكارھىتانى رىبازە زانستى سىروشتىبەكانەو ھە دەگەن، لەكۆمەلناسىدا لەگەل تىبەلئىشى گالئە نامىزداپەو ھە پابەندبوونەكە ھەلەيەو، بىرۆكەى تايبەت بەرپىبازى زانستى سىروشتىبەو ھە بىجۆرىكى نەگونجاو تەسكە يان ئەو رىبازە باسكراوانە بەراستى لەرپىبازەكانى زانستە سىروشتىبەكان ناچن.

See also; ' Experiment: explanation:
Falsfication ;hypothesis; law (a) :
Scientific law :politicalscience ;
Theory ;verification.

خۇداپىرىن – جىبابوونەو ھە – (الانفصال) Secession

خۇداپىرىن لەدەولەتەك لەلايەنى بەشىك لەدانىشتوانى ناوچەبەك لەو دەولەتە كەئارەزى بىدانانى دەولەتە سەربەخۆكەيان دەكەن يان بەو ھەي بىنە بەشىك لە دەولەتەكى دراوسى. خۇداپىرىن ھەمىشە بەدەولەتە يەكگرتوۋەكانەو پەيۈەستە لەو سۆنگەپەو ھە پىشت بە مافە سەپىنراو ھەكانى ھەرىمى دابراو دەبەسەتتە بەپاشەكشەكرىن لەبەكەتتەكە يان ئەو بانگەشانەى كەگراپە سىروشتى بەكەتتەكە بوۋەتە زىانبەخس بۆيان بەجۆرىك لەجۆرەكان. لەبەكەتتە سۆفەتدا لەسەردەمى

گۆرباتشوفدا ماقى رەسمى خۇداپېرىن كەلەبنەپ رەتدا دەستورى ستالىنى لەخۆى گرتىپو لەسالى 1936دا بوو بە مەسەلە يەكى دەستورى كەسە بارەت بە دەوڵەتە كانى بەلتىق و ئۆكرانيا... ھتد، لەنمۇنەى ھەولە كانى جىابونە و ھەيش ھەولى جىابونە و ھەى يانزە وىلايەتە باشورى يەكگرتوۋە كە يە لە وىلايەتە يەكگرتوۋە كانى ئەمريكا (1860- 1861) و جىابونە و ھەى سەنگافورەش لە ماليزيا سالى 1965 و ھەولى داپېرىنى بىيافرا لە نايجېرىا سالى 1967.

See also: Federation ; separatism.

سىستى دەنگدانى دووم (نظام الاقتراع الثانى)

System Second Ballot

سىستىمىگە بۆ ھەلبۇزاردنى ئەندامان لەئەنجومەنىكى ياسادانان (يان دامەرزىوئىكى ھاوشىۋەدا) كە ھەمىشە ئەگەرى ئەنجامدانى دوو دەنگدانى سەرىبەخۇ دەگرتتە خۆى ئەمەيش لەسەر بىنەماى بازىنە تاك ئەندامىە كانى ھەلبۇزاردن. سەرەپراى ئەو ھەش رىكخستىنە سەرىبەخۇكان لەنىوان سىستىمىك و يەككىكى دىكەدا جىاواز دەبن بەلام مەرجه كانى لەبنەپ رەتوۋە ئەو يە كە دەنگدانى يەكەم بىبەستىت و تىپىدا ھەلبۇزاردنى ھەر پالىئوراوتىك كە دەستخستىنى زىاتر لە 50٪ى دەنگە راستەكان مسۆگەر بىكات رابگە يە نرىت. وە ئەگەر ھېچ پالىئوراوتىك ئەم دەنگە زۆرانەى دەست نەكە وىت ئەوا دەنگدانىكى دىكە لەكاتىكى دىكەدا ئەنجام دەدرىت كە دەشى ھەلبۇزاردنە كە تەنھا بەسەر دوو يان سى پالىئوراوى سەركە و توترىنى نىوان پالىئوراوۋە كانى دەنگدانى يەكەمدا كورت بگرتتە وە زۆرىنە يەكى سادە بەسە بۆ بردنە وەكە. لە ماوۋەى نىوان دوو دەنگدانە كەدا كاتىك دەدرىت بۆ رىكخستىنى مامەلە كانى ھەلبۇزاردن. ھەر ھەا پىۋىستە تىكەلى پوونەدات لەنىوان سىستىمى دوومى دەنگدانە كە و سىستىمى دوو دەنگە كانى ھەلبۇزاردنى بەكار ھاتوۋ لە ھەلبۇزاردنە ناوخۆبىيە كانداۋ چەند ھەلبۇزاردنىكى

ویلايه ته كان له ئەلمانیا دا که نوێنەر دوو دەنگی هەیه دەیاندا ئە هەمان بۆهە لێژاردنی پالیئوراوی ویلايه تیک و لیستیکی حیزبی که بەدوایدا دیت. فەرەنسا ئەم پێنارە ی کۆماری پێنجه مەدا بە کار هینا بۆهە لێژاردنی سەرۆکەکی هەرۆه ما (جگە لە ماوه ی سالی 1986) لە هە لێژاردنی کۆمەڵە ی نیشتمانیدا. هەرۆه ک بۆهە لێژاردنی سەرۆک کۆماری فایماری ئەلمانیش بە کار هینراوه .

See also: Electoral system; exhaustive Ballot.

Sedition (هاندان بۆ ئە نجامدانی ناژاوه (التحریش علی الفتنة)

چەند کردە وه یەکن ناچنە ناو پێناسە یاساییه کانی خیانهتە وه بە لām لە پوانگە ی دەستور یان یاساکان یاخود دەسه لاته قەزاییه کانی دەولتە وه به وه دەژمێردریت که دەشی هاندەری تورە ییەکی میلی بی یاخود هاندەری یاخیبوون دژی دەولت و کاربه دەسته کانی بی.

See also: Treason.

Separation of Powers (جیاکردنە وه ی دەسه لاته کان (الفصل بین السلطات)

ئە و پرەنسیپی پێوانه یییه که پپی وایه نەرکه جیاوازه کانی دەولت پتویسته که نه درینه وه سیهت بۆ که سه که خۆی. یاخود دامه زراوه که خۆی. کۆپیه نوێیه که ی پرەنسیپه که لەنوسینه کانی جۆن لۆک و بارون و دومونتسکیۆه وه رگیراوه. دەسه لاته مه به سه ته کانی هه میسه ئەمانه ن: دەسه لاتی یاسادانان بۆ دانانی پێساکان، دەسه لاتی جێبه جێکردن بۆ جێبه جێکردنی ئەم پێسایانه و به پێوه بردن یان، دەسه لاتی قەزاییش بۆ دلنیاکردنی تهفسیره ره سمیه کانی رێساکان له حالته کانی ناکوکیداو

ههروهه بهمه به سستی دادگایبکردنی ئهوانه ی به خراپه کار ناو زه دده کترین . جیاکردنه وه ی نیوان ئه م دهسه لاتانه ئامانجی گرهنتی پارێزگاریه له ئازادی و حوکمیاسا به قه دهغه کردنی جه خخته کردنه ساری دهسه لات و هاوسهنگی دهسه لاتیک له بهرامیه ریه کیککی دیکه دا و دلتیا کردنی هۆکاره دامه زراوییه کان بق وه ستاندنی به کارهینانی هینو خراپی به کارهیناکه ی . ناکرێ جیاکاری نیوان دهسه لاته کاندای به تهواوی بن . خۆ نه گه ر تهواو بوایه ئه وا نیازه په نهانه که به تال ده بئوه چونکه بوار نه درا به هیچ یه کیک له لقه کانی حکومت بق راستکردنه وه ی خراپه ی لقیکی دیکه ی دهسه لات . نه وه ی که جیا ده کرتته وه ته نیا (دهسه لات) نییه به لکو شیوه جیاوازه کانیته ی له پۆتینه که ی و موماره سه دروسته که ی له پوی ده ستوریه وه . ولته یه کگرتوه کان خاوه نی پله یه کی بالایه له م جیاکردنه وه پیکخواوه که نوسراوه له ده ستوره که یدا . له مه له که تی یه کگرتووشدا دابیرنی نیوان دهسه لاته کان تاراده یه کی بۆر نارۆشنه : دهسه لاتی جیبه جیکردن له نه ندامانی کۆنگره ی یاسادانان پیکدین و، نه نجومه نی لۆرده کان و وه زیری داد چه ند مه لبه ندیککی قه زایی داگیر ده که ن سه په رای بوونی چه ند پۆلیکی یاسادانانی و کارگیریش .

See also: Authoritarianism ;dictator-Ship ; executive ;jegislaturr ;rulo of law; Sovereignty.

خۆ دابیرین - جوداخوازی - (الانفصالية) separatism

بانگه شه ی نه وه ی ناوچه یه کی سروشتی له ناو ده وله تیککی دیاریکردا به شیوه یه کی گشتی دانیشتنوانیک نیشته جیتی ده بن که له روی ره گه زیه وه جودان و زۆریه ی جاریش له هه ریمه په رگیره کاندای (جه مسره کاندای) ده بن و پیویسته پینگایان پی بدریت بینه به شیک له و کۆمه لگه ی سیاسی ئینتیمایان بۆی هه یه تاحوکی خزی

بكات يان بچننه ناو كۆمه لگه يه كى سياسى ديكه وه كه په يوه ندى گرنكى له گه ليدا هه يه، ره گه زى يان نار ه گه زى. مه يلى جيا خوازيان په يوه سته به چه مكي ليكدانتيكى سياسى و نوينرى نه و بىرۆكه يه كه كۆمه لگه سياسيه كان به ليكدراوى ناميننه وه نه گه ر ئاتاجيك بۆ هاوړايى له ناراداييت سه باره ت به ناسنامه ي گونجاوو پيكتانتي گونجاوى كۆمه لگه. بانگه شه ي جودا خوازيان به زۆرى و تاراده يه ك به شيوه يه كى پوونيش، پشت به و بىرۆكه يه ده به ستيت كه برتتبه له وه ي دابرين و جياكارى ((الانفصال) له م حاله ت دا ياريدده دهرى خولقاندنى چه ند كۆمه لگه يه كى سياسيه كه خاوه نى به يه كدا چوونيكى باشتن بۆده وله تى بنه پره تى و ناوچه دابراوه كه. بزافه جياكاريه كان له سه ده ي بيسته مدا ته و ژميكى له بىرۆكه كانى مافى چاره ي خنق نووسينيان به ده ست هينا (بۆ نمونه چوارده خاله كى و درو ولسن) و له ناو بىردنى كۆلوقنيا لىستى.

بزافه جياكارىيه كان هه ميشه بۆ به كار هينانى هر ستراتيجي ك ناماده ده كرين كه بيشى پالپشتى مه سه له كى بكات و له وانه به شداري كردن له هه لمه ته كانى هه ليزاردنداو وتاردان و خو پيشاندانه كان و توندوتيزى (له وانه ش تيرۆر) و جهنگى ناوخو جيا بونوه. له نمونه ي بزافه جياكارىيه كانى سه ده ي بيسته م: بزافى باسكيه ت (ئيسپانيا) و نه زعمى كۆمارى ئيرله ندى (ئيرله ندى باكور) و بزافى جياكارى بيافرا (نايجيريا) و بزافى جياكارى كيبيك (كندا) و بزافى تاميل (سيريلانكا).

See also: Autonomy ; nationalism ; political integration ; secession

دراوه لاوه كىيه كان (المدفوعات الجانيية)

له تيرۆرى يارىيه كاندا دراوه كان (المدفوعات) دا برىتين له و پاره يه يه كه ياريزانتيك ده يداته ياريزانتيكى ترجه كه له (په يكهرى جه وه رى) قازانجه كان. ساده ترين ياريش پتيگه به هيج سازشيك يان گواستنه وه ي قازانجه كان نادات: قازانجه كان به مه رجه كانى

ياربیه که وه دهچه سپیتریزین وناکریت جوراو جور بکرین به به خشینی سو ده کان له به رامبه رهاوکاری و به گوزارشینی دیکه رینگه نادات به هیچ به خشینی کی لاره کی. ئەم گریمانه یه له گەل بارودۆخه سیاسیەکاندا دژ ده وه ستیت که ئەگه ری پرکتیزه -کردنی تیوری یاریه کانی به سه ردا ده بیت. خه ریکه سیاست هه میشه سازش له خۆی بگریت و به ده گه من مه سه له ی وه رگرتنی پاداشته کان بیت له کاریکی تاک لایه نه وه. ده شی حیزینی گه ره ش، بۆ نمونه، تووشی نه وه ببیت برگه یه ک بۆ به رنامه ته شریعه کی زیاد بکات له به رامبه ر وونی حیزینی بچو کتر سه باره ت به کتیه رکی هه لباردن له هه ندیک له و بازنامه ی هه لباردندا که له پووی ستراتژییه وه هه لباردراون. بۆ نمایش نمونه ی ئەم توانایانه پیویسته هه ل ده ستخستنی به خشنه لاره کیه کان بخریته ناو تیوری پیش برکتیه کانه وه.

See also : Bargaining Theory ;
game theory ;model

Simulation (الماکاآة) (الاسایکردنه وه)

هه ر پرۆسه یه ک بخولقینریت یاخود بنوینریت به شیوه یه کی ده سترکرد تیییدا هه ندیک له لایه نه سه ره کیه کان بۆ بارودۆخیکی رامباری گریمانه یی یان فیعلی که تییاندا له کارلیکه کانی ئەم لایه نانه ده کۆلته وه به ده ستپیکردنی مه سه له که له سه ر بنه مای سیناریۆیه کی ئاماده کراوی پیشه وه خت. شیوازی (یاریه کان) شیوه یه که له لاسایکردنه وه که چنده ها جار دووباره ده بیته وه له لیکۆلینه وه ی سیاستی نیو ده ولته ی و ستراتژی سه ربازی، له کاتیکدا لاسایی قهیرانیکی نیو ده ولته ی ده کاته وه و به شدارانیش چه ند پۆلیکی په یوه ندیدار به ماوه ی لاسایکردنه وه که وه ده گرنه ئەستو. ده کريت به کاره مێنانی شیوازه که وه ک هۆکارێک بۆ فیر بوونی پرۆسه کان و ده رنه نجامه مومکینه کان یان هۆکارێک بۆ توێژینه وه له به های یاریزانه کان و کاره کانیان یان هه ر

دووکان. ئه و رايهتانهش له ته له فزيۆندا په خش ده کړين وايان ليهاتوه به ناوی (گریمانه کان: Hypotheticals) وه ده ناسرین .

له پيشبېرکټيپه کدا هه موو ياريزانتيک له هه ولى به مه زه نه کړنى ده سکه و ته کاندایه له پرووی به ها کانه وه له بهر ئه وه پټويست نيبه له سه ر حيسابى ياريزانه کانى دیکه . ده شى هه نديک شپوهى دیکه لاساييکړدنه وه نه گړټه وه نيکارگه کان، له سه ر ئه م په گزه هانده ره . هه روه ها لاساييکړدنه وهى نمونه ئه بستراکته کان به به کارهيتانى کو مپيوته به هه اوبه شپه کى کارليکانه له ياريزانه مرؤبیه کان يان به يى به شدارييان . ده کړى ئه م په يوه نديپه نالؤزانه و شوټنه وارى گؤړانکاريه کان له گؤړدراوه کاندایه به شپوه يه کى ئاسانتر حساب بکړټټ . ده کړى له دواى ئه وه ش به ئاسانى به راوردى پؤسه لاساييکړاوه به ديله کان بکړټټ . نمونه کانى سازش و په فتارى ده نگدان له نمونه ئاشکرا زؤر دووباره بوه کانن .

See also: Model ; prediction ;
Variables.
Single party system
See: One- party system

سیستمى تاک دهنگى (که ده کړى بگوازيته وه) Single Transferable

Vote

System ((SVT

نظام الصوت الواحد (المکن الانتقال)

سیستمى که له لېژاردنه له هه لېژاردنه ته شریعه کانى کؤمارى ئیژله ندى و مالتا (و له هه لېژاردنه کانى په رله مانى ئه وروپى و هه لېژاردنه ناوختیپه کانى ئیژله ندای سه رودا) به کار ده مینرټیت وه روه ها ده نگدانى فه زلدان (التفضیلی) له بازنه کانى هه لېژاردنى

فره ئەندامدا بەکار دەهێنرێت. بۆ ھەر کاندیدیەک یەک دەنگ ھەیە بەلام ئەو دەنگ ناماژە دەدات بەدانانی ناوی کاندیدەکان بەپێی ریزیبەندی (1، 2، 3، ... ھتد) نەک بە ھەلبژاردنی یەک کاندید و جیاکردنەوێ سەرچەم کاندیدەکانی تر. لەکۆماری ئێرەندا داوازانەکان ھەلبژاردنی سێ ئەندامی و چوار و پێنج ئەندامی ھەیە. ئەو داوازانەکان ھەلبژاردن کە زیاتر لە پێنج ئەندامیان تێدا بە شێوەیەکی گونجاو فراوان دەبن و پرۆسەی حسابکردنی ئەنجامی ھەلبژاردنەکان کاتیکی دورو درێژی دەوێت. لەسیستمی یەک دەنگیدا کە ئەگەری گواستەوێ ھەیە پشکی ھەموو داوازانەکان ھەلبژاردن دیاری بکێت. ئەمەش ھەمیشە پشکی پێگاکان (دروپ) ە (واتە کۆی ژمارەکان دەنگەکان دا بەش دەبن بەسەر زیاتر لە یەکێک لە ژمارەکان کاندیدە ھەلبژێردراوەکان بە زیادکردنی یەک دەنگ).

ئەزەلیتە یەکەمینەکان (الافضلیات الاولی) حساب دەکەین و، ھەر پالتیوراویک کە پشکەکانی دەست بکەوێت ھەڵدەبژێردرێت. ھەر ئەگەر ژمارەکانی ناتەواو لە پرۆسەی یەکەمی حسابدا ھەڵدەبژێردرێن ئەوا ھەر دەنگێکی زیادە پشکی پالتیوراوان دووبارە دا بەش دەکەیت و کاندید لەدوای کاندید بەپێی پێژەکانی دووھەم فەزەندانەکان (التفضیلات) ی دەنگەکان بەگشتی کە ئەو ھەلبژێردراوانە دەستی دەخەن. ئەم پرۆسەی دووبارەییە دا بەشکردنەو بە بەکارھێنانی بەباشزانیەکانی سیستەم و ئەو لەدوایەو بە دووبارە دەکێت و بەگۆڕەکانی پێویستی ھەتا ئەو کورسیانە بەتەواوی پێ دەبن کە لە داوازانەکان ھەلبژاردندا ھەن.

سیستمی یەک دەنگی خاوەن ئەگەری گواستەوێ بە شێوەیەکی دیاریکراو دا پێژراوە بۆ ھێنانەدی نوێی پێژەکانی حیزبەکان (سەرھای ئەو لەکۆماری ئێرەندا ھەمیشە دا بەشکردنی کورسیەکان بەسەر حیزبەکاندا ئەنجام دەدێت کە گونجاوترە لە ھالەتی بەکارھێنانی سیستمی زۆرینەی سادە بەریتانی). ھەر ھوک ئەم سیستەم بە زەرورەت سود بەخش نییە بۆ حیزبە بچووکەکان: ھەر ئەگەر دەنگدەران بە شێوەیەکی گونجاو لە گەڵ یەکتیدا لە ھەر داوازانەکان ھەلبژاردندا ئەوا

هر حیزبیک، پښوېستی به پتر له 20% ی فزولدانه کانی په کم (هه په بڼه مسوگه رکړدنی ده ستخستنې هر کورسیه ک له بازنه چوار نه دنامه کان. سیستمه که گره نتي نه وه ناکات که پالتیوراوه هه لېژتړدراوه کان ده نکه کان فزول ددرین به زورینه ی ده نگ به سر پالتیوراوه ناهه لېژتړاوه که دا، ږنگا به حیزبه کان یان هاوپه ایمانیه کان له ږنگه ی حیزبه کانه وه ده دریت به وه ی دوو پالتیوراو یان زیاتر بپالتیوریت له بازنه کانی هه لېژاردندا به بی (په ترکړدنی ده نکه کان) وپاشانیش زیان که یاندن به هه لومره که کانیان له به ده سته پتانی هه لېژاردنی هر کاندیدیکدا. نه م سیستمه ده سه لاتی ده نگه در له به رامبه ر حیزبیدا زیاد ده کات له دیاریکړدنی نه و که سه ی هه لېژاردنه که ی به ناکام ده گات.

See also Droop quota ; electoral quota;
Electoral system ; preferential voting.

تیوری هه لېژاردنی کومه لایه تی

(نظریه الاختیار الاجتماعي)

بوارنکه بڼه شیکاری هه لېژاردنی نه قلانی و جهخت ده کاته سره گړفتی (نهرکی چاودږی کومه لایه تی) که به هویوه ده کړی به باشزانینه کانی تاکه کان کډبکړیته وه بڼه بره مویتانی فزولدانیکي هاوېش (بڼه نمونه به سستمه جیاوازه کانی ده نگدان) . کنیث نارو تیوریکی بیرکاریانه ی په ره پیندا که به ناوی (تیوری نه گه ری گشتی) یان (تیوری مه حالبون: نظریه الاستحالة) یان (تیوری نارو) ده ناسریت و ده ریده خات که به بوونی چه ند گریمانه یه کی په سه ندنکراو به گشتی له مهر (به باشزانینه کان) تاکه کان هیچ ږنگایه کی تر نییه که بکړیت به هویوه نه م به باشزانینه کډکړیته وه به بی پېشیلکړدنی نه و هه لومره جانه ی که ده وتریت نه وانه

مەرجە ماقولەكان بۆ نەبوونی ھەرەمەكى دادگەرى بەرجەستە دەكەن. بەشئۆھەيەكى سىستمانە ئەو دەردەكە ویت كە بېيارە تازەكان لەو كۆمەلانەدا دروست دەبن لە تايبەتمەندىەكانى ھەلبۇزاردنە تاكيەكاندا ھاوبەشى ناكەن كە لىتيان بىكدىت، ھەرەھا گریمانەو شىوازەكان بۆ خۆيان دەشى بەشئۆھەيەكى گونجاو ھاوپرێك نەبن لەسەر ھەردوو دياردەكە. وە بە شئۆھەيەكى كردارى پيشنيار دەكرىت كە تەنانت لەو سىستمە سياسيانەشدا كە بەباشزانينەكان ھاولاتيان بەھەند دەگيرين، پەنگە گەيشتن بە ھەر بېيارىك مەحالىت كە مامەلەيەكى ناچىگر يادادوھرانە بەرجەستە نەكات. لەپاستيشدا (ھەلبۇزاردنە كۆمەلایەتەكان) دادەنرین و زۆر جاريش بە پەسەندكراو دەردەكەون بەپىي چەند مەرجىك. لەپاشاندا گرنگى بەو ھۆكارانە دەدرىت كە خواستە يەكلاكارەوھەكانى تىۆرە سىستماىكەكەيان بى سووك دەكرىت تا سىياسەتىكى پەسەند بەئىنتىقە دى.

See also : public choice theory ;
Rational choice analysis.

چینی كۆمەلایەتى (الطبقة الاجتماعية)

Social Class

بەشئىكە لەكۆمەلگە كەخاوەنى چەند تەرزىكى رۆشنبىرى ھاو شئۆھەيە و پشنت بە بارودۆخى كۆمەلایەتى و پایەى پەيوەست پئىبەوھە ھاوھە ئاستەكانى داھات و بەھا كۆمەلایەتەكان دەبەستىت، لەھەندىك بەكار ھىنانىشدا، پشنت بە ھەستىكى ھاوبەش بە ئارەزوومەندى (الھوايە) يان بەرژوھەندى چىنايەتى دەبەستىت و، تىۆر گەلىكى جىاواز و چەند پلانئىكى پۆلئىنكارىانە و پئوھەر گەلىكى جىاواز تەبەنى دەكات بۆ ديارىكردنى چىنەكان و ئەندامىتى چىنەكان. يەكئىك لەجىاوازیە سەرەكئىيەكانىش لەئىوان ديارىكردنى بابەتئانەدايە لەسەر بنەماى سىماكان لەوئىنەى بارودۆخى

پيشه‌یى و داھات و فيزىكردن... ھتد، و ديارىكردى خودى لھرىگھى پھوھستى خودیھوھ به نھندامى چينھكھوھ.

تيۇرى ماركسىزم چينھكان لھرووى پھوھنديھ مولكدارىتى و نامولكدارىتھكانى ھۆكارھكانى بھرھمھيتانھوھ پېئاسھ دھكات ھروھما لھرووى ديارىكردن ياخود ديارى نھكردى ھىزى كارى ھوانى دى و لھرووى ھو جۆرھ چالاكىيھ ئابورىيھوھ كھبھشدارى تېدا دھكات. بھم شىئوھيھ كۆمھلگھى سھرمايھدارى دوو چينى سھرھكى دھگرىتھوھ: بۆرۇوازى خاوھن سھرمايھ ياخود ھۆكارھكانى بھرھمھيتان و كارگھران واتھ ھوانى سھرمايھيان نىيھ و بھتھواوى لھسھر كرىنى كارھكانىيان دھزىن. بۆرۇوازيھت لھدواى ھوھ بۆ سى بھشى دابھش دھكرىت: سھرمايھدارھ پيشھسازھكان و سھرمايھدارھ پارھدارھكان و خاوھن زھويھ فراوانھكان. ھندىك جار بھشىئوھيھكى تھسك مامھلھ لھگھل كارگھرھكاندا دھكرىت بھو پىيھى چينى كرىكارى دھستى پيشھسازى بھرھمھيتن بھلام بھزۆرى بھشىئوھيھكى فراوانتر مامھلھى لھگھلدا دھكرىت بھو وھسفھى چينى پھيداكردىنى كرى و موچھكانن.

كۆمھلھى چينھكانى ترىش دھگرىتھوھ: بۆرۇوازيھتى بچكۆلھ واتھ خاوھن كارھ بازارگانىھ بچكۆلھكان و خاوھنانى فرۇشگھكان... ھتد و ھزارھكانىش لھوئىھى بىنكارھكان و كرىكارھ كاتى و پھراگھندھكان، چىن يان چينھكانى ناوھندىش كھ دھكھونھ نىوان چينى نانھزگھكان و بۆرۇوازيھتھوھ كھ كرىكارھ ياخھ سىپھكان و پيشھبىھكان و كارمھندو كرىكارھ ناپيشھسازىھكان و... ھتد دھگرىتھوھ، ھروھما جوتيارھكان و، ھرستۆكراتھ خاوھن زھويھكان. ديارىكردى ھم كۆمھلانھ بھو پىيھى چھند چىنكى سھربھخۆ و دابراون مايھى جھدھلھو زۆرىكيان وا مامھلھيان لھگھلدا دھكرىت بھو پىيھى چھند چىن و تويۇك يان گرۇپىنك لھچھند چىنكى يان گرۇپىنك لھچھند چىنكى بۆرۇوازى و پرىوليتارى ناسراو بھشىئوھيھكى فراوان. نوسھرھ ناماركسىستھكان مھيليان بھلاى بھكارھىتانى ھم كۆمھلانھو نامازھ بۆكردىيان بھوھى (چينى كرىكار) و (چينى ناوھند) ن دھچىت.

خالی ئاساسى ئەم جۆرە لەشىکردنەوہى چىنەكان جا ئىتەر ماركسى بن يان ناماركسى بەشىئەوہىكى پوون برىتتە لەبىناكرنى تىئۆرىكى رافەيىكى ئەو دەستە چىنايەتيانە بەكار دەھىنئىت كە پەيوەندىيەكان دەگونجىنئىت لە نىئوانياندا لەگەل مەلئانى سەرەكىيە ئامادەكان كە لەكۆمەلگادا ەن. كەواتە پىئويستە چىنئىكى ديارىكراو لەسەر ئەم ئاراستەيە ھىزىكى كۆمەلەيەتى گرنگ لەخۆ بگىرئت لەكۆمەلگە ديارىكراوہەكى خۆيدا، ئايا لەرئىگەى دەستخستنى ئەندامان و ھۆشيارى چىنايەتى بىت: چەند وئىنايەكى ھاوبەشى سەنتەرە چىنايەتيەكانە يان (واتە لەزاراوە ماركسىيەكاندا، چىن و توئىز چىن و توئىزىكە بۇ خۆى) نەك تەنيا (چىنئىك بىت لەخودى خۆيدا) يان كاتىك ئەم ھۆشيارىيە ئامادەيى نەبىت، چونكە ھىزە بابەتيەكان لەكۆمەلگەدا لەرئىگەى پەيوەندىيە چىنايەتيەكانەوہ دەردەكەون. ئەم شىكردەوہ چىنايەتيە رەخنىە لىگىراوہ بەھۆى جەختكردەوہىوہ، لەكۆمەلگە پىشەسازىيەكاندا بەتايىبەتى، لەسەر ئەو فاكترەنى كە لەگەل بەرژەوہەندىيە شاراوەكانى ئەو دىو چالاكى رامبارىدا ھاوئىك نابن لەبەر ئەوہ ناكرىت بىتتە بنەماى كارى ھاوبەش، كە ئەمە رەخنىەكە ئاراستەى ئەو رايە دەكرىت كە پىئى وايە چىن فاكترىكە خاوەنى ھۆشيارىيەكى خودىە و نەك چىنئىك كە ھىزىكى بابەتى بىت.

ھەر وەك ناوانانە چىنايەتيەكان لەشىكردەوہى رەفتارى سىياسى و سىما پەيوەستەكانىدا بەكار دەھىنئىن. ئەم ناوانانە چىنايەتيانەش لەنىوان دابەشكردئىكى سىمانى سادەو چىنى بالائو ناوہندو نزمەوہ بۇ گرووپە ئەبجەدىيە ھەرە ئالئۆزەكان دىن و دەچن كە لەتوئىزىنەوہكانى بازار و توئىزىنەوہكانى پادا بەكار دەبىزىن لەئەوونەى (أ) (كارگىزى بالائو خاوەن مولكەكان و خاوەن داھاتە بالاكان) و (ب 1) (كارگىزى ناوہندو خاوەن داھاتى ناوہند) و (ب 2) (نوسەروكارگىزەكان و خاوەن داھاتە ناوہندەكان) و (ج) (كرىكارە كارامەكان و خاوەن يەخە سىپىەكان و خاوەن نزمەكان) و (د 1) (كرىكارە كارامەو خاوەن يەخە شىنەكان و داھاتى ناوہند) و (د 2) (كرىكارە ناكارامە و يەخە شىنەكان و خاوەن داھاتە نزمەكان) و (ھ)

(خانه نشین حکومیه کان و نهوانه‌ی داوای یارمه تیه کۆمه لایه تیه کان ده‌کن. . . . هته و خاوهن داهاته زۆر نزمه کان) .

See also :Aristocracy ;capitalism ;
Caste ; elite ; embourgeoisement ; feu-
Dalism ; interesest ; Marxism ; plural-
ism; proletarianization ; rulign class;
Contract See : Contract Theory.

دیموکراسیه‌تی کۆمه لایه‌تی (الیدی قراطیه‌ی الاجتماعیه‌ی)

Social Democracy

زاراوه‌که له‌بنه‌ره‌تا مانای نامانجه گشتیه‌کانی حیزیه سۆسیالیسته‌کانی به‌گشتی ده‌گه‌یانده‌تایبه‌تیش نامانجی حیزیه سۆسیالیسته مارکسیزمه‌کانی ئه‌وروپا له‌کۆتاییه‌کانی سه‌ده‌ی نۆزه‌ده‌یم و سه‌ده‌ی بیسته‌مدا. وه له‌داوای ده‌رکه‌وتنی به‌لشه‌فیزم و شۆرش‌ی 1917 له‌روسایادا زاراوه‌که ئیدی بۆ وه‌سفکردنی جۆریک له‌سۆسیالیزی چاک‌سازیانه و نامارکسیزمیانه به‌کار هینرا که پالپشتی ده‌کراو به‌شێوه‌یه‌کی فراوان له‌ئه‌وروپای خۆرتاوادا بلاو ده‌بۆوه‌و له‌پاڤه‌ند بوون به‌سیسه‌تی دیموکراسیه‌ت و به‌پێوه‌بردنی ئابوری سه‌رمایه‌داریی له‌بنه‌ره‌ته‌وه و مسۆگه‌رکردنی یارمه‌تیه‌کانی چاودێریه‌ فراوانه‌کان به‌شێوه‌یه‌کی پێژیه‌یی پێکده‌هات. به‌مشێوه‌یه دیموکراسیه‌تی کۆمه‌لایه‌تی بیروباوه‌ره گشتیه‌کانی زۆرینه‌ی حیزیه سۆسیالیسته‌کان و پرۆلیتاریه‌کانی ده‌گرته‌ خۆی له‌نیوه‌ی گۆی خۆرتاوایدا به‌لام زاراوه‌که به‌تایبه‌ت گۆی درابوو به‌ نامانجه‌کانی حیزیه دیموکراسیه کۆمه‌لایه‌تیه ئه‌سکه‌نده‌نافیه‌کان و موماره‌سه‌کردنیان و به‌ به‌رنامه‌ی (گودسبیرگ) که حیزیی دیموکراسی کۆمه‌لایه‌تی ئه‌لمانی خۆرتاوايي له‌سالی 1959 دا دايمه‌زاندوووه .

دیموکراسیه‌تی کۆمه‌لایه‌تی هه‌ندئێ جار به‌وه وه‌سفف ده‌کریت، به‌تایبه‌تیش له‌ره‌فزرکردنیدا بۆ به‌لشه‌فیزم و دووباره‌ته‌فسیرکردنه‌وه‌ی بۆ مارکسیزم له‌ده‌یه

که مه‌کافی سه‌ره تا‌کانی سه‌دهی بیسته‌مدا، به‌وهی (لاده‌رانه‌به: **Revisionism**) .
 (بی‌گومان زار‌اوه‌که به‌ش‌یوه‌یه‌کی فراون‌تر بۆ هه‌ر راست‌کردنه‌وه یاخود تی‌کدان‌تی‌کی
 بی‌روباوه‌پ‌تی‌کی ته‌قلیدی به‌کار‌دیت) . (سۆسیالی‌زمی دی‌موکراسی) هه‌ندی‌ک جار بۆ
 جیا‌کردنه‌وهی ئه‌و بی‌روباوه‌پ‌ره‌ پابه‌ندانه‌ به‌ پ‌تیازو دامه‌زراوه دی‌موکراسه‌کانه‌وه به‌کار
 ده‌ه‌یت‌ریت به‌لام پار‌یزگاری له‌گرن‌گیدان به‌سۆسیالی‌زم ده‌کات له‌نایدی‌ا دی‌موکراسیه
 کۆمه‌لایه‌تی‌ه‌کانی ئیستادا ونه‌ .

**See also: Bolshevism ; communism ;
 Demodcracy ; Marxism ; socialism.**

Socialism (الاشتراکیه) سۆسیالی‌زم

عه‌قیده‌یه‌که یان موماره‌سه‌یه‌کی پشت نه‌ستوره به‌و باوه‌پ‌ره‌ی که هۆکاری
 به‌ره‌مه‌یتان پ‌تیسته کۆمه‌لگه‌ خاوه‌نی بن و کۆن‌ترۆلی بکن، و ده‌بی به‌ره‌مه‌یتان
 ناراسته‌کراو بیت، لانی که‌م به‌ش‌یوه‌یه‌کی هه‌نده‌کی بۆ پ‌رکردنه‌وه‌ی پ‌یداویسته‌یه
 کۆمه‌لایه‌تی‌ه‌کان نه‌ک ته‌نیا بۆ ئاره‌زووه‌ که‌سه‌یه‌کان دیاری‌بک‌ریت و، هه‌روه‌ها
 دابه‌ش‌کردنی پ‌اداشته‌کان پ‌تیسته یه‌کسان بیت یان به‌پ‌تی پ‌تیه‌ری‌کی کارکردن بیت
 له‌نمونه‌ی کاتی کارکردن یاخود به‌پ‌تی پ‌تیسته‌ی نه‌وه‌ک پ‌ه‌نگدانه‌وه‌ی ه‌یت‌ری‌کی
 تایبه‌ت و ه‌یت‌ه‌کانی بازار بیت و، ده‌سه‌ک‌وته‌ی تاکه‌ - که‌سی ده‌سته‌به‌ر ناک‌ریت
 له‌دوای ه‌یتانه‌دی پ‌یداویسته کۆمه‌لایه‌تی‌ه‌کانه‌وه نه‌بیت. وه هه‌تا کاتی‌کی نزیک
 به‌ش‌یوه‌یه‌کی پ‌ژده‌یی پابه‌ند بوونی ئه‌خلاق‌ی هاو‌پ‌تی زۆری‌یه‌ی فیکره سۆسیالیستی‌ه‌کان
 بوو له‌و پ‌ایه‌یدا که‌ ده‌ل‌یت سیسته‌مه سه‌رمایه‌داریه‌کان و سیسته‌مه‌کانی بازار به‌س نین و
 داها‌ته سروشتی و مرو‌ییه‌کان په‌رته‌وازه ده‌کات.
 نه‌گه‌ر مه‌سه‌له‌که‌ش ناوا بیت ئه‌وا سۆسیالی‌زم تی‌چ‌وونه‌کانی له‌پ‌روی خۆش‌گوزه‌رانی

ماددیه وه به سەر کۆمه‌لگه‌دا به‌گه‌شتی ناسه‌پینتیت. ئه‌زموونی ئابووری پلانپرزکراوش وایکردووه هه‌ر چه‌نده له‌رووی سۆسیالیستییه‌وه ناته‌وايش بێت، که ئه‌م رایه‌ پالپشتیکردنی قورس بێت . سهره‌رای دوژمنکاری ریشه‌داری نیوان سۆسیالیزم و سیستمه‌ ئالوگۆریه‌کانی بازار وه‌ک ده‌رده‌که‌وێت چه‌ند هه‌ولێک دراوه بۆ په‌ره‌پیدانی شیوازێک له‌سۆسیالیزم که کۆکه‌ره‌وه‌ی نیوان مولکایه‌تی هاوبه‌شی هۆکاره‌کانی به‌ره‌مه‌پێنانه‌ له‌گه‌ڵ دیاریکردنی داهاته‌کان و دابه‌شکردنی به‌ره‌مه‌کاندا له‌پێگه‌ی میکانیزمه‌کانی بازار په‌وه . نموونه‌کانی له‌مجۆره‌ به‌زۆری به‌ناوی (سۆسیالیزمی بازار) وه‌وه‌ ده‌ناسریچت. سۆسیالیزم بووه‌ مایه‌ی ده‌رکه‌وتنی چه‌ند شیوه‌ و بزافیکه‌ی زۆری کێبه‌رکیکه‌ر که له‌گه‌رنگترینان سۆسیالیستی تۆباوی و سه‌ندیکی ئانارشیزمی و سۆسیالیزمی سه‌ندیکی و مارکسیزمی وه‌له‌شه‌فی و ترۆتسکی و چاکسازی و (فابییزم) و دیموکراسیه‌تی کۆمه‌لایه‌تین. (نه‌ته‌وه‌ییه‌ سۆسیالیسته‌کان) چه‌ند هه‌ولێکن بۆ خولقاندنی پێکخراویکی چوار چێوه‌ جیهانی بۆ رێکخستنی نیوان کاره‌کانی کۆمه‌له‌ سۆسیالیستییه‌ سه‌ره‌به‌خۆکان و به‌خشینی زانیاری پێیان. جیاوزه‌کانی نیوان مارکسیسته‌کان و ئانارشیسته‌کان نه‌ته‌وه‌ییه‌ نه‌ه‌ولیه‌کان یاخود کۆمه‌له‌ی پرۆلیتاری نه‌ته‌وه‌ییانه‌یان هه‌لوه‌شاندا (1864-1867) ، له‌دوای گواستنه‌وه‌ی کۆنگره‌که‌ی بۆ نیویۆرک پووخا. ئینته‌رناسیۆنالی دوومه‌ له‌سالی 1889 دا دامه‌زرا و یه‌کیان پێگه‌رت له‌گه‌ڵ ره‌وتی پرۆلیتاریای نه‌ته‌وه‌گه‌رایه‌ی حیزبه‌ سۆسیالیسته‌کان له‌سالی 1923 دا بۆ پێکهێنانی ده‌وله‌تگه‌رایه‌ی پرۆلیتاری و سۆسیالیستی که له‌دوای چه‌نگی دوومه‌ی جیهانی بوو به‌ نه‌ته‌وه‌گه‌رایه‌ی سۆسیالیستی ئێستا که . لینییش نه‌ته‌وه‌گه‌رایه‌ی سییه‌می دامه‌زراند (کمنتین) له‌سالی 1919 دا بۆ پالپشتی شورشی جیهانی و به‌خێرایه‌ی حیزبه‌ی شیوعی سۆفیه‌تی ده‌ستی به‌سه‌ردا گرت. . ترۆتسکیش نه‌ته‌وه‌گه‌رایه‌ی چواره‌می دامه‌زراند له‌سالی 1938 دا له‌هه‌ولێکیدا بۆ به‌رنگاری فاشیزم و ستالییزم.

See also: Anurchism; anarcho
Syndicalism ; bolshevism ; collecti-
Vism ; communism ; exploitation ;
Fabianism ; marxism ; social democracy;
Utopianism.

Social structure (په یکه‌ری کومه لایه‌تی (الهیکل الاجتماعي)

زاراوه‌ی (په یکه‌ره کومه لایه‌تیه‌کان) هه‌میشه‌ ناماژه به‌شیکردنه‌وه‌ی سیستمه
کومه‌لایه‌تیه‌کان له‌جوری وه‌سفرکراوله‌ده‌روزه (structure) (په یکه‌ر: بونیاد)
ده‌کن و باسکردنی (بونیادی کومه‌لایه‌تی) به‌زوری ناماژه به‌پولینکردنی تاکه‌کان
ده‌کات به‌گویره‌ی بارودوخه جیاوازه‌کان له‌وینه‌ی نه‌ندامیتی چینه‌که و باری خیزانی و
نرکه پیشه‌بیه‌کان .. هتد.

See also : Classification ;
social class; status ; structure.

Society (کومه‌لکه (الجمع)

زاراوه‌که به‌شپوه‌یه‌کی نه‌بستراکت نه‌و کومه‌له بونیادو دامه‌زاراوانه ده‌گه‌یه‌نیت
که په‌یوه‌ندی نیوان تاکه‌کان پینکده‌خن به‌شپوه ماددی‌ه‌که‌شی نه‌و هاوړپیه‌تیه
به‌رده‌وامه‌ی نه‌و تاکانه ده‌گه‌یه‌نیت که‌پوشنبیره‌یه‌کی ناشکراو بونیادیکی
دامه‌زراوه‌بیانه نه‌ه‌کوم به‌کارلیکه‌کانیان‌وه ده‌کات. ناماژه‌کردن بۆ (کومه‌لکه)
له‌شیکردنه‌وه‌ی رامیاریدا به‌زوری بۆ دانیشتموانی ده‌وله‌تی نوممه‌تیکه که له‌چهند
زاراوه‌یه‌کی فراوانتردا له‌زاراوه‌کانی په‌یوه‌ندیه سیاسی‌ه‌کان ده‌ژمیردین که ده‌وله‌ته‌که
بۆ خوی ده‌بیت. به‌لام (کومه‌لکه) سه‌ره‌پای نه‌وه‌ی کومه‌لیکی فراوانتر له

په یوه نډیبه کان ده گه به نیت هیشتا به زه روړه ت له گه ښ سنووری ده وله تدا هاورنک نابیت.

ده شى كومه لگه په ك نيشته جى ببيت به بى نه وهى خوى پيشانى هيزى ده وله تده بده ت (بق نمونه هه نديك له كومه لگه تيره گه ربه كان) هه روه ها ده شى چه ند په گه زىكى كومه لگه په كى ديارى كراو له چه ند ده وله تى كدا نيشته جى ببن. له دوا هه مین حاله تدا كارىكى سروشتیه به شپوه په كى گه وره تر بیت، كه پیناسه كومه لىكى له م شپوه په وه كولو نومه ت) یان وه كو (كلتور) يك بكریت. نه وه ده گه به نیت په یوه نډیبه رامباریبه ه اوبه شه كان له هه رتمىكى ديارى كراودا، به شپكه له ده لاله تىكى ناسایى زاراوه ی (كومه لگه)

زاراوه ی (كومه لگه ی مه دهنى) بق وه سفكردنى نه وه په یوه نډیانه به كار ده هینریت كه به شپكن نه ك له بازنه ی تابه تى خیزان به ته نیا و نه له بازنه ی تابه تى ده وله تیش به تابه تیش په یوه نډیبه كانى ناو كومه له خوبه خشه كان و له وانه ش په یوه نډیبه كانى دامه زراوه نابوریبه نازاده كان. كوره پانى كومه لگه ی مه دهنى بوارىكه كه سه ربه خوږى تاك و كومه لگه تیدیا گه شه ده كات له ناو ماوه په كى فراوان له په یوه نډیبه كاندا. زاراوه كه به م مانایه به كار هاتووه له وده كه په یوه سته به سوو ككردنى كۆنترولى ده ولت و نازاد كرنى نابوری له زؤد ولاندا له خورناوای نه وروپادا. تا نه م نزیكانه ش مانای نوی زؤد بلاوى زاراوه كه (كه له نووسینه كانى هپگل و ماركس و گرامشیه وه وه رگیرا بو) په خنه گرانه بوو و پالپشتى دامه زراوه نابوریبه سه رمایه داره كان و ده وله ته دیموكراسیه نازاده كان نه بوو. نه م به كار هینانه په خنه ییه ش ناماژه به وه ده كات كه كومه لگه ی مه دهنى كومه لگه ی نه وه كارانه په كه به هویانه وه كومه لگه ی سه رمایه دارى نازاد شه رعیه تى ده ست ده كه ویت مهیدانك پيشكه ش ده كا كه وا ده رده كه ویت نازاده له كۆنترولى ده ولت به لام له واقیعا به شپوه په كى پته و به ستراوه به په یوه نډیبه كانى بازابو هیزه نابوریبه كانه وه و ده ی ولت پالپشتى هه مان كۆت و پیوه نډه كان ده كات.

See also :Capitalism ; community;
Hegemony ; legitimacy ; liberalism ; naton ; state.

Socio – (الوضع الاجتماعي الاقتصادي) **هه لومهرجی کۆمه لایه تی نابوری** **economic Status (SES)**

ناوانانی هه لومهرجی پێژهیی که سێکی دیاریکراوه له ناو بونیادی کۆمه لایه تیدا که به تایبه تی پشت ده به ستیت به تایبه تمه ندیه کانی داهاات و پیشه وه . به و پێیه به کار ده هینریت که ره هه ندیکي گرووی مه به سه کانی توێژینه وه داهاات و پیشه وه . به و پێیه ی به کار ده هینریت که په هه ندیکي گرووی مه به سه کانی توێژینه وه کانی بوو پێیه کان بۆ نمونه . جیاوازیه له چینی کۆمه لایه تی چونکه بنه مایه که ی ته سه کتره له یووی شه و فا کتره وه که له خۆیان ده گریت هه ره کو شه و فا کتره رانه با به تین له کاتیکدا چینی کۆمه لایه تی به هۆی فا کتره خودییه کانه وه له نمونه ی هه سه کتره به په یوه سه ت بوون به چینیکی دیاریکراوه وه – په یوه ندی دار ده بیت وه پرۆژه یه کی نمونه یی بۆ گروپه کانی هه لومهرجی کۆمه لایه تی – نابوری به کار ده هینریت که کۆمه له ی توێژینه وه کانی بازاڕ له به ریتانیدا په یه وه ی ده کات و شه م گروپانه به کار ده هینیت:–

(أ) نه رکه کانی هه لومهرج و به پر سه یاریتی بالا له نمونه ی قازی و نه ندای
په ره مان یا به رپه وه ری بانق (و (ب) پیشه کارگیریه کان و پیشه کانی دیکه
له وینه ی ماموستا و چاودیری په فتار و به پر سه یاری نه خۆشه وانی (التمريض) و
ج (أ) (پیشه کانی نووسین و پیشه کانی سه کرتاریه ت و له وانه ش پیاوانی پۆلیس و
فرمانبهری به داله و سه سه ره کان) و (ج 2) (کرنکاره کارامه ده سه تیه کان
له نمونه ی شۆفیری پاس و پیاوی ناگر کوژانه وه و سه رتاش) و (د) (کرنکاره
ده سه تیه کانی دیکه وه ک جابی پاس یا خود شۆفیری ئۆتۆمبیل) و (ه) (تۆمارکراوانی

See also: Socil class: status.

Sovereignty (سەرۆهه‌ری) (السيادة)

ئەم زاراوه‌یه دوو بەکارهێنانی جیاوازی هه‌یه به‌لام به‌یه‌که‌وه گرتدراون. (سەرۆه‌ری) مەرجه بۆ ئه‌و سەر به‌خۆیییه رامیاریییه‌ی که‌ ده‌وله‌ت ده‌یبێت له‌کاتی‌کدا ده‌وله‌ته‌کانی دیکه دانی پێدا ده‌نێن به‌و پێیه‌ی تاکه سەرچاوه‌ی موماره‌سه‌ی شه‌رعی ده‌سه‌لاته له‌ناو زه‌ویه‌کانیدا.

هه‌ردوو زاراوه‌ی (سەرۆه‌ری نیشتمانی) و (ده‌وله‌تی خاوه‌ن سەرۆه‌ری) ئەم مانایه له‌خۆ ده‌گرن وه‌ک گوزارشستی (ئە‌و سەرۆه‌رییه‌ی ناکۆکی له‌سەره **Disputed sovereignty**) کاتی‌ک ناماژه به‌بانگه‌شه‌کانی نێوان دوو ده‌وله‌ت بیان زیاتر ده‌کات سه‌باره‌ت به‌مافی بال‌ا ده‌ستی به‌سه‌ر هه‌رێمیکی دیاریکراودا. هه‌روه‌ها زاراوه‌که به‌کار دێ بۆ وه‌سفی ده‌سه‌لاتی په‌های که‌سیک یا ده‌زگایه‌ک له‌ناو کۆمه‌لگایه‌کی رامیاریدا له‌دانانی یاسا سه‌پینراوه‌کان به‌سه‌ر هه‌موو ئە‌ندامانی ئه‌و کۆمه‌لگایه‌دا لێکدانه‌وه‌و جێبه‌جێکردنیان. هه‌ردوو به‌کارهێنانه‌که‌ش له‌و چه‌مکه‌ی سه‌روه‌ریه‌وه وه‌رگه‌راوه که‌ له‌سه‌ده‌ی شانزه‌وه هه‌فده‌دا په‌ره‌ی پێدراوه وه‌ک به‌شێک له‌نایدۆلۆژیای ده‌وله‌تی نوێ و ئە‌م چه‌مکه به‌تایبه‌تی په‌یوه‌سته به‌جان و دودان و تۆماس هۆبزیش بیره‌کانی ده‌وله‌تی پاشایی و کۆماریی سەر به‌خۆ له‌لایه‌ک و له‌لایه‌کی تره‌وه‌پێویستی بۆ چرک‌دنه‌وه‌یه‌کی تاقانه‌ی مل که‌چی له‌پیناوی پینکھیتنایی بیروکری سەرچاوه‌ی بال‌ای یاسا له‌ناو هه‌ر حیزبێکدا یه‌کانگه‌ر ده‌کات، بیروکری که‌ له‌مانای دووه‌میدا گه‌لێک گرفتیی ناشکرا ده‌رووژننێ چونکه سەرۆه‌ری وه‌ک هێزی په‌ها ره‌هایه، چونکه ناکرێت له‌په‌روی یاساییه‌وه دیاری بکرێت له‌لایه‌ن که‌سیک بیان ده‌زگایه‌کی تره‌وه.

نه‌وانه‌يش كه‌ه‌ز ده‌ك‌ن خ‌و‌يان له‌م خ‌و‌گرتنه لاده‌ن هه‌وليان داوه‌ كه‌سه‌روه‌ري
 بده‌نه پال پيسا ده‌ستوريبه بنه‌په‌تبه‌كان ياده‌وله‌ت و پينگه به‌هه‌ر به‌كيك له‌و پيسايانه
 ده‌ده‌ن كه‌ ك‌وت و به‌ند له‌خ‌و بگري‌ت له‌شيوه‌ي پيسا‌كه‌و ناوه‌پو‌كه‌كه‌يدا.
 سه‌ختي له‌په‌فتار‌كردني تيوري له‌گه‌ل بال‌ا ده‌ستيداو به‌شيوه‌يه‌كي گونجاو له‌گه‌ل
 حوكمي سنورداردا له‌په‌واله‌ته راس‌ته‌قينه‌كاني ده‌وله‌ته‌كاندا خ‌و‌ي نمايش ده‌كات.
 له‌ده‌وله‌ته‌كاني وه‌ك نه‌م‌ريك و نه‌لمانيدا ده‌سه‌لاتي پامياربي به‌كه‌ فيدرالي و
 هه‌ريميبه‌كان سنورداره، ناكري‌ت و ادابنري‌ت كه‌ ده‌ستور يا دادگا پاسپيراوه‌كان بو
 پينگه‌ستني په‌يوه‌ندي فيدرالي و ليك‌دان‌وه‌يان ته‌واو بال‌ا ده‌ستن، چونكه‌ ده‌ستور
 له‌وانه‌يه راست بگري‌ته‌وه يا له‌وانه‌يه ده‌ستور و دادگاكان هيزي سه‌ربه‌خ‌و‌يان نه‌بي‌ت بو
 سه‌پاندي برياره‌كان، له‌به‌ري‌تانيدا بال‌ا ده‌ستي ي ياسايي ده‌درتيه پال (شانز
 له‌په‌رله‌ماندا) كه‌نه‌مه‌ش ده‌سته‌واژه‌يه‌كه‌ پينگه‌ي بال‌ا ده‌ستي دياربي ناكات به‌لام ناماژ
 ده‌كات به‌نه‌بووني ك‌وت و به‌ندي چه‌سپينراو به‌شيوه‌يه‌كي ناشكرا بو حوكمي
 په‌رله‌ماني. جي به‌جي‌كردني چه‌مكي بال‌ا ده‌ستبي نيشتماني پويه‌پوي گرتي
 هاوشيوه ده‌بي‌ته‌وه له‌و كاته‌دا كه‌ ده‌وله‌ت په‌يوه‌سته به‌ په‌ماننامه‌يه‌ك بو
 په‌په‌وه‌كردني نه‌و بريارانه‌ي كه‌له‌ده‌روه‌ي سيستمبي پامياربي نيشتمانيا
 وه‌رده‌گري‌ت وه‌كو ولاتانه‌كاني ك‌ومه‌له‌ي نه‌وروي.

See als: Absolutism;
 Authority ; autonpmy ; constitytion; law (b) :
 Stipulative law;power ; rule of law ; separeaty
 Of powers ; stute; treaty.

زۆرينه (الأغلبية) Special majority

له‌وانه‌يه سستمه هه‌ميشه‌بهبه‌كان له‌نتوان مه‌سه‌له‌كاني تردا نه‌و بارودوخانه‌ي
 كه‌ده‌كري‌ت له‌سايه‌ياندا تاوتوي‌كاني ده‌زگا‌كه به‌شيوه‌يه‌كي دروست نه‌نجام بدرتي‌ت و

ههروهه قهبارهی نیسابی پئیویست و پئیگه کردارییهکانی چارهسهری ناگۆکییهکان و
مهرجهکانی پایهکه و پئیگهکانی ههلبژاردنی ئهوانهئێ که پایهکان وهردهگرن و
شێوازهکانی راستکردنهوهی سستمه ههمیشیهکان دیاری بکات.

See also: Constitution
Stalinism See :Bolshevism

State (دولهت) (الدولة)

زاراوهکه ههمان ریشهی (status) ی ههیه که بهمانای بار یان پایه دئ و
(Estate) واته چینی کۆمهلایهتی و له سهدهی دوازهوه بهکار دئ بۆ وهسفی پلهو
پایهئێ بهرزئێ فهزمانپهواکان و بههاتنی سهدهی چوارده بۆ وهسفی باری شازن بهکار
هاتوه و له م ماوهیهدا زاراوهکه په رهئێ بهوه داوه که نیستا بووه ته مانای هه ره نوئ
و بهتایبهتی له پئیگهئێ ده رپرینی (status civitatum) واته ئه و دۆخهئێ
سه ربه خۆئێ رامیارییهئێ که زۆر له شاره ئیتالیهکان هه یان بووه یا ئاواته خوازی بوون.
په ره سه ندنی دواترئێ زاراوه که ش هاوشانی سه ره هه ئدانی شیوهئێ نوئ ی ریز به ندیی
رامیاریئێ بووه که ئه ویش (دولهتی نوییه) له ئه وروپای پۆژناوادا. ده کریت که ده ولهتی
نوئ و پئیاسه بکریت که بریتیه له کۆمه لئیک ده زگای سه ربه خۆ له ده زگاکانی
کۆمه لگهئێ مه ده ئی که له رپیهانه وه.

رامیاریئێ و یاسای گشتی دیاری ده کریت و جئ به جئ ده کرین: ده ولت ده سه لاتی
خاوه ن بالا ده ستی له سه ره زه وییهکان پیاده ده کاو وای پیشان ئه دا که سه رکه و تووه
له وه دا که خه لگی ناو ئه و سه ره زه وییهانه گو ئپرایه ئی یاساکانی ده که ن ئه و گو ئپرایه ئیه ش
له پئیگهئێ ده سه لاتی قورخکارانه یه وه بۆ هئزی شه رعی زامنی ده کات. له گه ل ئه وه شدا
که پئیخه ستنه رامیارییهکانی هه موو ده وله ته کان وه ک (دولهت) ئاماژه یان پئێ ده ریت
به لام زۆر له و پئیخه ستنه به شیوه یه کی ئاته واو ئه و مه رجانه به دی دئین، تا ئه و

را ده‌یه‌ی له‌وانه‌یه بتوانریت که هیچ ده‌وله‌تیک نیه که هه‌موو داخواییه‌کان به‌دی بینتی همیشه‌ش دان به‌شهرعیه‌ت دانانری و ده‌سختستی گوپرایه‌لیش نات‌ه‌واوه، له‌وانه‌شه کۆته‌کانی رامیاری نیو ده‌وله‌تی و یاسای ده‌ست به‌سه‌راگرنتی هیزه شه‌رعیه‌کان کۆت و به‌ند بکریت، ره‌نگه زه‌حمه‌ت بیته‌ که‌سنوری نیوان هه‌ر دوو بواری گشتی و تاییه‌تی دیاری بکریت یا باشی بایه‌خی پی ناردیت، له‌ده‌وله‌تی فیدرالیشدا له‌وانه‌یه دوو‌کۆمه‌ل له‌ ده‌سه‌لاتی رامیاری هه‌بن که‌هه‌ریه‌که‌یان وای پیشان نه‌ده‌ن که‌په‌په‌وه‌بیان ئی ده‌کری له‌بواری تاییه‌ته‌ندیاندا.

ئه‌وه مه‌رجه پیناسه‌بیانه‌ی که‌له‌وه و پیش خراوته‌ه روو تیکه‌تیکه له‌مه‌رجه ده‌زگایی و فه‌رمانی پی‌وانه‌بییه‌کان. ئه‌وه پیناسه‌ش که له‌سه‌ر یه‌کێک یازاتر له‌م په‌گه‌زانه‌دا چر نابنه‌وه، ئه‌وا بیگومان شیوه‌ی جیاواز له‌بیرۆکه‌ی ده‌وله‌ت پیشکه‌ش ده‌کن و ناوه‌پۆکی جیاوازیان هه‌یه له‌شیکردنه‌وه‌ی چالاکیی ده‌وله‌تدا.

پیناسه فه‌رمانییه‌کان بۆ نمونه، به‌زمانی ئه‌وه ئه‌رکانه‌وه داده‌پێژرین که‌ده‌وله‌ت نه‌نجامی نه‌دا. له‌وانه‌شه که ده‌وله‌ت له‌پێگه‌ی لایه‌نه‌کانی سه‌رجه‌م ئه‌وه ده‌زگایانه‌وه دیاری بکریت که ئه‌وه ئه‌رکانه جێبه‌جێ ده‌کن، په‌نگه ئه‌مه‌ش هه‌ندیک له‌وه جیاوازیانه‌ بشاریت‌ه‌وه که له‌سه‌روه‌ه خراوته‌ه روو له‌نیوان هه‌ر دوو گۆره‌پانی گشتی و تاییه‌تیدا و له‌نیوان ده‌وله‌تی نوێ و شیوه‌ه‌ پێشتره‌کانی رێکخسته‌ه رامیارییه‌کان.

پێنازه جیاوازه‌کان له‌شیکردنه‌وه‌ی رامیارییدا به‌شیوه‌یه‌کی دیاری‌که‌ر، په‌یوه‌ند بووه به‌و رایه‌ ئاشکرایانه‌وه که‌ده‌ره‌باره‌ی ده‌وله‌تن، به‌تاییه‌تی ده‌وله‌تی دیموکراتی ئازادی نوێ. بارودۆخه‌ راسته‌قینه‌کان ئالۆژن و به‌شیوه‌یه‌کی گشتی بریتیین له‌مانه‌: فره‌یی خوازه‌کان وا ره‌فتار له‌گه‌ل ده‌وله‌تدا ده‌کن وه‌ک بواریک که‌تیایدا مملانیکیانی نیوان به‌رژه‌وه‌ندییه‌کانی کۆمه‌له‌ه‌ پرکابه‌ره‌کان یه‌کلایی ده‌کریت‌ه‌وه یا وه‌ک حوکمیکی بی لایه‌ن له‌یه‌کلایکردنه‌وه‌ی ئه‌م جۆره‌ مملانییه‌کاندا (کۆمه‌له‌ رایه‌که‌ که‌نۆریه‌ی کات په‌خه‌ ده‌گریت به‌هۆی ئه‌وه‌وه که ناتوانیت هیچ شتیکی دیاری‌که‌راو بلیت ده‌ره‌باره‌ی ئه‌وه‌ی که‌ده‌وله‌ت چیه‌وه‌ چی ده‌کات). مارکسیه‌تی ته‌قلیدبیش ده‌وله‌ت وه‌ک ئامرازی

هیزی چینایه تی مامله دهکات که چینی بالا دست له کومه لگادا پیادهی دهکات یابه ناویه وه پیاده دهکرت. (رایه کی پته وه سه بارهت به فهرمانی دهولت به لام که متر دیاریکری ورده کاریبه ده زگاییه کانه بۆ به نه نجام که یاندنی) نوسینه مارکسه کان له وه دهیه که مانه ی پابوررد به لای ریزه ی سه ره خویدا زیاتردا بۆ دهولت وایان شکانده ته وه بۆ له چوار چیه ی شه کۆت و به ندانه دا که وا سیستمی نابوری و کومه لایه تی ده یان سه پتئی، له شتوازیکی تا راده یه ک هاوشتیه نوسره نامارکسیه کان که هه ندیک جار پتییان دهوترت. (دهوله تیه کان یا شهوانه ی که بانگه وازی دهولت دهکن) (New statists) یا (ده زگاییه نویکان) (New institutionalists) دهولت وه ک ریکراویکی دیاریکراوی خاوه ن به رزه وه ندی تایبهت به خوی له هه ولئیکی خود هوشیاریدایه بۆ پرکردنه وه ی شهوا که لینه که له شیکردنه وه ی ژماره پیدا هه یه .

See also: Anarchism ; contract theory ;
 Federacion ; government (a) :
 The institution ; Marxism ; nation ;
 pluralism ; policy ; sovereignty.

State Capitalism (سهرمایه داریی دهولت (راسمالیه الدولیه)

زاراوه یه که که هه ندیک جار به و سستمه نابوریانه دهوترت که زۆر له پوهاله تهکانی سهرمایه داریی پیشان شه دات، به لام دهولت پالپشتی خاوه ن داریی تایبه تی دهکا به ته وای و به شتیه یه کی بنه رته ی. زاراوه که بۆ وه سفی نابوریه سهرمایه دارییه کان به کار دئی که دهستتیه وردانی دهولت تیا یاندا دهگاته خاوه ن دارییان و دهست به سه راگرتنیان به سه ر که رته پیشه سازیه کان یا نابوریه به ناو سۆسیالیستییه کان که تیایدا دهولت به ره م هینان ناراسته دهکات و نامانجی سه ره کیی به ره م هینان

بریتیه له دروستکردنی زنده بایی و که له که کردنی، بیروکراتیه تیش یا حیزبی دهسه لاتدار جینگه ی چینی چهوسینه ر دهگرتته وه. ووتراوه که نابورییه سه رمایه داریه به پیشکه وتووه کان دهگاته قوناغی سه رمایه داریی قورخکردنی دهولت (که هه ندیک جار بیتی دهوتریت: **Stamocap**) که تیایدا دهولت و کومپانیا گوره کان یه ک بارستن وکومه لگا به سه ریدا زاله.

See also :Anrcho- syndicalism ;
cpitalism ; corporatism (b) :
ideal type; interventionism :
liberalism ; Marxism; political economy ; socialism.

سۆشیالیزمی دهولت (اشتراکیه الدوله) State Socialism

زاراوه که له بنه چه دا بۆ وه سفی ئه و ماوه گواستنه وه ییه به کار هاتووه که تیایدا دهست به سه راگرتنی مه لبه ندی پنیویسته بۆ گۆرینی نابوریی وه لوه شانندی په یکه ره سه رمایه داریه کان. ئیستا زراوه که به جۆرنیکی ناسایی تر به سه ر ئه و کومه لگایانه دا جی به جی دهگرتت. که تیایدا دهزگایه کی حکومی به هیز دهست به سه ر به ره م هینان و دابه شکردندا دهگرتت و باوه ری به ئایدۆلۆژیای سۆشیالیستی هه یه.

See also:Marism : socilism.
Statism See :Interentionism.

رهوش (الوضع) Status

بریتیه له و باره ی که نه ندای کومه لئیکی کومه لایه تی هه به تی وه ک خیزان یا کومه لگا یا ریکخراوی لقیی سه ره به حیزبیکیی رامیاری، به پیی ئه و بارانه ی که نه ندایه کانی تری کومه له که هه یانه ده ناسریت و ههروه ک چون که پیوه ره کانی

کۆمه له کۆم و رێساو به هاکانی دیاری ده کەن به م شێوهیه بار پێک دیت له په یوه ندیبه کانی هیزکی نیزامی و په یوه ندیبه کانی نيمتيازه کان یا په یوه ندیبه کانی بهرپر سیاریتی و پابه ندبوون. لیک جیاکردنه وه به کیش هه به بۆ هه ندیک مه به سستی شیکردنه وه یی له نیوان باری به دی هاتوو له ئه نجامی جۆریک له پرکابه ریی (وه ک پالئوراوی حیزبکی رامیاری بۆ هه لێژاردنه کانی سه رۆکایه تی یا سکرتری گشتی سه ندیکایه کی کرتیاری) و له نیوان باری وه رگراو- به شێوه یه کی نه گه ریی به لانی که مه وه به له دایک بوونه وه (وه ک بارتک له خیزانیک یا خیلنیک و ئه ندامیتی چینیک یا ره چه له کینکی فرمانه روا). له وانه شه که باره جیاوازه کان له ناو کۆمه لیکدا پۆلین بکرین به پپی راده ی ئه و ناو و ناویانگه ی که ئه ندامه کانی کۆمه له که پێوه یان ده به سستی زۆر له زانایانی کۆمه لناسی رامیاری بار به هۆکارنکی گرنگ داده نین که کار له زۆر شێوه ی ره فتاری رامیاری ده کات به ده نگدان و به شداریکردنی رامیاری و هه لۆیسته کان له به رامبه ر ده سه لات و... هتد.

See also : Hierachy ;socio- economic status.

شیکردنه وه ی بونیادی - فه رمانی

Structural- functional Analysis (التحليل البنيوي - الوظيفي)

پێگه یه کی شیکردنه وه یه که سیستمیک ده پشکنی له رووی ئه و بونیادانه وه که لیبی پێک دئی و ئه و فه رمانانه ی که ئه و بونیادانه به جیبی دینی، شێوه یه ک له م شیکردنه وه یه جیبه کی کاریگه ری وه رگرتوه له زانستی رامیاری ئه مریکی و به ریتانیدا له هه ردوو ده یه ی په نجاکان و شه سه ته کان و سه ره تاکانی ده یه ی حه فتاگاندا له سه ده ی بیسته مدا. پێنازه که وای دانه ئی که بۆ هه ر سیستمیکی رامیاری کۆمه له فه رماننکی دیاریکراو هه یه که ده بیته به جی به ئینریت ئه گه ر بویستری سسته که به رده وام بی.

پاشان ئو بونىدادانه نوئ دەكرىنه وه كه ئو فرمانانه بهجئ دىزن و شىوازى بهجئ گه ياندنى ده پشكزى. ئه نجا په يوه ندى له نىوان شىوازى ئه نجامدانى ئو فرمانانه بنه رته تىبانه دا و جۆرى رۆشنىيرى راميارى كۆمه لگدا دروست ده كرى.

گرنگترين چاكييه كانى ئه م رىبازه ئه وه يه كه له لايه نه زىندوه كانى سىستمه كه دا چر ده بىته وه و ده كات كه بتوانرئ به راوردى رىك و پىك له نىوان سىتمه كاندا ئه نجام بدرئ له رىگه ي ديارى كردنى بۆ ئو فرمانانه ي كه پىويستن بۆ هه موو سىستمه راميارى به كان. به لام چه ندىن گرفتى ئاشكرا هه يه له رىبازه كه دا، به تايبه تى ئو گرفتانه ي كه له دارشتنى هه ر پىناسه به كدا، بۆ زارواه كانى (فرمانه بنه رته تىه كان **Requisite function**) و (به رده وام بوونى سىستم **system persistence**) و (مانه وه **survival**) دا هه ن. شىكردنه وه ي بونىدادى فرمانى به پىويستى هه ول نادات كه لىكدانه وه يه كى فرمانى پىشكه ش بكات. ديارى كردنى په يكه ره وه ده زگا سه ره كىيه كان له رىگه ي كار ئه نجامدانى وه توژره پابه ند ناكات بۆ نمونه، به وه سف كردنى روودانى به ته نها له رووى به جئ گه ياندنى فرمانه كانى وه بئ به لام ئو گريمانانه ي كه باب ته كه ديارى ده كاو رىكى ده خات پىويسته كه هه ندىك لىكدانه وه ي فرمانى له خو بگرئ بۆ سىستمه راميارى به كان له سه ر ئاستى بنه رته. له بهر ئه وه شىكردنه وه ي بونىدادى - فرمانى به بوونى چه ند لايه نىكى لاوازى تىيدا و لايه نگرى تاوانبار كراوه وه ك لىكدانه وه ي فرمانى، ئه م گريمانانه ش په يوه ند ده بن به و گرفته پىناسه بىيه ديارى كراوانه ي كه له سه ره وه ئاماژه ي پىكراوه.

شىكردنه وه ي بونىدادى - فرمانى. به پىويست جۆرىكى تر نيه له بونىدادگه رايى (**mstructuralis**) و رۆر له وانى كه له م رىبازه دا كاربان كردوه توند بوون له په يوه ست بوونيان به ره فتارى تاكييه وه وه ك ئو رىسايه ي كه سه باره ت به تىبينى و لىكدانه وه بىيه بۆ شىكردنه وه ي سىستمه راميارى به كان. هه ندىك شىكردنه وه ي ماركسىش (له مى هه مان ماوه) وا وه سف ده كرى كه نه ميش بونىدادى - فرمانى به.

لیتره دا ئو باره نیقورییهی که دراوه به بوناد نه بییت بونیادیی بیت به شیوه یه ک که قابیلی جیاکردنه وه و لیکدانه وه پیشکه شکاراوه کان بیت که له زۆربه ی کاتدا فرمانییه .

Structuralism (البنيوية) بونیادگه راییی

بریتیه له و راییهی که ده لی جیهانی کۆمه لایه تی و پامیاریی ده بی له پوو ی هیزو په یوه ندییه شاراوه کانی پشت کاره و زمانه وه لیبی تیبگه یین له ده ره وه ی نه زموونی راسته وخۆوه له بهر نه وه ناکریت که راسته وخۆ تیبینی بکرت. هه ره وه چون پایه ی پولی بریکاری موقایه تی نزم ده کریته وه به و راییهی که ده لیت که نه م (بونیاده قولانه) کار دیاری ده که ن و ده بیه ستنه وه و لیکدانه وه یه کی ریکخراو پیشکه ش ده که ن بق پواله تی ده ره کیسی نارینکراو بق چالاکییی کۆمه لایه تی. بونیادگه راییی دژ به فه ردیته تی بنه مایی و نه زموونی ده وه سستیتته وه. چه ندین هه ولیش دراوه بق نمایشکردنی بونیادگه راییی وه کو رینگه یه کی یه کخراو و گونجاو بق شیکردنه وه ی هه موو دیارده کۆمه لایه تییه کان بخریته پوو. له راستیدا زۆر شیوه ی گرنگی هه یه له کاره کانی ناو بواره جیاوازه کانی توپژینه وه دا. بق نمونه شیکردنه وه ی بونیادگه رانه ی زمان له شیکردنه وه ی بونیاتگه رانه ی دیارده نا زمانییه کانی پامیاری ناچیت. له شیکردنه وه ی پامیاریدا شیوه بونیادگه راییی که زۆربه ی کات ریکه وتی مارکسیه تیک ده کات که ریشه ی پینازه که ی له وه هیزو په یوه ندیانه دا داکوتاوه که شیوه ی به ره م هیتان پیک دینن.

**See also: Structural – functionl analysis;
Structuration ; structure**

بونیاد / ریڅخستن (التعمیق) Structuration

شیکردنه وی پامیاری بونیادگه رانه بونیاد وه که هۆکاریکی دیاریکهر و به ستره وهی پیچه وانهی بریکاریی مرقابیه تی مامله ده کات. فرمانگه رایى - بونیادگه رانهش بونیاد وه که هاو واتای سستمی کۆمه لایه تی یا جۆری په یوه ندییه کۆمه لایه تیه کان مامله ده کات. نه و شیکه ره وانesh که حه ز ده که ن خۆیان له و ناماژانه به دور بگرن و نه وانeshی که حه ز ده که ن زاراهوی (بونیاد) به کار به یئین بق وه سفی نه و بنکه و سه رچاوه کۆمه لیا نه ی که ریڅه به وه رگرتنی کارى تاکی ده دات هه ندیک جار ناماژه به (پروسه ی بونیاد ریڅخستن The process of structuration) نه که ن. نه م پروسه یه ش به ره مه یئانه ی سستمه کۆمه لایه تیه کان و دووباره به ره م ه یئانه وه یین له ریڅه ی رافه کردنی تاکه کانه وه و به کار ه یئانه ی بنکه و سه رچاوه کان بق په یوه ندیکردن و کاره وه له خو ده گرتت. زاراه که ش به تاییه تی په یوه نده به توژی نه وه کانی نه نتونی (گیدینن) وه.

See :also : hermeneutics; hermeneutics ;
Structural – functionalism ; structuralism;
Structure.

بونیاد - په یکه ر (البنیة، الهیکل) Stucture

بریتیه له ره گه زه کان و په یوه ندیه نالوگۆپرکراوه کان که پیکه وه سیستمیک یا ده زگایه ک یا پیاده کردنیک پیک دینن. ره نگه په یه که ری سیستمی پامیاری له پروی ده زگا کانی وه وه سف بکرتت (نه نجومه نی یاسادانان و حیزیه پامیارییه کان و کۆمه له کانی به رزه وه ندى... هتد) و لایه نه په یوه ندیداره کانی نه و تاکانه ی که ره گه زه کانی په یکه ره که یان (وه رگرتوه) (یاسادانه ره کان و نه ندامانی حیزیه کان و هاوولاتیبیان و به ره مه یئنه ره به کاریه ره کان... هتد) و نه و پیاده کردنانه ی که

لایه نه په یوه نډیداره کانی ده زگاگان و تاکه کان دیاری ده کات وړیکي ده خات (یاساو ده سلات و په یوه سستی و هیژ ... هتد) هه روه ها ده کړیت که هر په گه زک ده په یکه ره که دا لیک بدریته وه له پړوی په گه زه په یکه ریبه کانی وه هه روه ک چون ده کړیت په یکه ره که خویشی بیته په گه زی په یکه ره کانی تر.

له بهر نه وهی که هه ندیک له پیناسی په یکه زیا د ده کړیت له هه موو شیوه کانی توژینه وه دا نه و نامازه بۆ (په یکه) په کم جار نه وه ناگه یه نی که وه سفکه به شتیوه کی گونجاو (بونیادی) یه، زور له نوسه ری فره یخوازی، (په یکه Structure) وه ک هاومانایه کی زار او هی (ده زگا Institution) چاره سه ده کن و زار او گه ی پشوش به کار ها تووه بۆ گه یان دنی بایه خدان به په فتاری راسته قینه ی تاکه به شدار بووه کان له پړومه ده زگایه کاند نه وه ک جیگه یان پایه ی په سمیان. لیره دا په یکه ره که بریتی ده بیته له کور کړدنه وهی کاری تاکي و نا کړیت که هر نامازه یه ک بۆ میکانیزمه لاهه کیه کان دهره وهی ناستی کاری تاکي تیبینی کراو یا له ژیریدا مه به ست بیته.

See also : pluralism ; social structure ;
Structural – functional analysis: structure-
Ration ; structuralism.

Sub- community (الجمیع الفرعی)

کومه لیکي کومه لایه تیبه که له هه ندیک پواله تی دیاری کراودا به شداران زیاتر له و پواله تانه ی که کومه لگه به ته و او ی هه یه تی. بویه له وانه یه کومه لگایه ک کومه لگای لقی جیاواز و زور له خو بگریته و له وانه شه که تاکینک سه به چه ندین کومه لگای لقی بیته، له کومه لگایه کی دیاری کراو له پړوی زه مینیبه وه وه ک شار په نگه چه ندین کومه لگای لقی یا نایینی هه بیته. په نگه نه م جوره کومه لگا لقیبانه قه واره ی رامیاری په یوه نډیداریان هه بیته له سستمی کی رامیاریدا به هوی به رژه وه ندیبه هاوبه شه کانیانه وه

و دهرغه ته کانه وه له پیناوی کاری رامیاری هاوبه شدا.

See also : community ; olitical cultre.

Sub-government (الحکومة الفرعية)

زاراوه په که له شیکردنه وه ی رامیارییدا به کار دی بۆ وه سفی نه و کژمه لانه له پره گهزه رامیارییه کان تیشیاندا یاسا دانره کان و نوینه رانی ریڅخراوه په یوه نندیداره کان که زیاتر له وانی تر سودم ند ده بیټ له بریاره پوټینیبه کان له ناو ناوچه په کی تارپاده په ک تایبه تکر او له رامیارییدا... زاراوه که که به گشتی به کار دی بۆ دیاریکردنی نه وانه ی به شتیوه په کی کارا به شداری ده که ن له بریاره کان له په یوه نندیکردنی هاوکارانه ی ریڅخراو له ننیوان خویاندا نه وه ک له گه ل کومه لیکي فراوانتر له تاکه کان که مه ندیک بایه خیان ه په له بواره که داو زځر له وانیش دور خراوه ن له به شداریکردنی پوټینی (حکومه ته لقیه کان) زاراوه په کی باوه له نه ده بیاتی نه مریکیدا، شیکردنه وه ی رامیارییه کانی به ریتانیش حه ز دکات که زاراوه ی (work net) به کار بهینی بۆ وه سفکردنی چه مکیکی هاوشتیوه .

See also : decision- making analysis;
Incrementalism ; policy analysis;
policy network

Survey (پوښپان المسح)

توژینه وه په کی دريژه له لایه نه هه لیزارده کانی هه ندیک له (دانیشتون) (به مانای کژمه له که سیک یاگروپیک یا برکه ناکه سییه کان وه ک پووداوه دوویاره بووه کان) .

له‌بەر ئەوەی که هۆکاره‌کانی تێچوون و کات و سه‌رچاوه‌کانی تر یا ئەسته‌می سروشتی بۆ مامه‌له‌ کردن له‌گه‌ڵ هه‌ر بېرگه‌یه‌ک له‌ ناو کۆمه‌ڵێک دانیه‌شتواندا له‌ زۆر له‌ پویتیوانه‌کاندا، توێژینه‌وه‌ گه‌شتگه‌ره‌کان وه‌ لاده‌نرێن ئەوا پویتیوی نمونه‌کان زیاتر به‌کار دێت، شیکردنه‌وه‌ پویتیوییه‌کانیش ئەنجامی پوو پویتیوییه‌کان به‌کار دێنێ بۆ پشکنینی گریمانه‌کان یا داره‌شتنیان و پۆلێنکردنی باره‌کان و خولقاندنی نمونه‌کان... هتد.

See also: panel study; smaple.

گۆران – وه‌رچه‌رخان (التحول) Swing

زاراوه‌که به‌کار دێ بۆ وه‌سفکردنی گواسته‌نه‌وه‌یه‌کی پێژه‌یی بۆ پشتگیری له‌ حیزبێکی رامیاریییه‌وه‌ بۆ یه‌کیکی تر له‌ ناو ده‌نگده‌ره‌کانی یه‌ک بازنه‌ی هه‌لبژاردندا یا کۆمه‌ڵێک بازنه‌ی هه‌لبژاردن یا هه‌موو وولات، به‌ پێژه‌یه‌کی سه‌دی. به‌ زمانێ (وه‌رچه‌رخان) له‌ حیزبێکه‌وه‌ بۆ یه‌کیکی تر گوزارشتی لێ ده‌کریت به‌وه‌رگرتنی پێژه‌یه‌کی سه‌دی له‌ ده‌نگدانه‌ی که‌ حیزب دۆراندویه‌تی حساب ده‌کریت به‌ به‌راوردکردن به‌ هه‌لبژاردنی پێشووه‌ خسته‌نه‌ سه‌ری بۆ ئەو پشکه‌ی پێژه‌ی سه‌دییه‌ی که‌ حیزبێکه‌ی تر ده‌ستی که‌وتوه‌ له‌ هه‌لبژاردنه‌وه‌ پاشان دابه‌شکردنی ئەنجامه‌که به‌ سه‌ر دوو دا بۆ پێگرتن له‌ (وه‌رچه‌رخان) بۆ حیزبی دووهم. بۆ نمونه له‌ وانه‌یه‌ حیزبی أ له‌ بازنه‌ی هه‌لبژاردنی (س) دا زیاد بوونیک له‌ پشکه‌ی ده‌نگه‌کانیدا به‌خۆوه‌ ببینی له‌ دوا هه‌لبژاردنه‌وه‌ له‌ 25٪ بۆ 30٪ و حیزبی ب پشکه‌که‌ی داده‌به‌زی 45٪ بۆ 38٪ له‌بەر ئەوه‌ (گۆران) له‌ حیزب (ب) بۆ حیزبی (ئه‌لف) ده‌کاته 5 + 7 - 12 دابه‌شکراوه‌ به‌ سه‌ر دوو دا واته 6٪ ئەگه‌ر هه‌ردوو حیزبه‌که‌ش پشکه‌ی ده‌نگه‌کانیان له‌ ده‌ستا (به‌هۆی بوونی حیزبی تروه‌ له‌ یه‌ک هه‌لبژاردندا یا هه‌ر دوویان) ئەوا پێژه‌ی سه‌دی ئەوه‌ی که‌ حیزبی یه‌که‌م له‌ ده‌ستی داوه‌ له‌ پێژه‌ی

سه‌دی ئه‌وه‌ی که حیزبی دووم له‌ده‌ستی داوه‌شکینریت و ئه‌و نه‌نجامه‌دا به‌سه‌ر دوودا دابه‌ش ده‌کرتیت بۆ دۆزینه‌وه‌ی (وه‌چه‌رخان) ه. توانای به‌راووردیکی ته‌واو بۆ ئه‌نجامه‌کان کاریگر ده‌بیت به‌بوونی حیزبه‌سییه‌که‌مه‌کان و جیاوازییه‌کان له‌پێژه‌ی سه‌دی سه‌رجه‌م ده‌نگده‌ره‌کان له‌هر دوو پێۆسه‌ی ئه‌وه‌ له‌بێژاردانه‌ی که‌بابه‌تی به‌راورده‌که‌یه‌.

See also :psephology.

Syndicalism

See: Anarcho-syndicalism.

شیکردنه‌وه‌ی سیستمه‌کان (تحلیل النظم) Systems Analysis

پێبازنکه‌ له‌شیکردنه‌وه‌ی په‌یکه‌رو ده‌زگاو پێۆسه‌ رامیاریه‌ په‌یوه‌نده‌کان به‌توێژینه‌وه‌کانی دیقی‌د ئه‌یستنه‌وه‌ به‌تایبه‌تی. شیکردنه‌وه‌ی ئه‌یستن بۆ سسته‌م رامیاریه‌کان (که‌ بۆ نمونه‌ له‌کتیپی دایقی‌د ئه‌یستن به‌ناونیشانی (شیکردنه‌وه‌ی سیستمه‌کان له‌ژبانی رامیاریدا پوونکراوه‌ته‌وه‌) که‌خانه‌ی (واپلی) ده‌ریکردوه‌ له‌نیویورک له‌سالی 1965) له‌خسته‌ ناوه‌کانی داواکارییه‌کان و پالپشتیکردن و ئه‌و پێۆسه‌ی گۆرین که‌مامه‌له‌ ده‌که‌ن له‌ده‌سه‌لاته‌کاندا چڕ ده‌بیته‌وه‌ (که‌ له‌سسته‌می ده‌وله‌تی نویدا حکومه‌ت و ئه‌نجومه‌نی یاسادانان...) له‌گه‌ل ئه‌و خسته‌ ناوانه‌دا، و ده‌رچووه‌ به‌ره‌م هاتوه‌کان... هتد له‌خۆ ده‌گرت و میکانیزمی گه‌راندنه‌وه‌ که‌ده‌رچووه‌کان راست ده‌کاته‌وه‌ به‌په‌ی خسته‌ ناوه‌کان و ڕینگه‌ی به‌رده‌وام بوونی سسته‌مه‌که‌ له‌به‌رامبه‌ر فشاری دروست بوو له‌ناو سسته‌مه‌که‌دا یا له‌ژینگه‌که‌یدا . ئه‌گه‌ر فشاره‌که‌ گه‌یشه‌ پاده‌ شلۆقه‌کان و له‌و ئاستانه‌دا ماوه‌یه‌ک به‌رده‌وام بوو ئه‌و ڕه‌نگه‌ گۆرانکاریی له‌ ده‌سه‌لاته‌کاندا پوو بدات (گۆرانی حکومه‌ت له‌هه‌لبێژاردنه‌کاندا بۆ نمونه‌) له‌سسته‌می حوکمییدا (پوودانی شۆرش بۆ نمونه‌) یا له‌کۆمه‌لگای رامیاریدا

(پوودانی جیابوونه وه بۆ نموونه) له وانه شه كه فشار له كۆتاییدا بپێته هۆی تێكدانی سستمه كه خۆشی. فره بوونی داواكاریه كانی دانیشتوان له كۆمه لگادا له پێشنیارانه رامیاریبیه كاندا كۆده بپێته وه (مه سه له كان) كه حیزبه رامیاریبیه كان یا نامرازه كانی راگه یاندنی جه ماوه ریبی یا كۆمه له كانی به رژه وه تندی ده یخه نه روو و سیستم چاره سه ریان ده كات. (پاسه وانانی ده روزه كانیش) له جۆره جیاوازه كانی لیشاوی داواكاریبیه جیاوازه كانه وه رێك ده خه رین بۆ خۆبه دوور گرتن له زیاده پوی له شیکردنه وه ی ئه وه كه نالانه دا كه داواكاریه كان له رینگه یانه وه سه رنجی ده سه لاته كان راده كێشن. پشتگه ریکردنی ده سه لاته كان و سستم و كۆمه لگا خۆی ده روزه به كی گزنگه ئه گه ر ئه م پشتگه ریبیه هاو دژ بوو (له رینگه ی تێكدان یانه توانایی شه رعیه ت یاخرایی هه ماهه نگی له نیتوان ده رچوو ه كان و خسته نه ناوه كاندا) ئه وا ئه مه فشار له سه ر سیستم دروست ده كات. چه ندين كۆتیش هه یه له سه ر كارپێكردنی سستمه كه جا ئه گه ر سستمێك ناوه كی بپێت (نه بوونی سه رچاوه رامیاریبیه كان، یاسه رنه كه وتنی په یوه نديكردنی رامیاریبی) یا ده ره كی بپێت (وه ك ده ستپوه ردانێو ده وه له تیو كۆته نابوری یا یاساییه كان) وه له فه رمانگه گزنگه كانی ده سه لاته كان بریتیه له ده ركردن به و گۆرانا نه و پاشان خۆگونجاندن له گه لیان.

شیکردنه وه ی فه رمانیی گابرییل ئه لمۆندو هاوه له كانی، له گه ل ئه وه شدا وه ك شیکردنه وه ی سستمه كان پۆلین ناكریت. واش داده نریت كه سیتیمیکي رامیاریبی هه یه كه په یكه ره كانی فه رمانه بنه رپه تیبیه كانی تیدا جی به جی ده كریت و هاوبه شی ده كات له ئالوگۆره كان له گه ل ژینگه دا. كارل دۆچیش له پێنازه كانیدا بۆ لیکۆلینه وه ی په یوه نديكردنی رامیاریبی (بۆ نموونه له كتیبی (ده ماره كانی حكومه تدا) كه له فری پرئیس له نیویۆرك له وه كه نالانه ی كه پێتیه وه په یوه نديكردن روو ده دات له سستمه كه داو پرۆسه كانی خۆراكپێدانی گه راوه وباره ناساگییه كانی په یكه ره كان و پرۆسه كانی په یوه نديكردن له پووی شوپینه وا ره كانی وه له سستمی رامیاریدا له خۆ ده گریت. ئه وه خه سه لانه ی كه رپبازه ی سستمه كه پێشكه شیان ده كات بۆ شیاكارکردنی رامیاریبی

ئەمانەن: پىيازەكە رىنگە ئەدات بەتوئىزىنەو ەو بەراوردکردنى سىستىمە رامىيارىيە ناھكۆمىيەكان ەك سىستىمى رامىيارىيى نىو دەولەتى يا شار يا رىكخراوى لىقى حىزىبى رامىيارىيى ياپرۇقەى بازىگانى فرە رەگەزەكان لەپۆلئىدا ەكو رىكخراوىكى رامىيارىيى، كەبەشىئو ەيەكى گىشتىگر لەجۆرەكانى پۆلئىنكردن كە شىاوى جىبەجىكردن بن پىتشكەش دەكات لەپىناوى شىكردنەو ەى بەراوردكارىيى ەكە رامىيارىيە جىاوازەكان (ەكە نوئى) ەپەرەسەندوو ەكان ەدىكاتۆرىيەتەكان ەدىمۆكراتىيەكان يا دەولەتە بەكگرتوو ەكان ەدەولەتە فېدرالىيەكان بۆ نمونە) ، سەرنج رادەكىشى بۆ پرۆسەكانى گۆرپىنى داواكارىيەكان ەخۆراكدانى گەپراو ە ئالوگۆرپەكانى نىوان سىستىمى رامىيارىيى ەزىنگەكەى، ەرىنگەكانى چەسپاوى سىستىمە رامىيارىيەكان بەپووى فشارى ناوخۆى ەدەرەكىدا. بەلام پىيازى سىستىمەكان رەخنى لى دەگىرئى بەھۆى ئو سەختىيانەى پەيوەندن بەكارپىنكردن ەندىك لەچەمكە سەرەكىيەكانى (و ەك بەردەوامىوونى سىستىمى رامىيارىيى ە (فشار)) ە بەدىيارىكردن سنورىك كە لەھالەتە سىستىمىكى رامىيارىدايە، كە سىستىمىكى دىيارى كەرە بەشىئو ەيەكى يارمەتىدەر بۆ دۆزىنەو ەى نەو ەك سىستىمىكى سروسىتى.

See also : Feedback ;getekeepers;
 Overload (b) : Communications over-
 Load;political system ; structural-
 functional analysis.

Tactical Voting (التصويت التكتيكي) دەنگدانى ئەكىكى

دەنگدانى تەكتىكى پىك دىئ لە ەو رگرتنى بىيارى ەلئىزاردنى پالئوراوىك ياھىزىبىك لەھەلئىزاردنەكاندا بەمەبەستى زامنكردن ئىنجامىك بەم شىئو ەيە ئىمە پەيوەندىدارە بۆ نمونە بەسىستىمى ەلئىزاردنى زۆرىنەى ساكارى بەرىتانىيەو بەلام دەكرئى كە لەسىستىمەكانى ەك دەنگى قابىلى گواستىنەو لەھەلئىزاردنەكاندا بەكار بىت (لەپووى

پښتني به با شتر زانينه كانه وه) و له سيستمه كاني نواندني پښه يي داكه پشت به ليسته كان ده به ستيت كه مرجي كه مترين راده ي هه به له پښه ي سهديدا بق داينكردي كورسيه كان (وهك له نه لمانيدا) نمونه ي نه مانه ش وهك: ده نگره راني پارتی كرنكاران و پارتی ديموكراتي نازاد له بازنه به كي هه ليزاردني به ريتانيدا برپار نه دن (به شيوه به كي سه به خو و له ريگه ي پښخستن يكي پيشتر) كه ده نگ دان به پالتيوروي به كيك له دوو حزيه كه نه گهري به زاندي پالتيوروي پاريزكار زياد ده بيت له بري (په رتكردي) ده نگره كه دژ به پاريزكاره كان يابه كار هيناني ده نگره راني پارتی ديموكراتي نازاد له نه لمانيا ده نكي بازنه ي هه ليزاردنيان بق نه و حيزه كوره به ي كه ديموكراتي ليبراله كان نئينتيلافي له گه ل ده كهن به لام ده نكه كاني ليسته كه ده دنه ديموكرات ليبراله كان.

See also: Election: list system: single transferable vote ; system ; voting

Technocracy (تەكنوكراسی) (حكومة الفئيين)

بريتيه له و سستمه پامياريه ي كه له نه نجامي گورپني پامياره كان به شاره زا هونه ريه كان دپته كايه وه . حكومه تي ته كنيكاره كان وهك شيوه به كي حوكم برونه به كي يوتوپيا بيه كه له نه مريكادا به باش زاراه له ماوه ي بي بازا پي نابوريدا پيش شهري جيهاني دووم رهنكه به ناراسته به كيش داينري كه مه ترسي هه به له ده ولته پيشه سازيه كاني نه مرودا، و پشت به و گريمانانه ده به ستی كه پي و ايه خوشگوزه راني مروفايه تي زياد ده كات به چاكبووني تواناي حكومت و نه ميش له نه نجامي به رزكرده وه ي پله ي پولي پامياره ي شاره زانان له پولي پايويزكاريه وه بق پولي وه رگري برپاره كان دپته كايه وه له گه ل گورپني كارگيري يا پامياره ناشاره زا، له بهر نه وه ي پتوره هونه ريه كان شويني به رزه وه ندي و نايدولتوزيا كان ده گرته وه

لهوه رگرتنى برباره راميارى بيه كاندا نهوا زؤر بهى ناكؤكيه كان مؤركى راميارىيان نامىنى.

نهوانهى كه ره خنه له م گريمانه ده گرن و به راستى نازانن له سر نه م بناغه يه (بؤ نمونه زؤر ناكؤكى راميارى بنه ره تى ناكؤكين له سر نامانجه كان نهك نامرازه كان، شاره زايى هونه ريش به روه نهوه ده چى كه دابه ش بيت بؤ چه ندين به شى جياواز و به شتويهك كه پتويست به وه دهكات كه زانيارى به كان ريك بخرين و (حوكمىكى گشتگر هبى) نهوش رهت ده كه نهوه كه نامانجى نهوانهى كه حكومه تى ته كنكاره كانيان دهوى خوازازه چونكه نه گهر راميارى بايه خ به چا كردنى ناكؤكيه كان بدات نهوا نايبت رينگه به برباره هونه ريه كان بدرت پيش پرؤسه كانى مشومر وه رگرتنى برباره كان بكه ويته سه يارهت به به هاكان له كؤمه لگه دا.

See also: Aristocracy ;
utopianism.

ليكدانه وهى نامانجى (التفسير الفائى) Teleological Explanation

هر ليكدانه وه يهك كه له هيزى ليكدانه وهى دا پشت به نامانجيك يا به بارى كوتايى نهو ديارده يه ببه ستى كه ليك ده درننه وه. بؤ نمونه حيزه راميارى به كان به مه به ستى ده ستى خستنى ده سلاتى راميارى داده مزين. به م شتويه نهو كارى گه ريه يه كه مه به ستى له داهاتودا مه سه له يهكى پيشو نهوه كه ليكدانه وهى حيزه كان پيشكه ش دهكات وهك ده رده كه ويته. له راستيدا وه سف كردنى ميكانيزمه كانى خؤراكي پيدانى گه پاره ده ريده خات كه ليكدانه وهى نامانجى به شتبه كه ليكدانه وه يهكى سه ريبى. وادياره كه ليكدانه وه نامانجيه كان پتويستيان به توؤيزنه وه يهكى ورد هيه. په ننگه هه نديك شتويه ديارى كراوى ريكخست و به شتويه يهكى خولى كارى گه ريه يهكى ديارى كراوى هبى به لام نهوه لهوانه يه به شتبه بيت له مه به ستى هر

ئاراستەى توندېرەو لەناو پارتي كرنكارانى بەریتانیدا لەدەپەى حەفتاكان و
هەشتاكاندا.

See also: Law (a) :scientific law;
Trend.

Theocracy **حکومەتى ئایینی (تیۆکراسی) الحکومة الدينية**

شێوەیەكە لەحوکم كەتیايدا فەرمانرەوا یا فەرمانرەواكان (كەلەوانەپە شێوەیەك
لەكەهەنەتەتیش بن) وای دەرەدەخەن كەئەوان پۆلى پامیاری و ئایینیان وەك
بریکاری پاستەوخۆی پەرستراویك ئەنجام ئەدەن و شەرعیەتە ئایینیەكان تیدا
سەرچاوەى سەرەكی پەيوەستییە پامیاریەكانە.
حکومەتى ئایینی شێوەیەكە لەحوکمی زۆرە ملییانەى حکومەت بەهۆی بنەماکانی
شەرعیەتە ئایینیەكانەو كەحکومەت پشتی پى دەبەستى.
حکومەتە ئایینیەكان وەك دەولەتى عیبری لەكۆنداو حوکمی كالفن لەجینف لە
سەردەمى چاكسازى ئایینی و تەبەت لەكاتى دالایلامادا پيش داگیرکاری چینی و
ئیران پاش لاپردنى شا.

See also: Absolutism.

Theory (النظرية) **تیۆر**

كۆمەلێك یاساو حوکمی گشتیەكە بەكانگێركراون و دەتوانیت لێكدانەوێهەكى نیزامى
بۆ بواریكى مەعریفى داين بكات یا كۆمەلێك تیبینی یا ئەوێ كەلەوانەپە بۆ پیشبینى
كردن بەرپووداوەكان بەكار بیئت یا ئەوێ كەرەفتاریك دەسەپینى پێویستە پەپرەوى

لئېكړت. ئم جۆرهى دواىى جۆرىكه له تيؤرى (پئوانه يى) شيكردنه وهى رامياريش به شتيويه يكي زؤر ناوه ندىى بايه خ ده دات به تيؤره (زانستى) يا (ئهمونيه كان) كه ئامانجيان ليك دانه وهى رپوداوه رامياريه كان يا پيشبيني كردنيانه. واداده نرئت كه ئه و تيؤرانه به گشتى ئامازهيان تيايه بؤ ئه و قه واره و په يوه ندىيانه ي كه قابيلى جاودىرى نيين به شتيويه يكي راسته و خؤ به لام له وانه يه كه به شتيويه يكي ناراسته و خؤ تاقيبكړتته وه له رپنگه ي تيبينيه وه. بؤ نمونه له وانه يه تيؤرىك تاقيبكړتته وه كه ئامازهي تيايه بؤ سرچاوه كاني هيزو په يوه ندىيه كان له ناو سيمتيكى رامياريدا ماده م گريمانه پشكش ده كات دهر باره ي ئه نجامى راسته قينه ي مللانيكاني نيوان ره گزه رامياريه كانه.

روانينيك هه يه كه تاراده يه ك ساده كراوه، بؤ تيؤرىك كه پيى ده وترئت وه سفى (چينى كيك) - چينى يه كه م برتبه له كؤمه ليك راستى ئه زمونى كه به تيبينى كويان ده كه ينه وه، پاشان حوكمه گشتيه كان داده نزين سه باره ت به م راستيانه، دواى ئه مه ش هه ول ئه دهن كه ئه م حوكمه گشتيانه ليك بده ينه وه به جوت كردنيان له گه ل ئه و گريماناندا كه ئامازهن به و قه وارانى كه تيبينى ناكړين واته ئيمه تيؤرىك بينا ده كه ين له وانه يه كه پرؤسه ي جيا كردنه وه بده وام بي بؤ چند چينيك و تيؤره كاني چينى يه كه مى سه روه بينا ده كړت بؤ ليك دانه وهى خواره وه، زؤريه ي كات چينه كاني ئه م تيؤره به پيى مه وادى ناستى گشتيتى ناو دهرئت: تيؤره (تسك مه وداگان) يا (هنده كيه كان) (كه سه باره ت به ربه قارى ياسادانين له راميارى په رله مانى به ريتانيدا پاش شه ر بؤ نمونه) و تيؤرى (مه وادى ناوه نجى) (كه تيؤرىكه له كارى راميارى يا له سيمتى رامياريدا). پاش بينا كړدى تيؤره كه له وانه يه به كارى بينين بؤ دروستكړدى كړدى گريمانه ي تر كه له وانه يه تاقيكردنه وهى به ره و ئه وه مان بيات كه تيؤره كه راست بكه ينه وه يا په تى بكه ينه وه. په ننگه ئه وهى سه روه ئامازه به وه بكات كه توؤزينه وهى راميارى به شتيويه يكي ناشكرا دابه ش ده بي بؤ چند قؤناغيك له تيبينى و پيك هينانى چه مكه كان و بينا كړدى تيؤره كان و ناماده كړدى و

تاقیکردنه‌وهی و جینه‌جینکردنی، بده‌گه‌ن نه‌مه باره‌که ده‌بیت و نه‌م پلانه چاره‌سهرکه‌ره به‌شیره‌یه‌کی نمونه‌یی تاراده‌یه‌ک جیاکردنه‌وهی زه‌حمته له نمایشکردنی توژینه‌وه‌که‌دا، به‌کێک له و هژیانه نه‌وه‌یه که وه‌سفی چینی - کێک بریتیه له‌هه‌له‌یه‌کی مه‌ترسیداره‌وه . ناکریت که تیبینی‌کردنیش بوو بدات له‌حاله‌تی نه‌بوونی پیوه‌ره‌کانی هه‌لبژاردندا. له‌به‌ر نه‌وه ده‌بیت که پیش کۆمه‌لێک تیۆر و گریمانه‌ی کۆکردنه‌وه‌ی زانیارییه‌کان بکه‌وێت. زاراوه‌ی (تیۆر) له‌زانستی رامیاریشدا به‌کار دی بۆ وه‌سفی هه‌ر کۆمه‌لێک له و گریمانه و چه‌مکانه‌ی که په‌یوه‌ندیان به‌یه‌که‌وه هه‌یه به‌ شیوه‌یه‌کی گشتی و به‌کار دیت له‌شیکردنه‌وه‌ی رامیاریدا.

زۆر جار ده‌وتریت که (تیۆره‌کانی) له‌م جۆره به‌هایه‌کی یارمه‌تیده‌ریان هه‌یه له‌دۆزینه‌وه‌دا مه‌به‌ست له‌مه‌ش نه‌وه‌یه که کۆمه‌لی گریمانه و چه‌مه‌که‌کان خۆیان هه‌یچ گریمانه‌یه‌کی بنه‌ره‌تی پێشکه‌ش ناکه‌ن ده‌رباره‌ی جیهان به‌لکو له‌وانه‌یه که هه‌یلتیکی دیاریکراو هان بدات له توژینه‌وه‌دا و پێشنیاری ریتیاژیکی دیاریکراو ده‌کات سه‌باره‌ت به‌بابه‌ته‌که‌و یا به‌پێچه‌وانه‌ی نه‌وه‌وه، یارمه‌تی نه‌دات له‌گه‌ران به‌دوای مه‌عریفه‌دا.

See also :Concept ; explanation;
 hypothesis ; law (a) :
 scientific law; normative theory ;
 operationalization ; political theory ;
 realism (a) : scientificrealism.

جیهانی سینیهم (العالم الثالث) Third World

زاراوه‌یه‌که به‌کار دی بۆ وه‌سفی نه‌و وولاتانه‌ی ناسیاو نه‌فریقاو نه‌میریکای لاتینی که سه‌ریه (جیهانی یه‌که‌م) نین (ده‌وله‌ته‌ پێشه‌سازییه‌کان) یا (جیهانی دوهم) (واته‌ یه‌کیتی سۆفیه‌ت و ده‌وله‌ته‌ شوعیه‌کان که پێشتر سه‌ر به‌و بوون نه‌و ده‌وله‌تانه‌ی پیوه‌ی په‌یوه‌ستن له‌پۆمه‌لاتی نه‌روپادا. وولاته‌کانی جیهانی سینیهم له‌په‌وی

ئابورىيە ۋە داۋكە وتوون و كۆلۈنى پىشووون يا دەۋلەتى پاشكۆى دەۋلەتە پۇژئاۋايىيە كانن لە زۆربەى كاتدا لە زىر حوكمى تۆتاليتارىدان . بەلام (جىھانى سىيەم) جۆرىكى فراوانەو تارادەيەك وردنپە چونكە ھەندىك لە دەۋلەتە تانەى كەوا دادە نۆرین كەسەر بەم كۆمەلەن دەۋلەتە مەندن (ۋەك دەۋلەتە كانى بەرھەم ھىنەرى نەوت) و ھەندىكىان ديموكراسىين و ھەندىكىيان ئىستە لە پىشە سازىيە ۋە پىشكە وتوون بە شىۋە يەك كە بە پاستى بە دەۋلەتى جىھانى سى دانانرین . زاراۋەكە لە دەيەى پەنجاكانى سەدەى بىستەمدا دەلالەتى نالايەنگىرانەى ھەبوۋە بۆ ھەر دوو ھاۋپەيمانىتى پۇژئاۋايى و كۆمۇنىستى بەلام ئەم مانايە لە ۋاكتە ۋە وون بوۋە .

See also : political development.

Toltaliarism (الاستبدادية) تۆتاليتارىزم

زاراۋەكە لە بنەچەدا مۇسۇلۇنىيە بەكارى ھىناۋە بۆ چەسپاندىنى بالا دەستى دەۋلەتى فاشىستى بەسەر تاكدەۋ ئىستە زاراۋە يەكە بەسەر دەۋلەتە تىكدا جىپە جى دەكرىت كە ھەۋلى پىادە كىردنى دەست بەسەر اكرتنى تەۋاۋ نەدات بەسەر ھەموو لايەنە كانى بىۋىنى كۆمەلە تىدا لە تاۋ زەۋيە كانىدا ۋە ھانى ھىچ جىكارىيەك نادات لە نىۋان گىشتى و تايىبە تىدا، و لە نىۋان رامىيارىيە و نارامىيارىدا . چەككە ھەمىشە بەسەر دەۋلەتە نۆي كاندە جىپە جى دەكرىت چونكە پەيۋەندىيان ھەيە بە بەكار ھىتەنى ئامرازە پىشكە ۋە توۋە كان لە پىۋى تەكئۆلۇزىيە ۋە بۆ پەيۋەندىكردى جە ماۋەرى و رىكخستەن و سازدان و دەست بەسەر اكرتن . ۋا باۋە كە تۆتاليتارىزم بىنيەۋە لەگەن ھەۋلى رىكخراۋ بۆ بەدى ھىتەنى ئامانچى دىيارىكراۋ كە زۆربەى كات (ئابدۇلۇزىن)، لە ۋانە ھىش ھىزى رامىيارىيە پىادە بكرىت بە تايىبەتى لە رىگەى يەك ھىزىۋە لە پەيۋەندىيەكى ھاۋيايدا لەگەن دەۋلەتدا كە ۋەك رەمىزىك بۆ ئابدۇلۇزىياۋ پىشەنگى ئابدۇلۇزىياۋ دەۋلەت كار دەكات . مادەم ئەۋ رىكخراۋانەى كە دەۋلەت نىن پىشكەرىيە

له به هاو ئامانچیک دهکات که به پیوستی له گه ل نه و به هاو ئامانچانه دا ریک ناکه وئ
که ئابدؤلقرایی دهولت پیوستیه تی نه و ده بیته دهولت یا حیزب وهک بالا دهست یا
سه ره رشتیاری هه موو ریکخواه رپئ پیدراوه کان ره فتار بکات و نه و دهولته تانهش و
داده نرین که نرینک ده ببه وه له جوری نمونه یی وهک نه ئامانیای نازی و به کیتی سؤلیه ت
له سه رده می ستالیندا و چین له سه رده می ماوتس تونگدا.

**See also: Absolutism ; autocracy;
Corporatism (a) : Ideogy; fascism;
Ideal type; ideology ; mobilization;
society**

Treaty (الخیانة) ناپاکی

تاوانیکه که هه ولی پوخاندنی رژیمی خوکی دهولته تیک له خۆ ده گری به ئامرازه
ناشه رعبیه کان و هاو لاتییهک نه نجامی نه دا که ملکه چی نه و دهولچه ته به له هه ندیک
له پیناسه یاساییه کاندایا دا هه نری که هه ولی کوشتنی پاشا یا یارمه تیدانی دوزمنی
دهولت له کاتی شهرداش بگریته وه و به تاوانیکی هه ره گه وره داده نری که سزاکه ی
له سیداره دانه له و دهولته تانه دا که سزای له سیداره دانیان هیشتا هه به .

See also: Seditio

Teaty (العاهله) په یماننامه

ریکه و ننیکه یا ترماریکی نیزامی ریکه و ننیکه، له ننیوان دوو دهولته یا زیاتردا یا
له ننیوان کۆبوونه وه ی دهولته تان (وهک فیدرالی) و دهولته تانی تردا. له وانه به که نه م
په یماننامه له ننیوان هه ریمه کان دهولتیکی فیدرالیس دابیه ستی (په یماننامه ی

ویلايه-ته-كان) يا له-نيتوان ده-ولت و كلتيسادا (وهك رتكه-وتنى نيتوان ده-ولت و كلتيساى كاسوليكى) ، رتكه-وتنى په-يماننامه-كه گفتوگو له-سر شو په-يوه-ندييه نائنده-بييه ده-كا له-نيتوان شو لايه-نانه-ى كه شمزايان كروه له-نيتوان به-كتك و شوى تردا يا له-هه-ندتلك باردا وهك په-يماننامه-ى بلاو بوونه-وه. له-سالى 1970 دا (سه-بارت به-ته-كنولتوژياى ناوكى و په-يوه-ندييه-كانى له-گل شو ده-وله-تانه-ى كه لايه-ن نين له-په-يماننامه-كه-دا. هه-ندتلك جاريش ناوى تره-درتت به په-يماننامه-كان وهك رتكه-وتنه-كان يا هاو په-يماننيتيه-كان و سه-رچاوه-ى سه-ره-كين له ياساى نيو ده-وله-تيدا و نامانجه-كانى نه-مانه- بوون: كۆنكرده-وه-ى ناكۆكيه-كانى سنور، و دان نانى په-سمى به-هاو په-يماننيتى، و دروست كردنى رتكه-وتنه-كان و فره-په-گه-زه-كان و مه-رجه-كانى-چاره-سه-رکردنى ناشتيايه، له-نمونه-كان وهك رتكه-وتنامه-ى جنيف سه-بارت به-خاچى سور له سالى 1864 داو په-يماننامه-ى فترساى له-سالى 1919 داو په-يماننامه-ى پوما سه-بارت به دامه-زاندنى بازپى شو وروپى هاو-به-ش سالى 1957 و په-يماننامه-به-ستراوه-كانى سالى 1990 له-نيتوان كۆمارى ئەلمانياى فيدرال و كۆمارى ئەلمانياى ديموكراتى كه-پيى خوشكرد بۆ سه-ر له-نوئى په-كگرتنه-وه-ى ئەلمانيا.

See also :Internationalk relations ; pact;
Protocol (b) : treaty.

Trend (ئاراسته) (الاتجاه)

بزوتنه-وه-يه-كى رتكه-وتنه-وه-ى تارا-ده-يه-ك (له-گۆپاويكدا يا له-په-يوه-ندى له-نيتوان دوو گۆپاودا به-درتياى ماوه-يه-كى زه-مەنى له-بارتكي دياريكراودا.
ده-رپرينه-كان جياوازن له-ئاراسته-و ياساكان چونكه ئەمان ئاماژەن به-باره ده-گه-نه-كان نهك باره گشتگره-كان و له-وه-ى پيشوتر زياتر پتويستيان به-ليكدانه-وه-يه.

See also :Explanation; law (a) :scien-

Tific tendency ; statement

.Trotskism

See also : Bolshevism.

Two-party System

سىستىمى دوو حيزبى (نظام الحزبين)

بريتيه له و سىستمه حيزبىيى كه دوو حيزب تبايدا پىنشىركى ده كەن كه پەيوەندىيان بە يەكەو ەهە (له زاراوەكانى ساتۆريدا) بۆ بە دەست ەيتانى دەسەلات. ئەمريكا وەك بارىكى نمونەيى دادە نرۆت لە ژيانى حيزبايەتسى دوو حيزبىدا. بەلام ئەگەر نيشاندەرى سىستىمى دوو حيزبى وا دانرا كه برىتیه له و بەرپرسيارىيە كه زياتر نيه له دوو حيزب بە تۆره كه حكومەتەكان پىك دىنن و ئەو ئە نجام ئە دەن بە بى ئەوەى پىويستيان بە ئىتيلاف بىت ئەوا بەریتانيا (هەندىك جار دەوڵەتە ئەنگلۆ- ساكسونىيەكانى تر له كۆمۆنۆيلشى بەریتانيدا) تۆرەى كات پەپرەوى سىستىمى دوو حيزب دەكات لە ئەنجامى بەكار ەيتانى سىستىمى هەلبژاردنى واوە كه زيان بە حيزبە سىيەمەكان دەگەيەنى.

See als :Multi-party system ; party system.

Typology (لىكۆلینهووى پۆلینى) (الدراسة التصنيفية)

برىتیه له لىكۆلینهووى هەندىك له و ديارده گشتىيانەى (وەك حكومەت و پۆشنبرىيى پاميارى) لەرینگەى دابەشکردنيان بۆ كۆمەلێك چىن يا جۆر، يا خستنه پووبەكى نىزامى بەو پىوەرە بنەرەتییانەى كه دياردهكانى پى پۆلین دەكرىت. ئەم زاراوەبە تارادەيەك نوبىيە لەجىبە جىكردنیدا بەسەر توژىنەووى پاميارى و كۆمەلایەتیدا بەلام

پرۆسە ۋە سەفەرگەرگە كۆنە ھەرۋەك رامىيارى خۇى. نەمۇنەكان بىرىتەن لەپۇلەنكردنى شىۋەكانى حوكم كەئەفلاتون و ئەرستۇبەكارىان ھىناۋە (پاشايەتى و تۇردارىسى و ئەرستۇكراسى و حوكمەتى كەمىنە...) پۇلەنى ۋىبەر بۇ دەسەلاتى تەشرىعى) پۇلەنى (موند) بۇ رۇشنىبىرى رامىيارى (تەسكىبىنى و پاشكۆ بەشدارىكەر) .

See also: Classification ; ideal type.

U

Underdog Effect (تاشیر الخاسر) کاریگری دؤراو

زیادبوونی پشتگیریکردنی پالیئوراوتک یا حیزبیک لهه لئبژاردندا و دادنه نریت که به هوی نه و زانیاریان وه یه که پیشبیینیه که له خو ده گرتیت به نه نجامی چاوه پوانکراوی نه و هه لئبژاردنانه (به بلاوکردنه وهی نه نجامی پارسسییه کان بۆنمونه) که نامازه به وه ده کات که نه و پالیئوراوه یا نه و حیزبه له وانه یه هه لئبژاردنه که بدوړینی به تایبه تی نه گه ر دؤرانه که چاوه پوانکراو نه بیت و نه م زیاد بوونه پوونادات یا که متر ده بیت نه گه ر راگه یاندنی نه و پیشبیینیه نه بوایه .

See also: Bandwagon effect.

Unicameral (الجلس التشريعی الأحادی) نه نجومه نی یاسادانانی تاکا

زاراوه یه که بۆ وه سفکردنی یه که نه نجومه نی یاسادانان به کار دیت وه که په رله مانی هه نگاری یا نه نجومه نی نوینه رانی نیوزله ندی و نه نجومه نی نوینه رانی نیوزله ندی و نه نجومه نی یاسادانانی ویلايه تی نبراسکای نه مریکی و نه نجومه نه کانی یاسادانان له ویلايه ته نه لمانیان کاندان ته نه ژماریه کی که می ده وله تانه ی دیموکراتیش نه م نه نجومه نه یاسادانان تاکیه یان هه یه .

Unitary State (الدولة الوحیدیه) ده وله تی یه کی

ده وله تی که به بالا ده سستی و ده سه لاتی حکومت له ده سه لاتیکی ناوه ندی چر

دهبیتوه و داهبش نابی له نیتوان یه که جوگرافییه بچوگتره کاندا وه که دهوله تی فیدرالیدا. دهوله تی یه کی سیستمه کانی حوکمی خو جینی هیه و له وانه شه که ریکخستنه کانی دهسالات پیدانی هه ریمیش هه بیت به لام نه مانه به خشینیه دهسه لاتن له و دهوله ته وه که له وانه یه راستبکاته وه یا پوچه لیکاته وه، به ریتانیا و فره نسا و سوید نمونه ی نه م جوړه دهوله ته یه کی یه ن.

See also :Confederation; devolution ;
Federation ;sovereignty.

Utilitarianism (مذهب النفعه) ریتیازی سوودگه راییه

نایدولوزیایه کی په وشتیبه له بنه په تدا و (جیریمی پینتام) په ره ی پیدراوه و (جوژن ستیوارت مل) دهستکاری کردووه و تا نیستا پیگه یه کی ناوه ندی هیه له بیری پوژناوای نویدا. نه م نایدولوزیایه پیسی وایه که کامه رانی ته نها شتیکی باشه له چه وه ردا و هه موو کاره کان به تاییه تی نه و یاسایانه ی که پتیویسته هه ول بادت که پشتگیری کامه رانی هه ره گه وره بکات بۆ گه وره ترین ژماره. له و شته گرنگانه ی که له سه رنج پاکیشی نه م نایدولوزیایه دایه بریتیه له وه ی که ده کریت بگه یه ریکه و تنیکی گشتی سه بارهت به دیاریکردنی کامه رانی و هه لسه نگانندی ناسته موسمکین و جیاوازه کانی له ناو دانیشتوناندا. ریتیازی سوودگه راییه هه ول نه دات که پیوه ره ته قلیدییه کانی یاساو جیاوازی (لاهور و یاسای سروشتی بۆ نمونه) بگوریت به یه که پیوه ره بۆ کامه رانی یاخوشگوزه رانی و وای داده نیت که ده کریت بیپوریت. نه م پیوه ره ش نازاده له چرپوونه وه ی له حوکم و ههسته راسته قینه کانی تاکه کان و نمایشکردنی باریکی به لگه نه ویست بۆ دهست تیوره رنه دانی دهوله ت له هه ولی تاکه کان بۆ دهستخستنی چیز، نه م مهزه به یه کسانخوازه له خستنه ناوی هه موو کارتنکراوه کان له حساباتی خویداو دزی ته وژی پاریزکارانه یه له په تکرده وه ویدا بۆ

به‌های بهره‌تبی داب و نه‌ریته‌کان. له‌وانه‌یه نه‌م جزیره ناراستانه رپویه‌روو بینه‌وه به‌خستنه سه‌ر بۆ ئایدۆلۆژیاکه و راستکردنه‌وه‌ی وه‌ک سوربوونی (مل) له‌سه‌ر به‌های جیاوازی چیژ (به‌رتر) و (نزمتر) و پیداکرتنی پنتام له‌سه‌ر نه‌نجامه به‌نازاره‌کانی نا‌نارامی و به‌رده‌وام نه‌بوون و دان نانه به‌و بارانه‌ی که ره‌نگه گه‌رانی ئازاد تیایدا به‌دوای چیژدا له‌لایه‌ن تا‌که‌کانه‌وه بیته‌ مایه‌ی شکستی خۆیی. هه‌روه‌ک چۆن زاراوه‌ی (سود گه‌راییی نیگه‌تیف)، به‌کار دئ که‌رپه‌که پئ وایه له‌پووی ره‌وشتییه‌وه ده‌بیته که‌م کردنه‌وه‌ی ئازار بایه‌خی سه‌ره‌کیمان بیته چونکه هه‌ر زیاد بوونیک له‌چیژدا ده‌بیته به‌ به‌رده‌وامی به‌گرنگ دانه‌نریت به‌به‌راوورد له‌گه‌ل نازاره‌کاندا. له‌لایه‌نی رامیاریشه‌وه پئویسته له‌سه‌رمان گه‌ران به‌دوای کامه‌رانیدا به‌جئ بیلین بۆ بریاره تاییه‌تیه‌کان له‌گه‌ل هه‌ولدان بۆ گونجاندنی رامیاریی بۆ گواستنه‌وه‌ی به‌ده‌بختی.

See also: public goods; liberalism;
Law (c): natural law; pareto optimum;
Rational choice analysis; utility.

Utility (سود / المنفعة)

بریتیه له‌و سوودی که‌له‌نه‌نجامی به‌کاربردنی شمه‌کێکه‌وه به‌ده‌ست دئ (شمه‌ک و خزمه‌تگوزاری... هتد) که به‌ناماژه به‌ په‌یژه‌ی به‌ها ده‌نرخینیت یا به‌باش زانینی بۆ به‌کاربه‌ری تاکه‌ی سوودی سنوویی بریتیه له‌زیاد بوون له‌و سوودی که وه‌رگه‌راوه له‌ دواین په‌که‌ی کراوه له‌شتیک. له‌وانه‌یه سووده‌کان به‌شێوه‌یه‌کی ریزکراوه‌سف بکرتن یا به‌های ره‌سه‌ن بده‌ن (cardinal values) ئابوری ناسه‌ نوێ‌کان نه‌وه ده‌سه‌لمینن که‌پێوه‌ریکی ره‌ها نییه بۆ سوود بۆیه خۆیان له‌به‌کاره‌یتانی سوودی ره‌سه‌ن لاده‌ده‌ن و له‌باتی نه‌وه له‌پله ریزکراوه‌کانی سووده په‌راوێزیه‌کانی شمه‌که‌کاندا چر ده‌بنه‌وه . ماده‌م نه‌مه‌ش ته‌نها وه‌سفیکێ به‌باش زانینه‌کانی که‌سێکه له‌نیوان

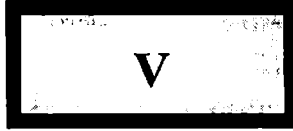
جیگره وه کاندئا نهوا ژۆر کهس به باشیان زانیوه یان به لانی که مه وه قسه کردنیان له سهر (سستمی به باش زاین) هه لێژاردوه له باتی (سود) .

Utopianism (الطویانیة) یوتوپیاگه رای

فهلسه فهیه کی کۆمه لایه تی یا تیۆریکی رامیارییه که پشت ده به سستی به نوقلانه لیدان سه باره ت به پێکخستنه کۆمه لایه تی و رامیارییه کانی کۆمه لگای ته واو . له وانه یه نه م جۆره نوقلانه یه رێسایه کی راشکاو بیت، به ومانایه که هه ول ئه دات بۆ جی به جی کردنی ته واوی نمونه ی هه ره بالا یا له وانه یه ئامانجی بریتی بیت له پیشکه شکردنی پێوه ریکی نمونه ی که حوکمی پی دهدات به سهر شه و ده زگایانه که هه ن . کتیبه کانی هه ندیک له نوسه ره یوتوپیا گه ره کان پلانی درێژی دیاری کراوی تیایه بۆ نه ندیشه ی رامیاری و کۆمه لایه تی وه ک یاسای نازادی (Law freedom) جیرادۆنستانی (1652) کتیبی (oceana) جیمز هارنگتن (1656) کتیبی (دیدگایه کی نوی کۆمه لگادا (3) (1814-1818) . هه ندیکی تر پێکهاته ی نه ندیشه یی به کار دین بۆ دۆزینه وه ی پره نسپه کۆمه لایه تیه کان به شیوه یه کی گشتی تر له دانراوه فه لسه فه یه ئاشکراکاندا بۆ دۆزینه وه ی پره نسپه کۆمه لایه تیه کان به شیوه یه کی گشتی تر له دانراوه فه لسه فه یی ئاشکراکان و له چه ندین پۆماندا: کتیبی (کۆمار) ی ئه فلاتون وه ک کۆنترین نمونه باس ده کات کتیبی (یوتوپیا) ی تۆماس مۆر وه ک ناو نیشانی رێبازه که پێشکه ش ده کات . هه ندیک جار پهی ده وتریت وینا کردنه نه ندیشه ییبه کانی کۆمه لگا ناته واو و نه ویستراوه کان . له نمونه دیاره کانی ش پۆمانی (جیهانی نوی نازا) ی ئه ندۆس هیکسلییه (1932) و پۆمانی (1984) ی جۆرج ئوردویل) .

مارکسیش بیری سۆسیالیستی سه ره تا به تاییه تی نوسینه کانی شه وین و فۆریه ری به یوتوپیایی و نازانستی داناه وه و وتویه تی که نه م جۆره پلانانه ته نها بایه خی به نه خشه کانی ئاینده داوه به بی گویدان به و هیژانه ی که ری له به دی هینانیان ده گرت.

See also: Socialism

Valence issue See :issues

Validation (الأثبات القانوني)

بریتیه له هه لسه نگانندی پیناسه زانستییه کان و نیشانده ره کان و شیوازه نامارییه کان و پیتوانه کان به شیوه یه کی گونجاو بۆ نوینه رایه تی کردنی قهواره کان و په یوه ندییه تیقریه کان.

ده کریت بوتریت که (هیز) بۆ نمونه، پیاده ده کریت کاتیک که (أ) و له ب ده کات شتیک بکات که ب نهیده کرد به پینچه وانیه نه مه وه) . ریزه یی هیز بۆ یه که یه که له سه ر بناغه ی به لگه ی نمایشی رامیاری سه ر که وتوو له لای ا پوچه ل دیاره چونکه هیچ هویه ک نییه وا دابنریت که پینشیار که ری رامیاری به ته نها خۆی ره فتاری نه وانی تر ده گۆریت. ده سترکردن به رامیاریش نیشانده ریکی دروست نییه بۆ نه م چه مکه ی هیز ده کریت که (validity) چاک بکریت به خستنه سه ری هه ولدانیک بۆ دیاری کردنی نه وه ی که کی پالپشتکردنی پتویسته و چه سپاندنی نه وه ی که هه ندیک گۆران له ره فتاردا له نه نجامی رامیارییه وه بووه. ده بییت مه شروعیته و پشت پی به ستن تیکه لاو نه کرین و له وانیه که نیشانده ره که یا شیوازی پیتوانه که راست بییت به لام پشتی پینابه ستریت نه گه ر نه و زانیارییه نه ی که نامازه ی پی ده کات ورد نه بییت و بتوانریت که به شیوه یه کی جیاواز جی به جی بکریت له لایه ن چه ندین تاکی جیاوازه وه . به نه بوونی تۆماره نوسراوه کان بۆ گفتوگۆکردن له سه ر رامیارییه کان نه و پشت به ستن به بیرکه وتنه وه ی به شداره کان ره نگه نامرازیک بییت که پشتی پی نابه ستریت له ریزه ی (هیز) دا.

See also: Concept: operationalization
Theory.

Value *حوکمی هره پهمه کی (الحکم الاعتباطی)* Judgement

زاراوه یه که که له دور مانای په یوه نندیدار به یه کدا به کار دئ که هه نندیک جار به وه
جیا ده کرتنه وه که حوکمی هره پهمه کی و خه ملتینراوه حوکمی هره پهمه کی ديارن
مانای یه که میش مه به سته به شتیره یه کی زیاتر دوویاره . حوکمه هره پهمه کمیبه
خه ملتینراوه کان زانیاری گه لیکن که ده ربړی به های شتیکن به پپی کومه لیک به هایان
به باش زانین.

ووته ی وهک (دیموکراسیه ت شتیره یه کی باشه بق حکومت) له وانیه ناماژه بکات
به پیوهری تری به ها که پپی وایه دیموکراسیه ت به سوده له به دی هینانیدا
(دادپه روهری و نازادی بق نمونه) یا رهنگه ده ربړی رایه ک بیت به وهی
که دیموکراسیه ت له بنه په تدا ویستراوه و خوئی له خویدا باشه. دانانی حوکمه
هره پهمه کیبه کان شتیکه که جیاوازی هیه ده رباره ی به لام به گشتی یا به راپورت
داده نریت ده رباره ی هست و سوزه تایه تیه کان (هست به خوئی ده که م له به رامبر
دیموکراسیه تدا) یا فرمان (پشتگری له دیموکراسیه ت بکن). هه لوئسته کان
له شتیره یه په یوه سستیبه ک ده چه سپینئ له به رامبر (به های نازادی) دا و نو رایه ی
که پپیبه وایه ده بی حوکمه هره پهمه کیبه کان رینگه بدرین تا کار له پرؤسه ی توئیزنه وه
بکن. زانستی رامیاری نامانجی نه وه یه که وه سفی واقعی به تری زانستی رامیاری
بکات و لیکي بداته وه و هیچ په یوه نندیه کی نیه به وهی که توئیزه ر حه زی لیتیه تی یا
لین نیه. به لام زور که س وای داده نیتین که به های نازادی نه ستمه مه چونکه نه زمانه ی
که به کاری دینین بق وه سفی جیهانی رامیاری و لیکدانه وهی به توئیزنه وهی به ها

داده ریژدی له بهر نه وه (هینری به هایه) . ژوربه ی توژیږه ره کانیس له سر نه وه کونک که لانی که م ده بیټ هه لېژاردنی گرفتیک یا بواریکی توژیږنه وه حوکمیک بیټ. له سر به هادا بویه ده بیټ که (په یوه نندیټ به به هاهه). حوکمی هه په مه کی دیار بریاریکی وه سفکردنه یا پولین کردنه که له جیبه جیکردنی پیوه ره جیگره وه کان به شیویه کی ناشکرا دورتر ده پوات. ژور له چه مک و جوره به کار هاتوه کان له شیکردنه وه ی رامیاریدا جیبه جیکردنی ژماریه ک پیوه ری جیاواز له خو ده گریټ . بق نمونه نه ستمه له راپورتیکدا که سیستمیکی رامیاری به دیموکراتی داناوه، هه موو پیوه ره کان به شیویه کی به س بق دیارکردنی پولیتیککی ناشکرا که قابیلی ناکوکمی نه بیټ بق هه موو بره راسته قینه کان ده ست نیشان ده کات. وردی ریڅخستنی پرؤسه کان (o perationalization) هه ر چوټیک بیټ چه ند حاله تیکن ناکریټ که پرؤسه کانی تیایدا به تنه ا بریتی ده بن له پینمایي و له بهر چاوگرتنیک که ده کریټ تاکه جیاوه زه کان به ریگه ی جیاوازه کان به کاری بینن و ریژه ی رشواله ت به شیوه هیکي به شی بریتیه له مه سه له ی حوکم.

نه وه ی که دیاره که نه م دوو به کار هینانه یه ک ده خا له گه ل نارو پوکه جیگره وه جیاوازه کاند ا له هر دوکیاندا نه وه یه که ناکریټ سه لماندن ی راستی حوکمیکی هه په مه کی ده ربکریټ چونکه ریساکه ی دیاری نه کراوه یا له دیاری کردنیکی گونجاودا نه توانایه یا هه په مه کیبه یا نیه. له وانه یه نه م شویننه ناماژه به وه بکات که هه موو حوکمه هه په مه کیبه کان له کوټاییدا په نهان و ناتوانریټ که به درژیایی لییان بتوژیږته وه یا به په رخنه پیشکونریټ. نه م جوره ده ره نجامه ده بی خو ی ل به دوربگریټ . حوکمه هه په مه کیبه کان له هر دوو ماناکدا ده کریټ که به هویه ایټنیکه یشتوه کان پشتگری بکریټ.

**See also:Essentially contested
Concepts;normative theory ;
Operationalization ; value.**

Values (بهاگان / القیهر)

بریتیه له و ئامانجه ویستراوانه یا بیژراوانه له هۆکاره کانی وه ک ئاسایش و دیموکراتیهت و یه کسانی و ئازادی، یا ئه و پیوه رانه ی که له هه لسه نگانندی به های ئه م ئامانجه دا جیبه جیکراوه و هه لبژاردنی ئامانجه کان یا ره تکردنه وه یان و ریگه کانی به دی هینانیا... هتد. له وانه یه ئامازه بکری به و کۆمه له به هایانه له مانای دووه مدا که (سسیمیکی به هاگانه): مه و دایه کی تاراده یه ک یه کانگیر له و پیوه رانه ی که به شاره وه یی یا به ناشکرا تاکیک یا کۆمه لیک پایه ندیتی. شیکردنه وه ی رامیاریی پایه خ ده دات به دیاریکردنی به هاگان و په یوه ندیی ئالوگۆپرکراو و په یوه ندیبونی به ره فتاری رامیاریی و په یوه سستی به په یکه ره رامیارییه کانه وه. له بهر ئه وه ی به هاگانیش وه ک کۆمه له باریکی زهینی ئه و نا کریت که راسته وخۆ تیبینی بکریت به لکو له ره فتاری زاره کی یا نازاره کییه وه هه لده هینجریت.

See also: Ideology ; norm ;valu judgement.

Variables (گۆراومکان / المتغیرات)

بریتیه له و په گه زه تاییه تمه ندییانه ی که توانای جۆراو جۆر بوونیا هه یه له پووی برییه وه (وه ک تمه نی تاکه کان یا داهاتیا و پاده ی پشتگیری میلی بۆ حکومت و ئاستی پیشه سازی له کۆمه لگایه کدا) یا له پووی جۆرییه وه (وه ک باری هاوسه ریتی یا توخمی که سه که، و بونی شاره زایی په رله مانی و سروشتی شیوازی باوی به ره م هینان). ئه و په گه زانه ش که ناگۆری له چوار چیوه ی باهتی توژیینه وه که دا زاراره ی (نه گۆره کانی) پی ده ورتیت، له لیکۆلینه وه ی په یوه ندی له نیوان شوپش و فشاری نیو ده ولته ی له کۆمه لگا کشتوکالییه کاندای ئه و کۆمه لگای کشتوکالی جیکیره به لام شوپش

و فشاری نیو دهوله‌تی گۆپران. له‌لینکۆلینه‌وه‌یه‌کی فراوانتردا بۆ ئەم په‌یوه‌ندیانه‌ له‌کۆمه‌لگا کشتوکالی و پیشه‌سازیه‌کاندا پینکه‌وه‌ کۆمه‌لگای کشتوکالی گۆپراو ده‌بیت. له‌وانه‌یه‌ گۆپراوه‌کان وه‌ک باشکۆ یا سه‌ربه‌خۆ پۆلێن بکری. ئەم ده‌ربیرینه‌ش ژماره‌یه‌ک مانای جیاوازیان هه‌یه‌. کاتیکیش که‌ گۆپران له‌گۆپراویکدا په‌یدا ده‌بیت به‌گۆپران له‌گۆپراویکی تردا نه‌وا ده‌کریت بوتریت که‌ هه‌ردووکیان پاشکۆن (واته‌ به‌کینکیان بۆ نه‌وی تریان) کاتیکیش که‌ ئەم جۆره‌ په‌یوه‌ندییه‌ نابیت ده‌کریت بوتریت که‌ هه‌ردووکیان سه‌ربه‌خۆن. به‌لام جوتیک گۆپراوی پینکه‌وه‌ گری‌دراو له‌وانه‌یه‌ به‌کتری له‌یه‌ک جیابه‌که‌ نه‌وه‌ به‌وه‌ی که‌ به‌کینکیان پاشکۆیه‌و نه‌وی تریش گۆپراویکی سه‌ربه‌خۆیه‌. ئەمه‌ش نه‌وه‌ ده‌گه‌یه‌نی که‌ یاگۆپراوه‌کان له‌گۆپراوه‌ سه‌ربه‌خۆکه‌دا ده‌بیته‌ هۆی گۆپران له‌گۆپراوه‌ پاشکۆکه‌دا یا هه‌ر هۆکار دروستکردنیک له‌خۆ ده‌گریت وه‌ گۆپراوه‌کان له‌گۆپراوی پاشکۆدا لیبی ده‌تویژریته‌وه‌ به‌نسبه‌ت گۆپراوه‌کانه‌وه‌ له‌گۆپراوه‌ سه‌ربه‌خۆکه‌دا لیبی ده‌تویژریته‌وه‌.

له‌و جیه‌شدا که‌ گۆپراوه‌کان په‌یوه‌ند ده‌بن ده‌کریت بوتریت که‌ به‌کینک له‌گۆپراوه‌کان (فه‌رمانیکه‌) بۆ نه‌وی تریان (بۆیه‌ جیاواز ده‌بی لیبی، له‌وانه‌یه‌ میلیه‌تی حکومه‌تیش بۆ نمونه‌، فه‌رمانیک بیت بۆ نیشانده‌ریک ئابوری نیشتمانی. ئەم به‌کار هینانه‌ی زاواوه‌ی فه‌رمان هه‌چ په‌یوه‌ندییه‌کی نیه‌ به‌گۆپران یا شیکردنه‌وه‌ی فه‌رمانیه‌وه‌) هه‌ر وه‌ک چۆن گۆپراوه‌کان وا وه‌سف ده‌کری. که‌ (گه‌شه‌یان ناوه‌کییه‌) یا (گه‌شه‌کردنی ده‌ره‌کییه‌) گۆپراوه‌ به‌که‌مه‌کانیش نه‌و گۆپراوانه‌ن که‌ تیۆریک یا نمونه‌یه‌ک له‌خۆ ده‌گرن، گۆپراوه‌ دووه‌مه‌کانیش له‌ناو سستمیک تیۆریدا پیناسه‌ ناکریت و نه‌وه‌رجه‌ زۆرو جیاوازانه‌ له‌خۆ ده‌گریت که‌ ده‌کریت بوتریت که‌ سستمه‌که‌ کاری تیادا ده‌کات.

See also: Operationalization.

Verification سه‌لماندنی راست و دروستی (اثبات الصحة)

بریتیه له پروسه‌ی سه‌لماندنی راستی و دروستی گریمانه‌یه‌ک له‌رنگه‌ی تیبینی‌و
 تاقیکردنه‌وه‌وه، سه‌ختیه‌کان له‌بیره‌کانی راستی و سه‌لماندنی داوای له
 شیکه‌ره‌وه‌کان کردوه که له‌م ده‌رپینه‌ی وه‌ک (جینگیرکردن **coroboration**)
 بکیشنه‌وه تیبینی نا نه‌زمونه‌کان گریمانه‌یه‌کیان چه‌سپاندوه ماده‌م گریمانه‌که پاش
 هه‌لبژاردنیکی سه‌خت تاراده‌یه‌ک ده‌میتینه‌وه (وه‌ه‌لبژاردنه‌که پوچه‌لی ناکاته‌وه)
 چه‌ند هۆیه‌کیش هه‌یه بۆ سه‌ندکردنی کاتی نه‌مانه‌ی که‌ماونه‌ته‌وه به‌لام ناتوانین
 به‌شێوه‌یه‌کی گونجاو وای داننن که‌سه‌لماوه یا چه‌سپاوه یا‌ته‌نانه‌ت راستیشه.
 زارواکه به‌کار دێ بۆ وه‌سفکردنی پروسه‌ی پشکنینی راده‌ی پشت به‌ستن
 به‌زانباریه‌کان و شیوازه‌کانی کۆکردنه‌وه‌ی زانیارییه‌کان و پیتوانیان و راده‌ی بروا بوون
 به‌بروانامه‌کان... هتد.

See also: Experiment ; falsification;
 Scientific method ; validatio.

Veto (فیئۆیان مافی فیتۆ (حق النقص - حق النقص)

بریتیه له‌په‌یاده‌کردنی مافیکی ره‌سمی بۆ ده‌زگایه‌ک یا‌که‌ستیک بۆ پنگرتن له‌بیراریک
 یا کاریک له‌به‌ده‌سته‌پنانه‌ی قه‌بولکردنی پتویست بۆ نه‌وه‌ی نه‌و بریاره‌ یا نه‌و کاره
 کارا بیت. له‌وانه‌یه‌ مافه‌که ره‌ها بیت یا مه‌رجدار بیت به‌وه‌ی که‌له‌ژێر پکئی حوکمیکی
 دیاریکراو دابیت و له‌وانه‌یش سه‌رپه‌نه‌وه‌یه‌کی هه‌میشه‌یی یا وه‌سته‌تیه‌ر (-suspension
sive veto) بیت واته بۆ ماوه‌یه‌کی راگه‌یاندرای کات به‌که‌ک بیت. مافی په‌های
 (که ئیستا پتویست نیه) بۆ پاشا و مافی نه‌نجومه‌نی لۆردانی وه‌سته‌تیه‌ر بۆ
 یاسایه‌کی په‌رله‌مانی به‌ریتانی و مافی فیتۆی مه‌رجداری سه‌رۆکی ئه‌مریکی (که
 ده‌کریت پوچه‌لبکرتنه‌وه به‌رژینه‌ی دوو سێ یه‌ک له‌مه‌ریه‌ک له‌نه‌نجومه‌نی کۆنگرێسدا)
 و مافی فیتۆی مه‌رجداری بۆ به‌ندسرات به‌ره‌تکردنه‌وه‌ی پتیشنازه‌کانی به‌ندستاخ

له نه لمانیاداو مافی فیتوی نه ندامه هه میسه یه کانی له نه نجومه ناسایشی نه ته وه
یه کگرتوه کان بۆ ریگرتن له بری و شوینیک که ریگراوی نه ته وه یه کگرتوه کان
ده یگریته بهر سه بارهت به شتیك چکه له مه سه له کرداریه کان هه موویان نمونه ی
هیزی فیتون

See also: **Veto group.**

Veto Group (کۆمهالی فیتو) (مجموعه حق النقض)

هه کۆمه لیک که باریکی نیزامی یا نانیزامی وه رگرتیت به شتیه یه که مافی
نه وه ی هه یه که پاویزی پی بکرت له و شتانه ی که کار له بهر ژه وه ندیه کانی ده کات
له که ل توانای ریگرتن له راگه یاندنی نه و پیشنیارانه ی که به زیان به خشی دانه نیت بۆ
نه و بهر ژه وه ندیانه . نمونه کانیس بریتین له مانه : کۆمه له کشتوکالیه کان له نه مریکا و
کۆمه له ی نه وروپی و چه ندین ده ولته ی نه وروپیدا . سه ربازییه کان له نه ندیک
کۆماره کانی نه مریکای لاتیندا ، و کلنسیای کاسولیکی له ئیتالیا و کۆماری ئیرلندی .
هیزی کۆمه لی فیتوش له وانیه له نه نجامی پیویستی بوونی حکومت به پشتگیری
پامیاری نه و کۆمه لانه و کلتوری پامیاری و نه رته کانی کۆمه لگاوه دروست بیت . یا
پیکه ی ستراتیژی کۆمه له که سه بارهت به سه رچاوه ئابوریه کان یا کۆمه لایه تیه کان یا
پامیارییه ده گمه نه کانه .

See also: **pressure group ; veto**

Virtual representation

See : **Representation** Vocie See : **Exit.**

Voting (دهنگدان) (التصويت)

بریتیه له‌رینگه‌یه ک بۆ گه‌یشتن به‌بریارتک له‌لایه‌کانی بپیاره‌که‌وه به‌هه‌لبژاردنیک له‌نێوان پێشنیازه‌ رکا به‌ره‌کان و دیاریکه‌ره‌کاندا (له‌پارسیدا یا له‌دابه‌شبوون سه‌باره‌ت به‌لیستیک له‌ئه‌نجومه‌نی یاساداناندا) یا هه‌لبژاردنی که‌سانیک بۆ پێکردنه‌وه‌ی پایه‌ی دیاریکراو له‌و ده‌نگه‌رانه‌وه که هه‌لبژاردنه‌کانیان له‌نێوان پالئوراوه‌کاندا بۆ ئه‌و پایانه‌ دیاری ده‌که‌ن. پێشنیازه‌که یا ئه‌و پالئوراوه‌ی که‌زۆریه‌ی ده‌نگه‌کانی به‌ده‌ست هه‌یناوه هه‌ر ئه‌وه ده‌بیاته‌وه به‌لام زۆرینه مه‌رجداره‌کان یا په‌هاکان له‌هه‌ندیک باری دیاریکراودا ده‌کرێته مه‌رج. له‌وانه‌یه‌ رینگه‌ی ده‌نگانه‌که به‌ده‌ست به‌رزکردنه‌وه یازاره‌کی یابه‌نووسین یا به‌رینگه نامارییه‌کان (نامیره‌کانی ده‌نگدان) یا ئامرازه‌ هاوشیوه‌کان بیت، یا له‌وانه‌یه‌ ده‌نگانه‌که به‌ناشکرا یا به‌نه‌ینی بیت. بۆ هه‌ر ده‌نگه‌ریکش ده‌نگیکی یه‌کسان هه‌یه به‌لام په‌نگه‌ رێساکانی ده‌نگدان دابه‌شکردنی تر دیاری بکات بۆ هه‌یزی ده‌نگدان (له‌ئه‌نجومه‌نی وه‌زیرانی کۆمه‌له‌ی ئه‌وروپیدا بۆ نمونه).

See also :Democracy ; eletion ; electoral System ; majority ; plebiscite ; Psephology referendum ; representation ; Tactical voting ; veto.

W

شهر (الحرب) War

بریتیه له باریکی مملانی له نیوان قهواره رامیاریه کاندای، به لام وه کو پنیویست هه ریمی نیین وه ک دهوله ته کان به لام زاروه که به کار نایه ت (جگه له مانای کواؤنیالیستییه که ی نه بیت وه له (شهری پارتیزانیدا) یا (شهره بازگانیه کان) بۆ وه سفی مملانیکانی نیوان تاکه کان یا کومه له کان له جوری ناپامیاریی. شهره کان هه لده گیرستیرین له پیتاوی به دی هینانی نامانجه کان به زه بری هیز یا ریگرتن له م به دی هینانه. پیتاسه ی یاسایی باری شهریش له کومه لگایه که وه بۆ به کیتی تر جیاوازه، په نگه گرنه بیت بۆ دیاریکردنی دهست پیکردنی دهسه لاته نانا ساییه کان و کواتایی پی هینان که به خشراونه ته سه رۆکی دهوله ت یا ده زگایه ک یا حکومه تیکی تر.

See also: Civil war;
conflict approach

دوله تی خوشگوزمرانی (دولة الرفاهية) Welfare state

دوله تیکه که به پرپر سیاریتییه کی حکومی وه رده گریته بۆ زامنکردنی دابینکردنی پنیویستییه نابوری و کومه لایه تییه بنه په تییه کان بۆ هاو لاتییه کانی له ریگه ی ناماده کردنی راسته وخۆی شمه که کان و هه ندیک خزمه تگوزاری دیاریکراو سه له نوی دابه شکرده وه ی درامه ته کان و ریگه کانی تر. ناکو کیش هه یه سه باره ت به مه ودای وردی دابینکردنی دهوله ت بۆ ئه م جۆره سه ره رشتییه، هه ندیکیشیان ته نها بریتین

له پاره‌ی دراو به تاكه كان و دابینگردنی خزمه‌تگوزاریه ته‌ندروستییه‌كان له‌كاتیكدا بئله‌مانه‌ فیرکردن و نیشتته‌جینگردنی حكومی یا كۆمه‌كه‌كانی نیشتته‌جینگردن و خزمه‌تگوزاریه كۆمه‌لایه‌تی یه‌كه‌مییه‌كان له‌خۆ ده‌گرتت. جیاوازیه‌کی فراوانیش هه‌یه له‌دابینگردنی كۆمه‌كه‌كانی سه‌رپهرشتی حكومیدا هه‌روه‌ك چۆن جیاوازیی جه‌وه‌ری هه‌یه له‌نیوان وولاته‌كان و له‌ناو ده‌ولت خۆشیدا به‌تیپه‌ر بوونی كات (سه‌یری كتیپی فلۆرا و هایدنهايمه‌ر بكه‌ به‌ناو نیشانی په‌ره‌سەندنی ده‌ولته‌تی خۆشگوزهرانی له‌ئهوروپا و ئەمەریكا دا).

The Development of Welfare States in Europe and America

لیكدانه‌وه‌كانی ده‌ولته‌تی خۆشگوزهرانی و گه‌شه‌کردنی جیاوازن. هه‌ندیکیان پشت ده‌به‌ستن به‌تیۆره‌كانی كاردانه‌وه له‌به‌رامبه‌ر نۆی‌كردنه‌وه‌دا (به‌تاییه‌تی پیشه‌سازی) كه‌ داوا له‌سه‌ر دابینگردنی كۆمه‌لایه‌تی زیاد ده‌كات كه‌ ئه‌مه‌ ناكریت له‌په‌ی ده‌زگا كۆمه‌لایه‌تییه‌كانی تری وه‌ك خیزانی فراوانكراوه‌وه به‌جی بگه‌یه‌نریت. هه‌ندیکی تریش وای ده‌بینن كه‌ گه‌شه‌ی دیموكراسیه‌تی جه‌ماوه‌ریی وای له‌ده‌نگده‌ران كرده‌وه كه‌ فشاری هه‌لبژاردنی وجه‌ماوه‌ریی و كۆمه‌له‌ی به‌رژه‌وه‌ندیه‌كان به‌كار به‌ینن (له‌نصونه‌ی سه‌ندیكاكان) بۆ هاندانی دابینگردنی به‌رنامه‌كانی سه‌رپهرشتی، چونكه‌ سوده‌كانی ئه‌مه‌ زیاد ده‌كات بۆ ژماره‌یه‌کی زۆر له‌ده‌نگده‌ران له‌هه‌ر زیادییه‌کی چاوه‌پوانكراو له‌باجدا له‌پیناوی ئه‌وه‌ی كه‌ سوده‌كانیان پئى‌ بدریت. تیۆره‌ ماركسییه‌كانیش په‌ره‌سەندنی ده‌ولته‌تی خۆشگوزهرانی ده‌به‌ستنه‌وه به‌شیکردنه‌وه‌ی شیوه‌كانی به‌ره‌م هێنانی سۆشالیستییه‌وه و وای ده‌بینن كه‌ ده‌ولت ده‌بێ ئه‌م جۆره‌ خزمه‌تگوزاریانه‌ دابین بكات له‌پیناوی به‌رژه‌وه‌ندییه‌كانی سه‌رمایه‌داریدا. پاساوه‌ نازده‌هه‌كانی ده‌ولته‌تی خۆشگوزهرانی ده‌به‌ستن به‌و بێرۆكه‌یه‌ی كه‌ ده‌بێ هه‌موو كۆمه‌لگا به‌ر په‌رسیار بێت له‌چاكی باری ئه‌ندامه‌كانی و له‌سوده‌كانی و په‌وشه‌كانی هه‌ژاری و بێ‌كاریی و نه‌خۆشی و پیری ده‌بێت به‌نیشانه‌كانی دارمانی په‌وه‌شتی تاکی دانه‌نریت. چەند ناكۆكیه‌ك هه‌یه سه‌باره‌ت به‌و ئه‌نجامانه‌یه كه‌ ده‌ولته‌تی

خۆشگوزەرانى دەستەبەرى دەكات. ھەندىك پىيان وايە كەئەمە پالپىشتى گونجانى كۆمەلايەتى و جىگىرىسى راميارىسى و گەشەى ئابورى دەكات. ھەندىكى تىرىش پەخنەيان گرتووه لەفراوانکردنى بىئ سنور بۆ دابىنکردنى خەرچى خۆشگوزەرانى لەلايەن دەولەتەو لەبەر ھۆى ئابورى (قورسى باجەكان و شوپىنەوارە خرابەكانى كۆمەكە گىشتگرو بەخشندەكان) و ھۆى پەوشتى (ئەو بىرۆكەيەى كەپىسى وايە دەولەتى سەرپەرشتكار بەرپرسىيارىتى و ھەلبىزاردنى تاكى لادەبات)، ھەرەھا و دانراوھ كە ئەرەى دەولەتى خۆشگوزەرانى پىشكەش دەكات لەوانەيە لەپووى راميارىيەو ەببىتە ھۆى دروستکردنى كۆمەلنىك مشەخۆر) كەبەرژەوھەندىسى راميارىيان ھەيە لەبەردەوام بوونى كۆمەكەكانى دەولەتى خۆشگوزەرانى و فراوانکردنىدا. ئەم جۆرە پەخنەش بەتايىبەتى پەيوەندن بەپاستى نوئى لەئەمەرىكا و ئەوروپاى پۆژئاوادا بەتايىبەتى ئابدۆلقۇزىاي (تاتشەرى) و (رىگانى) .

See also Industrial society ;
 Liberalism;new right ; socialism;
 Social democracy.

Wets and Dries *(المعتدبون و المتشدبون)* ميانرەوھەكان و توندرەوھەكان

دوو زاراوھن كەلەژىانى راميارىسى بەرىتانىادا بەو ئەندامە پارىزكارانەى پەرلەمانى بەرىتانى دەوتريت (وھك وەزىرەكان و ئەندامانى ئەنجومەنى لۆردان) ھەرەھا حىزىبىيە چالاكىيەكان بۆ وەسفى ئاراستەى گىشتىيان بەرەو راميارىيە ئابورى و كۆمەلايەتەيەكان. ميانرەوھەكان (Wets) ھەز دەكەن كەپىشتىگىرى لەزىادکردنى خەرچى حكومەت و فراوانکردنى پۆلى دەولەت لەدابىنکردنى خزمەتگوزارىيە كۆمەلايەتەيەكاندا بگەن و لەئابورىشدا زىاتر لەتوندرەوھەكان (Dries) كەپىيان باشە كەپۆلى بازارپو سودەكانى تايىبەتكردنى دەزگاكان و خزمەتگوزارىيەكانى دەولەت

بچه‌سپینن (میانزه‌وه‌کان) به‌گشتی به‌شینوه‌یه‌کی به‌هتیزتر په‌یوه‌ستن به‌دابو نه‌ریتی باوکسالاریه‌کانی ته‌وژمی پاریزگارانه‌ی به‌ریتانیا له‌کاتیکدا (توندره‌وه‌کان) په‌یوه‌ندن به‌بیره پاریزکاره رادیکالاکانه‌وه که‌بانگه‌شهی نه‌وه ده‌کات که‌به‌کاره‌یتانی دراویسی ده‌ستی به‌سه‌ردا بگیری بۆ کۆنترۆلکردنی ئابوریی وولات. له‌ژیانی رامیاریی نه‌مریکاشدا له‌نیوان هه‌ردوو شه‌ره جیهانییه‌که‌دا هه‌ر دوو زاراه‌که وه‌سفی نه‌وانه‌یان ده‌کرد که‌به‌ره‌ئستکارن یا نه‌وانه‌ی که‌لایه‌نگیری پێگرتنن له‌به‌ره‌م هیتانی خواردنه‌وه کحولیه‌کان و فرۆشتنیان.

See also: Conservatism ; privatization.

X

ترسان له بیگانه و رق لیبوونه و هیان (الخوف من الاجانب و کرههم)
Xenophobia

بریتیه له ترسان له نامۆکان بق لیبوونه و هیان، به تاییه تی بیگانه کان، و ترسان له رۆشنی پیرییه که یان و بق ل بونی. له وانه شه م جۆره ترسه شه نجای رامیاری مه بیت له شیوهی حیزبه ره گه ز په رسته کان و خراپی تیکه ل بونی که مینه ره گه زییه کان و جیاکارییی ره گه زیی... هتد.

See also: Racism.

Z

زایونیزم (الصهیونیه) (Zionism)

بزوتنه و هیه کی جوله که یه به تاییه تی له و بیرانه وه سه رچاوه ی گرتووه که له ناو جوله که نه یروپیه کاندای بلاو بووه له هر دور سه ده ی هه ژده هم و نۆزده هه مدا و شیوه یه کی یه کانگیری له نوسینه کانی تیۆدۆر هرتزل و

ووتاره كانىيەۋە ۋەرگرىتوۋە (1860-1905) . ۋوشەي (زاپۇنى) لەبنە چەدا
 ئاماژە يە بۇ ئۆرشە لىم و ھەرۋەھا بەكارىش ھاتوۋە بۇ ئاماژە كىردن بەشانىشىنى
 ئاسمان و . لەۋ ئارەزۋوۋە سەرچاۋەي گرتوۋە كە سەر لەنۇي دەۋلەتتىكى
 نەتەۋەيى جولەكە لەفەلەستىن دابمەزىنرىتتەۋە لەرېنگەي كۆچى جولەكەكانى
 ۋولاتەكانى ترەۋە ھەرۋەك چۆن ژيانەۋەي زمانى عىبرى و پۇشنىبرىي عىبرىشى
 لەخۆگرتوۋە . بىرەكانى زاپۇنىستەكان، ۋەك ئەمپۇ،لاي ھەموو جولەكەكان
 پەسەند نەبوۋە . لەپابوردوشدا (ۋنە لەئىستاشدا) رېكەۋتتىكى ئايدۆلۆژىي نىبە
 لەناۋ بزووتتەۋەكەدا . گەشەي دژايەتى ئەۋروپا بۇ سامىيەت و بەلئىنى بەلفۇر
 (1917) و پەتكردەۋەي عەرەب لەفەلەستىن بۇ چۆك دادان بەرامبەر
 بەكۆچى جولەكە لەماۋەي ماندىتى بەرىقانادا ھەموو ئەمانە ئەۋ دەرەفەتانه
 بوون كەزاپۇنىستەكان قۇستىيانەۋە بۇ بەدەست ھىنانى پىشتىگىرىي بۇ
 مەسەلەكەيان و نوا سەرکەۋتىيان بەدەست ھىنا بەپراگەياندىنى دروست بوونى
 لەدەۋلەتى ئىسرائىل لەسالى 1948داۋ دانپىننانى زۆر دەۋلەتى گەۋرە يەكسەر
 پىي . بەلام لەھەمانكاتدا ئىسرائىل نەيىتۋانى كەۋاز لەپىتۋىستى چەندىن جارەي
 شەرپ بەرپاكردن بھىنى بۇ پاراستنى قەۋارە و زەۋىيەكانى . زاپۇنىزم لە (ياساى
 گەرانەۋەي) ئىسرائىلىدا جووت كرارە كە مافى ھاۋلائىتى يەكسەر بەھەموو ئەۋ
 جولەكانە دەبەخشى كەكۆچ دەكەن بۇ ئىسرائىل .

فەرھەنگى نوئى

بۇ شىكاريى راميارىى

A Modren Dictionary of
Political ANALYSIS

المعجم الحديث للتحليل السياسي

ئىنگلىزى - كوردى - عەرەبى

دانانى

GEOFFRE ROBERTS

And

ALISTAIR EDWARDS

وەرگىزىرانى بۇ عەرەبى: سمير عبد الرحيم انچلبى

وەرگىزىرانى بۇ كوردى

مەھمەد چىسا

تەنھا بەناوی خۆای بالا دەست

A Modren Dictionary of Political ANALYSIS

*- فەرھەنگی نوێ بۆ شیکاری رامیاری

*- ئینگلیزی عەرەبی کوردی

وهرگێرانی بۆ عەرەبی: سمیر عبد الرحیم الجلیبی

وهرگێرانی بۆ کوردی

محمد مەهد چیا

*- چاپی دووهم

سلیمانی- 2009

*- بەرگ: هەرئیم عوسمان

*- ژمارەى سپاردن: 354 سالی 2003

*- تیراژ: 1000

نرخى 6000 دیناره

بلاوکراومی خاندهی چاپ و بلاوکردندهوی چوارچرا

زنجهیری 188

ناونیشان / سلیمانی - شهقامی نیبراهیم پاشا - بهرامبهربهیزا

موبایل ناسیا 07701575067 - سانا 07501128388

نرخه 6000 دیناره

منندی اقرأ الثقافي

www.iqra.ahlamontada.com

فهرههنگی

بوشیکاری رامیاری

ئینگلیزی

کوردی

عه ره بی

منندی اقرأ الثقافي

للکتب (کوردی - عربی - فارسی)

www.iqra.ahlamontada.com

وله عه ره بیسه وه

محمد مهده چیا